

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

SEITSMES ISTUNGJÄRK

21.–23. mai 1990

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU SEITSMES ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG 21. mai 1990	4
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	4
Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamine	20
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 3. mai seadluse "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest" kinnitamine.....	25
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalkodeksis ning Eesti NSV kriminaalprotsessi kodeksis" arutelu.....	30
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 punkti 1 kehtivuse peatamisest Eesti Vabariigi territooriumil" kinnitamine.....	37
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "Organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" moodustamise ning mõne koodeksi muutmise ja täiendamise kohta" kinnitamine.....	40
EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU SEITSMES ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG 21. mai 1990	45
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 punkti 1 kehtivuse peatamisest Eesti Vabariigi territooriumil" kinnitamine.....	46
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse "Organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" moodustamise ning mõne koodeksi muutmise ja täiendamise kohta" kinnitamine	50
Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimene lugemine	63
EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU SEITSMES ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG 22. mai 1990	74
Eesti Vabariigi Valitsuse programmist.....	75
Informatsioon hetkeseisust vabariigis seoses streikidega.....	92
EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU SEITSMES ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG 23. mai 1990	109
Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimese lugemise jätkamine	111
Eesti Vabariigi Valitsuse programmist.....	128

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU SEITSMES ISTUNGJÄRK VIIES	
ISTUNG 23. mai 1990	160
Eesti Vabariigi Valitsuse programmist.....	160

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
SEITSMES ISTUNGJÄRK
ESIMENE ISTUNG
21. mai 1990**

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Kontrollime kohalolekut. Kohal 85 saadikut.

Me arutasime Ülemnõukogu Presiidiumis eelmisel neljapäeval seitsmenda istungjärgu päevakorra projekti. Diskussioon sel teemal oli elav ja peamisena jäi kõlama komisjonide esimeeste ja presiidiumi liikmete palve, et vähemalt sellel istungjärgul oleks üks täiendav komisjonide tööpäev. Selle ettepanekuga tuleb nõustuda, sest komisjonide töömaht on väga suur ja plenaaristungid hakkavad takerduma komisjonide töö taha. Jõudsimme üksmeelsele järeldusele, et kõige sobivam päev komisjonide tööks sel istungjärgul võiks olla teisipäev. Pidevalt muutuv olukorras tuleb võib-olla sedagi seisukohta veel revideerida. Kui me koostasime istungjärgu päevakorra projekti, olime üksmeelsel arvamusel, et esimene päevakorrapunkt võiks olla Eesti valitsuse programmist. Kuid seoses väljakujunenud olukorraga palub peaminister teha muudatuse – mitte varem kui täna õhtusel istungil arutada valitsusprogrammi.

Asume nüüd päevakorda arutada. Loodame, et sellel teemal tarbetut diskussiooni ei teki. Enne päevakorra juurde minekut kuulame ära mõned sõnasoovijad või küsimuste esitajad.

A. Sirendi

Teen avalduse. Eelmise nädala lõpul teatati ringhäälingus korduvalt usaldustelefoni 666 603 avamisest, kuhu võib helistada ka anonüümselt meie ühiskonnas esinevate väärnähtuste kohta. Niisiis lisaks avalikule laimule on ellu kutsutud ka salakaebuste süsteem. Salakaebused ja anonüümsus on hirmuühiskonna nähtused. Seda ei ole võimalik meie vabariigis mitte millegagi õigustada. See kahjustaks tõsiselt vabadusele ja inimväärikusele pürgivat ühiskonda ning oleks väga meeldiv kont vabariigi vastastele närimiseks. Palun panna see probleem

hääletusele, et selgitada saadikute seisukoht selle telefoni viivitamatu sulgemise vajaduses. Tänan!

Juhataja

Palun, Arvo Sirendi, tooge see kirjalik ettepanek juhatusale.

I. Hallaste

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma usun, et enamus mäletab seda, et kuuenda istungjärgu päevakorra arutamisel esitati kahe saadikurühma poolt Ülemnõukogu otsuse eelnõu territoriaalseid muudatusi puudutavate seadusandlike aktide tühistamise kohta. Vastavalt meie reglemendile oleks see pidanud minema ikkagi päevakorda ja ma juhin tähelepanu sellele, et tegemist on ainult formaalse otsusega. Sisulisi otsuseid me oleme langetanud juba 8. mail, rakendades Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseaduse § 2, mis ütleb, et Eesti maa-ala on lahutamatu tervik. Kuna on tegemist 1938. aasta põhiseaduse rakendamisega, siis ei saa tekkida mingit vaidlust küsimuse üle, millist maa-ala mõeldakse. Seega tuleb tühistada 1945. aasta Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused "Eesti NSV Petseri maakonna likvideerimise kohta" ja "Piiri kindlaksmääramise kohta Eesti NSV Viru maakonna ja Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi Leningradi oblasti vahel". See on elementaarne asi, mis tuleb meil viia läbi, kui me tahame järjekindlad olla. Vastasel juhul tuleb meil hakata tühistama oma 8. mai akti. Kuna meile esitatud päevakorra eelnõusse pole see sisse läinud, siis mul on tekkinud kahtlus, et tõenäoliselt on see otsuse eelnõu tekst Ülemnõukogu Presiidiumil kaduma läinud. Nüüd olen valmis esitama selle uuesti koos lisadega, kus on nende seadluste tekstid, ja ma palun tungivalt panna seekord see päevakorra juures hääletusele ja võtta päevakorda. Selline oli lubadus kuuenda istungjärgu algul.

Juhataja

Ei, Ülemnõukogu Presiidiumis ei läinud see dokument kaduma. Presiidiumis arutati seda teemat põhjalikult. Ma ei hakka seda kommenteerima. Otsus on selline, et käesoleval hetkel ei ole sellise punkti lülitamine päevakorda otstarbekas. Me paneme selle muidugi hääletamisele. On kaks kõnesoovijat.

V. Jermolajev

Lugupeetud presiidium, austatud kolleegid! Kahjuks eelmisel istungjärgul, kui saadikuile tutvustati saadikueetika komisjoni otsust, ei õnnestunud mul selles küsimuses sõna saada. On

kahju, et eelmisel korral me ei võtnud kuulda mõistuse häält, hakkasime kiirustama ning ei loonud vastavat komisjoni. Olnuks vaja aega rahunemiseks ja kõige selle mõtestamiseks eemalt vaadates. Isegi Everesti mägi ei mõju lähedalt Everestina ning ainult sellest eemaldudes on võimalik näha seda looduse imet täielikult. Kahju, et mitte alati ei käi asjad nõnda, seepärast tahan jagada teiega mõningaid mõtteid ja teen seda kõigepealt mitte süüdlaste otsimise eesmärgil – see on liialt tänamatu ja perspektiivitu tegevus. Pooled hakkavad teineteist süüdistama ja neil oleks ka omamoodi õigus. Minu sõnavõtu eesmärk on, et me kõik teeksime vastavad järeldused ja püüaksime edasi liikuda. Edasi, teist väljapääsu niikuinii pole. Seejuures on tähtis mõista, et mida õigemad on järeldused, seda kergem saab olema edasine tee, kuigi illusioone, et see saab kerge olema, ma ei hellita.

Tahan välja öelda oma kaalutlused mõningate 15. mai sündmuste kohta. Mitte kõik sel päeval polnud ühene, paljugi sellest, mis juhtus, ei olnud ilus. Ei saa jätta ütle mata häid sõnu eesti rahva tuntud külmaverelisuse, tema enesevalitsuse ja arukuse kohta. Need ilmsed veelkordselt kolonni lahkumise ajal siseõuest. Erilist tänu väärrib Karl Tiiliku organiseerimistöö, paljusi tänu sellele kõik lõppes nii, nagu lõppes. Arvan, et tulevik näitab, millist mõju edasisele sündmuste arengule 15. mai avaldab. Mina omalt poolt tahan tuua teid tagasi minu silmis esimese tolle päeva pingelise hetke juurde. Esimese, rõhutan, esimese pooltunni alguses, siis kui väljakule kogunenud nõudsid president Gorbatsšovi ukaasi täitmist ja kohtumist Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütliga, et anda edasi petitsioon, kohtasid nad meie maja poolt täielikku ignoreerimist. See loomulikult tugevdas rahva ärritust, kostsid üleskutsed siseneda hoonesse. Selles olukorras oleks tõsistele poliitikutele olnud loomulik võtta tarvitusele abinõud, rahustamaks kogunenuid. Kindlasti oli mitmeid viise seda teha. Näiteks võinuks meie lugupeetud esimees võtta deklaratsiooni vastu või lugupeetud spiiker ilmuda rahva ette. Muide, kui esimehel võib-olla tõesti ei oleks tasunud minna rahva juurde, siis spiikeritel tuleb läänes sellega tegelda. Kuid katseid midagi ette võtta polnud. Samal ajal kired väljakul kuumesid. Neis tingimustes oli täiesti loomulik rühma saadikute soov ära hoida komplikatsioonide süvenemine ja rahustada inimesi. Kõige kergem oli seda teha väljudes rõdule. Saadikud pöördusidki lugupeetud spiikeri poole palvega avada rõdu uks. Vastus oli vähemalt imelik: "Pole võtit." Eitav vastus saadi ka lugupeetud peaministrilt. Samal ajal kired väljas üha ägenesid. Neis tingimustes, et ära hoida korrariikumisi, ei jäänud muud üle, kui leida võimalus rõdule akna kaudu pääsemiseks, mis saigi tehtud. Vajalik efekt oli saavutatud. Selleks korraks õnnestus väljakule kogunenud inimesed maha rahustada. Ei tohi aga sellega seostada kõike seda, mis sündis hiljem. Pärast seda, tähendab selle tõttu – see on tagajärje põhjuslike seoste segiajamise tulemus, põhjusliku seose ja lihtsalt sündmuste

ajalise järjestuse ärasegamisest tekkinud viga. Me mäletame, et hiljem väljus rõdule rühm teisi saadikuid, neile aga leidus võti kohe ja neil ei tulnud kasutada selleks akent. Niisiis, oma olemuselt, oma teatud ajaks saavutatud efekti poolest need kaks saadikurühmade ilmumist rõdule rahva ette erinevad üksteisest põhimõtteliselt vaid väljumisviisi poolest, mis praktiliselt ei olenenud neist endist, vaid nende heast tahtest, kelle käes oli võti.

Kahe aktsiooni sellise vähese erinevuse ja nii ühel kui teisel juhul nendega saavutatud kahtlemata positiivse tulemuse alusel, konkreetsel hetkel rahva rahustamise seisukohast lähtudes, tundub otstarbekas olevat pöörduda saadikueetika komisjoni poole palvega vaadata läbi oma otsus, võtta maha ühe saadikuterühma hukkamõist või teha vastav otsus teise suhtes. Vastasel korral anname me põhjuse süüdistada Ülemnõukogu kaksipidises lähenemises. Mis on lubatud Jupiterile, pole lubatud härjale! Ärgem mitte ainult rääkigem, et me oleme tõsised poliitikud, vaid olgem tõeliselt. Et ei sünniks nii, et vastuvõetavates otsustes, ma pean silmas ajutise valitsemise korda, me garanteerime kõigile Eestimaa kodanikele võrdsed õigused, tegelikult aga ei suuda tagada võrdseid õigusi isegi mitte saadikuile. Arvan, et see ei lisa meie organile autoriteeti ei NSV Liidus ega väljaspool seda.

Teine küsimus. Kui me ehitame üles tõsist parlamenti, töötame välja meie sisemiste vahekordade põhimõtteid, siis arvan, et me peame talitama tsiviliseeritult. Me oleme nii kaua kannatanud selle all, et meid sunniti mõtlema ja rääkima ühtmoodi, et võtsime kergendusega vastu suured võimalused omada isiklikku arvamust erinevais küsimustes. Kuid mitte selleks ju, et uuesti sundida kõiki mõtlema ühe malli järgi, ainult et vastupidise märgiga. Austagem siiski teineteise arvamusi, isegi siis, kui nad radikaalselt ei lange kokku meie omaga. Iga vähegi haritud inimene mõistab, et edasiliikumine vastuoludeta on võimatu. Kogu küsimus on selles, kuidas neid lahendada. On kaks viisi: rahumeelne ja mitte rahumeelne. Leian, et meie tee on parlamentlik, rahumeelne – mina olen selle poolt. Kuid rahumeelne, parlamentlik ei tähenda, et me kõik hakkame üksteisele kaasa koogutama. Meie Heinrich Valguga, kahju, et teda pole praegu saalis, omame paljudes küsimustes vastupidiseid vaateid, see aga ei takista meil pidamast teineteisest lugu. Igal juhul tundub see parem olevat, kui kurva kuulsusega "debatid" Lõuna-Korea parlamendis. Austades oma partneri arvamust, hoolitsedes tema autoriteedi eest, me tõstame sellega oma parlamendi ja tähendab ka enda isiklikku autoriteeti. Alandades oma kolleegi, me eelkõige alandame iseend ja õõnestame Ülemnõukogu mainet tervikuna. Mul on palve mu eesti kolleegidele aidata tuua teie massiteabevahendid kultuurkeeles juurde tagasi. Möödunud nädalal on saadikute aadressil öeldud nii palju lauseid, lauseid, mida on raske isegi asetada sõna "kultuur" kõrvale. Loomulik, et eelkõige see alandab autoreid endid, kuid jumal olgu neile kohtunikuks, see on nende isiklik asi. Kuid ühe või teise

saadiku aadressil öeldud jämedused nii või teisiti riivavad kogu meie parlamenti, rääkimata sellest, et kõigi saadikute taga on valijad. Kas see meeldib või mitte – on juba teine küsimus, kuid seda mitte märgata on jaanalinnu poliitika. Solvates saadikuid, solvame me sellega tuhandeid valijaid. Palun mind mõista õigesti, jutt on meist kõigist. Seepärast teen ettepaneku saadikute ajakirjanduskomisjonil arutada neid küsimusi ja välja töötada elementaarsed eetilised nõuded meie tööst avaldatavate materjalide suhtes. Siin on kohane üks tuntud väljend. "Eksitus sarnaneb valerahaga – seda valmistavad kurjategijad, levitavad aga kõige ausamad inimesed." Vana tõde: vale, et leida endale kinnitust, tekitab uue vale. Lõpetades tahan tuletada meelde, et minul on kaks ettepanekut meie komisjonidele. Suur tänu tähelepanu eest ja palun mind õigesti mõista.

Juhataja

Me peame nõu pidama, kas avame uuesti diskussiooni 15. mai sündmuste põhjal, mille kohta on olemas Ülemnõukogu Presiidiumi otsus, või loeme selle teema tänase päeva seisuga ammendatuks. Ülemnõukogu Presiidiumi otsus on teile teada. Kui Ülemnõukogu otsus ei rahulda, siis tuleb see päevakorda panna, kuid ärgem diskussiooni ilma päevakorrata jätkakem. See oli meil kuuenda istungjärgu päevakorras ja vaevalt meil midagi tõsist juurde lisada on. Ma olen kõikidega nõus seda teemat väljaspool istungjärgu tööaega arutama.

L. Arro

Lugupeetud Ülemnõukogu esimees, lugupeetud juhataja! Seoses vabariigi poliitilise olukorra ja streigiähvardustega on maaelu saadikugrupp teinud alljärgneva avalduse: "Maaelu saadikutegrupi avaldus seoses poliitiliste streigiähvardustega Eestis. Poliitilise streigiga ähvardajatel enestelgi on teada, et ei streik ega ähvardused ei hirmuta Eesti Vabariigi võimuorganeid ega rahvast ning ei vii mingisuguste poliitiliste järeleandmisteni. Need vaid kahjustavad meie rahvamajandust. Maarahvas ei ole nõus varustama toiduainetega neid, kes tööd ei tee. Võtku seda avaldust hoiatusena kõik need, kes nii või teisiti meie kodurahu häirimist kavandavad." Alla on kirjutanud 11 maaelu saadikutegrupi liiget ja on veel võimalus vaheajal alla kirjutada.

J. Telgmaa

Austatud kolleegid! Lubage mul toetada meie juhataja ettepanekut mitte jätkata arutelu 15. mai sündmuste teemal enne, kui uurimisorganid on töö lõpetanud ja oma tulemused meile esitavad. Eriti nüüd, kui arutelu algab niivõrd variserliku kõnega. Ma olin hea hulk aega

miitinguliste hulgas platsil ja vestlesin nendega, seetõttu ma tean, mida ma räägin. Lõpetagem praegu arutelu ja alustagem oma põhitööd.

Juhataja

Suur tänu! Tahaks loota, et ka teised oraatorid on seda meelt.

T. Mets

Enne põhipäevakorda tahaks siiski repliigi korras väljendada ennast esinenud Jermolajevi suhtes. Seesama mees andis ka oma osa õli tulle valamisel 15. mai sündmustel ja tema praegune esinemine oli täiesti demagoogiline. Teie, mehed, olete demokraatiast nii kaugel kui taevas maast. Ainult vägivald oli teie demokraatia tunnuseks. Et asi oleks meie vahel selge, nõuan, et lõigatakse välja need filmilõigud, mis puudutavad iga meie hulgast seal esinenud saadiku sõnavõttu.

Juhataja

Kui presiidiumi otsus kedagi ei rahulda, siis on Ülemnõukogul õigus seda otsust protestida. Kuid ma siiski oletan, et Ülemnõukogul seda soovi ei ole. Lubame siis vastavalt presiidiumi otsustele vastavatel ametnikel, teenistujatel ja organitel sellega tegelda.

S. Petinov

Lugupeetud presiidium, austatud kolleegid, ma tahaksin võtta sõna päevakorra osas. Mulle jääb mulje, et me püüame teha nägu, nagu ei eksisteeriks presidendi kahte ukaasi – 14. ja 19. maist. Samal ajal me räägime järjekindlalt mingitest läbirääkimistest, valmistume neiks läbirääkimisteks jne. Seoses öelduga tundub mulle, et oleks absoluutselt ebaõige, kui Ülemnõukogu ei avalda oma suhtumist presidendi 14. ja 19. mai ukaasidesse. Seepärast teen ettepaneku lülitada päevakorda küsimus Eesti NSV Ülemnõukogu suhtumisest neisse ukaasidesse.

A. Maarend

Lugupeetud Ülemnõukogu esimees, lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Reglemendis on meil sätestatud, et istungjärgu päevakorra arutlusele tulevad need ettepanekud, mis on esitatud enne istungjärgu algust kirjalikult. Meil on käes projekt, mille on esitanud Ülemnõukogu Presiidium, aga ma paluksin juhatajat, et ta tutvustaks täiendavaid

ettepanekuid, mis on laekunud enne istungjärgu algust, ja lõpetada igasuguste ettepanekute vastuvõtmine istungjärgu jooksul.

Juhataja

Tõepoolest, praegu kehtiv ajutine töö- ja kodukord näeb ette sellise nõude, kuid arvesse võttes praegust situatsiooni, ma peaksin heameelega küll nõu Ülemnõukoguga ja me arutaksime iga ettepaneku siiski läbi, et mitte anda asjatu põhjusi süüdistada meid ebademokraatlikkuses.

T. Kallas

Hr. esimees, hr. juhataja! Sergei Petinovi ettepanekul ei puudu loomulikult oma iva, aga Eesti Vabariigi Ülemnõukogul ei ole ühtegi teksti Gorbatšovi ukaasidest. Me oleme kuulnud seda kas poole kõrvaga raadiost või refereeritult Eesti lehtedest, siis on seda praegu võimatu arutada. Teiseks, praegust situatsiooni arvestades tundub see sekkumisena teise riigi asjadesse, ja kolmandaks, minu meelest oli see juriidiliselt täiesti kohmakas dokument, mis algas sõnaväitega, et ei ole arvestatud töötajate soovidega. See ei kõla mitte presidendi ukaasi vaimus, vaid küllalt interliikumise manifesti vaimus.

N. Zahharov

Seoses päevakorra kohta käiva küsimuse arutamisega on mul küsimus. Kas Eesti Ülemnõukogu Presiidiumi juhtkond teab presidendi ukaasist ja selle sisust, ja kui teab, siis miks seda küsimust ei arutatud presiidiumis ja ei lülitatud istungjärgu päevakorda?

Juhataja

Ma ei viivita vastusega ja teatan, et Ülemnõukogu juhatus teab presidendi seadlusest ainult raadio ja ajakirjanduse kaudu.

Enne otsuse juurde asumist oleks vaja võtta seisukohad nendes küsimustes, mis ei ole vahetult päevakorraga seotud. Sõltumatud demokraadid leiavad, et on vaja võtta kiiremas korras päevakorda küsimus Eesti Vabariigi prokuröri kohalenimetamisest. Ma oletan, et Ülo Uluots teeb ettepaneku võtta päevakorda see punkt. Kas Arvo Sirendi ettepanek, mis puudutab usaldustelefoni, eeldab seda, et me lihtsalt praegu saame teada hääletuse kaudu Ülemnõukogu meelsuse või nõuab Arvo Sirendi seda päevakorda lülitada? Jääb nii, et väljaspool päevakorda selgitame välja Ülemnõukogu seisukoha hääletamise teel.

M. Lauristin

Ma tahaksin öelda paar sõna selgituseks esimese päevakorrapunkti kohta. Juhatusel on saanud ka valitsuselt kirjalik ettepanek selle korraldamiseks. Enne hääletamist oleks kasulik seda teada.

Valitsus teeb ettepaneku, et me võtaksime selle tõesti oma arutelult ära, kuid alustaksime selle laialijagatud teksti arutelu komisjonis koos valitsuse liikmetega, et oleks võimalik välja selgitada komisjonide seisukohad koos vastava ala valitsuse liikmega. Nii saab läbi arutada need küsimused, mis nõuaksid põhjalikumat dialoogi, ja siis jätkaksime, kui see töö on tehtud, kas täna õhtul või homme hommikul juba kokkuvõttega. Kokkuvõtte käigus esineks kõigepealt valitsusjuht omapoolsete ja komisjonide seisukohtadega, nii et saaksime jõuda otsusele. Ma palun, et komisjonide esimehed mõtleksid läbi, missuguste valitsusliikmetega missugust programmi osa nad täna arutada tahaksid. Mul on palve, et ma saaksin sellest teada, et seda tööd veidi koordineerida.

A. Veetõusme

Austatud juhataja, kolleegid! Ma toetan Marju Lauristini ettepanekut selles suhtes, et me peaksime praegu omandiseadust komisjonides arutama. Täiendavalt on mul selline ettepanek, et valitsus kindlustaks projekti arutamisel nii töögrupi liikmete kui ka nende inimeste osavõtu, kes on olnud sellega lähedalt seotud ka oponentidena nii Teaduste Akadeemiast, Majanduse Instituudist kui ka mujalt. Ainult sel juhul me saame rahulikult ja laialdaselt arutada omandiseadust. Mul ongi selline ettepanek härra Kangurile, et ta viibiks nii Ülemnõukogus kui ka Ülemnõukogu Presiidiumis, kui arutatakse valitsuse initsiatiive ja majandusasju. Vastasel korral läheb meie omavaheline info kaduma.

Juhataja

Ants Veetõusme ettepanek on ainult kiiduväärt ja me paluksime, et valitsuse esindajad võtaksid seda arvesse.

Asugem otsustamisele. Kõigepealt saadik Arvo Sirendi avaldus selle kohta, et Ülemnõukogu avaldaks hääletamise teel oma seisukoha usaldustelefoni suhtes.

T. Kallas

Härra juhataja! Küsimus on mõistetav üldjoontes, aga me peame täpsustama, mida me hääletame. Kas usaldustelefoni kui sellist üldse või selle anonüümsuse võimalust? Minu meelest on usaldustelefoni praegu hädasti tarvis.

Juhataja

Ma püüan interpreteerida Arvo Sirendi seisukohta. Eelmise nädala lõpul teatati usaldustelefoni number 666 003, kuhu võib teatada anonüümselt. Arvo Sirendi väidab, et võidakse teha salakaebusi. Ta paneb kahtluse alla, kas praegusel demokratiseerimise perioodil on üldse kõlbeline, et sedalaadi telefon eksisteeriks, mis võtaks vastu anonüümseid kaebusi, seisukohti, märkusi, ettepanekuid ja informatsiooni. See meenutavat vanu halbu aegu, kus totalitaarne režiim püsis enamasti salakaebuste peal. Ta arvab, et see on kõlbeliselt sobimatu, ja tahab panna küsimuse hääletamisele. Ilmselt siin ei tule praegu võtta üheselt usaldustelefoni kui sellise olemasolu, vaid kõne all on anonüümsus.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Meie küllalt äreval, segasel ajal on usaldustelefon kindlasti vajalik. Küsimus on ainult selles, kes hakkab sellel usaldustelefonil kõnesid vastu võtma, kas kaitseliit, siseministeerium, prokuratuuri töötajad või arst-psühhiaater. Kui arst, psühholoog, sotsioloog – on see loomulik, ja ma mõtlen, et selline usaldustelefon on vajalik. Kui aga see saab olema keegi õiguskaitseorganite või erinevate sõjaväestatud formeeringute esindajatest, arvan ma, et see ei tee au demokratiseerimisele meie vabariigis. Seepärast oleks vist siiski vaja täpsustada, mis usaldustelefon see selline on.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Tahaksin natuke informeerida sellest telefonist, kuna ma olen mõnevõrra teadlik. Siin on tekkinud vist mingi väike segadus või arusaamatus. Ma ei tea, kas see on raadiost või televisioonist tulnud, et telefon on kutsutud ellu salakaebuste jaoks. Teatavasti pärast bandiitlikke rünnakuid Toompeale moodustas Eesti Vabariigi Valitsus operatiivkomisjoni kriisiolukorras käitumiseks ja tema korraldusel moodustati koos Tallinna linna valitsusega Tallinna linna kriisikomisjoni telefon. Ilmselt on linna kriisikomisjonil vajalik informatsioon linnas toimuva kohta. Sellega ma vastan ka seltsimees Lebedevi küsimusele. Edasi vastab Tallinna linna kriisikomisjoni esindaja valvesekretär.

A. Paju

Austatud eesistuja, kallid kolleegid! Minu arvates selle telefoniga oleme toonud konkreetse näite, kuidas ühelt poolt on idee, teiselt poolt on selle idee kõikvõimalikud interpretatsioonid. Antud juhul ei ole üldse otstarbekohane seda Ülemnõukogus arutusele võtta. See on sündinud

Tallinna linna volikogu vajadusena ja sinna ta ka jääb. Minu arvates teeb kolleeg Sirendi vea. Telefoni kohta oli öeldud, et telefoni kasutamisel võib jääda anonüümseks. Ma arvan, et kogu olustik ei ole ikkagi nii pea peale pööratud, et seda telefoni hakatakse taas salakaebusteks kasutama. Aga arvestades kogu psühholoogilist seisundit, peaks ikkagi olema koht, kuhu saab ära öelda hingelt, mis üldiselt Eestimaal toimub, ja eriti suurtes linnades.

Juhataja

Ma oletan, et kõik viis meest, kes tahavad sõna võtta, avaldavad oma arvamust telefoni kohta. Teeme niimoodi, et kuulame ära sõnavõttud kuni Arvo Juntini.

M. Titma

Antud juhul me ei oma väga täpset teavet selle telefoni kohta. Mul on ettepanek valmistada see küsimus ette, nii et me saame autoritelt täpselt teada, mis funktsioon sellel telefonil on. Pärast seda arutame, sest muidu me raiskame praegu lihtsalt aega.

H. Peterson

Ma toetan eelkõnelejaid. Me peame arvestama siiski seda, et usaldustelefoni andmeid peab ikkagi ka usaldama ja seda usaldust ei tohi vääriti ära kasutada. See aitab kriisisituatsioonis inimestel pingeid maandada, sest kehtib ju praegugi mitme liikumise või grupi poolt teatud määral grupiterror. Mitte kõik vene inimesed ei mõtle nii, nagu siin õues 15. mail väljendati. Ka nendel oleks võimalik ära rääkida oma südamest neid probleeme ja samal ajal saaks ka vajaliku informatsiooni kavatsatud aktsioonidest.

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid! Mõelgem ikka järele, milline küsimus kuulub Ülemnõukogus arutamisele ja milline mitte. On siiski küsimuse mastaabis mingisugune piir, millest allapoole minna ei maksa. Minu arvates see ei ole üldse asi, millega Ülemnõukogu võiks tegelda. Kui kellelgi meist on tekkinud kahtlusi selle ettevõtte eetilise üle, siis olles piisava autoriteediga inimesed, võime oma nimel esineda ja öelda, mis me mõtleme. Selleks ei ole vaja Ülemnõukogu otsust. Võib-olla oli viga selles, et reklaamiti liiga tugevasti anonüümsuse võimalust. Võib-olla poleks tarvitsenud seda toonitada, sest selline telefon, kuhu inimesed saavad oma muredega pöörduda, on loomulik. Ma tahaksin küsida ka seda: kõikidel teil on oma töölaual telefon – kui telefon heliseb ja inimene teile midagi räägib ja pärast seda oma nime ei ütle, kas te siis kerite ajas tagasi ja teete, et seda pole olnud või mismoodi?

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, austatud saadikud! Eelkõige ma tahaksin juhtida mõnede saadikute tähelepanu väljendite korrektsusele. Ma ei jõudnud vaadata, kes saadikutest ütles "bandiitlikke rünnakuid" jne. Ma kutsun üles mõtlema, kui me lausume ühe või teise sõna. Kui inimene ei tea, mida tähendab bandiitlik, huligaanne, ja ei tee vahet nende sõnade vahel, siis teen ettepaneku sõnastikust järele vaadata. Muidu ma kardan, et me läheme väga kaugele oma väljendites. Esitan seoses sellega protesti. Teiseks, seoses usaldustelefoniga. Vähe on sellest, kui teada, kes hakkab telefoni juures olema, vaja on selgelt ette kujutada, kuidas ja kelle poolt kasutatakse infot, mis saadakse sellel usaldustelefonil. Seepärast olen ma täiesti nõus Mikk Titmaga, et me peame selgelt ette kujutama, mis eesmärkideks peab selline telefon olema. Ainult pärast seda saab kas selle otsuse poolt hääletada või mitte, kui sel üldse mingit mõtet on.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Küsimus ei ole selles, kas oma telefoninumbri avalikustas Eesti Vabariigi Valitsus või Tallinna Linnavalitsus, kas ta võib seda teha või ei või, küsimus on selles, kas see on õiguspärane toiming või mitte. Kui niisugune telefoninumber on avalikustatud, siis me peaksime vaatama selle õiguslikku külge ja otsustama, kas on tegemist täitev-korraldava funktsiooni teostamisega või mitte. Kui see on täitev-korraldava funktsiooni teostamine, siis pole Ülemnõukogul põhjust pikemalt niisugustel küsimustel üldse peatuda. Toetuseks kolleeg Enn Põldroosi ettepanekule leian ma, et see küsimus tuleks päevakorrast üldse maha võtta.

Juhataja

Rohkem me sellel teemal kellelegi sõna ei anna, nii on otsustatud. Kas Arvo Sirendi ei tahaks arutelult seda teemat maha võtta?

A. Sirendi

Täna kõik kolleegid märkuste eest! Ma sain aru Ülemnõukogu seisukohast ja olen nõus selle küsimuse mahavõtmisega.

Juhataja

Asugem päevakorra juurde. Presiidiumi poolt on kirjalik projekt teile esitatud. Lähtudes peaministri taotlusest, mille ta on ka kirjalikult esitanud Ülemnõukogule, on

päevakorraprojekti sisse viidud parandused päevakorra punktide järjekorra suhtes. Presiidiumi õigus on oma esitatud projekti vaatavalt vajadusele redigeerida.

Kõigepealt me otsustame presiidiumi poolt pakutud variandi, siis otsustame täiendavate päevakorrapunktide saatuse.

Kes on selle poolt, et seitsmenda istungjärgu päevakorras oleks 1. punkt "Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamine"? Palun hääletada! Poolt on 80 saadikut, vastu 4, erapooletuid 1.

Kes on selle poolt, et seitsmenda istungjärgu 2. päevakorrapunktiks kinnitada "Eesti Vabariigi Valitsuse programmi arutelu"? Palun hääletada! Poolt on 83 saadikut, vastu 1, erapooletuid 2.

Kes on selle poolt, et seitsmenda istungjärgu 3. päevakorrapunktiks oleks: "Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu" esimene lugemine? Palun hääletada! Poolt on 78 saadikut, vastu on 1, erapooletuid 5.

Nüüd täiendavate ettepanekute läbivaatamine ja otsustamine. Nagu öeldud, see otsuse projekt, mis puudutab territoriaalsete muudatuste seadusandlike aktide tühistamist, vaadati läbi põhjalikult Ülemnõukogu Presiidiumis. Ma ei anna praegu üksikasjalist ülevaadet läbirääkimistest, kuid otsus oli selline: mitte pidada otstarbekaks käesoleval perioodil seda teemat arutada. Saadikul on seadusandliku initsiatiivi õigus ja me peame panema selle hääletamisele.

Kes on selle poolt, et lülitada seitsmenda istungjärgu päevakorda 4. päevakorraküsimusena Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus territoriaalseid muudatusi puudutavate seadusandlike aktide tühistamise kohta? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 22 saadikut, vastu 55, erapooletuid 6. Ettepanek ei leidnud heakskiitu.

Enne istungjärgu algust on laekunud kirjalik ettepanek sõltumatute demokraatide saadikuterühma poolt lülitada päevakorda Eesti Vabariigi prokuröri nimetamine, võttes aluseks seaduse ajutisest valitsemise korrast. Ma ei sõanda rohkem kommenteerida, praegu on küsimus ette valmistamata.

Ü. Uluots

Mõistan täiesti olukorda, kui küsimus on ette valmistamata, kuid ma palun spiikerilt luba pöörduda selle küsimuse juurde tagasi kolmapäeval. Selleks otsuseks nõutakse meilt küll 2/3 häälteenamust, aga jätame ta praegu tinglikult päevakorda. Kui küsimus on kolmapäevaks ette valmistatud, siis võib seda arutada, kui ei, siis võtan oma ettepaneku maha.

Juhataja

Ma sain aru niimoodi, et me täna seda päevakorda ei paku ja otsustamist ei nõua. Selle otsustame kolmapäeval. Ärgem alustagem tarbetut diskussiooni.

Sergei Petinov teeb ettepaneku lülitada päevakorda selline punkt: Ülemnõukogu suhtumisest 1990. aasta 14. ja 19. mai presidendi ukaasidesse.

Kes on selle poolt, et lülitada päevakorda selleteemaline punkt järjekorras neljandana? Palun hääletada! Mul ei ole mingit alust seda lugeda teistmoodi, nii nagu ta on originaaltekstis. Põhimõte on selge. Igal saadikul on seadusandliku initsiatiivi õigus ja on õigus panna hääletamisele. Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 20 saadikut, vastu 57 ja erapooletuid 5. Ka see ettepanek ei leidnud heakskiitu.

Sellega on meil päevakord kinnitatud kolmepunktilisena. Ka tuletan teile veel kord meelde, et presiidiumil arutelu käigus leiti, et seitsmes istungjärk ei oleks mitte kuuest istungist koosnev, vaid neljast, arvesse võttes seda, et komisjonides on väga pingeline töö ees. Me otsustame komisjonide töö alguse ja lõpu vastavalt sellele, kuidas plenaaristung meil sujuma hakkab, kuid eelnevalt arvestame sellega, et komisjonide tööpäev on homme, teisipäeval.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Mul on laual kolm Ülemnõukogu Presiidiumi seadlust. Need on NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsuse punkt 1 peatamisest, organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" loomisest ja presiidiumi seadlus täienduste ja muudatuste tegemisest kriminaalkodeksisse. Ma palun meelde tuletada, kas Ülemnõukogu on neid seadlusi kinnitanud? Kui ei, siis miks nende kinnitamine pole lülitatud päevakorda?

V. Pohla

Eelmisel istungjärgul valmistasime ette läkituse Vene NFSV Rahvasaadikute Kongressile ja see jäi meil niimoodi ootele seni, kuni keegi saadab meile kutse sellest osa võtta külalisena. Vaevalt me seda kutset saame. Mis saab sellest läkitusest? Ja ma teen ettepaneku saata see ära telegrammina, nii nagu leedulased tegid. Vaevalt meil sinna külalisena on võimalik edaspidi minna. Töö sellel kongressil on küllalt äge ja vastuoluline.

Juhataja

Vähemasti minu jaoks kinnistus selline lähenemisviis: ootame ära, kes ikkagi saab Vene Föderatsiooni esimeseks meheks, ja vastavalt sellele kujuneb välja meie edaspidine käitumine. See tähendab, kellega me võtame ühendust või saadame läkituse postiga.

Kui on teisi arvamusi, arutagem seda töökorras.

M. Titma

Ma arvan, see on meie riikliku poliitika küsimus Venemaaga ja mingil juhul telegrammiga saata seda ei tohi. Selle peaks kasutama ära pöördumiseks Venemaa kongressi poole ja peaks kindlasti olema autoriteetne inimene, kes suudaks seal vastavalt esineda.

Juhataja

Me arvasime, et ilma kutsumata ei sobi minna. Ka diplomaatias sõlmitakse vahekorrad kutsumiste osas vastavalt etiketile. Oodakem ikkagi ära valimiste tulemused. See teema ei ole kuhugi päevakorrast kadunud. Meil on isegi delegatsiooni koosseis projektina olemas. Õigel ajal me otsustame seda.

I. Fjuk

Ma ei ole nõus formuleeringuga, kus meie oma Ülemnõukogu läkituse seame sõltuvusse inimesest, kes valitakse, justnagu võtsime vastu läkituse sellele inimesele. Me võtsime vastu läkituse kongressile eesmärgiga, et meie läkitus ehk mõjutaks kongressi käiku ja ka neid valimisi. Seetõttu ma ei mäleta ka Ülemnõukogu otsust selliselt meie läkitust kinni pidada. Palun selles küsimuses täpsustada seda, mis volitustega hoitakse praegu dokumenti kinni.

Juhataja

Kas me tuleme täiendava päevakorrapunkti juurde? Kas meil on tarvidust praegu hakata diskuteerima selle läkituse üleandmise täpse toimingu või protseduuri kirjeldamisega?

A. Paju

Andestage, Ülemnõukogu juhataja, mul oleks üks avaram küsimus. Minule tekitas asi segadust siis, kui ma Vene Föderatsiooni kongressi pingelist tööd jälgisin ja vaatasin. Nägin, milline reaktsioon tekkis seal, kui Leedu telegramm saabus, ja milline reaktsioon oli saalis, kui esimene projekt ette loeti. Siit tuleneb küsimus: kas siis Eesti, Läti, Leedu omavahelist kokkulepet, ühest lähenemist Vene Föderatsioonile ei ole, kas või niisugustes aktides? Sellest tulenevalt tekkis ka küsimus, kui Moskvast oli Prunskiene pressikonverents, kus esitati küsimus Leedu peaministrile: kas teie käitumine on mingil määral kooskõlastatud eestlastega? Äkki tekib meil ka siin segadus, et me teineteist tahame üle kavaldada, või ma eksin äkki?

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! See teema oli meil päevakorras ja selle kohta on olemas otsus ja ka presiidiumi seisukoht. Kui see ei sobi, siis on Ülemnõukogul õigus ümber otsustada. Vähemasti osa rahvasaadikute arvamus on, et sellist dokumenti ei saadeta postiga, vaid viiakse isiklikult kohale ja antakse asjaosalistele üle. Me arvasime, et ei ole sobiv teha seda ilma kutseta ja need vahekorras sõlmitakse, nagu öeldud, vastavale diplomaatilisele etiketile. Loomulikult ei pea me silmas, et meie pöördumine ja tema sisu oleks sõltuvuses sellest, kes saab Vene Föderatsiooni esimeseks meheks. Mitte selles ei ole seos, vaid me peame märku andma, et me ootame küllakutset ikkagi sellelt mehele, kes omab selleks volitusi. Kui see lähenemisviis ei sobi, siis tuleb meil panna kas või uus päevakorrapunkt, et teema läbi arutada.

N. Zahharov

Ma tahan, lugupeetud saadikud, seoses sellega öelda repliigi. Asi on selles, et kirja saatmise kord on meie otsusega vastu võetud. Me määratlesime ka selle kirja sisu, seetõttu tundub mulle, et lugupeetud spiikeri märkus selle kohta, et selle küsimuse lahendab presiidium, on iseenesest sisuliselt vale, kuna see küsimus on juba Ülemnõukogu poolt lahendatud. Seepärast ma täielikult toetan I. Fjukki neis küsimustes. Meie pöördumine ja riikliku poliitika põhimõtted ei tohi sõltuda isikust, kes hakkab Vene NFSV Ülemnõukogu juhtima. Kui kiri on ette valmistatud, on tarvis tegutseda vastavalt meie Ülemnõukogu otsusele.

Juhataja

Ma kordan veel üle. Mitte mingil juhul ei ole see seotud Vene Föderatsiooni kõige kõrgema ametiisiku isiksusega. Ainult see inimene on volitatud küllakutse esitama või esitamata jätma. Rohkem seoseid ei ole.

E. Pöldroos

Tõepoolest, me ei saada läkitust mitte tulevasele Vene liidrile, vaid saadame Ülemnõukogule, kongressile ja sellega kogu Vene Föderatsioonile. Loomulikult oleks üpris naljakas ja üpris kurb, kui meie läkitus jõuaks pärale kongressi töö lõpupäevadel. See oleks mõttetu. Oli täiesti õige, kui me otsustasime pöörduda kongressi poole küsimusega, kas nad on nõus meid vastu võtma. Sellisel juhul loomulikult teatatakse Vene Föderatsiooni poolt, millisel ajal, millisel viisil ja millises koosseisus sinna minna, see on loomulik. Ma loodan, et säärane küsimus on esitatud. Kui see on õigeaegselt esitatud ja seni talle vastust ei ole, siis võib eeldada, et meid

külalistena sinna ei oodata, milles ei ole ka midagi solvavat. Arvestades kongressi töö iseloomu ja käiku, on selge, et neil pole praegu suurt isu tegelda delegatsioonide pidulike sõnade ärakuulamisega. Sellisel juhul me peame operatiivselt leidma teistsuguse tee, kui ei saa isiklikult kohale minna. Kas siis on see telegramm või post või see on meie esinduse vahendusel käest kätte antud kongressi sekretariaati. Siis tuleks seda operatiivselt teha ja mitte mingil juhul jääda ootama kongressi lõpupäevi.

Juhataja

Ma annan kolmandat korda meiepoolse selgituse, mis ei tähenda niimoodi, et seda Ülemnõukogu soovil ei või muuta. Praegu ei ole vahetut kontakti Vene Föderatsiooni kõrgema seadusandliku organiga võetud. Ikka lähtudes asjaolust, et me soovime kontakti võtta vene rahva usaldust pälvinud liidriga, ükskõik, kes tema ka ei ole. Ka siis, kui me saame küllakutse või me ei saa küllakutset. Kui ollakse teistsugusel arvamusel, siis Ülemnõukogu otsustab ka teistmoodi.

I. Raig

Lugupeetud esimees, saadikud! Reede õhtupoolikul olin Moskvast Vene Föderatsiooni rahvasaadikute kongressil, vestlesin mitmete saadikutega ja kõneks oli ka antud küsimus. Mul jäi selline mulje, et praegu meil ei ole mõtet seda läkitust sinna saata, ei ole mõtet ka delegatsiooni saata. Kongressi tervitused olid alguses, kuid Leedu-poolne tervitus ei mõjunud kuigi hästi ja ma arvan, et praegu ei ole mõtet minna segadust tekitama. Kui seda teha, siis kongressi lõpupäevil.

H. Viirelaid

Austatud spiiker, lugupeetud kolleegid! Mul on küsimus hoopis teisest vallast. 15. mail ähvardati alustada täna kell 10 streikidega. Palun, milline on momendi olukord vabariigis?

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Selle kohta antakse täpne informatsioon. Minu käes olev informatsioon ei pruugi olla väga täpne. Teada on, et streik mingisuguses mahus ja mingisuguses vormis on neljas-viies ettevõttes alanud, kuid oodakem siiski ära, kui saabub valitsuse juht ja annab täpse informatsiooni.

Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamine

Juhataja

Kas me võime asuda päevakorra juurde? Esimeses päevakorrapunktis "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamine" saab ettekandeks sõna Eesti Vabariigi Ülemnõukogu õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium on 5. mail ja 17. mail võtnud vastu kokku neli seadlust, mis vajavad kinnitamist Ülemnõukogu poolt. Need seadlused on "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest", teiseks "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalkoodeksis ning Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksis", kolmandaks "NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 p. 1 kehtivuse peatamisest Eesti Vabariigi territooriumil" ja neljandaks "Organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" moodustamine ning mõne koodeksi muutmine ja täiendamine". Nende nelja dokumendi tekst on teile tutvumiseks välja jagatud. Ülemnõukogu juhataja hr. Nugise korraldusel teen teile Ülemnõukogu Presiidiumi poolt ettepaneku võtta vastu Eesti Vabariigi seadus "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamise kohta". Selle seaduse tekst oleks järgmine: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: 1. Kinnitada järgmised Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused." Seejärel on loetletud need neli seadlust, mis ma teile ette lugesin.

Juhataja

Ilmselt on küsimusi. Sellepärast oleks hea, kui Tõnu Anton jääks kõnetooli.

G. Israeljan

Mul on väike küsimus, miks meile pole välja jagatud otsuseid, meil peale seadluste midagi pole.

T. Anton

Pean tunnistama, et mulle jäi kolleeg Israeljani küsimus siiski arusaamatuks. Milleks on vajalik teile välja jagatud materjale täiendada?

G. Israeljan

Ma küsin, kas teil on seadluste projektid? Te ütlesite, et on suuliselt, me leppisime kokku, et need oleksid ka kirjalikult. Ma pidasin silmas, et kas kirjalikult seadluse projektid saavad olema või ei?

Juhataja

Genik Israeljan, kas ma saan küsimusest aru niimoodi, et on olemas materjalid, mis puudutavad seadlusi, kuid selle seadluse projekti, mida me hakkame vastu võtma, ei ole käes. See tuleneb pealkirjast ja see koosneb ainult ühest lausest: "Kinnitada järgmised Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused ..." Rohkem seal midagi ei olegi.

I. Hallaste

Austatud eesistuja, austatud õiguskomisjoni esimees! Mul on ettepanek lahutada need seadlused eraldi seadustena vastuvõtmisele, sest need seadlused ei ole omavahel võrdsed. On olemas terve rida saadikuid, kes ühe seadluse poolt olles on teisele seadlusele vastu. Ma juhin tähelepanu siin sellele, et seaduses "Täienduste tegemise kohta kriminaalkoodeksis" on otsus, et tööteenistusest kõrvalehoidmise eest karistatakse. See oli arutusel siis, kui me Ülemnõukogus võtsime vastu sõjaväe kohta puudutavat seadust ja arutasime seda riigikaitse ja õiguskomisjonis. Juba siis tehti sama ettepanek, määrata tööteenistusest kõrvalehoidumise eest karistus. Siis ei läinud see läbi, nüüd tahetakse presiidiumi kaudu see sisse viia ja ma teen ettepaneku need seadlused kinnitada eraldi seadustena.

Juhataja

Ma teatan Tõnu Antoni eest niipalju, et ma panen hääletamisele iga seadluse eraldi.

T. Anton

Ma sooviksin teisegi märkuse teha. Seadlus, millega tehakse muudatusi Eesti kriminaalkoodeksisse, näeb ette vastutuse kõrvalehoidumise eest tööteenistusest, kuid vajalik on mõista seda, et see vastutus kaasneb ainult nendel juhtudel, kui on avaldatud soovi osaleda tööteenistuses, on kirjutatud vastav avaldus ja isik on arvatud tööteenistusse. Vastutus ei ole kehtestatud neile, kes pole avaldanud kirjalikult soovi võtta osa tööteenistusest.

V. Jürjo

Austatud eesistuja, austatud Ülemnõukogu! Ma pean oma kohuseks edasi anda Võrumaa volikogu esimehe Aare Urmi protesti seadluse kohta "Kriminaalvastutusest tööteenistusest kõrvalehoidmise eest". Ta andis selle kirjalikult ja, kui tohib, loen selle ette.

"Pean oma kohuseks avaldada kahtlust äsja vastuvõetud seadluse "Kriminaalvastutusest tööteenistusest kõrvalehoidmise eest" otstarbekuse kohta. Vastuargumendid oleksid järgmised: olukorras, kus on tühistatud kriminaalvastutus armeeteenistusest kõrvalehoidmise eest, kujuneb paradoks nende noormeeste osas, kes end tööteenistusse ei registreerinud ja ka armeesse ei lähe. Nemad ei vastuta millegi eest. Kohapealsed volikogud, kes täie tõsidusega tööteenistust propageerisid ja suure töö ära tegid, on tehtud naerualuseks. Õigus oli noil radikaalidel, kes noormehi metsa kutsusid. Seaduse rakendajad, kes seni jälitasid noormehi Nõukogude armeesse minemisest keeldumise pärast, peavad sisuliselt alustama sama jälitusega uuesti. See halvab ka õiguskaitseorganite autoriteeti ning igasugused katsed seda tõsta on lootusetud. Hr. Raidla väidab seadusel olevat poliitilise iseloomu. Täpsustusena tundub, et on mõeldud siiski vaid idapoolset poliitilist aspekti, s.o. Moskva poole mõtlemist.

Seadusel on ka ju sisepoliitiline aspekt. See töötab vastu nii õiguskaitseorganite, omavalitsuse kui ka Ülemnõukogu Presiidiumi autoriteedile. Järeldused: kohalik volikogu peab oma autoriteedi hoidmiseks vastu võtma otsuse tööteenistusse astunute avalduste tagasiandmise kohta. See otsus vabastaks meid vastuollu minekust oma südametunnistusega. Jääb järele kogu tegevusest siiski positiivne külg, on selgunud noormeeste tahteavaldus. Vastutuse kehtestamisega tuleks oodata, kuni tekib võimalus teenida oma, s.o. Eesti Vabariigi armees. Praegune vabatahtlik valik Tõnu Antoni väitel tööteenistusse astumisel on ju sisuliselt vaid piiratud valikuvõimalus liituda GENF-iga või astuda tööteenistusse. Hirm Nõukogude armeesse mineku ees on tõesti suur, valik aga piiratud. See kõik on kaugel tõelise vaba valiku mõistest. Kokkuvõtteks on minu arvates tegemist veaga ja antud juhul ka kiirustamisega. Pole ju veel seda kontingenti, kes uue seaduse alla mahuksid. (Kellelgi võib lisaks olla ju põhjus, miks ta pole saanud end registreerida.) Küll aga on juba karistus. Niisuguse seaduse saab vastu võtta, kui tõepoolest objektiivne vajadus tekib, see ei võta palju aega. (Samaväärne oleks seadus, mis keelustaks eraviisilised lennud Kuule. Keegi ju nagunii ei suuda seda.) Lugupidamisega Aare Urm, Võrumaa volikogu esimees."

Juhataja

Kas Tõnu Anton kommenteerib.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Julgen veel kord paluda teie tähelepanu, et me mõtleksime koos.

Noormeeste ees on täna kolm võimalust. Esiteks, minna Nõukogude armeesse, teiseks – astuda tööteenistusse – ja kolmandaks – mitte teha ei esimest ega teist.

Esimesel juhul, kui noormees on otsustanud astuda Nõukogude armeesse, on ka see valik tehtud vabatahtlikult selles mõttes, et me teiega tühistasime need kriminaalkoodeksi paragrahvid, mis nägid ette meie vabariigi rahvakohtute poolt nende noormeeste vastutuselevõtmise, kes hoiduvad kõrvale armeeteenistusest.

Teine variant, noormees otsustab astuda tööteenistusse. Ka selle variandi valimine on siiski vabatahtlik. Nimelt on vastutus ette nähtud mitte selle eest, et noormees, kes ei astu armeeteenistusse, ei astu ka tööteenistusse, vaid selle eest, et noormees, kes on arvatud tööteenistusse tema oma sooviavalduse alusel, ei hoiduks tööteenistusest kõrvale. See on väga oluline moment. Kõrvalehoidumine tööteenistusest on karistatav ainult sellel juhul, kui see isik, keda vastutusele võetakse, on tema oma avalduse alusel juba tööteenistusse arvatud.

Ja kolmas variant. Noormees ei ole astunud ei armeesse ega tööteenistusse. Ka see valik on vaba. Praegu puuduvad õiguslikud alused selleks, et neid noormehi vastutusele võtta.

Ma ei saa kahjuks nõus olla kolleeg Jürjoga, kes leiab, et niivõrd tähtsas küsimuses ei saa nii suur valikuvõimalus kaua kesta. Isiklikult arvan, et meil tuleb minna veelgi kaugemale ja ette näha vastutus ka nende noormeeste suhtes, kes hoiduvad kõrvale armeeteenistusest ja tööteenistusest. Sellise vastutuse kehtestamine muutub aga võimalikuks siis, kui on lahenenud meie konfliktsituatsioon Nõukogude armee juhtkonnaga. Täna lihtsalt selle kolmanda variandi suhtes seaduslikku lahendit veel vastu võtta ei saa, kuid seda tuleb teha.

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu! Kõigepealt muidugi on siin eetiline küsimus. Kui poisid andsid avaldusi tööteenistusse, siis nad ei teadnud, et hilisem kõrvalehoidumine on karistatav. Ja nüüd tuletan veel kord meelde, kuidas see asi on toimunud. Nimelt oli see karistus päevakorral juba siis, kui me võtsime vastu seadust sõjaväekohustusest, siis õiguskomisjon leidis, et praeguse tööteenistuse kujul ei saa karistust rakendada ja tööteenistuse seadus tuleb muuta ja parandada. Oli esitatud vastav alternatiivne projekt tööteenistuse kohta. Nüüd on sellest möödas kuu aega, selle projektiga praktiliselt tööd edasi tehtud ei ole. Kaks nädalat tagasi riigikaitsekomisjoni istungil oli see arutelul ja seal oli küsimuse all ka uuesti karistuse kehtestamine tööteenistusest kõrvalehoidumise eest. Riigikaitsekomisjon leidis üksmeelselt, välja arvatud härra Toomas Kork, et praegusel kujul kriminaalkaristust rakendada ei saa. Ja

milline on siis olukord praegu? Sisuliselt on tegemist ikkagi sunnivahendiga ja praegu on poistel valida, kas nad lähevad Nõukogude armeesse või alternatiivsesse tööteenistusse. Tööteenistus on alternatiivne, Liidu seaduse järgi teenistus N. Liidu relvajõududes on kohustuslik ja viimasest kõrvalehoidumise eest on ette nähtud karistus. Nüüd on mul selline küsimus. Kui Ülemnõukogu on rakendanud põhiseaduse paragrahvid, mis ütlevad, et Eesti on sõltumatu riik, et Eestis kehtivad ainult tema enda asutuste poolt kehtima pandud seadused jne., miks vabastab vabatahtlik teenimine N. Liidu relvajõududes Eesti elanikke tööteenistusest?

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Ma olen sunnitud teie ees vabandama. Ma palun veel kord teie tähelepanu, kuigi ainult minutiks. Ma ei saa nõus olla kolleeg Kamaga, et noormeestel on valida vaid kaks varianti. Reaalselt on valida kolm varianti ja neid variante kõiki ka valitakse. Need variandid on: Nõukogude armee, teiseks tööteenistus ja kolmandaks – ei esimene ega teine. Ma rõhutan veel kord seda, et vastutus kõrvalehoidumise eest tööteenistusest järgneb ainult sellel juhul, kui isik tema isikliku avalduse alusel on tööteenistusse arvatud. Tööteenistusse astumine on aga vabatahtlik.

V. Kois

Ma teen siiski ettepaneku tulla iga seadluse arutamise juurde tagasi eraldi, sest nagu näeme, on sõnasoovijate nimekiri tohutu ja ilmselt soovib iga inimene konkreetselt ühe või teise seadluse kohta arvamust avaldada. See võimaldaks meil ühega selgusele jõuda, siis minna üle teise juurde. Et mitte aega viita, võib määrata mingid ajalised piirid, näiteks minutit 40 igale seadlusele. Peale selle tahaksin märkida, et mitte kõik dokumendid pole esitatud piisavalt korrektselt, näiteks seadlus "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalkoodeksis ja Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksis". Oleks tahtnud, et siia oleks lisatud väljavõtted kriminaalkoodeksist, koodeksitest, mida me muudame. Siis oleks tervikuna toodud paragrahvid, et meil oleks selge, millest on jutt. Ja viimane: seoses seadlusega NSVL Ministrite Nõukogu instruksiooni kehtivusest on mul selline küsimus. Kas on vaja Ülemnõukogul, s.t. vabariigi kõrgeimal seadusandlikul organil arutada liidutaseme täitevvõimu määrust, kas ei piisa lihtsalt meie valitsuse otsusest, kuna meie otsusega, meie ajutise valitsemise korraga, on talle antud väga laialdased volitused?

Juhataja

Suur tänu! Enne, kui Tõnu Anton asub vastama, ma paneksin ka Valeri Koisi ettepaneku Ülemnõukogu ette. Oleks õigustatud selline lähenemine, et me arutame seda seaduseelnõu presiidiumi seadluste kaupa, muidu on arutelu väga kaootiline, ja püüame seda ka mingil moel reglementeerida. Mulle tundub, et üksikud saadikud näitavad üles lihtsalt inimlikku uudishimu, selle asemel et küsimust suunata õigesse sängi.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 3. mai seadluse "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest" kinnitamine

Juhataja

Ma usun, et te olete kõik selle poolt, ja sellisel juhul arutagem praegu esimest seadlust. See on "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest", ja kui selle kohta on otsus vastu võetud, lähme järgmise juurde.

T. Anton

Ma vabandan. Kaks küsimust jäid vahepeal vastamata.

Esiteks seadlus "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti kriminaalkodeksis". Ma juhin tähelepanu sellele, et kriminaalkodeksisse lisatakse üks paragrahv, see on paragrahv 78, 78¹. Selles mõttes ma ei saa aru, millist teksti kriminaalkodeksis soovitakse veel selle seadluse juurde. Tegemist on uue paragrahviga, mille täielik sõnastus on teile esitatud. Ja teine küsimus – kas on vaja meil, Ülemnõukogul, käsitleda Liidu valitsuse määrusi. Kahel põhjusel siiski on. Praegu kehtib selline kord, kus vajaduse korral on just Ülemnõukogul õigus määrata see, kas üks või teine Liidu akt kehtib Eesti territooriumil või mitte. Teiseks on tegemist pangandusküsimusega, kus ei ole võimalik umbmäärane lähenemine, vaid on vaja väga täpselt ja väga autoriteetselt öelda, kuidas lahendatakse valuutaeraldise küsimus.

G. Israeljan

Osalise depolitiseerimise seadlus on kõigepealt, minu silmis, suunatud üksnes kommunistliku partei organisatsiooni vastu, kuna ainult sellel on olemas selge liikmelisus, mitte aga teistel

ühiskondlikel organisatsioonidel ja tekkivatel uutel parteidel. Selle seadlusega kahjuks oleme tõstnud käe inimeste, kõigi õiguskaitseorganite töötajate mõtteviisi vastu. Partei algorganisatsioonide likvideerimine – see on parteisisene asi, ja meie teiega ei tohi keelata seda, mida pole lubatud või vähemalt ei ole Ülemnõukogu lubanud. Õiguskaitseorganite, konkreetselt miilitsaorganite poliitosakonnad ei ole meie poolt asutatud ja seepärast ei tohiks me ühepoolses korras seda teha, vaid tuleks koos lahendada neid küsimusi.

Ning järgmiseks: kuni pole parteideseadust, vististi ei tasuks sellist seadlust vastu võtta, kuna seda võib käsitleda kui ebademokraatlikku, ebaseaduslikku toimingut. Nüüd veel, seadluse teine punkt praktiliselt ei vasta seadlusele endale. Tõsi küll, otsustan ainult venekeelse tõlke järgi, aga siin räägitakse mingist "käesolevast seadusest". Seadlus ei ole seadus. Ja siit tuleb välja, et "kõigil ühiskondlikel liikumistel, parteidel viia vastavusse käesoleva seadusega". Seepärast on mul siiski ettepanek, ma annan ta kohe kirjalikult presiidiumi, ma teen ettepaneku lükata antud seaduse kinnitamine praegu edasi parteideseaduse vastuvõtmiseni või siis nimetada see ümber nii, et see oleks mitte õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest, vaid seadlus õiguskaitseorganites parteiorganisatsioonide, parteide annulleerimise või likvideerimise kohta Eestis. Ja nüüd konkreetne küsimus lugupeetud ettekandjale. Kas teile ei tundu, et kutsuda rahvast üles täitma politseifunktsioone – see on ju ohtlik, kuna viib totalitarismile, ma pean silmas seadust organisatsiooni "Kodukaitse" loomisest. Aitäh!

T. Anton

Kolleeg Israeljanil on kindlasti vähemalt ühes küsimuses õigus. Me peame selgeks mõtlema selle, kas parteid alluvad meie seadustele või meie, seadusandlik organ, allume partei seadustele. See on põhimõtteline küsimus. Antud seadlus "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest" lähtub sellest alusest, et parteid alluvad seadusele. Ja teiseks. Selle seadluse §-s 2 on vähemalt eestikeelses variandis kirjutatud õigesti, et Eesti NSV-s registreeritud parteidel, ühiskondlik-poliitilistel organisatsioonidel ja ühiskondlikel liikumistel viia oma põhikirjad, põhidokumendid vastavusse käesoleva seadlusega. Võimalik, et venekeelses tekstis, mis on kasutada kolleeg Israeljanil, on siin viga, kuid ka sellisel juhul peaks sisust siiski olema arusaadav, et tegemist on antud aktiga.

J. Liim

Ma arvan, et eelkõige tänu Genf-49 liikumisele on ...

Juhataja

Jüri Liim, me arutame praegu depolitiseerimise seadust.

A. Sirendi

Ma tahtsin ka eelmise teema kohta esitada küsimuse. Kas ülikool vabastab need poisid tööteenistusest, kui nad on registreerinud ennast kevadel tööteenistusse ja sügisel osutuvad ülikoolis olevaks?

Juhataja

Tõnu Anton, ma vabandan vahepeal, kas see küsimus vajab kommentaari?

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Kas me otsustame, et asume arutama nimetatud seadlusi, mille suhtes presiidiumil on ettepanek täna siiski kinnitada? Kui me hakkame neid seadlusi arutama järgemööda, siis ongi palve alustada ühest neist, mitte kõigist neljast korraga. Me peaksime sellisel juhul kokku leppima, millest me alustame. Vabandan, et ma sain aru niimoodi, et me alustasime "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest". Kui see niimoodi ei olnud, pean ma kõigepealt vabandust paluma kolleeg Israeljani ees, kes küll lahkus, sest ma jätsin talle ühe küsimuse vastamata, ja peaksin vabandama ka kolleeg Sirendi ees, sest mul oli sama plaan ka tema esitatud küsimuse suhtes.

J. Jõerüüt

Härra eesistuja, head kolleegid! Oleks ikka kena küll, kui me vastastikku paneksime tähele, millest on jutt. Jutt on esimesest seadlusest. Mul on väga kahju, et kolleeg Israeljan lahkus saalist, aga arvatavasti teised kommunistliku fraktsiooni liikmed on siin ja kuulavad minu juttu.

See ei olegi niipalju küsimus Tõnu Antonile kui repliik ikka sellesamas asjas. Palun siiski vaadata asja rahulikult ja lugeda teksti tähelepanelikult ja tuletada meelde niisugust fakti, et praeguseks on Eestis ametlikult registreeritud parteisid rohkem kui kommunistlik partei. Järelikult – see seadus puudutab siiski kõiki ja ei käsitle sugugi mitte kommunistliku partei likvideerimist. Järelikult – kui me ei võtaks seda täna vastu või kui me lükkaksime selle tagasi, siis peaks ka liberaal-demokraatlik partei või ERSP või mõni muu partei taotlema oma struktuuriüksusi vastavate organites. See on täiesti loogiline, kusjuures ma pean oma seisukohast ütlema, et see ei meeldiks mulle mitte üks raas. On täiesti normaalne ehitada

parteid siiski üles territoriaalsetele struktuuriüksustele või individuaalliikmetele ja lõpetada see vana süsteem, mis ju tegelikult ei olnud partei, vaid üks osa hiigelaparaadist. Nii et asi on kõik selge.

Siiski küsimus, ainult et ma ei tea, kas Tõnu Anton oskab vastata või keegi teine. Teatavasti oli 20. mai see tähtaeg, mille me ise oleme määranud ja milleks pidi saama valmis niinimetatud parteide seaduse esimene projekt. Kõige vähemalgi määral ei taha rünnata ülekoormatud õiguskomisjoni, nii et ma ei oskagi seda küsimust täpselt adresseerida, ometi see peaks olema meie kõigi huvides. Kas oskab Tõnu Anton või eesistuja kommenteerida?

T. Anton

Parteide seaduseprojekt on töövariandina valmis, ja kui me suudame tänase päeva jooksul seadlused kinnitada, siis võib-olla jääb homme aega õiguskomisjonil selle esialgse töövariandi läbiarutamiseks.

R. Tamme

Härja juhataja, lugupeetud kolleegid! Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse punktis 1 on kirjas vajadus depolitiseerida kohtu-, prokuratuuri- ja siseasjade ning julgeolekuorganid. Punktis 2 on kirjas, et ühiskondlik-poliitilised organisatsioonid viiksid oma põhikirjad vastavusse käesoleva seadlusega. Preambulas on märgitud, et poliitilise pluralismi tingimustes on vajalik õiguskaitseorganite häireteta funktsioneerimine ja sõltumatus poliitilistest kõrvalmõjudest kodanike õiguste ja vabaduste kaitsel. See kõik kokku tähendab nende organite depolitiseerimist ja selletõttu ma pean mõnel määral ohtlikuks, kui selle seadluse pealkirja jääb endiselt fikseerituna "õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest", mis võib teatavatel juhtudel hiljem muutuda takistuseks, ja selletõttu ma teen ettepaneku pealkirjas võtta maha see sõna "osalisest". Kui see on mõeldav ja loogiline, siis palun sellega arvestada.

T. Anton

Seni on olnud selline praktika, et Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusi on kinnitatud või jäetud need kinnitamata. Kui meil on siiski soov seda seadlust hakata paremaks tegema, aga iga asja on võimalik paremaks teha, siis sel juhul on meil võimalik seda seaduse vormis teha ja loomulikult kehtib sellisel juhul seadus, mitte seadlus. Kui selline lähenemine on Ülemnõukogu otsus, siis see tähendab esiteks antud seadluse mittekinnitamist, mille kohta meil tuleb otsus vastu võtta, ja teiseks, seaduseelnõu väljatöötamist, mis reguleeriks need küsimused paremini, kui nad antud seadluses on reguleeritud.

Juhataja

Lepime siis niimoodi kokku, et me esitame nüüd viimase küsimuse või ettepaneku Tõnu Antonile ja siis asume otsustama.

T. Käbin

Lugupeetud eesistuja! Ma ei esitaks küsimust, vaid ettepaneku seoses viimase mõttevahetusega. Ülemnõukogu kinnitab Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusi ja minu arusaamise järgi, kuigi see ei ole kuskil fikseeritud, võib ta teha nendes ka muudatusi ja antud juhul oleks õige lahendus kinnitada Ülemnõukogu Presiidiumi vastav seadlus ja muuta tema pealkirja või kinnitada tema pealkiri uues redaktsioonis.

Juhataja

Kas Tõnu Anton võib seda seisukohta kinnitada? On selline tegevus õiguspärane?

T. Anton

Selline praktika seni puudub. Normatiivselt on küsimus lahendamata ja ma ei usu, et on vajalik alustada selles küsimuses diskussiooni. Küsimus on lõppkokkuvõttes vormistamises. Kui peetakse vajalikuks muudatuste, täienduste tegemist, siis tuleks need igal juhul kirjalikult fikseerida ja kehtestada meie seadusega.

Juhataja

Asugem otsustama. Meil on kaks põhimõtteliselt erinevat seisukohta. Esimene on esitatud presiidiumi poolt pakutud projektina ja seisneb selles, et kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 3. maist 1990 "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest", ja on teine põhimõtteline seisukoht, et lükata edasi selle küsimuse arutamine niikaua, kuni ei ole vastu võetud seadus parteidest. See on Genik Israeljani seisukoht. Nii nagu näeb ette meie töö- ja kodukord ning praktika, panen esimese ettepaneku hääletamisele. Kes on selle poolt, et kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 3. maist 1990 "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest"? Palun hääletada! Poolt on 66 saadikut, vastu 8, erapooletuid 6. See seadlus on kinnitatud.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalkodeksis ning Eesti NSV kriminaalprotsessi kodeksis" arutelu

Juhataja

Järgmisena arutame presiidiumi seadlust "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalkodeksis ning Eesti NSV kriminaalprotsessi kodeksis" ja palume uuesti kõnetooli Tõnu Antoni.

I. Hallaste

Austatud eesistuja, austatud õiguskomisjoni esimees! Ma pean täiesti valeks selle seadluse kinnitamist, kuna see seadlus, vähemalt karistuse osas tööteenistusest kõrvalehoidumise kohta, ei olnud teada nendele noormeestele, kes tööteenistusse astusid. Tööteenistus loodi esialgu selleks, et oleks alternatiivne võimalus neile inimestele, kes ei taha minna sõjaväkke eetilistel või siis usulistel kaalutlustel. Nüüd hakatakse aga tegema nendele ka rividrilli ja kõike muud. Vähemalt sellised plaanid on olemas ja sellisel juhul tööteenistus ei ole enam see, millisenä ta algselt välja kuulutati. Kui noormehed oleks teadnud tööteenistusse astudes, et nende poolt tehtud avaldusest loobumise eest ootab neid kaks aastat vanglakaristust, siis oleks see olnud õigustatud. Aga praegusel juhul, kui me selle seadluse kinnitame, ja et jääda ausaks nende noormeeste ees, tuleb tühistada kõik senised tööteenistuse avaldused ja lasta neil, kes soovivad tööteenistusse jääda, kirjutada uued. Ma arvan, et see toob kaasa endaga liiga palju sekeldusi. Need, kes vabatahtlikult on tahtnud olla, need on seal ikkagi edasi ja seetõttu puudub mõte niisugusel tööteenistusest kõrvalehoidumise kohta karistuse rakendamisel. Nüüd need noormehed, nähes, et tööteenistusest võidakse neid ka ära viia Nõukogude okupatsiooniarmeesse, kuna kindral Jazov ei ole aktsepteerinud tööteenistust Eestis, tahaksid sealt leida enda jaoks midagi kindlamat, see tähendab liitumist Genf-49-ga, siis neil kaob see karistuse oht. Järelikult need noormehed, kes on tööteenistusse läinud, jäävad löögi alla. Nad võidakse 15 minuti jooksul võtta kinni ja saata Nõukogude okupatsiooniarmeesse. Ma teen ettepaneku mitte kinnitada seda seadust.

Juhataja

Kas Tõnu Anton lisab?

T. Anton

Püstitatud probleem on tõepoolest ääretult keeruline ja garantiisid ei saa anda ei esimese, teise ega ka kolmanda variandi puhul. Ei tahaks nõus olla sellega, et nende noormeeste õiguslik kaitse oleks nagu kõige nõrgem, kes on astunud tööteenistusse. Olen veendunud, et õiguslikult on kõige halvemas situatsioonis need noormehed, kes pole astunud ei armee- ega tööteenistusse.

J. Liim

Lugupeetud saadikud! Tänu osalemisele Genfi liikumises, olen ma saanud küllaltki palju tuttavaks inimeste murede, hädade ja nende kartustega. Teile on suurepäraselt teada praegune vastuoluline olukord sõjaväeteenistuses. Tegelikult me alustasime sõjaväe seaduste vastuvõtmist nagu maja ehitamist katusest. Rahvas on segadusse aetud juba ainuüksi sellega, et isegi Ülemnõukogu poolt vastuvõetud tööteenistuse seadus ja otsused suhetest Nõukogude armeega ei taga meile kindlusetunnet. Seda eelkõige seetõttu, et Moskva ei tunnista ei ühte ega teist. Normaalne oleks olnud kevadine mobilisatsioon kuni olude täpsustamiseni üldse ära jätta. Aga seda nagu ei tahetud eriti tunnistada.

Mis puudutab neid poisse, kes on end kirja pannud tööteenistusse, siis ma täielikult ühtin Illar Hallaste seisukohaga, s.o. ebaeetiline on neid nüüd hakata karistama, sest varem ei teatud karistusest. Mitte mingit karistust ei tohi tegelikult enne vastu võtta, kui me oleme võimelised tagama nende turvalisuse ja oleme võimelised moodustama oma väed.

Lisaks kõikidele olemasolevatele hädadele ja kartustele teeme veel oma karistavad seadused. Mina olen kindlalt selle vastu. Sellist seadust praeguse seisuga tõesti vastu võtta ei tohi.

Juhataja

Suur tänu! Kas Tõnu Anton lisab midagi juurde?

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Me oleme jõudnud oma tegevusega niikaugele, et meil on vajalik otsustada, kas oleme valmis vastu võtma ka neid seadusi, mis pole populaarsed. Ma arvan, et lõppkokkuvõttes meie kvaliteet sõltubki sellest, kas me julgeme, kas me oskame vastu võtta ka neid seadusi, mille kohta me teame, et neid on kindlasti vaja, kuid teame ka seda, et need seadused ei ole rahva hulgas populaarsed. Ei ole mingi saladus, et tööteenistus ei ole küsimus ainult armeeteenistuse alternatiivist, vaid tööteenistus on ka küsimus sellest, et alustada mingitegi formeeringute loomist Eesti Vabariigis.

Ma tahan, et igaüks meist kaaluks, kas on võimalik ja kas on vajalik selliste formeeringute loomine täieliku vabatahtlikkuse alusel ja kas selline lahendus vastab Eesti Vabariigi, mida me ju püüame teiega koos taastada, huvidele.

Minule tundub, et vajalik on siiski tagada ka õiguse abil nende suhete teatud korrastatus, mis peavad aitama luua Eesti Vabariiki ja mis peavad aitama tagada Eesti Vabariigi kestvust.

J. Pöld

Austatud Tõnu Anton, ma juhiksin teie tähelepanu säärasele asjaolule, et teenistus Nõukogude Liidu relvajõududes on vabatahtlik, kuid reeglina on ta kaks aastat, harval juhul kolm aastat. Tähendab, me seame noormehed küllalt ränga valiku ette, kas olla eemal oma kodust kaks aastat või sunniviisiliselt olla tööteenistuses kolm aastat. Meil oli ka alternatiivne projekt töö- ja eriteenistuse kohta. Mul on selline ettepanek, võib-olla mitte panna seda seadlust hääletamisele, anda ta läbitöötamiseks praegu kohe riigikaitse- ja õiguskomisjonile ja langetada oma otsus pärast. Mul on tunne, et enamus riigikaitsekomisjoni liikmeid on selle seadluse kinnitamise vastu.

Juhataja

Kas Tõnu Anton kommenteerib?

T. Anton

Kindlasti jääb üle ainult ühineda tehtud ettepanekuga, aga me oleme ajahädas. Armeesse kutsumine on sisuliselt alanud ja ilmselt viiakse läbi lähemate nädalate jooksul. Meil peab olema selge, milline on meie poliitiline kurss alanud armeesse kutsumise osas. Kui me täna jätame kinnitamata presiidiumi seadluse, millega nähakse ette vastutus kõrvalehoidumise eest tööteenistusest, tuleb seda teataval määral võtta vastusena küsimusele sellest, milline on meie poliitiline joon selles olukorras, kus on alanud armeesse kutsumine. Mul on siiski palve, et me kõik mõtleksime igaüks eraldi selgeks, mida me tahame, millised on meie tänase käitumise tagajärjed. Armeesse kutsumine on sisuliselt alanud.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Mulle tundub, et saalis valitsevad sama- ja erimeelsused hakkavad välja kujunema. Samal ajal on sõnasoovijaid terve kuvariekraan. Mul on selline ettepanek, et viimane sel teemal sõnavõtja on Rein Veidemann. Selleks ajaks peaks olema pilt täiesti selge.

P. Grigorjev

Lugupeetud härra juhataja, lugupeetud härra Anton! Minu poole pöördutakse konkreetse küsimusega, kuidas Ülemnõukogu kaitseb meie poegi vastutusele võtmise eest NSV Liidu sõjaväekohuslusest kõrvalehoidmise pärast. Kui tullakse ja nad arreteeritakse nagu Leedus ja kui nad satuvad okastraadi taha? Mida ma võin vastata oma valijatele?

T. Anton

Armeeteenistusest kõrvalehoidumise eest ei saa karistada Eesti rahvakohtute kaudu. Kõrvalehoidumise eest saab karistada vaid sel juhul, kui seda tehakse sõjaväeprokuratuuri ja sõjaväetribunalide kaudu. Viimatinimetatud organid asuvad tegevusse pärast seda, kui isik on loetud armeesse kutsutuks.

M. Laar

Austatud Ülemnõukogu esimees, austatud õiguskomisjoni esimees! Mulle tundub, et me ei saa seda seadlust kinnitada. Esiteks on tegemist nagu katsega Ülemnõukogu Presiidiumi poolt täiendada ja parandada ühte Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadust. Ma tuletan meelde, et sama punkt oli sees meie enda poolt varem vastu võetud seaduses teenimisest Nõukogude relvajõududes. See punkt lükati siis tagasi. Teatavasti sõjakomisjoni seisukoht selle punkti suhtes on eitav. Ja mulle tundub, et meil ei ole õigust arutada seda küsimust ilma selle komisjoni arvamust arvestamata. On selge, et praegu väljapakutavas seadluses on omad selged nõrgad kohad. Esiteks kas või küsimus ülikooli ja tööteenistuse suhetest. Teiseks on siin küllaltki kahtlane seaduse tagasiulatuv mõju poistele, kes kirjutasid oma avalduse sootuks teises laadis, teadmata seda punkti. Ma arvan, et see pole mitte ainult eetiline, vaid puhtalt juriidiline küsimus. Oleks ka juriidiliselt vale anda seadusele selline tagasimõju. Kolmandaks ei saa ma ausalt öeldes aru, mida sellise seaduse vastuvõtmine ikkagi meile juurde annab. Kuidas suudab see nimetatud seadus meie poisse paremini kaitsta? Tõnu Anton ütles väga õieti, et me peame endale selgeks tegema oma eesmärgi. Minu meelest on meie eesmärk antud küsimustes selge: kaitsta oma poisse võõrasse väkke mineku eest. Ja loomulikult on võimalik polemiseerida selle üle, milline tee on selleks kõige sobilikum, kas Genf-49 või tööteenistusse astumine, kuid ilmselt ei Tõnu Anton ega ka mina ei saa kindlalt ütelda, et üks on parem. Keegi meist siin saalis ei saa väita, et tööteenistusse võetud poisse, kes koondatakse kõik ilusti ühte kohta kokku, tõesti ära ei võeta. Mulle tundub, et võttes vastu sellised karmid karistused, paneme oma poisid sundolukorda. Me võtame endale väga suure vastutuse ja mulle tundub, et meil endal puuduvad igasugused garantiid, et me teeme õieti. Siin pole

küsimus praegu poliitilisest populaarsusest, ebapopulaarsetest otsustest või millestki muust sellisest, et me justkui kinnitaksime oma poliitilist liini. Küsimus on tegelikult meie poistest, me peame seadust vastu võttes arvestama ja jätma neile antud keerukas olukorras tegutsemisvabaduse. See seadus ei anna minu meelest midagi juurde ja mulle tundub, et seda ei ole vaja vastu võtta. Ja kui seda hääletatakse, paluksin panna see nimelisele hääletamisele.

T. Anton

Kolleeg Mart Laar tõi kindlasti õigesti välja selle seadluse ühe funktsiooni. See on alternatiivse võimaluse loomine Nõukogude armee teenistusele, kuid ma soovin rõhutada siiski veel kord, et see seadlus ei teeni ainult ühte eesmärki, vaid kindlasti on sellel seadlusel ka teine ja väga tähtis eesmärk. See on selliste formeeringute loomine, kes alluksid Eesti Vabariigi juhtorganitele.

A. Paju

Austatud kohalolijad! Hästi põnev on jälgida arutluse loogikat ja päris ausalt öeldes – ma võtsin kaks kuud tagasi oma poja sõjaväest vastu – olen praegu täielikult nõutu. Milles on siis see konks, mille taha me praegu takerdume? Asi on selles, et noorel põlvkonnal, kes on valiku ees, on hulga keerulisem kui meil siin. Olgugi et meil on vahel tunne, et me siin Ülemnõukogus oleme nagu ajast ja ruumist välja tõmmatud, arvestamata konkreetset, pakume tihti kujutluspilti tegelikkuse pähe. Tegelikult, kui me tahame panna aluse tööteenistusele kui meie poisse distsiplineerivale ja organiseerivale, siis minu arvates see parandus võib-olla tundub jällegi ebainimlikuna, et me karistusega paneme selle paika.

Ü. Aaskivi

Ma olen põhimõtteliselt täiesti nõus eelkõneleja poolt toodud väidetega, kuid juristina kahjuks antud juhul ei saa ma anda oma häält Ülemnõukogu Presiidiumi poolt pakutud seadluse kinnitamiseks. Tõepoolest, tegemist on nende poiste suhtes, kes oma avalduse andsid, siiski kaudselt selle seaduse tagasiulatuva jõuga. Kõik need tingimused, mida endaga toob kaasa tööteenistus, oleks pidanud poistele olema selge siis, kui nad oma avalduse tööteenistusse andsid. Tunnistagem, et praegu selle seadluse puhul püütakse parandada viga, mida me tõesti kollektiivselt oleme teinud, et me ei suutnud seda punkti viia sisse juba tööteenistuse seadlusesse. Praegu, kui on lõppenud avalduste esitamise aeg tööteenistusse käesoleval aastal, ei pea ma juriidiliselt õigeks selliselt seda vigade parandust sisse viia. Heal juhul saame me selle vigade paranduse teha tuleval aastal, kui poliitiline olukord on selline, et see

tööteenistuse seadus ikkagi sellisel kujul veel kehtib nende poiste suhtes, kes tuleval aastal hakkavad avaldusi esitama. Praegu kohaldada kaudselt tagasiulatuvat jõudu ma õigeks pidada kuidagi ei saa.

S. Petinov

Lugupeetud spiiker, lugupeetud Tõnu Anton, austatud kolleegid! Ma tahaksin teie tähelepanu juhtida vaat millele. Kõigepealt tahan ma avaldada oma nõusolekut M. Laari seisukohaga teksti suhtes, mis on toodud selle seaduse punktis 1, ning vastavalt nõustuda ka P. Grigorjeviga. Asi on selles, et me oleme kõrgeim seadusandlik organ ja ilmselt peame mitte ainult fikseerima ühe või teise sättega mingit staatust, vaid vististi peame selle sättega ka midagi garanteerima. Esialgu ei näi siin ausalt öeldes mingeid garantiisid olevat. Lugupeetud Tõnu Anton märkis õigustatult, et rahvakohtud vististi aktsepteerivad seda seadlust, aga mis puutub sõjaväeprokuratuuri, kes tegelikult hakkab välja selgitama armeeteenistusest kõrvalehoidmise põhjusi, siis siin vabariik osutub jõuetuks midagi muuta. Ja seepärast oleks kindlasti selle sätte ilma mingi tagatiseta fikseerimine tõsiselt veaks, sammuks, mis ilmselt nõuab mingeid täiendavaid nii ainelisi kui moraalseid garantiisid isikute suhtes, kes hakkavad teenima tööteenistuses.

Teine küsimus on ehk ka tehnilist laadi. Mind paneb mõnevõrra imestama, et iga kord me pörkume kokku sellega, et meile jagatakse kätte dokumendid, millistes on märgitud rida paragrahve, loendeid jne., justkui istuksid siin kutselised juristid, kriminaalõiguse spetsialistid. Enne, kui langetada otsust selle seadluse kohta, ma tahaks, et vähemalt mind väga põhjalikult tutvustataks nende paragrahvidega, millistele siin viidatakse. S.t. on tarvis teada, mida konkreetselt muudetakse, mitte aga ainult seda sõnastuse osa, millega üksnes täiendatakse olemasolevat sõnastust. Ja enne, kui lõplikult lahendada hääletamise küsimus antud seadluse osas, oleks ilmselt õigustatud lisada sellele lühike õiend, milles oleks ära toodud sätted, millistest on seadluses juttu, sealhulgas ka vähemalt "Eesti NSV Ülemnõukogu Teatajast" väljavõtted vastavate paragrahvidega. Siis saaks terviklikult selle dokumendi kvaliteedi üle otsustada. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ette rutates ma teatan – Tõnu Antonil on võib-olla siis kergem kommenteerida –, et juba üks saadikuterühm on palunud vaheaega enne hääletamist. Sellisel juhtumil neil, kes on selles hoones, tuleks sellel vaheajal koostöös Ülemnõukogu Presiidiumi aparaadiga tutvuda ka nende seaduse sätetega, milles on vihjatud sellele seadlusele.

T. Anton

Vahest ainult niipalju, et praegu käis jutt antud seadluse teisest paragrahvist, mis teeb teatud muudatusi Eesti NSV kriminaalprotsessi koodeksis, mitte aga kriminaalkoodeksis.

E. Tupp

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Arutletaval projektil on mitu seesmist vastuolu. Esiteks võib leida siit ühe niisuguse paralleeli. Kui konstitutsioonis on öeldud, et teenimine Nõukogude relvastatud jõududes on auasi ja samal ajal ka sunniviisiline, siis meil praegu tööteenistusse minek on vabatahtlik. Kui see vabatahtlikkus on osutunud vastuvõetavaks, siis me karistame. Tööteenistusseadus jooksis endise Ülemnõukogu ajal alternatiivina sisse, et leida armee probleemidele mingi hädapärane sundvariant. Täna poliitilises olukorras paistab see võõrkehana. Kuid ma olen ise niisugusel veendumusel, et see võib olla nii-öelda mittemidagiütleva lahendina, sest tegelikult me aitame sellesama tööteenistusega kaasa sundvärbamisele ja teistpidi karistame ka ise. Ja üldiselt on küsimus ikkagi selles: pretsedent on olemas ja pretsedent peab jätkuma. Millised on selle praeguse pretsedendi konkreetsed piirjooned, see ei ole üldse määrav. Määrav on ikkagi see, et liiduorganid pole seni asunud läbirääkimistesse, et leida konstruktiivseid lahendusi. Üldiselt ühinen ma Mart Laariga. Minu ettepanek on antud seadus üldse hääletamisest maha võtta.

Juhataja

Suur tänu! Mida Tõnu Anton lisab?

T. Anton

Mul on raske sellele küsimusele midagi lisada. Kuid ma vabandan, et ma vahel ütlen ka oma arvamuse, sest ma olen ju küsimustele vastaja rollis. Loomulikult selliseid tähtsaid küsimusi tuleb otsustada pärast seda, kui ollakse kindel, mida antud seadluse kinnitamine või mittekinnitamine kaasa toob, kui ollakse kindel selles, mida me soovime ja milliste vahenditega. Esitatud küsimused ajendavad mind tegema järeldust, et pole olemas neid eeldusi, mis lubaksid Ülemnõukogul võtta vastu teadlik otsus, kas antud seadlust kinnitada või mitte.

N. Aksinin

Lugupeetud komisjoni esimees! Ma asetan end praegu selle noormehe kohale, kes peab otsustama selles keerulises situatsioonis, mille ka meie oleme välja mõelnud ning millesse ta

on sattunud. Mida teha, kui jumal, s.t. usk keelab mind relva kätte võtmast? Kuidas peab komisjon selle noormehe puhul välja selgitama, on ta usklik või mitte? Mis on aluseks? Kas õiend kirikuõpetajalt, antropoloogilised mõõtmised, mingi reaktiiv või lõpeks – kompuuter? Kuidas on seda kõike mõeldud korraldada, ma ei suuda ette kujutada. Ma ilmun komisjoni ja ütlen: "Jumal keelab mind relva võtmast." Mis te minuga peale hakkate? Tänan tähelepanu eest!

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Mul on niisugune tunne, et ma vist ei olegi suuteline kolleeg Aksininile täpset vastust andma, kuid lubage, et teen ühe ettepaneku. Kas ei oleks vajalik täna meil kaaluda ka sellist otsust, et nimetatud seadlus anda praegu tagasi Ülemnõukogu Presiidiumile selleks, et peetaks nõu riigikaitse komisjoniga. Ma sain aru, et seda ei ole olnud võimalik teha. Et Ülemnõukogu Presiidium ja riigikaitse komisjon koos esitaksid Ülemnõukogule sellise ettepaneku, mis ei tekitaks sellisel arvul küsimusi, mis tõendavad probleemi ebaselgust.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton teeb ettepaneku anda see Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus veelkordsele läbivaatusele riigikaitsekomisjoni ning võtta selle seadluse arutamine täna päevakorrast välja. Ma formuleerin veel kord ettepaneku, mis on tehtud õiguskomisjoni esimehe Tõnu Antoni poolt. Kes on selle poolt, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti NSV kriminaalkodeksis ning Eesti NSV kriminaalprotsessi kodeksis" 17. maist 1990 anda veelkordsele läbivaatusele riigikaitsekomisjoni? Palun hääletada! Poolt on 71 saadikut, vastu 2 ja erapooletuid 1. See ettepanek on vastu võetud.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 punkti 1 kehtivuse peatamisest Eesti Vabariigi territooriumil" kinnitamine

Juhataja

Jätkame 1. päevakorrapunktiga. Kutsume uuesti kõnetooli Tõnu Antoni ja arutame, kas me

kinnitame seadusena Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse "NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 punkt 1 kehtivuse peatamisest Eesti Vabariigi territooriumil".

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Enne, kui tekib meeldiv võimalus vastata teie küsimustele, ma informeeriksin teid sellest, et antud seadlus on Ülemnõukogu Presiidiumi poolt vastu võetud Eesti Valitsuse taotlusel, kes peab vajalikuks vabariigi majandusasjade korraldamisel just sellise seaduse vastuvõtmist ja kinnitamist.

V. Menšikov

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Mulle pole päris selge, kuidas lahendatakse nimetatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse punkt 1 peatamise probleem. Küsimus puudutab valuutaeraldisi, s.t. mida saavad seda valuutat teenivad ettevõtted ja kas seda nende omanduses üldse saab olema. Kuidas toimub praegu selle valuuta ülekandmine? Kas vabariiklike organite või Moskva kaudu? Tänan!

T. Anton

Sellele küsimusele ei ole ma kahjuks pädev vastama. Võib-olla suudab seda teha kolleeg Veetõusme. Ühe märkuse ma siiski soovin teha. Meile on välja jaotatud Liidu Ministrite Nõukogu vastav määrus, mille paragrahvi 1 me soovime vabariigis mitte rakendada ja selle paragrahvi järgi reguleeritakse liiduvabariikide poolt valuutaeraldised liidufondi.

Juhataja

Ma ei jäta juhust kasutamata ja annan sõna ka Ants Veetõusmele, aga nüüd Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid, minul on küsimus õiguskomisjoni esimehele. Lugupeetud Tõnu Anton, öelge palun, kas komisjonis on ära kuulatud valitsuse esindajaid, kes pakkusid välja selle seadluse? Kas esitati küsimus selle kohta, kuidas see seadlus kajastub vabariigi valuutaolukorras ja üldse NSV Liidu ja Eesti NSV vahelistel suhetel?

A. Veetõusme

Ma ei tea sellele küsimusele vastata, kas õiguskomisjonis arutati seda või mitte, kuid kõikidelt arveldustelt, mis praegu toimuvad läbi Välismajanduspanga, võetakse valuutasumma automaatselt ära Välismajanduspanga poolt Liidu fondi vastava normatiivi järgi. Kahtlemata on olemas reaalne oht, et valuuta võetakse ära ka edaspidi Liidu fondi, kui arveldused toimuvad läbi Liidu Välismajanduspanga, kuid on ka teisi võimalusi arvelduste teostamiseks. Ma olen sellega nõus, et nendele küsimustele oleks pidanud soliidset vastama valitsuse esindaja hr. Kangur või mõni teine selleks volitatud isik. Kahjuks neid jällegi siin ei ole.

Juhataja

Hr. Kangur on saalis, küsime, kas härra Kangur sooviks kommenteerida valitsusepoolset seisukohta?

Hr. Kangur ei ole volitatud.

Kas meile piisab majanduskomisjoni esimehe Ants Veetõusme ja Tõnu Antoni selgitustest?

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid, mul on küsimus mitte Tõnu Antonile, ta on praegu loomulikult ebamugavas olukorras. On vaja, et selle küsimuse kannaks kindlasti ette peaminister. Ma tahan lihtsalt anda väikese õiendi saadikuile teadmiseks. Härra Veetõusme seletas meile praegu, et teatud protsent valuutast eraldatakse Liitu. Ärge aga unustage, et vabariik kogu oma vajadusteks kulutatavast valuutast ainult kolmandiku teenib ise. Seepärast ma palun lugupeetud kolleege hästi mõelda, enne kui kinnitada see seadlus. Kas me ei kuuluta sellega valuutasõda NSVL Välismajanduspangale, mis on põhimõtteliselt sõja automaatne väljakuulutamine iseendile ja oma rahvale. Palun mõelge sellele, lugupeetud saadikud.

Juhataja

Kuidas te suhtute sellisesse ettepanekusse, kui me praegu jätaksime selle seadluse arutamise pooleli ja võtaksime järgmise tingimusel, et täna pealelõunasel istungil on valitsuse esindaja, kellel on volitused vastata küsimustele.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "Organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" moodustamise ning mõne koodeksi muutmise ja täiendamise kohta" kinnitamine

Juhataja

Tõnu Anton, läheme üle Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse "Organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" moodustamise ning mõne koodeksi muutmise ning täiendamise kohta" kinnitamise juurde.

V. Kois

Minu eelmine küsimus puudutas arutatavat seadlust. Selle seadlusega me muudame kriminaalkoodeksi mõningaid sätteid. Meil neid muudetava koodeksi sätteid silme ees pole. Me ainult lisame mõned read. Ma mõtlen, et igal juhul on edaspidi õige, kui mingi seaduse muutmisel peab olema vasakul pool antud endine formuleering, paremal pool – muudatus. Praegu me võtame seda kuulmise järgi, usume. Arvan, et see pole õige, et ka seda küsimust on tarvis arutada ning seaduse muutmist arutada ainult siis, kui meil on ees nii vana kui uus sõnastus. Tänan!

Juhataja

Tõnu Anton, kas anname praegu kommentaari?

T. Anton

Valeri Koisil on kindlasti õigus. Ma arvan, et kui me arutame sellist teksti, kus on viidatud ühele või teisele seaduse paragrahvile, peaks asi käima ikkagi niimoodi, et need teised paragrahvid oleksid ka meil tekstina ees. Muidu ikka ja jälle tuleb meil koos ära arvata, mis sellises paragrahvis on kirja pandud. Ma arvan, et pärast seda vaheaega, mida Rahvarinde saadikurühm taotles, tuleks anda vastus ka sellele küsimusele. Loomulikult on nende paragrahvide teksti vaja. Märkus on õige.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Ma tahan esitada küsimuse õiguskomisjoni esimehele. Me ilmselt kõik mäletame neid tuliseid debatte, mis puhkesid seoses partei juhtivat

ja suunavat osa käsitleva konstitutsioonisätte tühistamisega, samuti aga õiguskaitse organite depolitiseerimise küsimuse ümber puhkenud vaidlusi. Antud seadluse kinnitamine tähendab seda, et riigivõimu struktuuri tuuakse sisse ühiskondlik organisatsioon. Ma toonitan, me juba välistasime ühiskondliku organisatsiooni – kommunistliku partei, ja toome sisse teise, sõjaväestatud organisatsiooni, mis kuulub Eestimaa Rahvarindele. Sellisel juhul on mul küsimus: lugupeetud Tõnu Anton, kus on loogika õiguskaitseorganite depolitiseerimises üldse ja riigivõimu organite struktuuri muutmises – konkreetselt?

T. Anton

Kõigepealt ma tahaksin lugupeetud kolleegide tähelepanu juhtida sellele, et üsna lähedasena sellele organisatsioonile, mida siin on nimetatud Eesti Kodukaitseks, on eksisteerinud seni rahvamalev.

On selge, et Eesti Kodukaitse funktsioonid, eesmärgid on märgatavalt enam Eesti-kesksed kui need olid rahvamaleval. Päris selge, et ka vabariigi siseministeerium ei ole täna enam see kes varem.

Mis puudutab küsimuse teist poolt, kas selle seadluse kinnitamise kaudu ei anta mitte Rahvarindele eeliseid, eriti selles valguses, et me soovime õiguskaitseorganid depolitiseerida, siis sellele küsimusele tuleks vastata nii "ei" kui "jaa". "Ei" kindlasti selles mõttes, et me ei lähe vastuollu põhimõttega, et parteisid, nende organisatsioone õiguskaitseorganites ei ole. Pole ju Rahvarinne partei, Rahvarindes on mitmete parteide esindajaid ja on palju parteituid. Ja "jah" selles mõttes, et ei ole mingi saladus, et Eesti Kodukaitse liikmetest on üsna suur osa, ma ei oska arvuliselt seda nimetada, neid inimesi, kes olid varem seotud otseselt Eesti Rahvarindega.

J. Telgmaa

Kui me võime lubada olla Lõssenko löömamehi, keda nimetatakse millegipärast "rabortšaja družinaks", siis loomulikult on vastukaal vajalik ja üldse mingit kahtlust ei saa olla selles, et organisatsioon tuleb moodustada. Mul on ainult üks õige pisike märkus, mida asjatundjad võivad pärast ümber lükata. Nimelt ma arvan, et siin paberis peaks Eesti Kodukaitse igal pool olema jutumärkides.

Juhataja

Kas Tõnu Anton nõustub?

T. Anton

Ma arvan, et need inimesed, kes tunnevad hästi eesti keelt, oskavad sellele küsimusele vastata, ja sisu ei peaks see märkus muutma. Kuid ma tahaksin enam tähelepanu juhtida sellele, et nimetus Eesti Kodukaitse on vist üsna halvasti vene keelde tõlgitav ja sellepärast võiks käsitleda Eesti Kodukaitset kui ametlikku nimetust ja võib-olla vene keelde tõlkida polegi vaja.

P. Grigorjev

Lugupeetud juhataja, mul on härra Antonile kaks küsimust. Vabariik ei ole pikka aega leidnud vahendeid, tasumaks riski eest miilitsaorganite ja ilmselt ka julgeoleku komitee töötajatele. Mis läheb maksma nende Kodukaitse salkade ülalpidamine ja millistest allikatest on kavas seda finantseerida? Ja teiseks. Seadluse punkt 4 räägib, et kahe nädala pärast me tuleme uuesti tagasi organisatsiooni "Kodukaitse" põhimääruse arutamise juurde. Kas poleks siis kergem tulla selle küsimuse juurde tagasi kahe nädala pärast, kui on selge, mis see maksma läheb, ja kinnitada ka põhimäärus ise? Tänan!

T. Anton

Ma tahaksin siiski loota, et siin saalis ei ole kedagi, kes ei mõista põhjuslikku seost möödunud nädalal siinsamas Toompeal toimunu ja meile kinnitamiseks esitatud seadluse vahel. Need põhjuslikud seosed peaksid mõistmise korral välistama ka sellise küsimuse esitamise, nagu praegu lugupeetud kolleegi poolt siiski tehti.

Nende põhjuslike seoste mõistmine peaks andma vastuse ka sellele, miks on niivõrd kiire antud küsimuse lahendamiseks, et tehtud ettepanekut lükata kinnitamine punktis 4 märgitud tähtajast kahe nädala võrra edasi ei saaks võtta aluseks.

R. Veidemann

Ma pean õiguskomisjoni esimehe Tõnu Antoni põhjendusi ja kogu selle tausta valgustamist täiesti piisavaks, et seda seadlust hääletamisele panna. Seda enam tundub mulle hämmastav ikka ja jälle käivitada uut obstruktsiooni selle seadluse ümber ja viivitada selle kinnitamisega. Minu ettepanek on panna see küsimus hääletamisele.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Peame natukene nõu. Meil on jäänud ametliku lõunavaheajani natukene rohkem kui veerand tundi. Täna me ei ole eriti viljakalt töötanud.

Ainult ühe seadluse oleme kinnitanud, ühe andsime tagasi riigikaitsekomisjonile ja ühe kohta ootame veel valitsuse kõrge esindaja selgitust. Kõikide tundemärkide järgi peame antud päevakorrapunkti jätkama veel pealelõunasel istungil. Ülemnõukogu Presiidiumi vastavad teenistused jagavad vaheajal välja kriminaalkodeksi ja muud vajalikud dokumendid selleks, et kõik saavad vaheajal täpselt tutvuda, milliste kriminaalkodeksi paragrahvide või punktidega on tegemist, ja otsustagem kohe pealelõunasel istungil. Kui selline lähenemisviis Ülemnõukogule sobib, siis meil ei oleks tarvidust jätkata praegu läbirääkimisi ja me võiksime Tõnu Antoni lasta oma töökohale. Või nõutakse veel läbirääkimiste jätkamist? Üks hetk, Valeri Kois tahab küsida.

V. Kois

Lugupeetud juhataja, lugupeetud Tõnu Anton! Küsimus või ettepanek on üldiselt põhimõtteline. Punktis 4 räägitakse, et "Eesti Vabariigi Valitsusel töötada välja ja kinnitada kahe nädala jooksul Eesti Kodukaitse põhimäärus". Siis tuleb välja niiviisi: "Eesti Vabariigi Valitsus kinnitab Eesti Kodukaitse põhimääruse".

Asi on selles, et praegu on valitsus sellises koosseisus, aga oletagem, et tuleb järgmine valitsus, võib-olla mingi teise partei poolt juhitud, ja ta teeb selle Eesti Kodukaitse põhimääruse omamoodi ümber. Ma mõtlen, et sellise väga tõsise organisatsiooni puhul me ei tohi usaldada ega lubada valitsusel muuta või koostada selle organisatsiooni põhikirja. See õigus peab kuuluma Ülemnõukogule. Panen ette muuta punkt 4 ümber selliselt: "Eesti Vabariigi Valitsusel töötada välja ja esitada Ülemnõukogule kinnitamiseks ..."

Juhataja

Tõnu Anton vast vastab sellele küsimusele.

T. Anton

Mul on siiski selline palve hr. Rein Tammele, et sellele küsimusele saaks vastata riigikaitsekomisjoni seisukoha alusel, sest vaieldamatult puudutab küsimus Eesti Vabariigi seaduslike võimuorganite seadusliku korra kaitset, mis ongi otseselt riigikaitsekomisjoni tegevus.

Juhataja

Me teeksime sellisel juhtumil niimoodi, et pealelõunasel istungil jätkame selle päevakorrapunktiga, omapoolse kommentaari annab riigikaitsekomisjon, eriti arvesse võttes

seda, kuidas ta on seaduslikkuse seisukohalt sätestatud, millise funktsiooni võtab enda peale valitsus, millise seadusandlik organ. Muidu võime teatud juhtudel võtta endale meile mitteettenähtud funktsiooni.

Kas võib oletada, et väljaöeldud lähenemisviis rahuldab teid kõiki ja me võime asuda teadaannete juurde sellise arvestusega, et päevakorrapunkt jätkub õhtusel istungil.

Meil on kinnitatud päevakord ja me oleme vajadusel lubanud komisjonidel töötada ühe terve tööpäeva, teisipäeva. Olukord muutub tundidega. Kui me planeerisime täna õhtusel istungil ära kuulata valitsusprogrammi, siis praegu on alust arvata, et see ei pruugi osutuda võimalikuks. Mind on informeeritud sellest, et kõrged Nõukogude Liidu sõjaväejuhid on praegu meie majas ja toimuvad läbirääkimised vabariigi valitsuse ja kõrgema sõjalise juhtkonna vahel. Teadaolevatel andmetel viibib jutuajamise juures Arnold Rüütel. Sellega seoses võib osutuda vajalikuks muuta juba kinnitatud päevakorra järjestust. Ma informeerin teid praegu ainult selle küsimuse sisust. Otsustamise juurde tuleme õhtusel istungil, sest muudatusi võib veelgi tulla. Kui kõik asjaolud sobivad, jätkame õhtusel istungil esimest päevakorrapunkti. Valuutaprobleemiga seonduvalt annab aru keegi kompetentne kõrge valitsusametnik. Eesti Kodukaitse seostest kriminaalkoodeksiga saate täieliku ülevaate materjalidest, mis vaheajal ka välja jaotatakse. Kui me oleme esimese päevakorrapunkti ammendanud, loomulikult, kui Ülemnõukogu seda aktsepteerib, viiksime õhtusel istungil läbi veel omandiseaduse esimese lugemise. Kui see kõik õnnestub, siis homme me ikkagi koguneksime plenaaristungiks ja kuulaksime ära valitsusprogrammi kohta selgitused ning selle põhjal algaks töö komisjonides. Kõike seda olen teile rääkinud praegu tinglikus kõneviisis, sest olukord, nagu öeldud, muutub iga tunniga, aga ka teie peate mõttes olema võimelised ette valmistuma just vastavalt nendele valikuvõimalustele, mida meile praegune situatsioon pakub.

Meil on vaja ära teha tõsine töö valitsusprogrammiga. Meil on vaja tublisti veel tööd teha Ülemnõukogu reglemendiga ja tahaks veel südamele panna meile kõigile, et istungite töö hakkab takerduma komisjonide töö taha. See ei ole öeldud mitte etteheitekena. See tähendab seda, et me oleme koormust seni ebaõigesti planeerinud. Komisjonidele tuleb anda rohkem võimalusi töö tegemiseks. Ka sellel lõunavaheajal tuleb kõik toimingud ära teha selleks, et pealelõunane istung oleks viljakas. Katsume töötada, nii et me saaksime vastu võetud ka omandiseaduse esimesel lugemisel.

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
SEITSMES ISTUNGJÄRK
TEINE ISTUNG
21. mai 1990**

Juhataja

Asugem töökohtadele. Kontrollime kohalolekut. Praegu näitab kuvar, et kohal on 77 saadikut, hilinejail palun registreerida kompuutri juures.

Hommikusel istungil tõstatas Helgi Viirelaid küsimuse informatsiooni saamiseks streikimise kohta. Me jääme ka hetkel vastuse võlgu, operatiivstaap alustas kell 4 tööd. Tallinnast on vasturääkivad andmed. Kirde-Eestist ei olegi veel õieti andmeid. Nii et praegu ei sõanda teatada midagi konkreetset.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud! Ma palusin komisjonide esimeestel anda informatsiooni selle kohta, missuguste ministritega tahetakse komisjonides arutada valitsusprogrammi. Ka olen saanud soovid kolmelt komisjonilt, need on perekonna- ja sotsiaalkomisjon, majanduskomisjon ja riigikaitsekomisjon. Kas teised komisjonid ei ole homme huvitatud ministritega kohtumisest ja programmi arutamisest. Ma paluksin selle istungi jooksul anda mulle need andmed, sest siis saab hakata tegema graafikut.

Juhataja

Meil on veel hommikusest istungist pooleli esimene päevakorrapunkt. Me ei saa kohe jätkata, vahepeal on sõnasoovijaid.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Juba mitte esimest korda me puutume kokku olukorraga, kus peaminister ignoreerib Ülemnõukogu otsust ja näitab sellega meie vastu, austatud kolleegid, lugupidamatust. Pävakord oli kinnitatud, peaminister oli teadlik ja see pole juba esimene kord. Ma mõtlen, et me siiski peaksime esitama peaministrile selle küsimuse: kes siiski on kõrgem, kas peaminister või Ülemnõukogu?

Juhataja

Kas paneme umbusaldusavalduse hääletusele või läheme päevakorra juurde?

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 17. mai seadluse "NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 punkti 1 kehtivuse peatamisest Eesti Vabariigi territooriumil" kinnitamine

Juhataja

Jätkame esimese päevakorrapunktiga. Mäletate, seoses NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 punkti 1 kehtivuse peatamisega Eesti Vabariigi territooriumil olid meil probleemid. Valitsus taotleb 1. punkti kehtetuks tunnistamist Eesti NSV territooriumil. Mõningatele Ülemnõukogu saadikutele tundus, et õiguskomisjoni selgitus ei olnud küllalt veenev. Sellega seoses me oleme palunud, et valitsus oma kõrge esindaja kaudu annaks meile vajalikud selgitused. Kutsutud on valitsusnõunik hr. Norak.

A. Norak

Lugupeetud hr. Ülemnõukogu esimees, lugupeetud rahvasaadikud! Vabariigi valitsus, võttes aluseks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsuse 15. aprillist k.a. "Eesti rahale ülemineku kohta", arutas seda küsimust oma istungil 7. mail k.a. Ülemnõukogu Presiidium tegi ülesandeks selle otsusega minna üle Eesti krooni käikulaskmisele 24. detsembrist 1990. aastast ning valitsusel leida vahendid ja tasuda kahe aasta ja 9 kuu jooksul trükkimise kulud 1 miljon 620 tuhat valuutarubla. Selleks, et reserveerida vajalikud vahendid, me vaatasime läbi eelnevalt vastuvõetud I grupi valuuta eraldamise otsused ning eraldamise taotlused. Mitmed nendest valitsus tühistas oma 7. mai k.a. otsusega, et koguda valuutat raha trükkimiseks ja importpudelite villimise liini ostmiseks. Meil oleks võimalik suurendada riigi tulusid alkoholsete ja karastusjookide tootmise suurendamisega, milleks on olemas tootmisvõimsused, tooraine, kuid viinatoodete talongisüsteemile üleminekuga aeglustus järsult pudelite ringlus. Seetõttu, nagu teate, I kvartali jooksul vähenes 11% alkoholsete jookide tootmine seoses pudelite puudumisega. Seega on vaja osta kiires korras villimise liin, selline võimalus on olemas. Liin maksab 1 miljon valuutarubla.

Nende kulutuste tegemiseks tegi valitsus Eesti Vabariigi Ülemnõukogule ettepaneku peatada 1990. aastaks ettenähtud valuutaeraldused Nõukogude Liidu valitsuse käsutusse. Vabariikliku alluvusega ettevõtted peaksid kandma kuni k.a. lõpuni 30% ekspordist saadavast valuutatulemist Liidu valitsuse käsutusse. Nendest asjaoludest lähtudes, aga samuti ka vastuvõetud Nõukogude Liidu seadusest "Eesti, Läti ja Leedu isemajandamisele ülemineku kohta" 1989. aasta 27. novembrist, kus on ette nähtud võimalus peatada või muuta nende seaduste ja määruste toimet, mis takistavad isemajandamisele üleminekut, on arutatav küsimus sellise iseloomuga. Sellepärast me palume käesoleval aastal see 1. punktis ettenähtud seaduse toime peatada, et saaksime koguda I grupi valuutat raha trükkimise kulude ja villimise liini ostmiseks.

Juhataja

Kas hr. Noraku selgitus on veenev Ülemnõukogule?

A. Zõbin

Mul on esinejale selline küsimus. Meie vaesuse juures on ju need kulutused esimese kategooria valuutas raha trükkimiseks välismaal nii suured. Kas ei oleks siiski saanud, kui seda raha on vaja, trükkida see Liidus. Kindlasti on ju samasugused liinid olemas, eskiisid aga oleks võinud ette valmistada. Miks ei võinud raha trükkida Nõukogude Liidus?

A. Norak

Seda küsimust arutas Eesti Panga Nõukogu. Me teame, et Liidu rahatrükikojad on praegu ülekoormatud. Nad ei saa isegi trükkida neid obligatsioone, mida me vajame riigieelarve puudujäägi katmiseks. Neid jõutakse teha võib-olla alles juulis-augustis. Vajaliku turukaitse ja rahakäibe korraldamise abinõude rakendamiseks otsustati krooni trükkimine teostada välisriikides, et olla kindlad raha saamise õigeaegsuses.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja, mul on üks küsimus. See, mida te ütlesite, kõlab küllaltki veenvalt. Mul on vaid jäänud küsimus, milline on selle valuutaeraldise käsitleva punkti toime peatamise reaalne mehhanism? Missuguse mehhanismi abil saame me seda punkti täita?

A. Norak

Ma näen, et mehhanismiks on, kui meie Ülemnõukogu võtab vastu otsuse, et seda Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse 456 1. punkti käesoleva aasta jooksul ei rakendata ja sellega siis me ei kanna 30%-list osa üle Liidu valuutafondi.

Ü. Uluots

See kordab peaaegu eelmist küsimust, aga meil on möödunud aastast väga valus kogemus nn. rataste maksuga. Siis me võtsime ka Ülemnõukogus otsuse vastu, et mitte raha eraldada, aga see raha võeti meie käest ikkagi ära. Ma tahaksin veel kord tõsiselt kuulda, milline on reaktsioon ja millised on need teed, et suudame garanteerida 30% endale jätmist.

A. Norak

Ma saan saadikute murest täiesti aru. Seni on Liidu Rahandusministeerium ja Liidu Riigipank praktiseerinud sundkorras vabariikide eelarvetelt summade mahakirjutamist, niisama võib ka Liidu valitsus ja Välismajanduspank valuutafondist mahakirjutusi teha. Käesoleval ajal on meil riigieelarves ettekirjutusi. Vabariigi valitsus saatis Tallinnas asuvale Nõukogude Liidu Riigipanga Eesti Vabariiklikule Pangale n.-ö. otsuse ülesandega mitte täita neid sundmahakirjutamisi. Alles täna oli pr. Litvinova hr. Savisaare juures ja kinnitas, et Eestis olev Riigipank ei täida neid korraldusi enne, kui valitsus selleks nõusoleku annab. Ma usun, et ka siin suudame me selle siiski lahendada.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid, lugupeetud hr. Norak! Te olite küllalt pikka aega rahandusministriks ja nagu räägitakse mitte halvaks rahandusministriks. Öelge palun, kuidas te arvate, kas see otsuse projekt ei kujuta endast pangasõja väljakuulutamist ja kes saab rohkem kannatada, kas meie või Liidu Välismajanduspank? Tänan!

A. Norak

Meil ei ole eesmärki kellelegi kahju tekitada. Meil on objektiivne vajadus praegu koguda see vajalik summa ja üheks selliseks abinõuks me näeme seda, mida me teile projektis esitame. Me arvame, et praegu on selline ebavõrdsus: vabariikliku alluvusega ettevõtted maksavad 30% valuuta eksportlaekumistest Nõukogude Liidule, 50% jääb ettevõttele ja 20% tuleb ainult vabariigi valuutafondi. Samal ajal Eestis olevad liidulise alluvusega ettevõtted annavad ainult 5% vabariigi valuutafondi, 95% jaotub Liidu ettevõtete ja Liidu fondi vahel. Meil ei ole

eesmärk kellelegi kahju teha, vaid oma teenitud valuutasissetulekutest katta Eestile praegu nii vajalikud kulud.

G. Ahaladze

Kõik on arusaadav, ainult tahaks täpsemalt kuulda, millist Moskva-poolset reageeringut nendele sammudele te eeldate? Milline saab teie arvates olema reageering?

A. Norak

Ma arvan, et reaktsioon tuleb samasugune nagu mitmete meie sammude osas. Näiteks represseeritutele hüvituse maksmise teostasime Liidu eelarve arvel, kuivõrd see varasemate Liidu otsustega oli nii ette nähtud. Nüüd aga Liidu Rahandusministeerium nähtavasti Liidu valitsuse nõusolekul otsustas, et on ebaõige Liidu vahenditest seda maksta, olgugi et Liidu valitsuste ja stalinliku režiimi ebaõigete otsuste põhjal kannatasid need inimesed ebaõiglaselt. See summa püüti meilt maha kirjutada. Me tahame seda läbirääkimiste korras Liidu valitsusega ja rahandusorganitega lahendada. Alles kaks nädalat tagasi saatsid hr. Rüütel ja Savisaar konkreetse ettepaneku eelarve ja rahandusküsimuste läbiarutamiseks. Antud olukorras püütakse kindlasti Moskva poolt n.-ö. jõuvõtteid tarvitada.

J. Põld

Ma tahaksin teha ettepaneku antud seadlus saadikute poolt kinnitada, sest valitsusel on seda tuge vaja. Mul on aga teistlaadi küsimus teile. Kas on mõeldud selle peale, milline pank hakkab tegema välismajandusoperatsioone, s.t. valuutatehinguid? Kui kaugel on sellega lood ja kuivõrd kindlad on need garantiid?

A. Norak

Praeguses nigelas olukorras me oleme lähtunud sellest ja soovitanud teha valuutaoperatsioone Tartu Kommertspanga kaudu, kellel on välispankades korrespondentotsearved, ja seetõttu me saame kiirendada arveldusi. Lähemal ajal hakkab Eesti Pank välisarveldusi tegema ja seetõttu peab saama vabariigis arveldusi teha kiiresti ilma suure Liidu Välismajanduspanga ringita, kus operatsioone teostatakse kaks-kolm-neli kuud. Tallinnas moodustati nüüd uus kommertspank, Balti Ühispank, kes hakkab samuti välisoperatsioone tegema. Siin läheb veel paar kuud aega, kuni kõik registreerimisküsimused Moskvast on lahendatud ja meie välisoperatsioonid peaksid hakkama normaalselt korralduma.

Juhataja

Suur tänu, härra Norak. Saime ammendava vastuse. Lugupeetud Ülemnõukogu! Asugem otsustama.

V. Lebedev

Lugupeetud kolleegid! Ma mõistan teie meelepaha, kuid ma palun, olge head, tutvuge veel kord meie reglemendiga. (Ma võtan sõna hääletamise motiividel.) Küsimus on piisavalt tõsine, ta ei ole nii lihtne ja mulle tundub, et paljud minu kolleegid pole küllalt hästi kõike läbi mõelnud, seepärast teen ma ettepaneku korraldada nimeline hääletamine.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et seadusega kinnitada see Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus, mis puudutab valuutaküsimust, oleks vastu võetud nimelise hääletamisega? Palun hääletada! 48 saadikut oli poolt. Ma ei jõudnud vaadata, palju oli vastu ja erapooletuid, protokollis täpsustame.

See ettepanek ei leidnud toetust.

Nüüd ma panen hääletusele, kes on selle poolt, et kinnitada seadusega Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus "NSV Liidu Ministrite Nõukogu 12. aprilli 1988. aasta määruse nr. 456 p. 1 kehtivuse peatamisest Eesti Vabariigi territooriumil". Palun hääletada! Poolt on 64 saadikut, vastu 13, erapooletuid 5. See seadlus on kinnitatud.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse "Organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" moodustamise ning mõne koodeksi muutmise ja täiendamise kohta" kinnitamine

Juhataja

Kui me hommikusel istungil arutasime Eesti Kodukaitse organisatsiooni moodustamisega seotud probleeme, selgus siiski, et osal saadikutel ei olnud selget ülevaadet, milliste kriminaalkoodeksi punktide muudatusega on tegemist. Nüüd, lõunavaheajal on jagatud

saadikutele välja nii eesti kui vene keeles materjalid, millist muudatust see seadlus käsitleb. Me oletame, et küsimus on selge. Kas võime asuda otsustamisele?

A. Novohatski

Lugupeetud spiiker, austatud saadikud! Otsus organisatsiooni Eesti Kodukaitse loomise kohta on akt, mis toob endaga kaasa teiste Ülemnõukogu kompetentsis olevate seadusandlike aktide muutmise. See räägib sellest, et ka Eesti Kodukaitse loomise otsuse enda peab vastu võtma Ülemnõukogu, mitte aga valitsus, kuna valitsus ei tohi oma otsustega otseselt või kaudselt kohustada Ülemnõukogu mingiteks täiendavateks sammudeks. Leian, et võttes vastu otsuse Eesti Kodukaitse loomisest, ületas valitsus oma volitused, otsust ennast aga pean mittekehtivaks. Ma ei ole nõus arvamusega, mida mõned saadikud siin väljendasid selle kohta, et Eesti Kodukaitset luuakse kiiremas korras, sunnitult, arvestades 15. mai sündmusi. Info kaitstesalkade kohta ilmub ajakirjanduses perioodiliselt juba rohkem kui kahe aasta vältel. Üheaegselt sellega käib töö ka Kaitseliidu taastamisel. Nii näiteks taastati 1990. aasta 2. aprillil Kaitseliidu organisatsioon Pärnus, 17. veebruaril toimus Järvakandis Kaitseliidu asutava volikogu koosolek.

Suurt huvi Kaitseliidu juhtimise vastu ilmutab Eesti Komitee. Kõik see annab tunnistust sellest, et antud juhul leidis peaminister Savisaar Rahvarinde juhina lihtsalt ettekäände ametlikuks, valitsuse tasemel Kaitseliidu organiseerimiseks ja tunnistamiseks. Kuna aga Kaitseliidu maine on meile teada, siis on arusaadav, miks seda nüüd Eesti Kodukaitseks on nimetatud. Kuidas aga jaanalindu ei nimetata, on ta ikkagi jaanalind. Sellepärast teen ma ettepaneku, vältimaks võimalikku vastureageeringut, lõpetada see tegevus. On olemas miilitsaorganid. Nende peale on pandud avaliku korra kaitse ja tegelgu nad sellega. Kui miilits ei suuda seda teha, siis tuleb küsida hr. Savisaarelt, mille eest Siseministeerium täna palka saab, ja võtta täna sellised meetmed, mis aitaksid miilitsal saada võimeliseks oma otseseid funktsioone ja kohustusi täitma. Tänan!

Juhataja

Härra Novohatski, kas te nõuate oma ettepaneku hääletamisele panekut? Selleks, et teha ettepanek seda päevakorrapunkti mitte arutada, peab olema Ülemnõukogu otsus. Ülemnõukogu otsustab ainult hääletamise teel ja selleks peab olema kirjalik ettepanek.

V. Kois

Ma ei mõistnud päriselt, kas minu ettepanek p. 4 osas on läbi vaadatud või mitte? Igaks juhuks kordan veel kord. Ma mõtlen, et ei ole võimalik teha valitsusele ülesandeks töötada välja ja kinnitada selle organisatsiooni põhikirja. Seda peab tegema Ülemnõukogu ja ma pakun välja punkti 4 sellises sõnastuses: Eesti Vabariigi Valitsusel töötada välja ja esitada kinnitamiseks Ülemnõukogule 2 nädala jooksul Eesti Kodukaitse põhimäärus.

Juhataja

Palun esitada Ülemnõukogu juhatusele kirjalik ettepanek.

J. Põld

Härja juhataja! Mul ei ole täiendusi, kuid mul on küsimus, mis puudutab rahvamalevat kui organisatsiooni. Kas Ülemnõukogu Presiidium on arutanud rahvamalevlaste tegevust 15. mail. Teatavasti need isikud, kes eesotsas Mihhail Lössenkoga ründasid Toompead, kandsid rahvamalevlase käesidet. Milline seisukoht siin võtta? Lisaks sellele informeerin ma teid ka paljude saarlaste ja pealinlaste arvamusest: Eesti Kodukaitse loomine on poliitiliselt väga õige samm ja loob eestlastele praegu tõesti vajaliku turvatunde.

Juhataja

Ülemnõukogu Presiidium ei ole arutanud seni veel rahvamalevaga seonduvat. Kuna me praegu siiski arutame Eesti Kodukaitset, paluks keskendada oma tähelepanu just sellele seadusele.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja! Püüan natuke selgitada mõnd enne lõunat ja äsja esitatud küsimust, mis puudutab Eesti Kodukaitset, s.t. arutelul olevat asja. Kõigepealt, see hirm, et Eesti Kodukaitse on tegelikult Rahvarinne, ei ole minu arvates põhjendatud. See ei ole põhjendatud eelkõige sellepärast, et ta on loodud riikliku ja ühiskondliku korra ning kodanike julgeoleku tagamiseks. Lugesin vene keeles põhimäärusest lause esimese osa. Eesti Kodukaitset juhib valitsuse liige. Selleks on määratud siseminister, see oli üks asi. Teiseks, üheski dokumendis ei ole juttu sellest, et Eesti Kodukaitstes tehakse keelelisi või rahvuslikke barjääre. Seda kindlasti tegema ei hakata. Probleeme on tekkinud nime vene keelde tõlkimisega. Tõlkijad pakkusid välja vähemasti kaheksa erinevat varianti, aga kuna vene keeles ei ole sõna "kodu" selles mõistes, mis ta on eesti keeles, siis on tõlkes probleeme. Tõenäoliselt on parim,

vähemasti mulle meeldib kõige rohkem защита гражданского мира, kuid see on üks variantidest. Veel puudutaks aga hr. Koisi esitatud ettepanekut p. 4 kohta. Selles punktis tehakse ülesanne valitsusele välja töötada ja kinnitada kahe nädala jooksul Eesti Kodukaitse põhimäärus. Valitsus täitis väga operatiivselt Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse 17. maist ja täna võeti valitsuse istungil põhimäärus vastu. See tuleb homme hommikul avaldamisele.

Juhataja

Et vältida tulevasi diskussioone selle organisatsiooni nime ümber, siis presiidiumil, kus seda küsimust arutati, jäi lõpuks siiski peale see seisukoht, et seda ei hakata tõlkima. Vajaduse korral antakse sulgudes juurde nimetus. Vene keelde ei saa seda tõlkida nii, et ta ei oleks moonutatud.

J. Liim

Mul on ees Eesti NSV kriminaalkodeksi § 124 p. 1, mis räägib: rünne miilitsatöötaja või rahvamalevlase elule (Rahvamalev teatavasti vastab Kodukaitsele) karistatakse vabaduskaotusega 5–15 aastani ühes asumisele saatmisega 25 aastani. Kui Eesti Vabariigi elanik sooritab kuriteo, siis ta kannab teatavasti karistuse Eesti pinnal, aga kus ta kannab karistuse asumisele saatmisel? Kus on see koht?

Juhataja

Nüüd oleks õige aeg paluda kõnetooli jälle Tõnu Anton. Las Tõnu Anton teel kõnetooli mõtleb välja selle koha, kus siis ka asumisel ollakse.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Täna õhtust kipub jääma selline tunne, et üks asumisele saatmise koht on seesama kõnepult. Kuid ma tahaksin siiski teie tähelepanu juhtida sellele, et vaevalt meil õnnestub kõiki küsimusi korraga ära lahendada. Ma olen kursis sellega, et üsna kaugel on uue kriminaalseaduse väljatöötamine nii kriminaalkodeksi kui ka kriminaalprotsessi kodeksi osas. Need kaks seaduseelnõu, kui nad jõuavad meieni, annavad ka vastuse sellele küsimusele, millega meil pole vajalik täna tegelda.

Juhataja

Siiski ma palun veel Tõnu Antonit jääda kõnetooli, nii raske kui see ei ole. Samal ajal ma tahaksin teha ettepaneku Ülemnõukogule, et me piirduksime läbirääkimistel just parasjagu

nende saadikute ringiga, kes praegu on oma tellimused esitanud ja kelle nimed on ekraanil. Nii et viimane ettepaneku tegija või küsimuse esitaja on Nikolai Aksinin.

S. Petinov

Lugupeetud presiidium, austatud kolleegid! Niipea, kui ma üritan võtta sõna, on kõnetoolis meie vaene Tõnu Anton. Seepärast ma palun teda istuda, kuna mul temale küsimusi ei ole. Ma tahtsin lihtsalt avaldada oma arvamust, kuna me asume sama asja juurde teistkordselt. Kõigepealt tahaks ma jälle rõhutada, et selles dokumendis nähtub püüe lahendada probleemi "Mida teha?". Kuid ma ei anna vastust sellele, kuidas teha. Minul näiteks tekkis tõsine küsimus seoses sellega, et me praegu jälle võtame vastu seadluse uue organisatsiooni loomise kohta ja samal ajal anname valitsusele ülesande kindlustada põhimääruse väljatöötamine selle organisatsiooni tegutsemise kohta. Teisisõnu, me anname usaldusmandaadi juba ette välja, teadmata mille peale. Jällegi probleem, mida teha. Me oleme kirja pannud: seda täiendada, teda moodustada jne. Aga milliseks kujuneb selle organisatsiooni seisund – seda me teiega ei teagi. Mina isiklikult näiteks ei saa seda küsimust üheselt otsustada, sest meil on juba tegelikult olemas organisatsioon "Kaitseliit", on Siseministeerium küllalt tõsise aparaadiga, paljudes kohtades ei ole veel likvideeritud rahvamalevad, on Rahvarinde turvateenistuse salgad, mis kindlustavad korda Rahvarinde üritustel – s.t. on olemas peale seaduslike organite veel terve hulk uusi organisatsioone, kes nii või teisiti tegutsevad selles avaliku korra kaitse süsteemis, kusjuures paljudest neist meil puudub ettekujutus, missugune saab olema nende staatus.

Ma tahan öelda, et see asi on palju tõsisem, kui tundub. Sest kui me teame siseorganite põhikirjalisi sätteid, siis me ei kujuta absoluutselt ette, millised on selle organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" reaalsed funktsioonid. Kuid me ju praktiliselt võrdsustame selle organisatsiooni nende samade siseorganitega. Mulle tundub, et siin me teeme tõsise vea. Me peame saavutama Eesti Vabariigi Valitsuselt, et ta esitaks selle põhimääruse, jõudma selgusele funktsioonides, garantiides, samuti teistes seda organisatsiooni puudutavates küsimustes ning alles siis võtma vastu otsuse. Ning ma toetan saadik Koisi. Me ilmselt peame, arvestades olukorra ja situatsiooni tõsidust, samuti arutama seda põhimäärust ja ta kinnitama. Sellepärast minul näiteks on teatud umbusaldus selle vastu, mida sellega seoses teeb valitsus. Veelgi enam, mul on praegu silmade ees "Võrdsete õiguste eest" saadikuterühma protest, mis just puudutab selle organisatsiooni loomist, ja see pole seotud niivõrd selle organisatsiooni eksisteerimisega, kuivõrd selle organisatsiooni finantseerimise ja kindlustamise süsteemiga.

Lähtudes valitsuse poolt vastu võetud protokollist, on täna sisuliselt kogu finantskulutuste koorem selle organisatsiooni ülalpidamiseks pandud ettevõtetele, kus töötavad selle organisatsiooni liikmed. Ma leian, ja protesti tekstis on see ka märgitud, et see on jõhker sekkumine ettevõtete majandustegevusse ja Eesti NSV seaduse "Eesti NSV isemajandamisest" aluste eiramine. Siin on tarvis tõsiselt läheneda sellele küsimusele ja ma teen ettepaneku panna hääletamisele küsimus sellest, et seda seadlust arutada üksnes koos valitsusepoolse Eesti Kodukaitse loomise põhimäärusega. Veelkordselt palun panna see küsimus hääletamisele. Tänan! Selle protesti teksti ma annan üle lugupeetud spiikerile.

Juhataja

Kas Tõnu Anton kommenteerib küsimust?

T. Anton

Meil oli hr. Rein Tammega meeldiv võimalus lõunavaheajal käsitletava seadluse § 4 arutada. Selle arutamise tulemus näitab, et on võimalik teatav kompromiss ja see seisneks tagasipöördumises riigikaitsekomisjoni esialgse seisukoha juurde, et nimetatud Kodukaitse põhimäärus kinnitatakse kas Ülemnõukogu või Ülemnõukogu Presiidiumi poolt. Toetaksin isiklikult viimast varianti, et põhimäärus kinnitataks Ülemnõukogu Presiidiumi poolt, ja sellisel juhul tuleks nimetatud seadluses jätta kinnitamata § 4 ja formuleerida meiepoolne otsus selle kohta, et valitsusel tuleks pärast kahenädalast tähtaega esitada nimetatud põhimäärus kinnitamiseks näiteks Ülemnõukogu Presiidiumile, kui kolleegid on sellega päri.

Juhataja

Lugupeetud Tõnu Anton! Ma esitan omalt poolt ka ühe küsimuse, et paremini organiseerida Ülemnõukogu juhatuse tööd. Ka hommikusel istungil ülestõusnud küsimust, mida kommenteeris rahvasaadik Tiit Käbin, võib nüüd praktiliselt rakendada, et vajaduse korral Ülemnõukogu oma otsusega teeb ka muudatusi vastuvõetud Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse teksti ja sisusse?

T. Anton

Arvan, et see on vaieldav võimalus, kas me saaksime seadluses teha parandusi otsusega. Julgen soovitada sellist varianti, et jäetakse selles seadluses kinnitamata § 4. Ja seejärel võetakse meie poolt vastu teine otsus, mis reguleerib seda organisatsioonilist küsimust, kuidas töötatakse välja ja kinnitatakse Eesti Kodukaitse põhimäärus.

Meie otsus selles organisatsioonilises küsimuses peaks kehtestama valitsusele sama tähtaja, mis on antud seadluses, s.o. kaks nädalat selle dokumendi väljatöötamiseks, kuid fikseerima teise põhimõtte, kui on seadluses. Ja nimelt, et see põhimäärus kinnitatakse mitte valitsuse poolt, vaid Ülemnõukogu Presiidiumi poolt.

R. Veidemann

Ma tahaksin kolleeg Novohatskile kõigepealt meelde tuletada seda, et valitsus ei ületa siin sugugi oma pädevust. Ta esines siin seadusandliku initsiatiiviga, selleks on igaühel õigus. Dokument, mida me praegu arutame, on Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus, see on juba teine tase. Nii Novohatski kui ka Petinovi esinemist käsitlen ma kui teataval määral usaldamatuseavaldust presiidiumi tegevusele ja tööle. Samuti, kui siin võrdsete õiguste saadik protestib selle organisatsiooni asutamise vastu, siis võib seda võtta nagu usaldamatuseavaldust valitsusele, kes 15. mail suutis siiski võtta olukorra kontrolli alla. Järelikult, ikkagi meie hulgas on inimesi, kes kahetsevad seda, et see nii läks, ja püüavad siin igasuguste demagoogiliste avaldustega esineda. Minu ettepanek on siiski panna see seadlus hääletamisele, võttes arvesse Tõnu Antoni ettepanekut.

Juhataja

Ei ole ka seekord põhjust kõrvale kalduda ajutisest töö- ja kodukorrast. Kui hääletamisele läheb, siis ikkagi kõigepealt presiidiumi variant ja siis tulevad parandused.

Kas Tõnu Anton Rein Veidemanni avaldust kommenteerib?

T. Anton

Ma arvan, et ei ole vajalik seda kommenteerida, kuigi on heameel, kui kõrvuti paljude küsimustega on ka neid kolleege, kes teevad ettepaneku see seadlus kinnitada.

Juhataja

Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Me tihti räägime, et soovime pürgida demokraatliku ühiskonna poole, et selles ühiskonnas realiseeruvad meie roosad unistused, kõikide sel maal elavate inimeste võrdsus. Kuid nüüd, vabariigis, kus elanikkonna suhe on 40 60-le, luuakse sõjaväestatud üherahvuselist rünnakorganisatsiooni. Just nimelt üherahvuselist, soovime me seda või mitte, kuid nii see

tuleb. Ja see organisatsioon, olenemata oma nimetusest, saab olema Pätsi-aegse Kaitseliidu ja sõjaaegse Omakaitse järglaseks. Kui palju ohvreid on Omakaitse salkade hingel, ei maksa mul ilmselt selles saalis rääkida, seda teavad paljud. Ja luues sellist organisatsiooni, tahame me luua demokraatlikku ühiskonda. Eri maades nimetatakse seda erinevalt. 1939. aasta Münchenis olid need pruunsärklaste rünnakrühmad. Seepärast minu seisukohast võttes tuleks ikkagi järele mõelda ja kõik saadikud peaksid siiski ütlema valitsusele ei, et mitte luua organisatsiooni sõjaliselt küllaldaselt ette valmistamata inimestest. Kas tõesti selleks, et hoida meie ühiskonnas korda, ei piisa sõjaväe jõududest või siis siseministeeriumi jõust? Mulle tundub, et on tarvis püstitada küsimus vajadusest sellise organisatsiooni loomise küsimus kõrvale heita.

Juhataja

Millised on Tõnu Antoni kommentaarid?

T. Anton

On päris selge, et need võrdlused, mida kolleeg tegi Kodukaitse ja Omakaitse vahel, on küllalt meelevaldsed. Tähtsam on see, et on ju hääletamise kaudu võimalik väljendada oma suhtumist, ja samuti tuleb meil otsustada usaldusküsimus valitsuse suhtes. Kas me oleme seisukohal, et Kodukaitse põhimäärus võidakse kinnitada valitsuse poolt? Vaatluse all on ka usalduse küsimus Ülemnõukogu Presiidiumi suhtes, sest võimalik on ju ka see, et Kodukaitse põhimäärus kinnitatakse Ülemnõukogu Presiidiumi poolt.

A. Paju

Austatud juhataja, lugupeetud Tõnu Anton, kolleegid! Minul oleks üks repliik ja üks ettepanek üldse kogu töö kohta. Esiteks, minu arvates siin saalis toimub omapäraselt rõhu asetamine. Teame, et Eesti Kodukaitse moodustamise ajendiks oli 15. kuupäev. Minu arvates ei olegi 15. kuupäeva kohta andnud oma hinnangut vene kogukonna esindajad selles mõttes, nagu siin eespool kõneleja nimetas meil sõja ajal olnud ühendust ja praegusi. See võrdlus on samasugune, kui me ütleksime, et 15-ndal olid kogu vene kogukonna esindajad Toompeal, kuid see ei ole kaugeltki nii. Moodustamisel olev Eesti Kodukaitse on ilmselt siiski demokraatlike protsesside kaitse, mitte ainult eestlaste kaitse üksinda. Ja siin me saime ju teada, et terve vene kogukond ilmselt ei toeta oma kangelasi Lössenkot, Saia jne. Ja nendepoolne hinnang 15. mai sündmustele määrab ka tegelikult selle dokumendi vastuvõtmise ja sellest tulenevalt ka nende jõudude loomise.

Teiseks, toetan ka seda mõtet, et siiski p. 4-l peaks olema Ülemnõukogu Presiidiumi kinnitus. Teen ettepaneku, et pärast Aksinini sõnavõttu peaksime kohe hääletama hakkama.

N. Zahharov

Lugupeetud kolleegid, me arutame praegu mitte just lihtsat küsimust. Äsja, just lõunavaheajal, jälgisin ma sellist stseeni. Seltsimees, kodanik Kodukaitsest astus rühma sõjaväelaste juurde ja tegi ettepaneku pildistada koos Ministrite Nõukogu hoone juures. Lähtudes §-st 179, mis sätestab, et mitteallumist seadustele, miilitsatöötaja, nüüd aga samuti ka Kodukaitse liikme või töötaja korraldustele ja nõuetele karistatakse seadusega ettenähtud korras. Kuidas sel juhul saab käsitleda seaduse seisukohast antud fakti? Kodukaitse liikmed, lähtudes temale antud ülesandest ja käesideme olemasolust, on võimuesindaja mandaat ja iga inimene on kohustatud tema korraldusi täitma. Ent antud peaaegu et anekdootlikul juhul võinuksid sõjaväelased, mitte täites kodukaitse ettepanekut, olla provotseeritud konfliktile. Seda enam, teadmata Kodukaitse liikmete kohustusi ja õigusi. Võiks sattuda tõsisesse vastuollu seadusega ja keegi ei suuda kindlaks teha, kes kellele osutab igal konkreetsel juhul vastupanu ja kes peab selle eest vastutust kandma. Kui aga see organisatsioon on loodud meie kodude kaitseks, siis tekib küsimus, mis õigusega selle organisatsiooni liikmed valvavad ajakirjandusmaja, EKP KK kirjastust, mis pole Ministrite Nõukogu omand ning ei ole õiguskorra rikkumise allikaks. Lähtudes sellisest analoogiast, võib oletada, et homme tulevad selle organisatsiooni liikmed minu maja valvama. Mina olen neile tänulik, kuid võib-olla sellega ei nõustu minu naine – ja siis see oleks elementaarsete inimõiguste rikkumine. Seepärast leian ma, et kuni Eesti Kodukaitse põhimääruse väljatöötamiseni on mitteõiguspärane ja ühiskondliku korra seisukohalt isegi ohtlik kinnitada Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus antud sõnastuses. Mõtlen, et on õigem, kui me kinnitame p. 4 ja teeme Ministrite Nõukogule ning Ülemnõukogu Presiidiumile ettepaneku tulla pärast põhimääruse väljatöötamist antud seadlusega välja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu istungile. Tänan!

Juhataja

Kas Tõnu Anton lisab midagi?

T. Anton

Mitmes sõnavõttus on püütud Eesti Kodukaitset võrrelda ühe või teise organisatsiooniga. Ma tahaksin veel kord meelde tuletada seda, millest oli juttu juba ennelõunasel istungil, et kui mõne organisatsiooniga Kodukaitset võrrelda, siis on see Rahvamalev. Seda võrdlust on

kasulik meelde tuletada sellepärast, et ka praeguses õigussüsteemis on võrdsustatud rahvamalevlane miilitsatöötajaga juhul, kui neid rünnatakse nende ametialaste kohustuste täitmisel. Seega ei tekita me põhimõtteliselt mingit uut olukorda sellisel juhul, kui Eesti Kodukaitse koosseisu kuuluvad isikud on õigusliku kaitse osas võrdsustatud miilitsatöötajatega. Tegemist on üpris analoogilise olukorraga nagu seni kehtiva rahvamalevlase ja miilitsatöötaja õigusliku kaitse puhul.

N. Aksinin

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid! Ma tahaksin avaldada sõjaväelase arvamuse antud protsessist. Kõigepealt võin ma üheselt kinnitada, et see on sõjaväestatud formeering. On ilmne, et jõudude arvestused on tehtud ja juba ammu. Puudub vaid vorm ja pole välja arvestatud vajalikud vahendid, kuigi ma tean, et ainuüksi nende rinnamärk maksab 50 rubla. Vastavalt aga sellele otsusele, juhul kui ta vastu võetakse, ning sellest juhindudes võivad taolisi formeeringuid luua ka teised organisatsioonid (ja see oleks juriidiliselt õigustatud) ning samuti panna välja omapoolse valve neid huvitavate hoonete juurde. Tähendab, on tegemist vastasseisuga, s.t. nagu see leiab aset eriolukorras ja sõja ajal, võib-olla aga ka rahuajal, nagu näiteks Kaukaasia vabariikides. Arvan, et see vastasseis kasvab veelgi, kui me ei rakenda vastavaid abinõusid. Komandörid on arusaadavalt juba olemas, tähendab, tuleb ainult juhtimine, tähendab, et kehtima ei hakka mitte presiidiumi või Ministrite Nõukogu otsus, vaid käsk. Siit aga ka kõik tagajärjed, kuna ainujuhtimine ja käsk alluvad väga raskesti kontrollile. Ja lõpuks. Hirmus alandav on siia sisenemise protseduur. Näiteks täna mind, ma ei tea, mis pärast ma sellele organisatsioonile meeldin, pildistati nii-öelda küll otse, küll külgsuunas ja sealiski poolt, kus mul on selg jne. See ei ole üksnes saadiku alandamine, see on üldse inimese väärkuse alandamine. See tuleks ära lõpetada. Mul on ettepanek mitte kiirustada selle otsusega. Tarvis on see hästi läbi mõelda, teha jõudude ja vahendite arvestus, põhjendada, milleks on see vajalik, ning alles pärast seda meie, mitte aga valitsus, peame langetama selle otsuse, kuna valitsus vahetub ja kujuneb, meie aga jääme.

Juhataja

Kas Tõnu Anton lisab?

T. Anton

Pean kõigepealt tunnistama, et kindlasti on minu sõjaväeline aukraad tunduvalt väiksem kui kolleeg Aksininil, kuid sellele vaatamata ma kahtlen, et on olemas mingeid tunnuseid, mis

lubaksid väita, et Eesti Kodukaitse on sõjaväestatud organisatsioon. Ma arvan, et kolleeg Aksininil on võimalik oma väidet kinnitada või meil omakorda seda ümber lükata pärast seda, kui on kinnitatud Eesti Kodukaitse põhimäärus.

Teiseks, ma tahaksin tähelepanu juhtida sellele, et arvatavasti kuulub igale rahvale ja samuti igale selle rahva esindusorganile õigus kaitsta oma õigusi ja esindusorgan võib kaitsta oma seaduslikku õigust olla esindusorgan. Ma arvan, et Eesti Kodukaitse on eeskätt nende funktsioonide realiseerimiseks ellu kutsutud, ja ma arvan, et väga suurel osal saalis olijaist ei ole mingit kahtlust selles, et paraku on siiski tekkinud situatsioon, kus selle küsimusega tuleb tegelda. Tundub, et osa Eesti elanikest ei soovi tunnustada ei Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ega Eesti Vabariigi Valitsust. Arvan, et mõlemal organil on õigus kaitsta oma seaduslikku tegevust.

Juhataja

Suur tänu Tõnu Antonile. Nagu meil oli kokku lepitud, viimane sõnavõtja oli Nikolai Aksinin. Asugem otsustama.

Meil on olemas Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus, mille kohta on tehtud mitmeid parandusi. On olemas ka alternatiivne ettepanek see küsimus päevakorrast maha võtta.

Ja nüüd natukene konkreetsemalt. Millised on eelnevad ettepanekud? Meil oli poleemika 4. punkti ümber. Saadik Valeri Kois esitas projekti 4. punkti kohta ettepaneku, mis seisneb selles, et Eesti Kodukaitse põhimääruse kinnitab Ülemnõukogu kahe nädala jooksul, seda ei kinnita mitte vabariigi valitsus. Sellest oli juttu ka mitmetes teistes sõnavõttudes.

Sisuliselt kokkulangevad ettepanekud on võrdsete õiguste saadikuterühmal, saadikutel Novohatskil ja Zahharovil, mis erinevates redaktsioonides tähendavad seda, et see küsimus tuleks päevakorrast maha võtta. Konkreetsed nüansid on olemas, ja kui me jõuame nende ettepanekute hääletamiseni, siis ma kannan sellest teile ette sõna-sõnalt.

Jah, mu tähelepanu juhiti kolleegi poolt sellele, et rahvasaadik Zahharovi ettepanek päris kokku ei lange Novohatski ja võrdsete õiguste saadikutegrupi omaga. Siin on küsimus selles, et esitada presiidiumi seadlus koos põhimäärusega ja siis vaadata need koos läbi. Nagu öeldud, kui me jõuame otsustamisel sellesse staadiumisse, kus me neid konkreetseid ettepanekuid asume hääletama, siis ma kannan need teile ette originaalkujul.

Kuidas Ülemnõukogu arvab, kas selle seadluse 4. punkti osas käitume nii, nagu töö- ja kodukord ette näeb, s.t. peame seda siiski täiendavaks ettepanekuks ja see tuleb hääletamisele alles siis, kui Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus vastuvõetud kujul läbi ei lähe? Või ollakse arvamusel, et me peaksime selle seadluse 4. punkti eraldi otsustama.

On selline võimalus, et me paneme seadluse hääletamisele ilma 4. punktita ja see otsustatakse eraldi.

Kõik saavad sõna sellel teemal. Kõigepealt anname Valeri Koisile.

V. Kois

Esiteks tahaksin ma loobuda oma ettepanekust ja toetada Tõnu Antoni oma, milles oli öeldud, et selle organisatsiooni põhikirja kinnitamine võib jääda Ülemnõukogu Presiidiumi peale. Kui see pannakse sellisel kujul hääletusele, siis olen ma nõus toetama seda ettepanekut ja enda oma tagasi võtma.

Teiseks tahan ma juhtida tähelepanu sellele, et kui me loome praegu pretsedendi ja hakkame hääletama alguses tervikuna esitatud Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusepaketi poolt, siis sellel saavad olema ebameeldivad tagajärjed. Praegu tahavad mõned seltsimehed tegelikult öelda, et kui me ei hääleta kogu seadluse poolt, siis sellega me avaldame kas valitsusele või siis Ülemnõukogu Presiidiumile umbusaldust jne. Tegelikult see pole nii. Me lihtsalt pidasime siin aru, leidsime võib-olla parema lahendi ja pakume mõningaid muudatusi. Seepärast püstitada küsimus alternatiivselt, kas nii või naa, tundub mulle, et pole õige. Palun punkti 4 hääletada eraldi.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Mulle tundub, et me nagu ei mõistaks tänase päevakorra olemust üldse. Meile pakutakse kinnitada juba alla kirjutatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seadlus. Ma toonitan, see on vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus. Viia praegu sellesse seadlusesse sisse mingeid muudatusi tähendaks selle seadluse tagasilükkamist. Seepärast seisab meie ees nüüd küllaltki selge küsimus: kas me kinnitame selle seadluse esitatud kujul või me lükkame selle tagasi ja siis ilmneb, et me teeme Ülemnõukogu Presiidiumile ettepaneku see ümber töötada, arvestades ehk siin öeldud märkusi. Seepärast seisab küsimus nii: kas võetakse vastu või mitte.

Juhataja

Ärgem nüüd uut diskussiooni sellel teemal organiseerigem. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu võib otsustada kõike seda, mis õiguslikult toimub Eesti Vabariigi territooriumil, nii et ei maksa ka praegu arvata niimoodi, et selles küsimuses meil ei ole valikuvõimalusi. Kui meil on vaja käituda selliselt, mis sõna-sõnalt ei lange kokku ajutise töö- ja kodukorraga, selleks võib Ülemnõukogu vastu võtta otsuse. Nüüd viimased sõnavõttud ja siis asume otsustama.

T. Käbin

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Minu eelkõnelejal oli siiski õigus. Ärgem unustagem liiga ruttu ja meenutame, kui me kinnitasime seadlust depolitiseerimise kohta ja jutt oli sellest, kas jätta sinna pealkirja sõna "osaliselt" või mitte. Me leidsime, et Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus tuleb kinnitada kas täielikult või üldse mitte. Praegu on samasugune olukord ja me oleme kulutanud liiga pikalt aega arutamiseks selle üle, mida teha. Nimelt, see seadlus kas tuleb kinnitada nii nagu ta on, arvestades meie hommikust tööd, või üldse mitte.

Juhataja

Asugem otsustama. Kes on selle poolt, et kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus "Organisatsiooni "Eesti Kodukaitse" moodustamise ning mõne koodeksi muutmise ja täiendamise kohta"? Palun hääletada! Poolt on 65 saadikut, vastu 18 ja erapooletuid 1. Sellega on Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus kinnitatud.

Seoses üldise olukorra muutumisega meie vabariigis, mis ei loonud täna eeldusi peaministri isiklikuks osavõtuks Ülemnõukogu tööst, on mul teile ettepanek, et me muudaksime kinnitatud päevakorras järjekorras 2. ja 3. päevakorrapunkti asukohad. Mul on ettepanek, et me teiseks päevakorrapunktiks võtaksime Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimese lugemise. Kuna antud juhul ei ole päevakorra muudatusega tegemist, muutub ainult järjekord, siis võetakse see otsus vastu lihthäälteenamusega. Kes on selle poolt, et 2. päevakorrapunktina seitsmendal istungjärgul arutada Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimest lugemist? Palun hääletada! Poolt on 69 saadikut, vastu 5, erapooletuid 8.

V. Lebedev

Austatud juhataja, austatud kolleegid! Ma tahan paluda meie lugupeetud spiikrit siiski kõnelda peaministriga. Ma juba rääkisin, et see pole esimene kord, kui peaminister puudub Ülemnõukogu istungeilt. Seda enam, et päevakorda on lülitatud tema küsimus. Rääkige palun temaga. Tänan!

Juhataja

Ma teen seda ilmtingimata.

Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimene lugemine

Juhataja

Asugem 2. päevakorrapunkti juurde, Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimene lugemine. Omandiseaduse eelnõu ettekandja on seaduseelnõu väljatöötamise töögrupi juht, Tartu Ülikooli dotsent hr. Varul.

P. Varul

Lugupeetud Ülemnõukogu! Omandussuhete reguleerimise tähtsust ei ole vaja hakata teile selgitama. See on alati olnud määrav ühiskonnas, nii on määrav ka praegu. Eriti keeruline on omandisuhete õige reguleerimine sellistel üleminekuperioodidel, nagu meil praegu on: kui me tahame muuta omandivorme, kui me tahame muuta proportsioone, kui me tahame muuta kogu majandussüsteemi. Omandussuhted on niisugune lai nähtus, mis reguleeritakse väga paljude õigusaktidega. Siin ei ole võimalik reguleerida seda ühe seadusega, selles mõttes see omandiseadus on natuke petlik ja võib jätta niisuguse mulje, nagu selle seadusega saab reguleerida kõiki neid asju, mis on omandisuhetega seotud. Kaugeltki mitte. Küll aga omandiseadus peaks olema selline seadus, mis annab baasi omandussuhete reguleerimiseks.

Omandiseadusel on kahesugune tähendus. Esiteks ta reguleerib ise põhiküsimusi. Põhiküsimused võime jaotada laias laastus nelja gruppi. Kõigepealt tuleb määrata ära omanikud. Teiseks tuleb kindlaks määrata need reeglid, mille järgi saavad need omanikud mingit vara omada. Kolmandaks tuleb – see on võib-olla kõige tähtsam – sätestada omandiõiguse tekkimine, teostamine ja kaitse. Need on põhiküsimused, mida peab see seadus reguleerima. Võib muidugi esitada küsimuse, kas turumajandusega maades üldse on sellist seadust nagu omandiseadus. Üldjuhul ei ole. Kui me vaatame nende maade eeskuju, milliste õigussüsteemiga me oleme enam-vähem sarnased – need on Kesk-Euroopa maad, tsiviilseadusandluse seisukohalt eriti Saksamaa, Prantsusmaa, Portugal, Itaalia, Hispaania –, seal ei ole kusagil omandiseadusi. Küll on tsiviilkoodeksis asjaõigus. See tähendab, et omandussuhteid peaks tegelikult ka meil perspektiivis reguleerima tsiviilkoodeks, kui me jääme selle süsteemi juurde. Ka Eesti Vabariigis oli välja töötatud 1936. aastal üsna mahukas tsiviilseadustik, kus üks suuremaid osi oli asjaõigus. Seal käsitleti seda, mida me praegu mõistame omandiõiguse all. Meil on valida praegu kahe võimaluse vahel: minna seda teed, et oodata ära, millal me jõuame valmis uue tsiviilkoodeksi, mis vastaks meie taotlustele turumajanduse tingimustes, või siiski võtaksime praegu vastu sellise seaduse, millega me

saaksime lahendada esmajärgulised ülesanded. Need esmajärgulised ülesanded on eelkõige need, mis seonduvad ettevõtluse arenguga. Sellepärast, ma arvan, on õige praegu võtta vahepealse seadusena vastu omandiseadus – vahepealsena selles mõttes, et tema edasine koht on uues tsiviilkoodeksis. Vahepealne ei tähenda seda, et need normid, mis me siin kinnitame, oleksid mingisuguse ajutise iseloomuga. Need põhimõtted, mis siin tuleks ette näha, peaksid olema just väga jääva iseloomuga sellepärast, et omanikele on vaja tagatist. Tagatise andmine on selle omandiseaduse üks tähtsamaid eesmärke. Selle seaduse roll või koht õigussüsteemis on just selline, et kõige kiiremaid omandussuhetes reguleerimist vajavaid küsimusi praegu klaarida.

Kui vaadata omandiseaduse struktuuri, siis on ta üles ehitatud peamiselt omanike liikide järgi. Kõigepealt on määratud omanikud ja omanikud saavad põhimõtteliselt olla nelja liiki. Võivad olla füüsilised isikud – me nimetame neid tsiviilseadusandluses kodanikeks, edaspidi peaksime jääma füüsiliste isikute juurde –, siis juriidilised isikud, kohaliku omavalitsuse üksused ja riik.

Nüüd on vaja määrata ära nende omanike staatus ja omanike proportsioonid, mis ongi omandiseaduse üks kesksemaid ülesandeid. See seadus otse ei saa proportsioone ära määrata, tähendab omandiseaduse rakendamise tagajärjel peavad hakkama kujunema õiged proportsioonid. Meil on vahekorrad praegu nagu pea peale pööratud. Kõige rikkamaks omanikuks on riik, kõige vähemtähtsamaks, kõige vähemkaitstumaks omanikuks on kodanik. Tegelikult peaks asi arenema vastupidi: omanduse liikidest peaks esimesel kohal olema eraomand. Mõiste "eraomand" puhul on avaldatud nii- ja naasuguseid arvamusi, seda kardetakse. Tegelikult ka siiani me tegime vahet isikliku ja eraomandi vahel selles mõttes, et isiklik omand oli see vara, mida kasutati oma isiklikuks tarbeks, oma vajadusteks; eraomand see, mida ettevõtluseks. Kui me praegu tahame arendada ettevõtlust ja turumajandust, siis tahame, et ka kodanikud võivad kasutada oma vara ettevõtluseks, aga see on lubatud ju niikuinii Nõukogude Liidus juba 1987. aastast, pärast seda, kui individuaalse tegevuse seadus vastu võeti. Järelikult, tegelikult lubatakse niikuinii meil eraettevõtlust. Siin on mõttetu hakata vahet tegema selles, mis on isiklik omand ja mis on eraomand. Ei ole põhjust ka hakata selles eraomandis otsima mingit ekspluateerimise allikat.

Tööjõu kasutamise küsimus on omaette küsimus. Kui me tuleme ettevõtluse seaduse juurde, siis seal peaks olema ka sätestatud, kuidas on tööjõu kasutamisega. Eraomand on meil siin kirjas ja selle eraomandi enda tähendus võib-olla on praegu selles, et koos selle seaduse vastuvõtmisega me peaksime tühistama ka kohe rida piiranguid selle vara suhtes, mis praegu kodanike omanduses võib olla. Näiteks maja. Seni tsiviilkoodeksis on sätestatud §-s 110

niimoodi, et igal kodanikul või kooselavatel abikaasadel võib olla üks maja. Kui me sätestame eraomandi ja ütleme, et kõiki varasid võib olla eraomanduses, siis ei ole meil mõtet neid maju eraldi keelama hakata. Tuleb omaette läbi mõelda, milline vara ei või kodanike omandiks olla. See on rohkem majandusprobleem.

Omaette omanike liik ja keerulisemini mõistetavaid on juriidiliste isikute omand. On jäänud mulje, et kui on juriidiline isik, siis on ka omanik. Kaugeltki mitte. Selle seadusega me peamegi ära määrama need juriidilised isikud, kes saavad olla omanikud. Tüüpilisteks omanikeks juriidiliste isikutena saavad olla kooperatiiv, ühiskondlik organisatsioon, rendiettevõtte. Viimane võib olla ka juriidilise isikuna, kes on tervikuna omanik. Siin võib mõelda ka sihtfondi kui omaniku sellesse seadusesse sisselülitamise võimaluse kohta. Enamus juriidilisi isikuid ei ole omanikud. Omanikud ei ole riiklikud juriidilised isikud, aktsiaseltsid, ühistud ega enamus juriidilisi isikud.

Munitsipaalomand on uus omandivorm. Munitsipaalomandi puhul on praegu keskseks küsimuseks munitsipaalomandi praktilise tekkimise võimalused. Siin seaduses ei ole suurt midagi juurde toodud uut sellele, mis on kohaliku omavalitsuse aluste seaduses.

Neljandaks omandivormiks ja neljandaks omanikuks on Eesti Vabariik. Põhiline uuendus seisneb siin selles, et maad ja loodusvarasid ei sätestata enam riigi ainuomandina. See omakorda loob võimaluse maa ja loodusvarade ka teiste omanike omandusse andmiseks. Tihtipeale on küsitud seoses omandiseadusega, mispärast siin ei ole reguleeritud maa küsimused? Maa omandiõiguse küsimus on niivõrd komplitseeritud ja keeruline, et see vajab eraldi seadust ja kindlasti tuleb vastu võtta eraldi maaseadus. Omandiseadus annab maaseaduse jaoks kaks olulist lähtealust. Kõigepealt ta sätestab ära need omanikud, kes üldse meil Eesti Vabariigis võivad omanikud olla. Teiseks, sellega tühistame riikliku omandiõiguse ja riikliku omandiõiguse tühistamine annab üldse võimaluse mõelda selle peale, et meil tekib ka omanike paljusid maal.

Üks olulisemaid osi selles seaduses teiste omandivormide kõrval on ühine omand. Ühine omand on selline omand, millel on mitu omanikku, aga need omanikud on kindlaks määratud ja need omanikud võivad teostada omandiõigust väga erinevates vormides. Tüüpilisteks ühiste omanike omandiõiguse teostamise vormideks on aktsiad või majandusühistu või majandusühingud, kuidas seda nimetada. See tähendab seda, et aktsiaselts ei ole kunagi omanik. Näiteks üleliidulises seaduses on millegipärast aktsiaselts tehtud ka omanikuks. Kui aktsiaselts on omanik, siis tekiks küsimus, kes on aktsionär. Tegelikult aktsiaselts on ikkagi aktsionäride kui kaasomanike organisatsioon. Välismaal ei saa öelda, et aktsionär ei olegi omanik, vaid tegelikult on aktsiaselts hoopis omanik ja aktsionäril on õigus ainult nendel

dividendidele. Nii see tegelikult ei ole. Ühise omandi roll on ettevõtluse arendamisel kõige olulisem sellepärast, et ettevõtluse jaoks on vajalik anda võimalus erinevatel omanikel oma kapitali paindlikult käsutada ja kasutada. Seni kehtib meil veel tsiviilkoodeksi § 128, mille kohaselt üldse kodanike ja organisatsioonide ja riigi kaasomandiõigus on keelatud. Me teame, et koos omandiseaduse vastuvõtmisega muidugi selle paragrahvi ühtlasi tühistame.

Nüüd eraldi osana on neljas osa, lühidalt öeldes välisomanike omand. Siin on küsimus selles, et paralleelselt selle seaduse vastuvõtmisega peame tegema mõningad täpsustused tsiviilkoodeksi 8. osasse, et oleks juba algselt selged välisomanike osalemise võimalused. Situatsioon muutub siin seoses eraomandi kehtestamisega, sellepärast, et seni kehtib meil selline põhimõte, et välisriikide kodanike tsiviilõigusvõime on samasugune nagu siin alaliselt elunevatel kodanikel. Aga see tähendab ka seda, et välismaalane näiteks võis osta ka siin ainult ühe maja, kui tal just oli Nõukogude raha või kui ta pärimise korras sai. Aga ta ei tohtinud omada mingit ettevõtet sellepärast, et meie kodanik ei tohtinud. Kui meie kodanike õigusvõime nüüd tunduvat laieneb, siis tekib küsimus, kas on otstarbekas siiski välisriikide kodanikele nii suurt õigusvõimet jätta? Ja kuna see on küllaltki täpset reguleerimist vajav küsimus, siis me peaksime paranduse tegema tsiviilkoodeksisse, kehtestades sellise reegli, et nii välismaa kodanike kui organisatsioonide tsiviilõigusvõime on üldreeglina võrdne meie organisatsioonide ja kodanikega, välja arvatud Eesti Vabariigi seaduse ja Eesti Vabariigi Valitsuse poolt ettenähtud erandid. Me peame andma oma seadusega Ülemnõukogule ja tuleb mõelda, võib-olla isegi valitsusele õiguse võtta operatiivselt vastu vastavaid otsuseid, et me saaksime paindlikult reguleerida seda väliskapitali osa. Seda me ei jõua siin praegu suhteliselt üldise iseloomuga seaduses piisava täpsusega reguleerida. Põhimõtteliselt oleks võinud seda ka teha, aga selle taga ei saa oodata kogu seaduse vastuvõtmine. Sellesse teksti, mis teil käes on, on mõningaid trükivigu sisse sattunud. Näiteks § 30 pealkiri, § 51 pealkiri, § 9 on tekst läinud täiesti segamini. Probleemiks on veel, kas kasutada "majandusühing" või "ühistu"? Parandada tuleb § 46, kus räägitakse rendikollektiivi ühisomandist, tegelikult peaks olema kaasomand, ja 4. osa pealkirja tuleb täpsustada.

Peale selle on väga oluline see seaduse projekt, mis käib tsiviilkoodeksi muutmise kohta. Siin tuleks kaaluda veel mitmete paragrahvide juurdelülitamist. Sellepärast ilmselt peab välja lülitama ka tsiviilkoodeksi sellise paragrahvi, kus räägitakse näiteks kariloomade piirarvu kindlaksmääramisest, samuti individuaalse tööga tegelevate töötajate omandist – see satub eraomandi alla. Hiljuti "Edasis" oli tõstetud probleem, kas see paragrahv ennast õigustab, kus räägitakse kodaniku poolt ebaperemehelikult peetava elamu äravõtmise võimalusest, nii nagu ta praegu tsiviilkoodeksis on ette nähtud. Tähendab, teise lugemiseni tuleb vahepeal

Ülemnõukogu Presiidiumi juures töötava tsiviilseadusandluse ekspertkomisjoni koosolekul teha mõningaid täpsustusi, eelkõige selles plaanis, millest ma praegu rääkisin.

Ü. Uluots

Mul on hr. Varulile kaks küsimust. Esiteks, selleks et see baasseadus käivituks täielikult, on seaduses terve rida, 6–7 viidet vajalikele seadustele. Küsimus: kas on mõni nendest seadustest praegu ka menetluses või ei ole? Teine küsimus, me teame, et meil on praegu sellised omandivormid, mis on üüratult segased. Ma võiksin näidetena tuua Kalurikolhooside Liidu, EKE, ETKVL jne. Nende organisatsioonide ümberformeerimise juures on tekkinud tõsine probleem, kelle oma on see vara, mida haldavad praegu need organisatsioonid? Need põhikirjafondid on moodustunud nn. sotsialistliku majanduskorra juures, kus kehtis reegel, et töö loob kapitali. Ja nüüd küsimus teile. Millisest printsiibist te lähtusite antud seaduse vormistamisel ja koostamisel, kas töö lõi kapitali või kapital lõi kapitali?

P. Varul

Intellektuaalse omandi osas on küsimus praegu selles, kas jätta see tsiviilkoodeksisse või teha siiski eraldi autoriõiguse seadus. Meil on olemas seadustik, millal tohib üldse vara ära võtta, näiteks ühiskondlik-riiklikeks vajadusteks. Ju see tuleb läbi vaadata. Eraldi on vaja läbi vaadata riigi üks tähtsamaid asju, riigivaraade valitsemise kord. Selle kallal on tööle asutud, nii palju kui mina tean. Selle seaduse vastuvõtmise järel peaks Ülemnõukogu määrama kindlaks kas või kuupäevaliselt selle nimekirja, millised aktid peaksid siia juurde käima. Seepärast ma rõhutan veel kord: see seadus omab kahesugust tähendust. Ta on pooleldi baasseadus ja pooleldi seadus, mis reguleerib akte.

Nüüd omandivormidest. Me lähtusime muidugi sellest, et kapital loob kapitali. Nende omandivormidega, mis puudutavad EKE-t ja ETKVL-i, on keeruline probleem nimelt selles, et kui teie otsustate Ülemnõukoguna riigivara saatust, siis te võite seda tegelikult oma suva kohaselt seadusandjana otsustada, mis tingimustel kellele üle anda. Aga samal ajal me siin ju deklareerime omanike õiguse kaitset ja omandivormide võrdsust. See tähendab seda, et me ei saa päriselt hakata vara teistele omanikele jagama. Ei saa ettekirjutusi teha, et peab käsukorras seda tegema. See ei tähenda seda, et ETKVL ja EKE kui süsteemid ei peaks tegelikult kuuluma reorganiseerimisele. EKE puhul on lihtsam, seal on riiklik-kooperatiivne omand, millesse riik saab sekkuda küll. Tähendab, see süsteem tuleb reorganiseerida ja ongi vist praegu reorganiseerimisel. Ma arvan, et KEK-id võiks väga edukalt ümber kujuneda aktsiaseltsideks. Saaks ju siiski ära määrata panuste suurused, lähtudes nii kapitali osast kui ka

tööpanusest (kapital ja töö on siin isegi ühendatavad). Järelikult nende süsteemide reorganiseerimine on nende süsteemide endi sisemise protsessi asi. See seadus annab võimaluse määrata kindlaks oma süsteemi siseselt omanikud ja anda oma vara ka näiteks alluvatele ettevõtetele.

Juhataja

Ma tahaksin juhtida teie tähelepanu sellele asjaolule, et meil on veel kaks kaasettekannet, nimelt majanduskomisjoni esimehelt Ants Veetõusmelt ja justiitsministrilt Jüri Raidlalt.

V. Jürjo

Austatud hr. Varul, minul oleksid küsimused 27. paragrahvi kohta. On ju üldtunnustatud tõsiasi, et kirik on riigist lahutatud. Teie käsitlete kiriklikku omandit ainult usuorganisatsiooni kui ühiskondliku organisatsiooni omandina. Kas te teate veel mõnda ühiskondlikku organisatsiooni, mis oleks riigist lahutatud, tähendab, kas niisugune küsimuse asetuse kirikliku omandi suhtes on pädev? Ja teine, siin on antud väga kummaline loetelu: usuorganisatsiooni omandiks võivad olla hooned, riitusesemed, vahele on toodud terve rida objekte, siis on jälle raha ja muu vara. Kas ei peaks seda nimekirja selle loogika järgi täiendama nii: autod, mitmesugused korrastusvahendid, labidad, luuad. Või jätta see naljakas nimekiri ära üldse ja võtta ta kokku vara alla, mille alla ju ülejäänud esemed ka kuuluvad?

P. Varul

Ma olen sellega nõus, ka mulle ei ole § 27 algusest peale hästi meeldinud. Ja ma oleksin täitsa tänulik, kui oleks siin kellelgi pakkuda välja mõni õnnestunud redaktsioon. Kõige tähtsam asi on selles, et me näitame ja rõhutame siin seaduses eraldi ära, et kirik on eraldi omanik. Aga see redaktsioon vajaks tõesti paremat sõnastust.

Juhataja

Ärgem unustagem ära, et me täna ei võta mitte sõna, vaid esitame küsimusi.

A. Tamm

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud härra Varul! § 16 käsitletakse eraomanduse tekkimist. Miks aga ei puudutata ka eraomanduse taastamise küsimust? Pean siin silmas 1940. aastal ja hilisemal perioodil võõrandatud varade hüvituse ja ka tagastamise küsimust.

Ja samas tahan ka rõhutada, et maa eraomandus on küllaltki oluline küsimus mitte ainult põllumehele, vaid ka ettevõtlikele tervikuna. Ei ole ju erilist kindlustunnet ehitada ükskõik missugune eraettevõtte võõrale maale.

P. Varul

Jah, asi on selles, et omandi tekkimise viisid on kõik mitteammendavalt antud. Kui pidada oluliseks eraldi ära märkida omandi taastamist, siis seda võib teha, siin mingeid põhimõttelisi vastuväiteid ei saa olla, sellepärast et taastamine tegelikult juba praegu käib.

Maa eraomanduse küsimus on otsustamisel, kas see panna seadusse sisse või mitte, sellepärast on praegu nii, et eraomandi objekt ei ole loetelus. Ütleme, et ta ei ole riigi ainuomand, aga selle küsimuse tervikuna jätame maaseaduse otsustada. Kui Ülemnõukogu peab vajalikuks, et siin juba ära näidata, siis võib seda kaaluda.

A. Paju

Andestage, võib-olla küsimus ei ole kohane, aga teie seletuskirja esimeses lauses on jutt ettevõtluse arendamisest ja turumajanduse korraldamisest, aga meile väljajagatud valitsusprogrammis on viidatud sotsiaalse orientatsiooniga turumajandusele. Kui on see naljategev küsimus, ärge vastake, aga mulle tundub sisuline erinevus siin olevat.

P. Varul

Siin ei ole mingeid põhimõttelisi kaalutlusi. Ma olen täiesti nõus, et sotsiaalse orientatsiooniga turumajandus. See seletuskiri ei ole range tekst, õigem oleks panna sinna sotsiaalne suunitlus.

Juhataja

Ma juhin Ülemnõukogu tähelepanu sellele, et valmistugem tänase tööpäeva pikendamisele. Küsimustele ei näi lõppu tulevat.

I. Fjuk

Ma saan aru, et see omandiseaduse eenõu on mõeldud stabiilse ühiskonna tarvis omandiseadusena. On ka selge, et tänane etapp on selline, kus me oleme seotud väga paljude erinevate omandivormidega, ebamääraste kollektiivsete omandivormidega. Ees on nende omandivormide üleminek.

Kas ei peaks siis nii olema, et lisaks sellele omandiseadusele peaks Ülemnõukogus arutusel olema ka mingi dokument, mis käsitleb selle omandiseaduse rakendamist või isegi mingisugust ajagraafikut, mingisuguseid kirjeldusi, ettepanekuid ja võimalusi, kuidas see omandiseaduse kehtestamine saab toimuma. Need on samad küsimused, mis olid seotud siin näiteks EKE-ga, aga ma arvan, see oli võib-olla ainult üks kübe sellest ebamäärasusest, mis on seotud ka kodakondsuse ja kõigi muude küsimustega.

P. Varul

On täiesti loomulik, et omandiseadus fikseerib ettevõtluse vormid. Võiks öelda, see on staatiline seadus, mis tegelikult paneb raamid ette ja näitab, kes võib omanik olla, mis tingimustel, mis vara jne. On ka täiesti loomulik, et kui see omandiseadus on vastu võetud, siis valitsuse ülesanne on tagada selle ellurakendamine. Ja siis võiks muidugi, miks mitte, Ülemnõukogu kinnitada mingisuguse programmi selle rakendamiseks, millega oleks tagatud suhteliselt kiire nende aktide vastuvõtt, mis käivad nagu selle seaduse juurde.

J. Telgmaa

Andke andeks, kui mu küsimus on väga asjatundmatu, aga kas omandiseaduses ei võiks olla ka juttu inimese tööjõust kui tema omandist. Praegu on nii, et inimese tööjõud on riigi omand kogu aeg olnud.

P. Varul

Ma ei saanud päris hästi aru.

J. Telgmaa

Inimese tööjõud kui tema omand. Praegu on inimese tööjõud riigi omand.

P. Varul

Selles seaduses näitame ära, et omandit mõtleme siin vara all, sellepärast et me ei saa ühes seaduses minna liiga laiali, sellepärast et inimese omand on tema tervis ja tema teadmised jne. Meie ei saa ju kõike ühte akti koondada. On aga ilmselge, et tööseadusandlus tuleb kardinaalsel kujul pärast selle seaduse ja ettevõtluse kohta käivate aktide vastuvõtmist. Tööseadusandlus on ju praegu kõvasti maha jäänud, nii et tööseadusandlus tegelikult reguleerib seda. Tinglikult võib öelda tõepoolest, et inimese tööjõud on tema enda vara või omand. Aga mitte selles mõttes omand, mida see seadus ette näeb.

A. Maarend

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, härra Varul! Palun selgitada § 18 lõiget 2. Kui me tavaliselt oleme sätestanud, et ei tohi tegelda sellega, mis on keelatud, siis siin on sätestatud, et juriidiline isik saab olla omanikuks vaid Eesti Vabariigi seaduses ettenähtud juhul. Ja teine küsimus. Kas aktsiaselts ei või olla omanikuks? Näiteks, kui kaks või kolm aktsiaseltsi moodustavad uue aktsiaseltsi, kas selline tegevus on siis lubamatu? Või näiteks, kui osa majandeid formeerub ümber aktsiaseltsideks ja tekib nende omand, kellele siis KEK-id hakkavad kuuluma, kui aktsiaseltsid ei tohi olla KEK-i omanikud?

P. Varul

Üldreeglina me püüame anda selliseid formulatsioone, et on lubatud kõik, mis ei ole keelatud. Juriidiliste isikute puhul me räägime just seda, et praegu on vaja korrastada ja selgelt näidata, millised juriidiliste isikute liigid saavad olla omanikuks. Sellepärast tuleb see seaduses anda ammendavalt, muidu paljud ettevõtted, kes praegu tahavad olla omanikud, tegelikult aga ei ole omaniku staatuses. Näiteks võiks kõne alla tulla niimoodi, et me ei nimeta usuorganisatsiooni ühiskondlikuks organisatsiooniks ja ütleme, et ta on eraldi omanik eraldi liigina ühiskondlike organisatsioonide kõrval. Mul ei ole midagi selle vastu, aga seda tuleb siis ka otsustada.

Mis puudutab aktsiaseltsi, siis siin on oluline aru saada sellest, et aktsiaseltsil võib olla omakorda aktsiaid ja aktsiaseltsil on ju igasugust vara, aga aktsiaseltsi kogu vara kaasomanikeks on tegelikult aktsionärid. Kui KEK kujuneb ümber aktsiaseltsiks, on tema omand ikka aktsionäride omand, ja kui ta omandab mingi tütarettevõtte, siis selle arvel suureneb tema vara. Me peame välistama nn. kolhoosi efekti selles mõttes, et kõik on omanikud, aga samal ajal kellegi osa kindlaks määratud ei ole. Aktsiaseltsi puhul võib olla aktsiaseltsil suur vara, aga ükski aktsionär ei saa sealt ühtegi polti endale koju kaasa võtta, ta saab ainult dividende ja ta võib ära müüa oma aktsia. Aga kui aktsiaselts likvideeritakse, siis kuulub vara nende vahel jaotamisele. Tähendab, aktsionäril on piiratud kaasomandi osa käsutamise võimalus, kuid oluline on see, et me lähtume eraomanikust ehk üksikomanikust, ja isegi kui moodustada ühinguid, sealhulgas aktsiaseltsi, siis algomanikuks jääb ikka see omanik edasi. Tal ei lähe omaniku õigus kellelegi üle, ei teki mingisugune uus omanik. Selles on ühisomandi ja aktsiaseltside ning majandusühingute omandiõiguse väga oluline vahe. Ja nad ilmselt on perspektiivikamad, sest maailma majandus tunneb neid palju edukama vormina kui näiteks kooperative. Kooperativeid jäävad ka meil ikkagi küllalt tagaplaanile.

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Mul tekkis küsimus § 7 punkt 3 kohta, mis kõlab: "Teised isikud teostavad omanikule kuuluvaid õigusi seadusandlusega määratud või omaniku poolt kehtestatud piires". Kes kelle üle prevaleerib, kas omanik seaduse või seadus omaniku üle?

P. Varul

Tähendab, § 7 lõik 3 on see, mida tuntakse tiitlipärase valduse all. See tähendab seda, et paratamatult kogu vara kuulub kahte liiki subjektidele: ühed, kes on omanikud, ja teised, kes ei ole omanikud. Näiteks riiklikud ettevõtted ei ole omanikud, aktsiaseltsid ei ole omanikud. Kui ETKVL loob endale mingisuguse ettevõtte, ka see ei ole omanik. Ja kogu küsimus on siin selles, et me anname tegelikult vabad käed sellele omanikule ja omanik ise määrab, millistes piirides ta saab selle valdamise, kasutamise, käsutamise õiguse üle anda sellele mitteomanikule, kelle valduses tema vara on. Piirid on seadusega piiritletud selles mõttes, et ta ei saa rohkem edasi anda neid õigusi, kui tal endal neid on. Ta võib anda 99,9%-lise õiguse, aga mitte rohkem, kui tal endal on. Nii ei saa ületada seaduse piire, aga ta saab tegelikult oma õigusi ära anda, nii palju kui õigeks peab.

Ja mis puudutab nüüd riiki kui omanikku. Riigi kui omaniku poolt omandiõiguse teostamise üleandmine tuleb sätestada riiklikul tasandil, olgu siis õigusnormatiivaktidega. Muude omanike seisukohalt ei tee me ettekirjutusi, me peame omanikule jätma vabad käes. Teatud piirid muidugi on, näiteks aktsiaseltsi põhimäärus ja muud aktid, mis reguleerivad ühte või teist vormi, aga mitte täielikult.

Juhataja

Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Täname teid! Palun asuge oma istekohale. Me peame Ülemnõukoguga nõu pidama. Kas me jätame esimese lugemise pooleli ja jätkame homme – meil on veel kaks kaasettekannet – või arvatakse, et peaks tänast tööpäeva pikendama? Tööpäeva pikendamine eeldab kvalifitseeritud häälteenamust. Paistab, et kõik on selle poolt, et jätkame homme.

A. Veetõusme

Me oleme juba rääkinud, et homme, teisipäeval, on komisjonide päevad ja ilmselt mitmed komisjonid oma tööd on ka niimoodi planeerinud ja sellepärast mul oleks ikkagi ettepanek täna esimene lugemine lõpetada.

Juhataja

Seoses meie päevakorra mõningate muudatustega tuleb meil homme tahes või tahtmata alustada plenaaristungiga, et ära kuulata valitsusprogramm, ja siis saab alles komisjonide töö jätkuda. Tõenäoliselt kuulaksime ära valitsusprogrammi ja ei koormaks peaministrit esialgu küsimustega, vaid töotaksime korralikult komisjonides ja kolmapäevane päev jääks tegelikult tervikuna programmi aruteluks. Sellega seoses mõtleme veel kord, kas me viime täna esimese lugemise lõpuni, mis eeldaks kahe kaasettekande ärakuulamist ja homme plenaaristungil ainult programmi ärakuulamist, või on juba sellest seisukohast ükskõik, kuna niikuinii plenaaristungiks tuleb homme kokku tulla, et ka esimese lugemise viime lõpuni homme hommikul?

I. Fjuk

Ma arvan, et omandiseadus ja sellega seotud lahtiriigistamised ja kõik muu on niivõrd olulised, et me ei peaks sellega kiirustama. Jätkame seda homme, et saaks ka kaasettekandjatele korralikult küsimusi esitada.

Juhataja

Ma oletan, et teie vaikimine on nõusolek, ja seda hääletamisele ei pane.

A. Novohatski

Lugupeetud spiiker, mul on väga suur palve: enne kui tänaseks töö lõpetada, informeerige olukorrast vabariigis.

Juhataja

Mul ei ole praegu anda täpset ametlikku informatsiooni. Teada on, et streigivad "Dvigatel", Masinatehas, Kirde-Eestist ei ole meil peaaegu üldse andmeid. On vaid vasturääkivad andmed, mida ei saaks praegu pidada autoriteetseks, ja sellepärast ma ei sõandaks täna midagi öelda, homme hommikul saab täpse informatsiooni. Kohtume homme kell 10 siin saalis. Head õhtut!

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
SEITSMES ISTUNGJÄRK
KOLMAS ISTUNG
22. mai 1990**

Juhataja (Ü. Nugis)

Kontrollime kohalolekut. Kohal on 76 saadikut, puudub 29.

Nagu te mäletate, meil jäi eile pooleli omandiseaduse esimene lugemine. Samal ajal me eeldasime, kui me suudame organiseerida tööd väga viljakalt, on tänane päev pühendatud komisjonidele. Tegelikult päris nii välja ei kukkunud ja Ülemnõukogu juhatusel on järgmine ettepanek: sellel istungjärgul mitte jätkata omandiseaduse lugemist, vaid minna kohe valitsusprogrammi juurde. Siis on võimalik komisjone viljakalt tööle rakendada ja me saame pühendada terve kolmapäevase päeva valitsusprogrammi arutelule. Enne kui me läheme päevakorra juurde, on sõnasoovija ja üks kõnesoovija.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Mõned minu kolleegidest, sealhulgas ka mina, said siia saali sisenedes sellise tekstiga lendlehe: "Kodanik, mille nimel sa streigid?"

Vabandage, ma leian, et Ülemnõukogu aparaat on olnud Ülemnõukogu saadikute suhtes taktitundetud. Vabandage, mina ei streigi, ma istun oma töökohal. Järgmine kord, lugupeetud spiiker, ma palun kaitsta saadikuid nende solvangute eest.

Juhataja

Ei oska öelda midagi härra Lebedevile. Minule ei ole jäetud sellist kirja.

N. Zolin

Lugupeetud spiiker, austatud saadikud! Lubage mul minu valijate nimel lugeda ette kombinaadi "Kreenholmi Manufaktuur" töökollektiivi avaldus: "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu, Eesti Vabariigi Ministrite Nõukogu, NSV Liidu president.

Kombinaadi "Kreenholmi Manufaktuur" töökollektiiv on tõsiselt mures poliitilise pinge tõusu pärast vabariigis, seoses Ülemnõukogu 30. märtsi otsusega "Eesti riiklikust staatusest" ning 8. mai sümboolikaseadusega, mis võeti vastu ilma vabariigi rahvaga nõu pidamata,

ignoreerides NSV Liidus kujunenud majanduslikke, poliitilisi, kultuurilisi ja õiguslaseid sidemeid. Erilist ärevust kutsuvad esile protsessid, mis toimuvad vabariigis pärast 15. mai miitingut Ülemnõukogu hoone ees ning seal asetleidnud intsidenti. Me kinnitame oma positsioone selles, et kõiki küsimusi peab lahendama mitte ähvarduste ja ultimaatumitega, vaid kõigi poliitiliste jõudude vahelise dialoogi abil, läbimõtle mata otsustest ning tegudest tulenevaid võimalikke tagajärgi arvestades. Meie ei toeta 15. mai miitingus osalenud üksikute gruppide aktsioone, mis viisid intsidentide ja kokkupõrgeteni Siseministeeriumi esindajatega. Ühtlasi loeme provokatsiooniliseks Ülemnõukogu esimehe Arnold Rüütli keeldumist kohtumisest miitingulistega ning valitsuse juhi Edgar Savisaare pöördumist Eesti rahva poole, kus antud intsident oli kuulutatud riigipöörde katseks, ja sellele järgnenud üleskutset õiguskorraldajate salkade loomisele. Leiame, et selline tegevus viis konfrontatsiooni süvenemiseni vabariigi elanikkonna vahel ja võimalike otseste kokkupõrgeteni. Õiguskorda peavad kaitsma ainult Siseministeeriumi töötajad. Kodurahu säilitamise nimel pöördume me vabariigi Ülemnõukogu ja valitsuse poole ettepanekuga kutsuda üles elanikkonda, ühiskondlik-poliitilisi organisatsioone loobuma alternatiivsete korraldajate formeerimise loomisest. Me nõuame Ülemnõukogult lühima aja jooksul kodakondsuse ja referendumiseaduste väljatöötamist ning tulevikus loobumist kiirustavatest, tänase olukorra reaalsust mitteamistavatest otsustest, ükskõik kui kõrgetele eesmärkidele nad vabariiki ja Eesti rahvast edasi ei viiks.

Vastu võetud kombinaadi töökollektiivi miitingul 21. mail 1990."

Omalt poolt võin lisada, et kombinaat "Kreenholmi Manufaktuur" ei streikinud, kuid toetas töötajaid, kes kirjutasid selle avalduse. Täna tähelepanu eest!

Eesti Vabariigi Valitsuse programmist

Juhataja

Asugem päevakorra juurde. Eesti Vabariigi Valitsuse programmist teeb ettekande peaminister Edgar Savisaar.

E. Savisaar

Möödunud nädalal teile väljapakutud valitsusprogramm, mille mõningaid seisukohti ma püüan praegu kommenteerida, on ühtaegu nii pretsedenditu kui ka traditsiooniline.

Pretsedenditu selles mõttes, et see on esimene kord Eesti Vabariigi ajaloos, kui valitsus esitab parlamendile nii mahuka dokumendi oma tegevuskavade kohta.

20-30-ndatel aastatel mõned valitsusjuhid küll deklareerisid parlamendile oma üldisi põhimõtteid, kuid see ei kujunenud reegliks, pärast sõda seda enam.

Traditsiooniline on aga valitsusprogrammi esitamine sedavõrd, kuivõrd niisugune on tava mitmetes Põhja- ja Lääne-Euroopa riikides ning me otsustasime püüda seda tava ka Eestis juurutada. Tavaliselt käib see teisiti. Esitatakse valitsuse täiskooresseis, valitsuse programmilised seisukohad ning seejärel korraldatakse valitsusele usaldushääletamine.

Meil on valitsusprogrammi esitamisel teine tähendus, kuivõrd Ülemnõukogu on peaministri ja iga valitsuse liikme sobivuse tema ametikohale läbi arutanud, selgitanud komisjonides välja ka tema programmilised seisukohad ja alles pärast seda otsustanud. Samal ajal on meie arvates valitsuse teadaandmine oma põhisuundumustest loomulik ja vajalik samm parlamentliku riigi jaoks. Sellest ka me lähtusime.

Teie käes olev valitsusprogramm erineb senistest majanduspoliitilistest dokumentidest, erineb IME programmist, erinevate poliitiliste parteide ja liikumiste majanduspoliitilistest põhidokumentidest ja ka 1990. aasta majanduspoliitilisest ettekandest, mille koostas eelmise aasta lõpus Eesti Vabariigi Majandusministeerium, tookord veel Plaanikomitee.

Erinevus IME programmist avaldub selles, et IME programm oli märksa kitsam, seal käsitleti eelkõige majandusliku regulatsiooni küsimusi, kuigi oli fikseeritud ka Eesti ühiskonna rahvuslikud ja sotsiaalsed eesmärgid. Peale selle oli IME programm koostatud hoopis teistsugustes poliitilistes oludes, mis vajutasid talle oma pitseri.

1990. aasta majanduspoliitiline ettekanne oli samuti kitsalt majandusliku suunitlusega. Temas oli veel jälgi direktiivsete aastaplaanide koostamise metoodikast, kuigi osaliselt õnnestus seda dokumenti ümber häälestada. Erakondade ja liikumiste majanduspoliitilised dokumendid on siiani ennekõike deklaratsioonid, milles peetakse oluliseks üleminekut turumajandusele, omandivormide paljusust, roheline tee kindlustamist vabale ettevõtlusele jne. Kõike seda taotleb ka praegune Eesti valitsus, nii et majanduspoliitika vallas peegelduvad meie sihid enamiku erakondade taotlusi ja omavad seetõttu laia poliitilist kandepinda.

Valitsusprogramm on kompleksne ja käsitleb mitte üksnes majanduspoliitikat, vaid poliitikat üldse kõige laiemas mõistes, nii välis- kui ka sisepoliitikat koos riiklikkuse ümberkorraldamise ja õigusregulatsiooni küsimustega. Samal ajal ei ole valitsusprogramm siiski konkreetne tegevuskava või kalenderplaan. Programm määratleb vaid üldised suunad. Konkreetsed olud ja meie tänane tegelikkus muutuvad pidevalt ja on paljuski meist

sõltumatud. Selles eksisteerivad erinevad reaalsed arengurajad. Sellest tuleneb ka võimalike alternatiivsete lahenduste rohkus ja vajadus aeg-ajalt läbi vaadata kunagi tehtud valikuid.

Sellepärast ei saa valitsus, kes pealegi alles kuu aega koos on olnud, kaugeltki igas asjas esitada valmislahendusi. Tahtsime näidata, millega me tegeleme ja hakkame tegelema ning mis on meile prioriteetne. Meie arvates sobivad lahendused ühele või teisele probleemile tulevad aga juba konkreetsete normatiivaktide projektidena. Nende projektide ettevalmistamisega tegeldakse.

Programmi esitamine Ülemnõukogule eeldab ka teatud tulemusi. Me ootame teilt põhjalikku arutelu, et kujundada ühiseid arusaamu omariikluse taastamise, majandusliku ja poliitilise reformi läbiviimise ning ühiskonna demokratiseerimise teedest.

Annan endale selgelt aru, et meie, nii Ülemnõukogu kui ka valitsus koos, oleme võtnud enda kanda väga raske koorma. Selle programmi elluviimine ei ole kerge. Programmi lõppsõnas on öeldud: "Valitsus tunnistab otsekoheselt, et nii rasket ülesannet ei ole enne meid veel kordagi teadlikult püstitatud. Eelduseks, et oleks mingisugunegi šanss eduks, on koostöö kõige laiemas tähenduses, aga samavõrra ka paindlikkus, distsiplineeritus, valmisolek kaotada väikeses, selleks et võita suures, püsivus ja järjekindlus. Rahvas andis meile mandaadi Eesti omariikluse taastamiseks. Me oleme rahva hulgas külvanud lootust selle tööga alustades ning nüüd peab rahvas kindlalt teadma, et me poolelt teelt tagasi ei pööra.

Teiseks on ülitähtis, et valitsus ja Ülemnõukogu töötaksid nii-öelda ühel lainel. Kõik me oleme huvitatud reformide kiiremast algusest. Selleks aga, et valitsus võiks ümberkorraldused majanduses ja sotsiaalses elus käivitada, on hädavajalik, et Ülemnõukogu töötaks läbi ja võtaks vastu veel enne suvevaheajale minekut terve paketi seadusandlikke akte. Eeskätt on jutt omandiseadusest, mille eelnõu praegu arutatakse, ja maareformi kontseptsioonist, mis jõuab teieni juuni keskel. Ma tahaksin rõhutada suhtumist maareformi. Arvamused selles suhtes on paljuski erinevad, isegi alternatiivsed seisukohad on olemas. Seetõttu kajastatakse maareformi programmis vaid kõige üldisemas plaanis ning see küsimus nõuab eraldi läbiarutamist kontseptsiooni tasemel enne, kui jõuda seaduseni. Edasi räägitakse kõige aktuaalsematest seadustest, ka politiseadusest, mille eelnõu valitsus annab juba ülehommel Ülemnõukogu Presiidiumile. Jutt on võimuesindajate ja ettevõtluse lahususe seadusest, mis erinevatel ettekäändel pole juba möödunud aasta septembrikuust võimukoridorides edasi liikunud, ning kindlasti ka immigratsiooniseadusest, mis sai Juhan Sillaste juhitud töögrupil valmis möödunud aasta 2. oktoobril. Seadus anti eelmise valitsuse poolt Ülemnõukogule üle 6. detsembril ja mida tänase päevani ei ole suudetud vastu võtta ega ka tagasi lükata. Ma ei ole kuulnud ka midagi põhimõttelist, miks see projekt ei lähe.

Valitsuses ja ministeeriumides on alanud ka maksuseaduste täiustatud projektide (need said kõrge hinnangu väliseksperptide hiljaaegu toimunud nõupidamisel) ning 1990 teise poolaasta eelarve läbivaatamine. Tahame need teile üle anda hiljemalt juuni keskel, aga loodame seda teha tegelikult varem. Valitsusprogramm koosneb neljast osast, millest esimene käsitleb Eesti iseseisvumise taktikat ja strateegiat, kusjuures selles osas on välja toodud kolm põhisuunda. Esiteks läbirääkimised Nõukogude Liiduga kui ainuvõimalik tee omavaheliste poliitiliste, majanduslike ja õiguslike suhete ümberkorraldamiseks. Edasi välispoliitiline tegevus eesmärgiga saavutada rahvusvahelised garantiid iseseisvumisele. Ja lõpuks rahvuspoliitika, milles me näeme sisepoliitilise stabiilsuse tagamise põhilist faktorit Eestis. Programmi teine osa käsitleb sotsiaal- ja kultuuripoliitika küsimusi. Kolmas annab majanduslike muudatuste suunad. Neljas määratleb valitsuse prioriteetid õigus- ja haldusalal. Valitsuse programmi koostades pidasime silmas, et paralleelselt on vaja käivitada neli reformi. Nendeks on majandusreform, maareform, haldusreform ja õigusreform.

Ma alustaksin viimatinimetatust, sest just õiguslikes vastuoludes ja katses neid õigusreformi abil lahendada avaldub üleminekuperioodi üks olulisemaid eripärasid. Esiteks, õiguse ja riikluse seisukohalt on Eesti praegu täiesti uudses ja seejuures unikaalses seisundis. Meil pole võimalik võtta analooge ei idast ega läänest. Programmis, sealhulgas tema õiguspoliitika osas väljendub tõsiasi, et ühelt poolt Ülemnõukogus vastu võetud poliitiliste otsuste ja seaduste ja teiselt poolt igapäevase praktika vahel on väga suur lõhe. Valitsus peab oma ülesandeks talle kättesaadavate õiguslike ja operatiivsete abinõudega püüda seda lõhet vähendada. Seejuures anname endale aru, et tegutseda tuleb äärmiselt tugeva õigusliku vaakumi tingimustes. Teiseks, tulles tänasesse päeva aastakümnetepikkusest totalitaarsest süsteemist, tegutseb valitsus esmakordselt parlamentaarselt tasakaalustatud riigivõimu tingimustes. Esimeste kuude praktika kinnitab, et õppida töötamist taoliselt tasakaalustatud süsteemis tuleb meil mõlemal, nii valitsusel kui ka Ülemnõukogul. Samas komplitseerib riigivalitsemistööd kolmanda suveräänsust kandva võimu, kohtuvõimu nõrkus ja tema sõltumatuse tinglikkus. Nimetatud on üks paljudest põhjustest, miks valitsus taotleb järjekindlalt kardinaalse kohtureformi ettevalmistamist ja läbiviimist õiguskaitse ümberkorraldamise ühe osana. Loodetavasti jõuab Ülemnõukogu veel enne suvepuhkust koos politseiseadusega läbi vaadata ja vastu võtta ka õiguskaitse kontseptsiooni. See kujuneks alusdokumendiks, millele saab tõepoolest hakata rajama reaalselt õigusriiki. Kolmandaks, nii nagu terve Eesti ühiskond on oma huvidelt ja maailmanägemiselt eripalgeline, sageli lausa vastandlik, nii tunnetame me erimeelsusi ka Ülemnõukogus. Seda aga arusaamistes seadusandliku ja täidesaatva võimu kompetentsi jaotamises ning nende funktsioonide määratlemises.

Peab tunnistama, et valitsuse tugevus või nõrkus on Eesti Vabariigis olnud probleemiks ennegi. Näiteks kirjutab "Vaba Maa" juba 14. novembril 1922: "Hädade suuremaks põhjuseks on mõnede ringkondade arvates riigipresidendi puudumine rahvaesindusest sõltumata täidesaatva võimu kandjana meie riigikorras. Valitsuse seisukoht on selle tagajärjel kõikuv. Ta oleneb Riigikogust ja on kätest ja jalgadest seotud seal valitseva meelsusega, tal puudub iseseisvus." Aga siiski "Vaba Maa" tookord oma arutluses jõuab olulisele järeldusele, mis ilmselt ka meie hulgas toetajaid leiab ja mis on ka õige. Nimelt, ta ütleb oma arutelu lõpus: "Siiski on võimalik püsiv ja töövõimeline valitsus presidendivõimuta vabariigis ja vastupidi. Tõeline põhjus peitub rahva, s.t. rahva esinduse hinguses. Mida ühtlasem ja püsivam on rahvaesindajate meelsus, seda kindlam ja püsivam on valitsus."

Valitsus oma programmis püüab lähtuda eesmärgist tasakaalustada erinevaid huvisid ühiskonnas. Nagu juba öeldud, on esikohal meie jaoks omariikluse saavutamine. Oleme aga seisukohal, et seadusandlikus korras tuleb luua poliitilised ja sotsiaalsed garantiid ka neile, kes suhtuvad omariiklusse kõhklike, umbusu või vastumeelsusega. Ilma riiklusele rahvuslike garantiide ja rahvusvähemustele riiklike garantiide loomiseta Eesti Vabariik edu saavutada ei suuda. Sellest tulenevalt rõhutan valitsusprogrammi rahvuspoliitika osas antud kodakondsuse küsimuse kiiret seadusandlikku lahendust. Lisaks sellele nõuab kodakondsuse probleem ka riikidevahelist praktilist lahendust, eriti sellesisulist lepingut Vene Föderatsiooniga.

4. Eesti Vabariik ei saa edasi areneda ilma iseseisva seadusandluse süsteemita. Üleliiduliste seaduste kopeerimine ei vii meid edasi, eriti pärast Ülemnõukogu 8. mai otsust. Eeltoodut ei tule mõista selliselt, et Moskva juristidelt pole mõningates aspektides võimalik eeskuju võtta. Näiteks normitehniliselt on viimased üleliidulised seadused heal tasemel, ületades sageli meie omasid. Programmis väljendub valitsuse töösuund iseseisva seadusandluse süsteemi loomisel. Sellest on ka tingitud kõrgendatud tähelepanu ühiskondlikke suhteid kvalitatiivselt muutvate normatiivaktide koostamisel. Mõistagi saab see tegevus olla tulemuslik vaid Ülemnõukogu ja valitsuse ühiste jõupingutuste ja töö kõrge efektiivsuse korral. Seejuures vajab korramist meie õigusloome protsess. Praeguse praktika puhul esineb sageli ühtede projektide mõttetut dubleerimist ja samas jäävad teised vajalikud eelnõud ette valmistamata. Teisisõnu, õigusloome protsess on korralikult reglementeerimata ja puudub ka vajalik koordineeritus eelnõude väljatöötamisel. Mõistagi vajavad mõlemad probleemid lahendamist.

5. Me kujutame ette, et üleminekuperioodi lõpuks peab küpseks saama uue põhiseaduse projekt, mille saab arutluste aluseks võtta juba õigusliku järjepidevuse põhimõttel kokkukutsutav Eesti Vabariigi parlament. Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi poolt algatatud töö vajab edasiarendamist, kaasates kõiki poliitilisi ühendusi, juristide

organisatsioone, kogu üldsust. Kõneldes majandusreformist peab kohe ütlema, et sellega on seni kõige enam tegeldud. Meie arusaamad majanduslike ümberkorralduste eesmärkidest, ulatusest ja tempodest on 1987. aastaga võrreldes paljuski muutunud. Ise selles protsessis osaledes oleme näinud, kui raske on muudatusi ette valmistada. Pean silmas kontseptsiooni loomist ja seadusandlikku initsiatiivi. Aga veel raskem on neid muudatusi ellu viia. Seda olukorras, kus meid pidurdab ka iseendi seesmine inerts, sest käsumajanduslikud mõtlemismallid ei asendu kergesti uute arusaamadega turumajandusliku regulatsiooni printsiipidest. Teiselt poolt komplitseerib meie olukorda üha ebastabiilsemaks muutuv Nõukogude Liidu majandus. Tunnistame, et olukord majandusreformiks ei ole kõige soodsam ja meie ettevalmistus on ebatäielik. Ometigi pole võimalust paremat aega oodata, reformiga tuleb alustada.

Ülemnõukogus on vastu võetud kakskümmend IME seadusandlikku dokumenti, neist 14 seadust. Ministrite Nõukogus, hiljem valitsuses on läbi vaadatud 44 seadusandlikku akti. See on aga vaid väike osa majandusreformi läbiviimiseks vajalikest uutest aktidest. Ülemnõukogu valimiste ja uue valitsuse moodustamise tõttu seadusandlik töö mõnevõrra soikus. Oleme järjekordselt kaotanud 2 kuni 3 kuud ning seepärast on vaja kiirustada. Majandusreformi oluliste osadena on kavas lähemal ajal valitsuses läbi vaadata privatiseerimisprogramm, hindade reguleerimise alused (seda me eilsel valitsuse istungil ka tegime), kompensatsioonide maksmise üldine kord. Reformi käivitumise algstaadiumil, ma pean siin silmas eelolevat suve, me muudame eelarvet ja rakendame osa uutest maksudest, alustame tasakaaluhindade sisseviimisest koos kompensatsioonide arvestamisega. Korraldame rahva küsitluse, et selgitada suhtumist dotatsioonide ärajätmisesse, ning alustame realselt lahtiriigistamise ja privatiseerimise protsessiga.

Kõige keerulisemateks probleemideks sellel perioodil, s.t. eeloleval suvel jääb nähtavasti uute maksude sisseviimine ja sotsiaalsete kompensatsioonimehhanismide õigeaegne rakendamine kõigile sotsiaalabi ja toetust vajavatele elanikkonnagruppidele. Suvel on praktiliselt võimalik rakendada vaid IME esimesed elemendid. Hilissügisel, oktoobris-novembris peaksime olema valmis järgnevate muudatuste kompleksseks ja enam-vähem üheaegseks sisseviimiseks, et nende tulemused oleksid märgatavad. Viimases kvartalis on eriti aktuaalsed rahareformi sõlmküsimused ja kroonile üleminek ning põhimõtteliselt uus, 1991. aasta eelarve, samuti 1991. aasta sotsiaal-majanduslik arengukava.

Valitsus annab endale selgelt aru, et tänane majanduskriis Nõukogude Liidus, mis oma täies ulatuses ka Eestis toimib, võib inertsil mõjul majandusreformi arengutingimustes veelgi süveneda. Majandusreform, mida me kavandame, tähendab eelkõige seda, et me soovime

majanduselus saavutada normaalset tasakaalu. Näiteks vajame tasakaaluhindu, et vabastada eelarve majanduslikult mitte millegagi põhjendatud dotatsioonidest.

Me ei saa ju lõpmatult aktsepteerida kaupade müüki tootmiskuludest madalamate hindadega. Jutt ei ole üksikutest kaubagrupidest, vaid sellesuunalisest riiklikust poliitikast, mida on viljeldud aastakümneid.

Tuleb aga anda enesele aru sellest, et uude tasakaaluseisundisse jõuame ainult läbi tasakaalustamatuse ja läbi süveneva kriisi. Kui te panete tähele, kuidas tõmmeldes tühjeneb kaubaturg, siis te saate aru, et me oleme juba sisenenud ebastabiilsuse tsooni. Kaubaturg on ostujõuga võrreldes sedavõrd tasakaalust väljas, et isegi hinnatõus sellel foonil tegelikult silma ju ei paista.

Oma raha kasutuselevõtmine peaks vastuolusid leevendama, kuid tekivad uued probleemid, mis süvendavad tasakaalustamatust ja vastuolusid teistes valdkondades.

Valitsuse arvates on paratamatu, et majandusreformi käivitamisel tekivad seniste majanduslike ebakõlade asemel, millega me oleme juba harjunud, uued disproportsioonid, mis võivad väga oluliselt mõjutada kõige madalamate sissetulekutega elanikkonna grupe: invaliide, paljulapselisi peresid, mittetöötavaid pensionäre jne. Seetõttu käsitame me üleminekuperioodi kui sotsiaalse orientatsiooniga turumajandust. Selle sisuks on turumajandusliku regulatsiooni käivitamine, erinevate omandivormide konkurentsi ning ettevõtlikkuse soodustamine. Samal ajal näeb valitsus sel perioodil omaette eesmärgina sotsiaalsete garantiide süsteemi loomist, seda riiklikult toetades ja pidevalt täiustades kogu perioodi jooksul, kuni Eesti Vabariigi majandus saab uude tasakaaluseisundisse.

Nagu juba öeldud, on valitsuse esimesteks praktilisteks sammudeks majandusreformi käivitamisel põhjalikult läbi vaadata võimalused 1990. aasta eelarve muutmiseks II poolaastal. Tuleb arvestada, et 1990. aasta riigieelarves, mille eelmine valitsus möödunud aasta lõpus vastu võttis, on praeguseks toimunud mitmed muudatused tulude baasi formeerimise osas. Näiteks peatati vabariigis vahepeal mõnede Nõukogude Liidu seadusandlike aktide toime, millega oli arvestatud käesoleva aasta eelarve koostamisel.

1990. aasta jaanuari lõpus peatati transpordivahendite maksu võtmine ettevõtetelt. See on kokku ligi 5 miljonit rubla. Veebruari lõpuks peatati ka maks töötasufondi kasvult, kokku ligi 20 miljonit rubla. Seega vähenevad eelarve tulud üsna mitmekümne miljoni rubla võrra. Väljalangevate tulude katteks peame võimalikuks kehtestada investitsioonimaks ja suurendada tollituluseid.

Omaette probleemiks kujuneb individuaalne tulumaks. Nõukogude Liidus minnakse 1. juulist üle uutele individuaaltulumaksu printsiipidele progresseeruvate maksumäärade alusel. See tähendab eelkõige suuremate sissetulekutega inimeste maksustamist kõrgemate määradega.

Eesti Vabariigis see Nõukogude Liidu uus individuaalse tulumaksu seadus ilmselt kehtima ei hakka, kui Ülemnõukogu teisiti ei otsusta, kuid valitsuse arvates tuleks tõsiselt kaaluda oma seaduse kiiret vastuvõtmist individuaalse tulumaksu kohta. Selle projekt on valitsuses olemas. Asi on selles, kui Eestis kehtivad tulumaksumäärad osutuvad tunduvalt madalamaks Nõukogude Liidus kehtivatest maksumääradest, eelkõige puudutab see vabariigi keskmisest palgatasemest kõrgemate sissetulekutega inimesi, siis võib oluliselt suurenedagi teistest Liidu piirkondadest pärit inimeste huvi töötamise vastu Eestis. Eriti võib see puudutada kooperative ja väikeettevõtteid, kus palgad ületavad mitmekordselt üldise keskmise palgataseme. Eesti võib muutuda veelgi suuremaks meelispaigaks. Kui Ülemnõukogu toetab uue individuaalse tulumaksu kehtestamist Eestis, tähendab see ka omavalitsuste tulude baasi suurenemist veel käesoleva aasta teisel poolel.

Valitsuse eelarvepoliitika on suunatud ka eelarve kulutuste kokkuhoiule. Otsime selleks võimalusi. Tootmisobjektide ehitamise osas tuleb kaaluda eelarvelise finantseerimise asendamist pangakrediidiga, lähenedes igale objektile individuaalselt. Eesmärgiks on leida niisuguseid lahendusi, et vähendada või jätta ära eelarvevahenditest dotatsioonide maksmine ja kahjumite katmine.

Valitsusprogrammi kõige puudulikumalt lahendatud osad on seotud rahareformiga. Rahakäibe korraldamist Eestis, seostatult oma raha kasutuselevõtmisega, valitsusprogrammis praktiliselt ei käsitleta.

Samuti ei ole komplekselt esitatud krediidipoliitika ja tervikliku pangandussüsteemi väljaarendamise küsimused Eestis. Valitsusprogrammis ei vastata kahjuks sellistele küsimustele, mis huvitavad Eesti rahvast praegu kõige enam, nimelt kuidas ja millal toimub üleminek Eesti kroonile, kuidas toimub sularaha vahetus rubladest kroonideks, kas kroon ja rubla käibivad Eestis üheaegselt, millise rahaga toimub kauplemine Nõukogude Liiduga ning mis saab inimeste hoiustest.

Valitsuse initsiatiivil moodustas Ülemnõukogu Presiidium valitsuse ja Eesti Panga ühise komisjoni, kelle ülesandeks on tutvuda ja anda hinnang oma rahale ülemineku programmi täitmisele. Tulemustest peab komisjon informeerima valitsust ja valitsus esitab selle põhjal oma seisukohad ja ettepanekud Ülemnõukogule 1. juuniks. Lisaks sellele püüab samal teemal informatsiooni saada ka Ülemnõukogu majanduskomisjon pangandusprofessionaali hr. Veetõusmega eesotsas. Põhjus, miks ma täna eelseisvast rahareformist ja pangandusolukorrast

nii palju kõnelen, seisneb selles, et valitsus on tõsiselt mures. Meil ei ole praegu kindlusetunnet, et asjad selles küsimuses kulgevad edukalt. Tuleb arvestada, et kui oma rahale üleminekul tekivad tõrked, siis pöördub rahvas küsimustega eelkõige Ülemnõukogu poole, kuna valitsus on paraku sellest protsessist kõrvale jäänud.

Üks oluline küsimusterühm, mille suhtes me peame võtma seisukoha, on tururegulatsiooni ja administratiivse juhtimise elementide põimumine majanduses üleminekuperioodil. Toon näite ühest uuest tendentsist meie majanduselus, nimelt Nõukogude Liidu kapitali aktiivsest sissetungist Eestisse. Konkreetselt, Nõukogude Liidu Tsiviillennunduse Ministeeriumi Teadus-Tootmiskoondis "Aeromet" asukohaga Leningradis soovib luua Kiviõlis firmat "Eesti Aeromet". Eriti huvipakkuvad on firma põhikirjas toodud tegevusvaldkonnad, millega ta võiks Eestis tegelda. Need on: kõrgtehnoloogiline toodang, ehitustegevus, ehitusmaterjalide tootmine, mööbli valmistamine, metallkonstruktsioonide ja töstetehnika tegemine, välis- ja nõukogude turistide teenindamine, pesumajade ja saunateenuste osutamine, kindlustusseltside ja pankade loomine ja veel umbes kümme tegevusliiki. Ülimalt polüfunktsionaalne, et mitte öelda rohkem. Teise näitena toon üleliidulise ettevõtte "Kompleks" asukohaga Moskvast, kes tahab teha Kohtla-Järvele teadus-tootmisettevõtet "Balti Kompleks". Selle firma poolt pakutud tegevusvaldkond on peaaegu sama lai kui eelmisel, lisaks eelnevale pakub see ettevõtte veel ka transpordi- ja tervishoiuteenuseid ja soovib tegelda kaubanduse ja toiduainete tootmisega. Kavandatava "Balti Kompleksi" eripära on veel selles, et nende põhikirjas viidatakse ühele Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogu määrusele 1987. aastast, mis lubab osa nende tootmistegevust vabastada maksudest.

Üldistades võib öelda, et üleliidulise kapitali meelispaigaks on praegu Kirde-Eesti. Reeglina ei sisalda nende firmade põhikirjad, mille registreerimist taotletakse, mingit informatsiooni turu kohta, kus, kellele ja millises mahus kavatakse oma toodangut müüa. Samuti puuduvad põhikirjades majanduslikud arvestused, mis näitaksid, kui suure kapitali tahaksid Nõukogude firmad Eestisse paigutada ja millises suurusjärgus on nende tootmistegevuse oodatav kasum. Tundub nii, et praegu on enda jaoks Eestit avastamas terve rida firmasid, kelle nimetuses, kas õigustatult või õigustamatult, figureerib sõna "teadus". Selles tuleb näha ka positiivset, mitte ainult neid ohtusid, mis siin sisalduvad. Peab nägema ka seda, et võib-olla juba mõne aasta pärast võib kapitalimahutus Eestisse osutuda väga kasulikuks. Päril selge on see, et siin ei saa täielikult usaldada iseregulatsiooni. Valitsus ei saa kohe ja täielikult delegeerida otsustamist oma valitsustele. Me ei suudaks ennast igas Eestimaa paigas Liidu kapitali ja tulevikus mõnikord ka väliskapitali sissetungi eest kaitsta, kui selle järele tekib vajadus. Seoses sellega annab praeguse korra kohaselt tootmistegevuseks loa

Majandusministeerium. Muidugi on see administratiivne sekkumine omavalitsuste tegevusse, aga üleminekuperioodil ilma toime ei tule.

Selle tendentsi kõrval, millest äsja juttu oli, tuleb võrreldavalt nimetada ka seda, et mitmed Eestis paiknevad Liidu ettevõtted püüavad samal ajal ennast siduda liiduliste suurfirmadega, ka niisugustega, mis tegutsevad ikka veel käsumajanduse põhimõtetel. Ilmselt ei ole selle taotluse taga mitte igakord majanduslik huvi ega huvi saavutada suuremaid majanduslikke vabadusi, vaid pigem on tegu poliitilise probleemiga. Soovitakse tugevdada oma positsiooni mitte läbi majandusliku kasu ja jõukuse, vaid loodetakse end kindlustada üksnes poliitiliste manöövrитеga, mis on aga vastuolus Eesti Vabariigi majanduslike püüdlustega.

Nagu juba eespool öeldud, peab valitsus eriti oluliseks majandusreformi käigus rakendada aktiivselt kõiki majandusregulaatoreid, et liikuda normaalse tasakaalustatud majanduse suunas. Majanduspoliitikas on kavas aktiivsemalt hakata kasutama hindu kui majandusarengu regulaatoreid nii tootmise ümberstruktureerimisel, toodangu kasvu stimuleerimisel ja tema kvaliteedi tõstmisel kui ka nõudluse ja pakkumise tasakaalustamisel. Paljude kaupade ja teenuste osas on meil hinnad olnud pikka aega jäigalt muutumatud ja administratiivselt reguleeritavad, kuigi tootmiskulud, sealhulgas töötajate palgad, on kiiresti kasvanud. Seetõttu on ettevõtetel kadunud huvi paljude vajalike tarbekaupade tootmise laiendamiseks ja sortimendi rikastamiseks. Kasvavad riiklikud dotatsioonid paljudele toodetele ja teenustele, mis koormavad liigselt eelarvet. Pealegi tuleks nimetatud dotatsioone kompenseerida otseste või kaudsete maksude suurendamise teel, mida me samuti ei soovi. Lisaks jaotuvad riiklikud dotatsioonid sotsiaalselt äärmiselt ebaõiglaselt. Suurema jao saavad need inimesed, kes on doteeritavatele kaupadele ja teenustele lähemal ning kasutavad neid esmajärjekorras. See puudutab toiduaineid, elamispinda, transpordi- ja sideteenuseid. On selge, et sellist ebaõiglust ning majanduslikult ja sotsiaalselt põhjendamatut süsteemi tuleb muuta. Peame endale selgeks tegema, kas me tahame poes näha madalaid hindu ja tühje lette või reaalseid hindu ning vajalikke kaupu. Muud valikut meil ei ole. On samuti täiesti selge, et hindade tõus tuleb vähekindlustatud elanikkonna osale kompenseerida riiklike dotatsioonide väljajagamise teel. Selleks vajalikku jaotusmehhanismi on hakatud välja töötama. Pealegi jääb tulevikus osa hindadest kinnitatavaks ja reguleeritavaks ning kaubaturul peab olema ka odavaid kaupu neile, kelle sissetulekud on väikesed.

Elukalliduse tõusu mõõtmiseks ning vastava kompensatsioonimehhanismi juurutamiseks on meil juba sisse viidud elukalliduse indeks, mis iseloomustab hindade tõusu teatud kaubanormi osas. Elukalliduse indeksi arvuline suurus näitab, millisel määral on ühel kindlal perioodil kallinenud elatusmiinimumi kuuluvad kaubad ja teenused võrreldes baasperioodiga.

Elukalliduse indeks arvutatakse välja vastava sisuga ostukorvi põhimõttel. Ostukorviks on kaupade ja teenuste nimistu, kus tuuakse ära nende vastavad osatähtsused. Meil Eestis kasutusel olevas ostukorvis on toidukaupade osa 49%, tööstuskaupadel 37% ja teenustel 14%. Ostukorvi sisu leitakse aasta keskmisena.

Me oleme jõudnud nüüd niikaugele, et esimesed arvutused on tehtud möödunud aasta IV ja selle aasta I kvartali kohta, s.t. elukalliduse indeks on meil reaalselt olemas. Pärast puhastamist hooajalistest hinnamuutustest selgus, et esimese kvartali ostukorv oli kallinenud toiduainete osas 11,6%, tööstuskaupade osas 6% ja teenuste osas 1,4%. Vastavaid hindade vaatlusi tehakse üle kogu vabariigi. Esialgsed andmed on veel ebaülevaatlikud, kuna me saame võrrelda ainult k.a. I kvartalit möödunud aasta IV kvartaliga ning sesoonsed hinnakõikumised on suured. Pärast objektiivseid tulemusi saame pärast seda, kui meil on võrrelda juba 3-4 kvartalit omavahel. Aga hinnaindeks võimaldab hakata paindlikult reguleerima palku, pensione ja muid rahalisi väljamakseid vastavalt elukalliduse tõusule. Elanikkonna elatusaseme reguleerimisel näeb valitsus oma ülesannet toetada esmajärjekorras neid ühiskonnaliikmeid, kes on töövõimetud ja ülalpeetavad, s.o. lapsi, vanureid, invaliide. Ühiskonna töövõimelistele liikmetele aga tuleb luua võimalusi rohkem ja viljakamalt tööd teha ning seega ka ise rohkem teenida. Jaotada saame ju vaid seda, mida oleme ise loonud. On täiesti selge, et praeguse üldise vaesuse ka kõige õiglasemal ümberjaotamisel me rikkamaks ei saa.

Vabariigi majanduse struktuuri muutumine, tootmise ümberorienteerumine uutele turgudele ja toodetele toob paratamatult kaasa ka teatud osa töötajate vabastamise senistest töökohtadest, vajaduse neid ümber õpetada ja ette valmistada. Paljudel tuleb ka omandada uus eriala või elukutse. Mujal maailmas nii tavaline protsess on sellises mahus meile uudne. See toob kaasa vajaduse luua vastavad sotsiaalsed garantiid ajutiselt töötutele. Teatud tööpuudusele, olgu ta struktuurne, olgu ta regionaalne või erialaline, eksisteerib samaaegselt ka alati täiendav nõudlus tööjõule. Ühed töökohad osutuvad liigseiks, teised tekivad samaaegselt aga juurde. Näiteks on tänagi Eestis 10 000 vakantset töökohta, samal ajal on mõnes piirkonnas tekkinud raskusi tööhõive tagamisega.

Uue eelarve koostamisel otsib valitsus vahendeid ja võimalusi hariduse, teaduse, tervishoiu ja kultuuri materiaalse baasi tugevdamiseks ja vastava ala töötajate palkade tõstmiseks. Eelmine valitsus kehtestas mäletatavasti hinnalisa alkoholile ja tubakale ning maksis sel viisil kogutud rahast lisatasu sotsiaalsfääri töötajate mõningatele kategooriatele. Me oleme aga nende aastakümnetega muutunud idealistideks. Selle peale tookord isegi protestiti ja väideti, et viinarahast ei ole sünnis haridust ja kultuuri finantseerida. Kuid kuulake, mida ütles

majandusminister Leo Sepp riigieelarve arutamisel 1938. aastal. Ma tsiteerin: "Õeldakse, oleme vaene rahvas, milleks on meil tarvis suuremaid eelarvekulutusi ja kaunimaid ehitusi. Mina ütlen aga, et oleme rikas rahvas, rahvas, kes võib igal aastal ära raisata tubaka ja alkoholi peale üle 30 miljoni krooni". Ja sellest tegi Leo Sepp järelduse: kui niisugune rikas rahvas ise ei oska väikest osagi sellest raiskamisest kulutada millegi ilusama, kaunima ja jäädavama loomiseks, siis on just nimelt riigivõim kohustatud seda korraldama. Olgem avameelsed, suuri täiendavaid summasid on vaja juba ainuüksi sotsiaalsfääri kokkuvarisemise vältimiseks, hinge sees hoidmiseks. Me kõik teame väga hästi, millises seisukorras on sotsiaalsfäär aastakümneid olnud, milline probleemide hulk on seal nende aastakümnetega kuhjunud. Muidugi me anname endale aru ka sellest, et vahendite mehaaniline suurendamine nende süsteemide edasiarendamiseks ei lahenda kõiki probleeme. Nii, nagu kogu rahvamajanduses on vaja tõsta töö efektiivsust, tuleb ka sotsiaalsfääris tervikuna tunduvalt parandada töö sisemist korraldamist ja tulemusrikkust. Vaadakem näiteks, kui suure osa oma tööajast kulutab arst vahetult haigete raviks ja milliste vahenditega tal tuleb tööd teha. Meil on arste kaks korda rohkem kui naaberriikides, samal ajal aga elanikkonna keskmine eluiga tunduvalt madalam ning tervisliku seisundi parameetrid hoopis halvemad. Muidugi see ei sõltu ainult tervishoiust. Küsigem ka, kui suur osa meie teadlaste töödest jõuab praktikasse või kui paljud teadlastest loovad üldse uusi teadmisi. Taolisi etteheiteid võib muidugi teha kõigi meie eluvaldkondade kohta. Tervikuna tuleb sotsiaalsfääris hõivatute tööefektiivsust märgatavalt tõsta, nende töökorraldust parandada, tugevdades samaaegselt sotsiaalsfääri materiaalbaasi. Ilmselt tuleb enam juurutada isemajandamise elemente ka mitmetes sotsiaalsfääri valdkondades, tõsta töötajate materiaalset huvitatust oma töö tulemustest. Palju enam tuleb ka väärtustada kvalifitseeritud tööd, sõltumata sellest, millisest valdkonnast on jutt. See nõuab suuri muudatusi palgakorralduses, nõuab terviklikku töötasu reformi, seda eeskätt mittetootmissfääris. Pole ju normaalne, kui näiteks kõrgkoolide rektorid saavad sama kõrget (või madalat) palka kui maakonnavalitsuste nõunikud, mõnikord aga isegi vähem.

Nüüd lühidalt ka haldusreformist, mille läbiviimisega on alustatud, kuid see töö on takerdunud. Osalt on see pidurdunud põhjusel, et teiste reformide läbiviimise tempo nii majanduse, õiguse kui ka maasuhete vallas ei ole olnud piisav. Nende alustamine on veninud. Pidurdunud on haldusreform ka seetõttu, et õigeaegselt ei lahendatud maasuhetega seonduvaid probleeme, munitsipaalomandi moodustamise küsimusi ega tagatud piisavalt iseseisvust kohalikule eelarvele.

Korralikult on läbi töötamata omavalitsuste suhete kompleks riigivõimuga. Mõnikord saadakse kohaliku omavalitsuse iseseisvusest nõnda aru, nagu oleks see distantseerumine

riigivõimust omaette eesmärgiks. Ideaalnäited omavalitsuse iseseisvusest tuuakse sageli Eesti Vabariigist 20-30-ndatel aastatel. Nendele, kes asja nõnda ette kujutavad, tahaks tsiteerida siseminister Einbundi kõnet 1934. aasta oktoobrikuus, kus selgesõnaliselt öeldakse: "Maavalitsused, eesotsas esimehega on riigivõimu ja riigivalitsuse silmaks kohapeal ja järelevalvajaks, et valitsemine kohapeal sünniks riiklikult tarvilikus suunas ja et töö oleks edukas." Seda lugedes tundub, et Eesti Vabariigis saadi õigeaegselt aru, kui kaugelt ja mil määral on mõistlik omavalitsuste iseseisvustootlusi aktsepteerida, nõnda et nad ei hakkaks pidurdama riigivõimu teostamise efektiivsust.

Meie eesmärgiks on Eesti ühiskonna areng tervikuna, sellest kõrgemale ei saa seada ühegi maakonna, linna või valla arengut ega ka mitte ühegi tootmisharu arengut eraldi võetuna.

Tõeline kohalik omavalitsus saab olla, nagu näitab ka Ungari ja Poola kogemus, siiski vaid esmatasandina. Valitsus püüab saavutada, et kiires korras lahendataks valdade loomise põhimõttelised küsimused ning veel sellel suvel moodustataks esimesed kümme, viisteist täisõigustes valda seal, kus selleks valmis ollakse. Selleks tuleb kõigepealt lahendada majandusliku baasi küsimused, maksud, mis laekuvad kohalikku eelarvesse, ja omavalitsusorganite poolt määratavad maksud, eelarve kasutamise õiguse täielik üleandmine, ressursi kasutamise osas tegeliku õiguse andmine omavalitsusorganitele, munitsipaalomandisse vara üleandmine, vajadusel ka teatud riikliku abi osutamine, et omavalitsus jalule tõuseks. Sellise mudeli aprobeerimine annaks head eeskuju teistele ja võimaldaks ka kontrollida selle elujõulisust.

Lootusi paneb valitsus koostööle tekkivate omavalitsusüksuste, linna ja maakondade ühendustega, valdade asutava liiduga, kes peaksid igati kaasa aitama omavalitsuste ees seisvate probleemide koordineeritud lahendamisele ja omavalitsuste huvide kaitsmisele.

Esitasin teile täna kommentaari valitsuse tegevusprogrammis sisalduvatele põhimõtetele. Programmi realiseerimine nõuab meilt kõigilt väga tõsist ja põhjalikku tööd, eriti praegustes kunstlikult pingestatud tingimustes.

Ma loodan teie heale tahtele jätkata vääramatut liikumist Eesti iseseisvuse saavutamiseks, majanduslikust ja poliitilisest kriisist väljumiseks. Sellest lähtudes teen ettepaneku, juhindudes Ülemnõukogu ajutisest töö- ja kodukorrast, korraldada konstruktiivne valitsusprogrammi arutelu komisjonides.

Esitatud programmi läbivaatamine ja sellele omapoolsete soovitude andmine seadusandja poolt võimaldaks Eesti Vabariigi Valitsusel asuda kogu kujunenud situatsiooni keerukust arvestades kindlustama Eesti iseseisvuspüüdeid konkreetsete majanduslike, sotsiaalsete, poliitilis-organisatsiooniliste ja õiguslike abinõudega.

Juhataja

Suur tänu, hr. Savisaar, ilmselt on mõned küsimused. Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma juhin teie tähelepanu sellele, et vastavalt kokkuleppele pühendame homse päeva valitsusprogrammi arutelule. Selleks, et see arutelu oleks viljakas, peaksime täna komisjonides programmi läbi arutama. Palun mõelge hästi põhjalikult läbi, kas tasub täna esitada küsimusi peaministrile puhtast uudishimust. Mul on selline ettepanek, et me piirdume ainult nende küsimustega esitajate poolt, kelle nimed on praegu kuvariekraanil. Viimane esitaja oleks Juhan Telgmaa.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Meie spiiker märkis täiesti õigesti, et küsimusi siiski esitada tuleb ja vististi esitavad minu kolleegid küsimusi selle kohta, mis pole neile selge, selleks et pärast saaks komisjonides töötada. Seoses sellega on mul lugupeetud peaministrile kaks küsimust. Valitsusprogrammi preambulas on avaldatud kahtlust mõningate saadikute volituste seaduslikkuses. Sellega võiks vist nõustuda, kui tuletada meelde paiksustsensust, ringkondade ebaühtlast moodustamist, mõnede saadikute tegevust saadikukandidaatideks ülesseadmisel ja valimiseelse võitluse läbiviimisel. Seoses sellega on mul küsimus: keda saadikuist pidas silmas lugupeetud peaminister, väites, et tema volitused on ebaseaduslikud? Ja teine küsimus. Programmis on viidatud privatiseerimise, s.t. tööstuse erakätesse üleandmise vajadusele. Mul on siis selline küsimus, lihtsalt näitlikkuse mõttes: mismoodi näeb valitsus sellise ettevõtte nagu mitmemiljoniliste põhifondidega "Talleks" erakätesse andmist? Aitäh!

Juhataja

Kas kõikidele küsimustele järjest? Ma kardan, et siis võib asi väga keerukaks minna. Vastame igale küsimusele kohe.

E. Savisaar

Ma ei suuda hr. Lebedevile praegu väita, et siin programmi sissejuhatuses on räägitud saadikute ebaseaduslikkusest, vastupidi, on räägitud saadikute ja Ülemnõukogu legitiimsuse suurenemisest, s.t. seaduslikkuse suurenemisest. Teine küsimus, millisel viisil toimuks protseduur "Talleksi" üleminekust erakätesse. Me kujutame ette privatiseerimisprotsessi ikkagi algavat niisugustest objektidest, mis on vähese kapitalimahukusega, s.t. kaubanduses, teeninduses jne., mitte suurtest ettevõtetest. Ma arvan, et praegu meil ei ole kellelgi ka vahendeid, mis lubaksid selliseid suuri ettevõtteid n.-ö. ära osta. Nende edasiliikumise loomulik tee peaks olema ikkagi aktsiaselts.

Juhataja

Kui esitatakse selliseid küsimusi, milleks on vaja vastuseid kontrollida faktilise õigsuse suhtes, siis need vastused tulevad homme, kolmapäeval.

P. Kask

Austatud hr. valitsusjuht! Valitsus planeerib esitada Ülemnõukogule mitmeid olulisi seaduseelnõusid, näiteks maareformi seaduseelnõu juuni keskel. Praegu kehtiva Ülemnõukogu reglemendi kohaselt on Ülemnõukogu töös suvevaheaeg juuni keskpaigast septembri alguseni. Kas valitsuse plaanide väljaütlemine tähendab ühtlasi valitsusepoolset ettepanekut revideerida plaane Ülemnõukogu suvevaheaja kohta või kannatavad need seaduseelnõud kahe ja poole kuulist seismajäämist?

E. Savisaar

Meil on siiski palve Ülemnõukogule pikendada kevad-suvist tööperioodi seni, kuni reformide käivitamispakett on läbi vaadatud ja vastu võetud või tagasi lükatud.

T. Made

Kas valitsusjuht on valitsusprogrammi koostamisel lähtunud turumajanduse või plaanilise turumajanduse printsiipidest? Kui see ei ole riiklik saladus, siis kes on need inimesed konkreetselt, kes üht või teist osa on välja töötanud? Kahtlemata on valitsusprogramm samasugune dokument kui Ilfi ja Petrovi raamatud, mida lausehaaval kirjutati, kuid Ülemnõukogu saadikutel oleks huvitav teada, kes on üht või teist osa teinud.

E. Savisaar

Ma tänan hr. Tiit Madet heade küsimuste eest! Me ei saa rääkida ei puhtast plaanilisest majandusest ega ka puhtast turumajandusest. Te kujutage ette, et me ühe ööga hüppame turumajandusse – see on minu arvates muinasjutt. See peegeldabki kogu meie situatsiooni vastuolulisust, täpselt samamoodi vastuoluline on ka majandusreform. Ta on üleminek, ta sisaldab endas nii turu elemente kui ka jäänukeid senisest majandusest. Vastavate majandusprogrammi osade koostamist kureerisid nende alade ministrid.

M. Madisson

Mul on küsimus ehituspoliitika valdkonnast. Programmis räägitakse linnade kontrollimatu kasvu pidurdamisest. Maarahvas tervitab seda, sest ta vajab praegu ehitusmaterjali maaehituse

jaoks. Siit otsene küsimus. Kas teie poolt lubatud ehitusmaterjalid talude ehitamiseks tulevad linnaehituse plaanide kärpimise arvelt või maa ehitusfondide ümberjagamise kaudu? Kas edaspidi on maal peale talunike ka väga palju teisi individuaalehitajaid? Milline abi peaks tulema neile ja kas see on tulemas lähemal ajal?

E. Savisaar

Praegu taludele suunatud abi tulemus on selline: kui seni kavandatud materjalikogusega oli võimalik meie arvestuste kohaselt aastas ehitada 300 talu, siis praegu 1000 talu. See abi või ümberjaotamine on tulnud neljast allikast, kuhu kuuluvad nii linnade ehitus, riiklik ehitus kui ka teatud osa ehitusmaterjalist, mis praegu oli jäetud ehitusmaterjalide tehaste endi valdusse otsesuheteks, ja teatud määral ka maaehituse enda ümberjaotamisest. Aga see oli üldisest ümberjaotamisest mitte üle paarikümne protsendi. III kvartali algul on plaanis teha teine ümberjaotus. See on seotud kahe küsimusega. Esiteks, kuna ehituses on hakanud kehtima kokkuleppehinnad ja kuna me vaatame koos teiega läbi III-IV kvartali eelarve, siis osa objekte langeb ilmselt ehitusest välja. Neid ehitatakse praegu riiklikest vahenditest, need lähevad kas krediidi või pangalaenu peale, mille võimalused ei ole sugugi kõigil olemas. Selle tulemusena peaksid samuti vabanema teatud ehitusmaterjalid. See on üks allikas. Teisest allikast. Me vaatame ühest aspektist ikkagi läbi (ei tee sellest mingit saladust) liidulistesse tehastesse suunatavate ehitusmaterjalide kogused. Meil on olemas andmeid selle kohta, et real juhtudel on neid kasutatud lihtsalt vahendajatena ja ehitusmaterjal selle tulemusena on vabariigist välja läinud. Nende kahe allika kaudu me loodame läbi vaadata III-IV kvartali jaoks maaehituse ja taluehitusest veel kõrvalseisvate objektide, eeskätt eramute varustamise ehitusmaterjalidega.

P. Lutt

Lugupeetav peaminister! Teie maareformis on selline repliik, et määratakse kindlaks omandivormid. Sellepärast on mul teile kaks küsimust. Kas Eesti Vabariigis tuleb ka maa eraomandus? Kui maa eraomandus tuleb, mis siis tehakse nende inimestega, kes on praegu tegelikult maa omanikud, kuid kellel nn. nõukogude võim on maa sundkorras ära võtnud?

E. Savisaar

Maaomandi küsimus on jäetud lahendamata ka omandiseaduses, eeldades, et selle küsimuse lahendab maaseadus. Maa eraomanduse ja teised maasuhete küsimused on meie arvates praegu sedavõrd olulised ja samal ajal on seisukohad sedavõrd alternatiivsed, et kui üldiselt

me püüame teie ette tulla seaduse projektidega, siis selles küsimuses me tuleme Ülemnõukogusse kontseptsiooniga. See on valdkond, kus me peame kokku leppima juba kontseptsiooni tasemel, et üldse seadust hakata tegema. Seaduse projekt on praegu olemas, aga ma arvan, et enne, kui me ei ole kontseptsioonis kokku leppinud, siis ilmselt me takerdume ja ei suuda seda vastu võtta. Ja võib-olla ta ei ole ka kõige küpsem dokument. Mul on isiklik arvamus olemas, aga ma jätaksin selle ütlema. Samal ajal võtaksin heameelega osa arutelust, kui me Ülemnõukogus jõuame selle kontseptsiooni läbivaatamisele.

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud peaminister! Mind huvitab paragrahv 3–7, välismajanduspoliitika. Siin on öeldud, et vaadatakse läbi küsimus mõnede ettevõtete müümisest väliskapitalile. See on projekti lk. 30. Mulle tundub, et selle punkti sisselülitamisel on seda küsimust eelnevalt arutatud. Mind huvitab, mis hulgal, mis tasemel ja mis suunitlusega ettevõtteid tavatsetakse välismaisele kapitalile müüa.

E. Savisaar

Umbes aasta tagasi levitati vene elanikkonna hulgas müüti majanduse suurest ümberkorraldamisest, mille tulemusena väga paljud jäävad töötuks ja väga paljud kohad suletakse. Me oleme võrdlemisi vaesed, et täielikult rekonstrueerida. Uut tehnikat jõuame rakendada palju aeglasemalt, kui me seda tahaksime. Seetõttu ka Kirde-Eestis on majanduse ümberkorraldamine võimalik ainult sel juhul, kui meil õnnestub sinna väga tugevasti kaasata väliskapitali. Vastasel juhul me jääme maailma tasemega võrreldes ikkagi tunduvalt mahajäänud ja mittevastuvõetavasse olekusse. Millisel määral õnnestub rekonstrueerida? Esiteks sõltub see meie välispartneritest, sest meie tehaste, turgude ja toodangu seis ei ole mitte niisugune, et väliskapitali rõõmsalt juurde tõmbaks. Teiseks sõltub see nendest majanduspoliitilistest prioriteetidest, mida me ise kehtestame. See on juba konkreetse tegevuskava küsimus.

J. Telgmaa

Lugupeetav peaminister! Ka mina oleksin tahtnud teada alalõikude konkreetseid autoreid, see oleks võtnud maha hulga teksti tõlgendamisest tulenevaid küsimusi. Kuid loen selle siiski vastatuks. Ma tahaksin teada maaelu arendamise riiklikku programmi, millal on seda loota ja kes seda koostavad?

E. Savisaar

Maaelu arendamise riiklik programm sai valmis möödunud aasta novembris Plaanikomitees. Töötati ja arvestati välja need finantstingimused, millele ta peab vastama, mida on vaja teha selleks, et teda ellu viia. See oli asundustalude, väiketootmise arendamise, sotsiaal-infrastruktuuride rajamise programm jne. Paraku pärast seda ta jäi seisma ja seisab praeguseni. Valitsusel on kavas selle juurde mai lõpus või juuni algul tagasi tulla, aga võrreldes möödunud aasta lõpuga me peame seda programmi parasjagu ümber tegema, sest mõningad maaelu tendentsid, mida me siis oletasime, ei ole täitunud, ja vastupidi. Programmiga on võimalik tutvuda Majandusministeeriumis, aga temasse tuleb suhtuda kriitiliselt, sest me tahame seda ümber teha.

Juhataja

Sellega on valitsusprogrammi puudutavad küsimused peaministrile ammendatud.

Informatsioon hetkeseisust vabariigis seoses streikidega

Juhataja

Kuid meil on veel üks teema. Me palume peaministrit anda ülevaade hetkeseisust vabariigis seoses streikidega.

E. Savisaar

Räägin poliitilisest olukorrast, kõigepealt streikidest, seejärel veel mõningatest olulistest momentidest.

Meie andmetel, mida ilmselt osa saadikutest võib täpsustada, võtab praegu streigist osa Tallinnas 14 ettevõtet, nendest mõned, "Dvigatel" ja Kalinini-nimeline Elektrotehnika Tehas, teatavad, et streigivad tähtajata. Enamik ettevõtteid on teatanud, et nad streigivad ainult kaks päeva. Paljudes Tallinna ettevõtetes on streik osaline, streigib osa allüksusi ja see on saavutatud mitmesuguste manipulatsioonide tulemusena streigi ettevalmistamisel ja streigieelsel hääletamisel. Nende manipulatsioonide kohta on meil ja ka Tallinna linna volikogul informatsioon ja me teeme sellest eraldi avaliku pöördumise.

Lisaks Tallinna ettevõtetele streigitakse meie andmetel Tartus aparaaditehases ja kontrollaparaadi tehases, Pärnu masinatehases, Narvas grupiti vineeri- ja mööblivabrikus,

ühapäevane streik meie andmetel "Baltijetsis", Harjus Loksa Laevaremonditehases 2-tunnine streik jne. Mõningates ettevõtetes käivad praegu miitingud, õhutamine ja ässitamine streigile, nagu näiteks Balti Laevaremonditehases, "Tööstusaparaadis" ja veel mõnel pool.

Seoses streikidega tahaksin rõhutada kolme momenti. Esiteks, ma arvan, et streikijate ring oluliselt enam ei laiene. Need, kes tahtsid streikida, on ennast määratlenud. Need, kes ei taha, on samuti määratlenud ja mitmekordne surve ei ole tulemusi andnud. Teiseks, on õnnestunud ära hoida streigi laienemine transpordile. Transpordisfäär, peale üksikute erandite, mis kuigi oluliselt ei mõjuta vabariigi transporditalitust, on töötnud korrektselt. Streigi eesmärk ei olegi niivõrd majandusliku kahju toomine, kui pigem demonstreerida Nõukogude Liidule ja maailmale just nimelt seda tööseisakut. Ma arvan ka, et põhiraskus meie vabariigis langeb 26. maile ja sellega seotud sündmustele. Mitmel pool on ilmunud streikijate nõudmised, millele on alla kirjutanud Eesti NSV ettevõtete streigikomiteede vabariiklik nõukogu. Selles nõutakse kolme asja. Esiteks, et Nõukogude Liidu president praktiliselt täidaks oma ukaasid, kindlustaks võrdsed õigused kogu elanikkonnale ja lõpetaks häbiväärse poliitika, mille kohaselt rahvale pannakse riigiorganite kaitsealased funktsioonid. Teiseks, Eesti NSV (nagu on öeldud) Ülemnõukogu esimehelt ja Ülemnõukogult nõutakse viivitamatut erruminekut; presidendi ukaaside kohest täitmist ja meie otsuste äramuutmist; viivitamatut referendumit vabariigis Eesti riikliku staatuse küsimuses. Vabariigi valitsuselt ja kohalikele nõukogudele nõutakse kaupade ja teenuste hinnatõusu ärakeelamist, kuni Nõukogude Liit ei ole tervikuna oma hinnakujunduspoliitikat määratlenud. Ma võin öelda, et seda teeb ilmselt täna Liidu presidendi- või föderatsiooninõukogu ja ma arvan, et nendele nõudjatele ei ole tulemused mitte kõige rõõmustavamad, aga tuleme selle juurde päeva pärast. Teise osa viimase punktina nõutakse 15. mai piketi (nüüd nimetatakse seda siis piketiks) ja miitingust osavõtjate jälitamise lõpetamist. Ja kolmas, minu arust kõige tähtsam nõudmine, mis esmakordselt on ka avalikult välja käidud meie lugupeetud kolleegide poolt, on niisugune: "Kõigil Eesti NSV saadikutel, kes seisavad Nõukogude Föderatsiooni ühtsuse eest, viia läbi Eesti NSV saadikute kongress (niisiis, jutt ei ole mitte Kirde-Eesti, vaid kogu Eesti NSV, tähendab kogu Eesti esinduskogu kongressist) ja luua Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis seadusandlikud ja täidesaatvad võimuorganid. Nüüd te ka mõistate, miks vahepeal oli vaja väita, et siin ei olnud tegu mingi riigipöörde katsega, vaid tavalise huligaansusega. Tähendab, siin on meil silme ees see, et 26-ndal püütakse luua Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi seadusandlikud ja täidesaatvad võimuorganid, ja ettevalmistus sellele toimuski 15-ndal.

Valitsus arutas streikide tulemusena tekkinud olukorda. Ma tahaksin rõhutada: me ei dramatiseeri seda olukorda. Meie arvates olukord on normaalne, ei ole väljunud kontrolli alt

ja ei põhjusta kahjusid vabariigi majandusele. Aga seoses Ülemnõukogu Presiidiumi 17. mai otsusega, mille kohaselt rakendatakse, lähtudes Eesti valitsemise ajutise korra aluste §-st 4 Eesti Vabariigi territooriumil kuni vabariigi vastava seaduse vastu võtmiseni, Liidu 9. oktoobri 1989. aasta seadust "Kollektiivsete töövaidluste ja konfliktide lahendamise korrast", ja seoses nimetatud streikidega, me peame vajalikuks märkida järgimist.

Üleliidulise seaduse § 11 nõuded keelavad töö seiskamise kollektiivse töövaidluse või konfliktide lahendamise vahendina raudtee- ja linnade ühistranspordi, tsiviillennunduse, side- ja energeetikaettevõtetes ja -organisatsioonides, kaitsetööstusharudes, samuti pideva töösükliga käitistes. Selle punkti alla läheb töö katkestamine Eesti Raudteekonna Kopli Kaubajaamas, liidutehases "Dvigatel", Kalinini-nimelises Elektrotehnika Tehases ja mõnedes teistes ettevõtetes. Nendes ettevõtetes ei ole järgitud seaduse mitmeid teisigi sätteid kollektiivsete töövaidluste lahendamise korra kohta. Seoses sellega palub Eesti Vabariigi Valitsus Ülemnõukogul võtta seisukoht vabariigis alustatud poliitiliste streikide suhtes ja vajadusel teha ülesandeks, nii nagu seadus ette näeb, vabariigi Ülemkohtule läbi vaadata küsimus nende ebaseaduslikuks tunnistamise kohta või teha otsus streikide peatamiseks kooskõlas nimetatud seaduse sätetega.

Tahan teid informeerida kahest olulisest momendist. Nimelt, eile saabus meile telegramm Stockholmist, Nõukogude Liidu saatkonnast. Ma loen selle teksti ette: "Täna saatkonna atašee, kes töötab Eesti Välisministeeriumi poolt konsulaarosakonnas, Heimar Rahumaa, keeldus alla kirjutamast dokumenti, kus sees Eestit nimetatakse nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks. Vestluses minuga konsulaarosakonna juhataja Gudinovi juuresolekul ta teatas seoses sellega, et tema jaoks edaspidi on olemas vaid Eesti Vabariik ja ta ka edaspidi oma tegevuses juhindub ainult vabariigi Ülemnõukogu otsusest, sõltumata sellest, kas neid otsuseid kvalifitseeritakse või kuidas neid otsuseid kvalifitseeritakse üleliiduliste võimuorganite või üleliidulise Välisministeeriumi poolt.

Sellises olukorras loen, et Heimar Rahumaa ei või rohkem olla Liidu saatkonna kaastöötaja ja täita tema peale pandud ametikohuseid. Kui nüüd tema positsioonid lähipäevadel ei muutu, siis komandeerida ta Liitu tagasi reedel, 25. mail."

Selline kiri saatkonnast tuli, välisminister hr. Meri sõitis eile Stockholmi seda küsimust lahendama nii Nõukogude saatkonna kui ka Rootsi võimude tasemel, kuna Eesti Vabariik on huvitatud oma välisesindaja säilimisest Rootsis.

Viimase informatsioonina tahan teile öelda seda, et kõrvuti sellega, et prokuratuur tegeleb 15. mai sündmuste analüüsiga ja kuna videomaterjal sai laialt tuntuks, siis mitmed juristide grupid ja ühiskondlikud organisatsioonid on seda materjali läbi töötanud ja andnud selle kohta

oma eksperthinnangu. Mõned nendest on saabunud ka valitsusele, näiteks härrade juristide Alase, Lepa, Luhaääre, Pihlaka, Puskari, Talviste ja Villiku poolt koostatud materjal hr. Lössenko ja tema kaaslaste tegevusest. Selles jõuti järeldusele, et grupp miitingul osalenud isikuid pani Lossi platsil toime teod, milles ilmnevad kriminaalkoodeksi § 77 koosseisulised tunnused. See paragrahv teatavasti sätestab kriminaalvastutuse massiliste korratuste organiseerimise eest jne.

Juhataja

Saadikutel on mõned küsimused.

V. Lebedev

Lugupeetud kolleegid! Ma tahan küsida lugupeetud peaminister Savisaarelt sanktsioonide rakendamise kohta streigist osavõtnute suhtes. Kas te olete konsulteerinud juristidega NSV Liidu töötulide lahendamise seaduse rakendamisest. Te ütlesite ise, et see streik on poliitiline. Kui me tuletame meelde, et selle seaduse vastuvõtmisel NSV Liidu Ülemnõukogus, mille rahvasaadik teie olete, oli üheselt öeldud, et see ei laiene poliitilistele streikidele. Ma tuletan veel kord nimetust meelde, see on tööalaste konfliktide lahendamise seadus. Kas olete konsulteerinud vabariigi juristidega selle seaduse kohaldamise kohta poliitilisest streigist osavõtnute suhtes?

E. Savisaar

Hr. Lebedevi arusaamad pärinevad ilmselt ajast, mis loodetavasti 1985. aastal mööda sai. Esiteks, vabariigi valitsusel ei ole võimalust ega soovi rakendada mingeid sanktsioone, see ei kuulu tema pädevusse, see on kohtuorganite küsimus. Ja sellepärast me tegimegi ettepaneku pöörduda Ülemkohtu poole. Teiseks, mis puutub antud seadluse vastuvõtmisesse ja sellele antud hinnangusse, siis samuti see ei kuulu täidesaatva võimu pädevusse. Seaduse või otsuse selle kohta tegi Ülemnõukogu Presiidium ja ma arvan, et küsimus oleks kohane pigem õiguskaitsekomisjonile, kuigi mina toetan selle seadluse vastuvõtmist.

T. Kallas

See oleks ühtaegu küsimus või veidi ebamäärase idee õhkuriputamine. Te nimetasite siin lähipäevil Kohtla-Järvel toimuvat kõigi astmete saadikute kokkutulekut. Kas sellel on formaalselt või mängultki õiguspädevust säärasel põhimõttel kokku tulla, sest et nagu me mäletame, 2. veebruaril olid Linnahalli kokku kutsutud teatud eesmärgil absoluutselt kõik

kõikide astmete saadikud, ka need, kes olid kategooriliselt vastu seal võetud otsustele. Kas ei oleks siis mõtet sama korrata ka Kohtla-Järvel, kutsuda kokku samal teemal kõikide astmete saadikud üle kogu Eesti, see puudutab ju kogu Eestimaad?

E. Savisaar

Nimetatud koosolek, mille kohta mõned võrdsete õiguste saadikugrupi liikmed saaksid kahtlemata anda palju täpsemat ja selgemat informatsiooni kui mina siin ainult interpreteerides mitmelt poolt saabunud teateid, pretendeeribki nimelt sellele, et esindada kogu Eestit niisugusel kujul, nagu ta on esitatudki selles dokumendis, mida ma teile ette lugesin. Ma ei kahtle, et neid otsuseid, mille kohta on olemas informatsioon ja mida tahetakse vastu võtta, saab vastu võtta ainult väga laialdasel demokraatlikul alusel. Seda enam, et ju päriselt ei ole selge, kuidas tõmmata vahet nende saadikute vahele, kes väidavad, et nad on Nõukogude föderatsiooni poolt, ja nende vahele, kes on selle vastu. Mitmetel kohtumistel on Nõukogude juhid korduvalt väitnud, et tulemus on uus, seninägematu, väga edumeelne ja demokraatlik föderatsioon. Kahtlemata tasuks lähemalt saada informatsiooni selle föderatsiooni olemusest, kui see on võrdsete õiguste saadikugrupil olemas.

R. Järlik

Austatud juhataja, austatud saadikud, austatud peaminister! Täna lehtedes on lühiteade kohtumisest Balti sõjaväeringkonna kõrgete sõjaväelastega, kus arutati õhukaitseväge olukorda Baltikumi poliitilises situatsioonis. See teritab tähelepanu. Millise hinnangu andsid sõjaväelased sellele poliitilisele situatsioonile ja millisena nad enda olukorda selles näevad?

E. Savisaar

Mul on olnud viimastel päevadel väga mitmeid kohtumisi kõrgemate sõjaväejuhtidega. Sõjavägi on jäänud Eestis toimuvates sündmustes neutraalseks erinevalt näiteks Lätist. Ma arvan, et paljud nende hulgast suhtuvad küsimustesse lojaalselt. Aga ma pean teile ka ette kandma, et sõjaväeosades püütakse teha vastupidist tugevat agitatsioonitööd, garnisonis levitatakse lendlehti. Neid on jõudnud ka meieni.

U. Anton

Hr. peaminister! Kas te mõne sõnaga kommenteeriksite valitsusjuhi seisukohalt eilset maasaadikute grupi avaldust toiduainetega varustamise küsimustes? Maarahvas on oma saadikute poole korduvalt pöördunud selliste ettepanekutega.

E. Savisaar

Ma arvan endiselt, et praegu ei ole peamine mitte vastuolude teravdamine, vaid püüd ikkagi jõuda dialoogini, jõuda dialoogideni rahvusgruppide vahel, jõuda dialoogideni erinevate ühiskondlike jõudude vahel. Muidugi ma välistan dialoogist ekstremistid, välistan need, kes tahavad jõuga ja korratustega sundida suurt rahvast väikese rahva vastu välja astuma. Mulle teatati, et ka mõningates ettevõtetes on vastu võetud otsuseid vastupidiste sammude kohta. See informatsioon on kontrollimata. Väidetavalt on seda küsimust arutatud Balti ja Eesti Elektri jaamas jne. Ma arvan, et mõlemad pooled on võimelised ette võtma väga tõsiseid majanduslikke sanktsioone üksteise suhtes, aga ma kutsun siiski üles neist hoiduma ja püüdma siiski olla dialoogi kontekstis.

G. Israeljan

Austatud Ülemnõukogu, lugupeetud spiiker! Te ütlesite õigesti, et vastusurveabinõud midagi head kaasa ei too. Kuid kas te teate, mis alusel on vastu võetud otsus selle kohta, et streikivate ettevõtete töölissööklad jätta eilsest päevast ilma lihasaadustest, tänasest hommikust alates piimast ja leivast? Kui need sööklad toitlustaksid üksnes ettevõtte töötajaid, poleks küsimust, kuid asi on selles, et igas ettevõttes on üks-kaks lasteasutust, s.t. sõime või lasteaeda ja sellesama otsusega jäetakse lapsed ilma leivast ja piimast, rääkimata juba lihast.

E. Savisaar

Valitsuse tasemel ei ole niisugust otsust vastu võetud, aga samal ajal ma tahaksin küsida vastu. Kas ma saan siis õieti aru, et streigi ajal, hr. Israeljan, te istute tehastes? Kas ei ole natuke arusaamatu? Ma mõistan täiesti neid inimesi, kes võib-olla midagi taolist ette võtsid. Ju nad eeldasid, et tehaste mittetöötamise ajal ei ole seal ka lõuna ajal kedagi söömas. Loogiline. Mulle tuleb meelde see vana tuntud loosung, et "kes ei tööta, see ka ei söö". Aga ma ei taha sugugi öelda, et valitsuse tasemel niisuguseid otsuseid oleks vastu võetud. Selline on ka minu ametlik vastus.

H. Viirelaid

Lugupeetud peaminister, lugupeetud spiiker! Mul on ettepanek. Kas võrdsete õiguste saadikutegrupi esimees või selle asetäitja informeeriks Ülemnõukogu lähemalt, mis siis ikkagi lõppude lõpuks Kohtla-Järvel 26-ndal hakkab toimuma, mida nad taotleavad? Meil, Ülemnõukogu saadikutel, on õigus seda teada.

E. Savisaar

Mina toetan igati seda küsimust. Mulle toodi äsja üks informatsioon, mis võib teile olla kasulik arutelus ja ka otsustamisel. Need on värsked andmed rahvussuhetest Eesti Vabariigis. Küsitlus on tehtud maikuu kahe meie kõige mõjukama avaliku arvamuse uurimise keskuse, "Mainori" ja ajakirjanduse infokeskuse poolt. Seega need andmed peaksid olema mitmeti kontrollitud. Ma tootsin teile kaks järeldust.

Esimene on see, et rahvussuhete probleem ei ole kõige teravam. Valupunktidest esikohal on praegu majandusuuendused, eestlastel 40%, mitte-eestlastel 54%. Peetakse silmas nimelt seda, et majandusuuendused ei ole küllalt kiiresti peale hakanud. Ja võrreldes eelneva perioodiga on poliitiline suveräänsus ka eestlaste jaoks tähtsusest langenud teisele kohale – 34%.

Ja teiseks, võrreldes eelnevate küsitlustega on pidevalt kasvanud nende muulaste protsent, kes näevad Eestit iseseisva riigina väljaspool Nõukogude Liitu. Aprillis 1989 nägi veel suur osa vene elanikkonnast Eestit konföderatsioonis, aga väljaspool Liitu iseseisva riigina nägi ainult 5%. Nüüd mais näeb Eestit iseseisva riigina väljaspool Liitu juba 26% muulastest, iga neljas muulane. Konföderatsioonist oli pilt niisugune, et aprillis arvas seda 25%, nüüd 46%. Ja liiduvabariigina, nii nagu ta on olnud, arvas aprillis seda 54%, nüüd mais arvas seda ainult 21% mitte-eestlastest elanikkonnast, s.o. ainult iga viies.

Minu arvates on siin tendents väga selge ja ühesuunaline.

I. Fjuk

Lugupeetud peaminister, lugupeetud kolleegid, lugupeetud juhataja! Ma kasutan oma võimalust esiteks ettepanekuna neile instantsidele, kes on seotud Tallinna täidesaatva võimuga, et kontrollida Israeljani väiteid selle kohta, kas osa streikivate ettevõtete lasteasutusi on jäänud ilma toiduainetest. Igal juhul ei ole see valitsuse küsimus.

Aga küsimus on hr. Savisaarele. Milline on tema seisukoht, kuidas võiks Eesti Vabariigi Valitsus ja Ülemnõukogu reageerida presidendiukaasile, mis nüüd tänastes ajalehtedes on avaldatud meie otsuste tühistamise kohta?

E. Savisaar

Ma arvan, et sellele küsimusele on õigem vastata pärast täna, kui peaks toimuma hr. Rüütli kohtumine Liidu presidendiga, sest see võib mõjutada ka meie otsuseid.

N. Aksinin

Lugupeetud spiiker, austatud peaminister, kolleegid! Aktsioon, mis kajastub praegu laste suhtes, ma pean eelkõige silmas toiduainete blokaadi, ei sobi kokku valemiga "kes ei tööta, see ei söö". Ma mõtlen, et siin tuleb arutleda kainelt. Asi on selles, et ükskord on tarvis meie ettevõtteid sellest seisundist hakata välja tooma. Mõnede poolt kohtadel vastu võetud otsus aga kutsub esile vastupidise efekti. On tarvis viivitamatult teha sellele lõpp selleks, et kergemini välja tulla sellest olukorrast, mis on praegu kujunenud. Seepärast on mul teile isiklik palve: andke korraldus mõnedele seltsimeestele, kes seda tegid, koheselt toiduained väljastada, kuna see loob soodsa olukorra ja teie autoriteet tõuseb järsult.

E. Savisaar

Ma olen teiega kahtlemata nõus, et seda asja peab uurima ja loomulikult ei tohi ükski lasteaed kannatada. Aga ma mõistan ka seda pahameelt, mis on praegu tekkinud olukorras, kus me valmistume üle minema majandusreformile ja kus me ei peaks enam olema kellegi teise ülalpidamisel. Mis te arvate, kuidas inimestele mõjuvad praegu need streigid? See on ikkagi häbematus, milleni me ei tohi minna, ei need, kes lähtuvad Liidu seadustest, ega need, kes lähtuvad Eesti seadustest. Ma ootasin teid nende inimeste eesotsas, kes praegu streikidele vastu hakkavad. Mul on väga hea meel, et siin ei ole härrasid Gussevit ja Panfilovit. Ma ei kahtle, et nad just praegu tegelevad aktiivse streigivastase võitlusega.

V. Kuznetsov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud peaminister! See pigem pole küsimus, vaid minupoolne hinnang. Ma olen hämmeldunud teie vastuse üle ühe saadiku küsimusele, miks katkestati laste toitlustamine. Võimalik, et kui poliitik te vastasite hiilgavalt, et kes ei tööta, see ei söö, kuid ma arvan, et inimlikust küljest see vastus ei kannata mingit kriitikat. Lapsed on veel väikesed, töötada nad ei saa, arvatavasti teie lihtsalt eksisite oma esinemises.

E. Savisaar

Hr. Kuznetsov, kui te tahate minu vastust tingimata niimoodi mõista, siis mõistke. Arvan, siin saalis kuuldi ikkagi täpselt, mis mina vastasin ja mis minu vastuses sisaldus ja mis mitte. Ka võime lindi taastada selleks, et selle tagajärjel praegu ei hakataks rahvast üles kihutama, ja vaatame, kuidas see tekst oli. Ma palun teid, hr. Kuznetsov, seda teha ja mitte alustada kuulujuttude levitamist.

Juhataja

Lubame hr. peaministri oma looži. Me võtame sellise seisukoha, et kompetentsed organid selgitavad välja, kuidas on ikkagi lood laste toitlustamisega.

S. Sovetnikov

Lugupeetud spiiker, lugupeetud valitsuse esimees, austatud kolleegid! Võib nõustuda sellega, et majandusprobleemide lahendamine aitab meil lahendada nii poliitilisi kui rahvustevahelisi probleeme, kuid antud situatsioonis tundub mulle, et just poliitiliste ja rahvussuhete probleemide lahendamine võimaldab meil edukalt täita meie valitsusprogrammi. Ilma selleta me loomulikult sellega toime ei tule.

Lubage mul täita Eesti Elektrijsaama delegatsiooni palve. Poolteist tundi tagasi andsid nad mulle üle töökollektiivi konverentsi resolutsiooni. Eile tuli mul viibida kombinaadi "Kreenholmi Manufaktuur" töökollektiivi esindajate miitingul, nende resolutsiooniga tutvustas teid N. Zolin. Võin ainult lisada, et praegu Kreenholmi kõigis vabrikutes ja tsehhides antakse sellele resolutsioonile allkirju, seejärel aga Kreenholmi esindajate töölisdelegatsioon annab selle resolutsiooni koos mitmetuhandelise kollektiivi kõikide allkirjadega üle meie vabariigi presidendile.

Niisiis, ma täidan Eesti Elektrijsaama kollektiivi palve: "Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu presidendile M. Gorbatšovile, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimehele A. Rüütlile, Eesti Vabariigi Valitsuse esimehele E. Savisaarele, Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi Rahvasaadikute Kongressile, ajalehe "Pravda" ja "Sovetskaja Estonia" toimetustele. Meie, Eesti Elektrijsaama energeetikud, olles kogunenud töökollektiivi konverentsile, arutasime poliitilist olukorda vabariigis ning deklareerime otsustavalt.

1. Me toetame NSV Liidu presidendi ukaase, mis kuulutasid, et Eesti NSV Ülemnõukogu 1990. aasta 30. märtsi otsus "Eesti riiklikust staatusest" ja 1990. aasta 8. mai seadus sümboolikast ning 16. mai seadus "Eesti ajutise valitsemise korra alustest" on konstitutsioonivastased ja ei kehti nende vastuvõtmise hetkest alates.

2. Me oleme valmis alustama poliitilist streiki ja katkestama vabariigi energiaga varustamise, ning ainult selle mõistmine, milliseid katastroofilisi tagajärgi see vabariigi elanikkonnale kaasa toob, hoiab meid tagasi sellest sammust.

3. Me taunime resoluutselt Eesti Valitsuse poliitilist provokatsiooni 1990. aasta 15. mail Toompeal, kui ta kuulutas töötajate miitingu riigipöörde katseks ning Rahvarinne kasutas selle ära põliselanikkonna konfrontatsiooniks liiduliste ettevõtete töölistega.

4. Me nõuame Eesti Vabariigi juhtkonna vastuseisu lõpetamist Eestimaa töötajate suhtes ning kõikide küsimuste lahendamist läbirääkimiste laua taga. Rahva nõusolekuta mingit Eesti eraldumist Nõukogude Liidust ei toimu.

Nõuame referendumit NSV Liidu koosseisust väljaastumise küsimuses.

Vastu võetud Eesti Elektri jaama töötajate konverentsil 1990. aasta 21. mail kell 10.00.

Osa võttis 120 inimest, hääletasid poolt 116, vastu 4 inimest, erapooletuid ei olnud.

Konverentsi juhataja Šafarenko."

Esindajate palvel võin ma veel lisada, et analoogiline konverents toimus samaaegselt ka Balti Elektri jaamas ning võeti vastu umbes samalaadne resolutsioon. Kuid mulle öeldi samuti, et seekord oli väga raske võtta vastu energeetikute streigi vastast resolutsiooni. Ligi tund aega kulus Eesti Elektri jaama direktoril K. Sentšugovil, ametiühinguliidritel, et hoida tagasi töölisi, Eesti Elektri jaama kollektiivi, kuna rõhuv enamus oli streigi poolt. Ning ainult tungivad palved, terve mõistus ja arukus pääsesid seekord võidule. Täna tähelepanu eest!

A. Tamm

Hr. eesistuja, hr. Sovetnikov! Teie poolt loetud materjalides oli süüdistus valitsusele 15. mai sündmuste puhul ja nimetatud siin Lossi platsil toimunud rahulikuks miitinguks. Te ise olite sellel päeval siin majas ja püüdsite ka miitinguliste ees esineda. Kas tõesti peate seda korrektseks miitinguks, mis siin tolmus? Ja kas te eile olite sellel koosolekul ja püüdsite selgitada ka seda küsimust Eesti Elektri jaama töökollektiivile?

S. Sovetnikov

Nagu ma aru saan, tuleb mul seletust anda, kuidas ma selgitasin 15. mai sündmuse Toompeal. Ma olen põhimõtteliselt nõus hinnanguga, mis kõlas eestikeelses ajakirjanduses, et see oli poliitiline miiting, mis kasvas üle mässuks. Ainult et selle sõnaga "mäss" ma ei ole kuidagi nõus. Olen nõus sellega, et see kasvas üle ekstremistlikeks väljaastumisteks koos huligaansete tegudega, kuid ma teatasin ka presiidiumis, et seda väljaastumist ei saa kuidagi hinnata kui võimu kukutamise katset. Seal viidati mõningatele Lõssenko esinemistele, millistes ta olevat öelnud, et täna me veel võimu võtma ei hakka, vaid võtame ta järgmisel korral. Nii et see oli poliitiline demonstratsioon, kahjuks sanktsioneerimata, tähendab mitte päris ettevalmistatud. Oma seisukoha ma enda arvates presiidiumis väljendasin ning läbiviidud kohtumistel avaldasin oma isiklikku arvamust, kuid mulle pole siiani selge, kellele see kasulik oli.

T. Made

Lugupeetud kolleeg Sovetnikov! Kui te eile olite Narvas ja energeetikutega läbirääkimisi pidasite, kas oli jutuks ka see, et kui streigiga alustatakse, siis seiskub kogu energiatootmine või ainult energia tootmine Eesti Vabariigi varustamiseks?

S. Sovetnikov

Mind kahjuks polnud nendel energeetikute konverentsidel, kuid Kreenholmi esindajate miitingul esines partei linnakomitee sekretär Vladimir Kotlov, kes viibis neil konverentsidel ja rääkis, kui teravalt nad kulgesid. Tehti ettepanekuid elektrijaam seisata või mõni aeg lihtsalt "vilgutada" hoiatuse märgiks. Kuid ikkagi ütlen veel kord, et kaine mõistus hoidis streigi ära, kuna siin võivad olla tagajärjed mitte ainult meie vabariigi, vaid kogu Loode energiasüsteemi jaoks. Ma osalesin ja esinesin miitingul Kreenholmis. Ja nagu teada, kreenholmlased ikkagi ei streigi. Sellel miitingul esines ka peadirektor, Liidu rahvasaadik Oleg Klušin. Elektrijaamades toimunud miitingutel oli juttu koormuse vähendamisest, sest et energeetikute streik – see on katastroof. Täpselt samuti kui Kreenholmi jaoks, kellel on üle tuhande sidusettevõtte, tähendab töö seiskamine ja streigi väljakuulutamine tuhandete ettevõtete seiskamist. Kui asuvad streikima energeetikud, siis tahes-tahmata streigivad kõik vabariigi ettevõtted. See on kõigile selge ja me peame olema praegu tänulikud elektrijaamade juhtkonnale ja ametiühingule, kes suutsid veenda töökollektiivi ja jahutada neid tulipäid, kes suuremalt osalt siiski nõudsid selle streigi korraldamist.

Juhataja

Üks hetk, hr. Sovetnikov, küsijaid on veel päris palju. Mul on niisugune ettepanek Ülemnõukogule, et me piirdume Rein Veidemanni küsimusega.

R. Järlik

Me oleme aru saanud, et streiki alustanud ja arutanud kollektiivid, sealhulgas energeetikud, jätkavad normaalset tööd ainult sel juhul, kui täidetakse nende tingimusteta nõudmised, et Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel viivitamatult astuks tagasi ja et tühistatakse 30. märtsi ja 8. mai otsused. Ma küsin teilt kui rahvussuhete komisjoni esimehelt, juhul kui Ülemnõukogu need tühistaks, mida peaksid siis või mida võivad siis teha need kollektiivid, kes on need otsused ja Arnold Rüütli valimise Ülemnõukogu esimeheks heaks kiitnud. Kas te peate normaalseks, et siis on ka neil kollektiividel õigus streikida? Et jääb koristamata vili, jääb küpsetamata leib, tootmata piimatooted? Ja kas see on siis asja lahendus?

S. Sovetnikov

Kui rääkida minu kui kodaniku, kui saadiku arvamusest, mitte kui rahvussuhete komisjoni esimehe omast, siis ma muidugi sügavalt kahtlen selles, et kõik need nõudmised täidetakse. Kuid ma ütlesin kohe ja rääkisin seal, et see ultimaatum, mille demonstrandid esitasid 15. mail, oli muidugi väljendatud ebadiplomaatilises vormis ja õelgem otse – isegi jämedas vormis, kuna presidendi errumineku nõudmine on Ülemnõukogu kompetents. Esinedes Kreenholmi tööliste ees ma ütlesin lause, et jõhkramat avaldust on võib-olla endale omal ajal lubanud ehk Zaparozje kasakad oma kirjas Türgi sultanile. See ei anna tunnistust meie niioelda kõrgest poliitilisest kultuurist. Ma olin selle vastu kategooriliselt, nii et mul on praegu raske üksikasjalikult vastata sellele küsimusele ja tulevikku vaadata. Kuid meie peame üksteisele vastu tulema ning leidma vastastikust mõistmist ja seda ma räägin juba kui rahvussuhete komisjoni esimees.

Juhataja

Suur tänu hr. Sovetnikov! Praegu me palume teid minna oma töökohale, me jätkame küsimustele vastamist pärast vaheaega, kuid enne seda teadaanne. Vaheaeg 12.25-ni.

M. Lauristin

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Meie tänane päevakava on läinud veidikene rööpast välja. Me oleme planeerinud komisjonide töö ja ka valitsuse liikmed olid kõik valmis alustama komisjonides kella 12-st valitsusprogrammi arutelu. Kõigepealt vabandan selle muudatuse pärast, aga me oleme sunnitud seda tegema. Pärast vaheaega nähtavasti järgneb ju veel siin küsimustele vastamine ja me peame ka lõpetama omandiseaduse esimese lugemise ja ära kuulama veel eile ära jäänud kaks lühikest esinemist. Ma tahaksin väga loota, et komisjonid saavad alustada kell 13 oma tööd.

V a h e a e g

Juhataja

Me palume uuesti kõnetooli hr. Sovetnikovi.

Ma tuletan meelde lugupeetud Ülemnõukogule, et meie viimane küsimuse esitaja on hr. Veidemann.

P. Lutt

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleeg Sovetnikov! Teie märkisite oma sõnavõtu, et lossi juures organiseerisid neid asju huligaanid, te teate kindlasti neid huligaane nimepidi. Palun avaldage need ka Ülemnõukogule. Teiseks küsin, kas teie ka Narvas kinnitasite, et 15. mai miiting oli tegelikult provokatsioon?

S. Sovetnikov

Oleks vist õige esitada küsimusi, millistes ma olen kompetentne. Mina, nagu teiegi, viibisin Toompea lossis, olin nende sündmuste tunnistajaks. Ülemnõukogu Presiidium tegi minule kui rahvussuhete komisjoni esimehele ülesandeks kohtuda miitingulistega, paluda neid moodustada kolmeliikmeline delegatsioon ning juhatada see delegatsioon kohtumisele esimehe ja tema asetäitjaga. Kuid presiidiumi poolt kavandatud stsenaarium oli ebaselge. Ülejäänule ma võin vastata samapalju kui teie, kes te viibisite selles saalis. Teeme nii, et ma vastan vaid nendele küsimustele, millistele tõepoolest suudan vastata.

T. Kallas

Õigupoolest enamik küsimusi ei tohiks olla adresseeritud rahvussuhete komisjoni esimehele, kes on niigi keerulises olukorras. Võib-olla me ootaksime siiski ära Vladimir Lebedevi ettekande või informatsiooni, mida me palusime. Aga siiski ma ei saa vältida kiusatust esitada hr. Sovetnikovile ühe küsimuse. Tema informatsioonis sisaldus lause, millest ma päris täpselt aru ei saanud. See oli sõnastatud umbes nii, et "praegu me võimu üle ei võta, võtame järgmine kord". Kuidas sellest aru saada?

S. Sovetnikov

Ei, kuid ma n.-ö. paljastan saladuse. Presiidiumi õhtusel istungil, kui arutati küsimust äsja Toompea lossi ees toimunud sündmuste kohta, ütles minu arvates minister Vare, et lossiõues ühes oma kõnedest Lõssenko ütles, et "praegu, seltsimehed, me võimu ei võta, me teeme seda teine kord". See andis aluse hinnata neid sündmusi kui võimu haaramise katset. Kuid kui järgmisel presiidiumi istungil Ülo Nugis küsis siseminister Laanjärvelt, kas ta peab seda võimuvõtmise katseks, siis Laanjärv vastas, et ei pea, see oli poliitiline demonstratsioon järgnenud huligaansete ilmingutega, Toompea lossiõue hõivamisega.

A. Paju

Austatud kolleeg! Mina ei tahaks teile esitada küsimust kui rahvussuhete komisjoni juhile, vaid kui kolleeg kolleegile. Kaks mõistet, mida te täna mitu korda rõhutatult kasutasite, olid omapärased – "gorjatšie golovõ" ja teine "razum vostoržestvoval bõ". Millest teie kui rahvamandaadiga saadik järeldate, et just nimelt tulipead oleks valmis selleks, et seal rohkem ja põhjalikumalt mõistus võidutseks?

S. Sovetnikov

Ma mõtlen, et "Võrdsete õiguste eest" saadikurühm ja kommunistlik fraktsioon tegid antud juhul 15. mai sündmustes paljugi, et vähemalt ära hoida järgnevad lossi hõivamise katsed. Minu arvates selliseid katseid oli. Ning saadikute veenmised ja tungivad nõudmised lossiõues just hoidsidki selle ära. Aga minu kui saadiku positsioon on kindel – me siiski peame teiega selliseid seadusi vastu võtma, mis oleks ühtmoodi vastuvõetavad nii eestlastele kui mitte-eestlastele, nii vähemusele kui enamusele. Just selle poole me peame püüdlema.

R. Veidemann

Mul on kõigepealt küsimus-ettepanek juhataja asetäitja hr. Andrejevile. Kus on saadikud Panfilov, Labassov, Petinov, Gussev, Zahharov, Malkovski, Annus? Kas neil on mõjuv põhjus puududa tänaselt istungilt ja kas nad on ennast juba registreerinud puudujatena ja mis põhjendusega? Palun see tingimata välja selgitada ja Ülemnõukogule teatada. Teine küsimus puudutab nüüd hr. Sovetnikovi. Teie olete sattunud tõesti mitte just tänuväärseesse rolli, sest käisite Narvas, saite seal vastava läkituse ja tõite selle meile. 15. mai sündmustest tehtud videofilmi järgi te ütlesite väravate ette kogunenud seltskonnale, et moodustage delegatsioon, et esitada meie ettepanekud Ülemnõukogu Presiidiumi esimehele. Ütlesite – naši trebovanija – meie nõudmised. Kas teie olete samuti nendega solidaarne nendes nõudmistes, mida tol korral esitati seal, s.t. et taandada Rüütel ja Ülemnõukogu laiali saata?

S. Sovetnikov

Ma juba vastasin sellele küsimusele enne vaheaega. Sellele, mis puudutab neid tagasiastumise nõudeid. Need küsimused on üksnes Ülemnõukogu kompetentsis. Nii et ma ütlen Ülemnõukogule otse, et ma ei tulnud toime mulle antud ülesandega, mul õnnestus suuri vaevu pääseda improviseeritud tribüünile, veoauto peale, mind aitasid minu seltsimehed, õnnestus veenda seal seisnud seltsimehi anda mulle mikrofoni. Anti. Kuid lõpuni rääkida mul samuti ei antud võimalust. Aga hiljem, kui sündmused hakkasid võtma väga terava pöörde ning algasid

juba rünnakud ustele ja väravatele, palusin ma väga tungivalt V. Jarovoid ja S. Petinovi tõusta tribüünile ja mõelda välja midagi, et seda kõike ära hoida. Jarovoi tõusis ja rääkis. Tema kõnet kuulsin alles televisioonis. Meie poolt oli tehtud kõik võimalik, et ära hoida need huligaansed väljaastumised.

Juhataja

Julgeksin öelda omalt poolt mitte kui spiiker, vaid ka kui saadik, et hr. Sovetnikov püüdis presiidiumi poolt antud ülesannet täita ja tegi seda nii ausalt kui võimalik. Enne, kui me kuulame ära järgmise kõne, on mul teile teadaanne, mille andis mulle kaubandusminister hr. Laos. See puudutab seoses toitlustamise ja toiduainetega ülestõstetud küsimust. Ühelgi tasandil ei ole võetud vastu otsust katkestada toiduainete vedu ja toitlustamist, sealhulgas ka lasteasutustes. Sel teemal on räägitud Narva, Tallinna, Pärnu ja Tartu kaubandusega. Pärnu masinatehase sööklas sõid eile vaid kaks inimest ja kokkuleppel tehasega söökla suleti. Kuidas kujuneb välja edaspidi olukord, see sõltub esmajoones streikijatest. Täna päeva seisuga pole mingisuguseid otsuseid vastu võetud toiduainetega varustamise osas.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Tahan teile meelde tuletada, et ühel istungil me võtsime vastu otsuse mitte arutada 15. mai sündmusi. Selle poolt hääletas enamik Ülemnõukogu liikmeid. Nüüd aga hakkasid sadama küsimused minu lugupeetud kolleeg S. Sovetnikovile. See räägib sellest, et Ülemnõukogu Presiidium tegi siiski vea, kui ei võimaldanud luua saadikuterühma nende sündmuste uurimiseks. Tahan meelde tuletada, et ma selle ettepaneku tegin ja pakkusin välja ka saadikuterühma koosseisu. Seepärast pidagem kinni mängureeglitest. See on seoses 15. mai sündmustega. Nüüd, lugupeetud kolleegid, ma palun aga arvestada ühte nüanssi. Ma esitan informatsiooni umbes selliselt, nagu esitasin 15. mai hommikul. Meie massiteabevahendid reageerivad üsna omamoodi taoliste avaldustele ning mind arvati kohe Toompea lossi ründajate juhiks. Kardan, et minu kolleeg S. Sovetnikov kuulutatakse pärast tema antud informatsiooni poliitiliste streikide initsiaatoriks vabariigis. Seepärast ma rõhutan, et informeerin ainult sellest saadikute kongressist, mis toimub Kirde-Eestis. Paljud saadikud on ilmutanud huvi selle ürituse vastu. Nagu te, lugupeetud kolleegid, mäletate, tegi võrdsete õiguste eest saadikurühm omal ajal avalduse. Selle mõte seisnes selles, et Ülemnõukogus venekeelse elanikkonna poolt valitud saadikute arvamust meie lugupeetud eesti kolleegid ei arvesta, meie arvamusi ignoreeritakse, ettepanekud lükatakse tagasi nende sisusse süüvimata, kuigi hiljem kuluaarivestlustes

räägitakse, et need on huvitavad ettepanekud. Te kindlasti teate, et nädala lõpul toimub Eesti Kongress ning vist ka Rahvarinde kongress. Arvan, et paljud minu kolleegid osalevad neis foorumeis. Loomulikult, teil on vaja kokku tulla, arutada olukorda vabariigis, kriisist väljumise teid. Kuna meie jaoks on presidendi ukaas siiski, mida te ka ei räägiks, meie riigi presidendi ukaasiks, siis on loomulik, et ka meie peame seoses nende kahe ukaasiga pidama nõu ja mõtlema. See saab olema kõigi tasemete saadikute kongress, kes seisavad suveräänse vabariigi eest uuenenud föderatsiooni koosseisus. Nii palju kui ma tean, arutatakse põhiliselt sotsiaalse kallakuga küsimusi, vabariigi venekeelse elanikkonna sotsiaalse turvalisuse küsimusi, kuna vene, vabandust, venekeelse elanikkonna ärevus ja ebakindlus homse päeva suhtes on olemas, ja arvan, et sellele keegi teist, lugupeetud kolleegid, vastu vaidlema ei hakka.

Nüüd räägitakse mingitest alternatiivse Ülemnõukogu tüüpi alternatiivsetest kõrgema võimu organitest. Kas teate, mulle tundub, et see on lihtsalt kunstlik olukorra pingestamine. Kuigi ma ei välista, et võib-olla mingid struktuurid ka luuakse, kuid arvan, et nad tulevad rohkem majandusliku iseloomuga. Valitsusprogrammis, kui teda tähelepanelikult uurida, me kindlasti veel diskuteerime selle üle, on väga palju vaieldavaid küsimusi, eriti programmi majanduslikus osas ja sotsiaalsetes küsimustes. Seepärast tuleb meil kõik see läbi arutada ja on loomulik, et meie kui venekeelse elanikkonna huve väljendavad saadikud peame töötama välja mingid meetmed, kaitsmaks meie valijate õigusi. Mul on kõik. Nüüd olen valmis vastama teie küsimustele.

Juhataja

Mul on teile väga tungiv palve, ärgem korraldagem diskussiooni sellel teemal. Me oleme saanud viimased paar päeva päris korrektselt tööd teha. Kes on taotlenud sõnavõttu, saavad seda.

J. Liim

Nagu sõnavõttudest selgus, kui Eesti põllumees keeldub streikijaid toitmast, siis pidi sellele järgnema tõsine vastuaktsioon. Milline siis?

V. Lebedev

Lugupeetud kolleeg Liim, see küsimus ei puutu minu poolt antud informatsiooni. Kuid ma võin teile meelde tuletada Sergei Sovetnikovi poolt ette loetud dokumenti. Arvan, et see on tõsine dokument.

Juhataja

Rohkem küsimusi ei ole. Nüüd anname sõna vastuseks Rein Veidemanni küsimusele Viktor Andrejevile.

V. Andrejev

Vastuseks kolleeg Veidemannile võin teatada järgmist. Vabandataval põhjusel, kui kaugõppe üliõpilane, puudub Labassov. Petinov ja Jermolajev on sessioonil kõrgemas parteikoolis. Peale nende hakkab 28. maini puuduma perioodiliselt saadik Volkov, kuna tal on analoogiline õppesessioon Moskvast. Gussev ja Panfilov hoiatasid mind, et puuduvad istungjärgult 21. ja 22. mail. Mulle teadmata põhjustel puuduvad saadikud Malkovski, Zahharov ja Annus.

Juhataja

Kui me täna peaksime jätkama omandiseaduse esimest lugemist, siis komisjonid tööd teha ei saa. Meiepoolne ettepanek on selline, et omandiseaduse esimene lugemine viia lõpule homme algusega kell 10 ja sellele järgneb valitsusprogrammi arutelu.

G. Ahaladze

Lugupeetud saadikud, austatud spiiker, mul on väike n.-õ. repliik. Igal inimesel on õigus oma arvamusele ja kuidas see ka ei erineks teise inimese arvamusest, tundub mulle, et reaktsioon peab olema rahulik. Meil on tekkimas halb traditsioon, et kui sõna võtab kolleeg Aksinin, siis mõned saadikud saalis loovad lausa inetu õhkkonna. Mulle on see tagantpoolt hästi näha ja see on ebameeldiv. Ma paluksin kõiki olla tõesti sallivamad üksteise vastu ning ei ole tarvis oma emotsioone väga välja näidata.

Juhataja

Me võtame seda märkust ilmtingimata arvesse. Teadaanne. Ja nüüd komisjonide töö. Homme algab plenaaristung kell 10.00.

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

SEITSMES ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

23. mai 1990

Juhataja

Kontrollime kohalolekut. Praegu näitab kompuuter, et kohal on 73 saadikut.

Järgmisel istungjärgul leiame ühe võimaluse, kas päevakorraväliselt või koguni lülitada punkt päevakorda, et arutada osavõttu Ülemnõukogu tööst.

Meil on päevakorras pooleli 2. punkt. Lõpule on viimata omandiseaduse esimene lugemine ja lõpuni on otsustamata ka probleemid seoses valitsusprogrammiga. Ülemnõukogu juhatusel oleks selline ettepanek, et me istungi alguseks hakkaksime tegelema omandiseaduse eelnõuga ja viiksime lõpuni esimese lugemise ja ülejäänud päeva pühendaksime täielikult valitsusprogrammile.

Enne kui me asume päevakorra juurde, mõned teadaanded. Oletan ka, et on mõned sõnavõttud või küsimused saadikute poolt.

Kõigepealt teatab sõltumatute demokraatide liider Ülo Uluots, et ta võtab siiski maha oma ettepaneku Eesti Vabariigi prokuröri nimetamise kohta sellel istungjärgul. Samas teeb ta ettepaneku, et valitsusprogrammi ei pandaks mitte hääletamisele, vaid et me võtaksime selle teadmiseks.

Vabariigi prokurör Urge palub teatada, et vabariigi prokuratuur uurib kriminaalasja seoses 15. mai sündmustega. Kellel on neist sündmustest vahetu pealtnägijana midagi teatada, palume pöörduda eriti tähtsate asjade uurija vabariigi prokuröri juures Indrek Meelaku poole.

T. Kallas

Ma pöördun hr. Andrejevi poole, kordan sisuliselt Rein Veidemanni küsimust. Nagu me näeme, puudub täna veel rohkem võrdsete õiguste grupi ja kommunistliku fraktsiooni saadikuid. Kas tänased puudujad on teatanud lisaks eelmistele oma puudumise põhjused?

Juhataja

Viktor Andrejev orienteerub situatsioonis ja annab kohe omapoolse seletuse.

E. Leisson

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud rahvasaadikud! Rahvarinde ühenduse saadikurühm arutas täna hommikul kodakondsusega seotud küsimusi ja arvestades selle erakordset tähtsust, moodustas töörühma kodakondsusseaduse projekti väljatöötamiseks koosseisus Arvo Junti, Liia Hänni, Marju Lauristin, Ignar Fjuk, Enn Põldroos ja Enn Leisson.

Juhataja

Ülemnõukogu võtab selle teadmiseks.

L. Hänni

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Mina kui Rahvarinde fraktsiooni liige tahaksin juurde lisada mõned sõnad Enn Leissoni poolt öeldule. Möödunud nädalal võtsime vastu seaduse "Eesti valitsemise ajutise korra alustest", mille 8. punktis on öeldud, et Eesti Vabariigi elanike poliitilised õigused ja vabadused määratakse eraldi aktiga, kooskõlas rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetega. On ilmne, et on saabunud aeg neid akte asuda reaalselt välja töötama. Seda näitavad Eesti viimased sündmused, kus inimeste ebakindlust kasutatakse ära poliitiliste pingete õhutamiseks. Samuti on lähenemas Eesti Kongress, mis ütleb välja Eesti Vabariigi kodanikkonna tahte selles küsimuses. Ülemnõukogu peab hakkama formeerima oma seisukohti ja kutsun ka teisi saadikufraktsioone üles moodustama töörühmi, kes hakkaksid välja töötama oma seisukohti just kodakondsuse ja inimõiguste üldiste garantiide kohta.

Juhataja

Palun arvestada Liia Hänni ettepanekuga. Goderdzi Ahaladze.

G. Ahaladze

Lugupeetud spiiker! Ma paluksin informeerida saadikuid olukorrast vabariigis. Tänan!

Juhataja

Me anname informatsiooni kohe esimesel võimalusel, kui operatiivandmed on koondatud ja meile esitatud. Ja ilmselt me teeme seda täna mõnedki korrad päeva jooksul. Veel üks meeldetuletus enne päevakorra juurde minekut. Järgmise istungjärgu teine päev on pühendatud valitsuse infotunnile ja saadikute arupärimistele. Tutvuge põhjalikult selle juhendmaterjaliga, mida enesest kujutab arupärimine ja kuidas seda esitada.

Anname sõna Viktor Andrejevile vastuseks Teet Kallase küsimusele.

V. Andrejev

Lugupeetud saadikud! Saadik Kallase küsimusele võin teatada järgmist: saadikud Gussev ja Malkovski on praegu komandeeringus Moskvast, saadik Kotšegarov on haige, saadik Panfilov on komandeeringus Tartus. Õppesessioonil on saadikud Volkov, Labassov, Jermolajev ja Petinov. Saadikud Novohatski, Menšikov, Jevstignejev ja Zahharov osalevad kolme linna – Narva, Kohtla-Järve ja Sillamäe – ühisistungjärgul. Ning saadik Israeljan kohtub praegu valijatega. Ja nagu mulle äsja teatati, kohtub saadik Eller täna sõjaväelastega ja puudub seetõttu hommikusest istungist.

Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimese lugemise jätkamine

Juhataja

Nüüd päevakorra juurde: Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimene lugemine. Kaasettekandeks anname sõna Eesti Vabariigi justiitsministrile Jüri Raidlale.

J. Raidla

Lugupeetud rahvasaadikud! Esimese lugemise raames oleme ära kuulanud töögrupi juhi Paul Varuli ettekande ning tõenäoliselt oluks saadikutel kasulikum ja mõnevõrra huvitavam, kui ettekandele korrespondeeruvad kaasettekanded võiksid olla opositsioonilise või kriitilise iseloomuga töögrupi tegevuse suhtes selles mõttes, et välja selgitada võimalikult rohkem vaieldavusi või nõrku kohti selles seaduseelnõus.

Omalt poolt pean kaasettekandjana ütlema, et Justiitsministeeriumi-poolsed ja ka minu isiklikud kui õigusteadlase poolt välja töötatud seisukohad on eelnevalt töögrupiga läbi arutatud, läbi vaieldud, suures osas ka teile välja jagatud omandiseaduse eelnõusse sisse lülitatud. Seetõttu ma alustan mõningatest kommentaaridest seoses omandiseaduse eelnõuga.

Esmalt omab olulist tähendust see, et omandiseaduse eelnõu jõudis Ülemnõukogusse seadusandliku initsiatiivi korras läbi valitsuse. Eile komisjonides toimunud valitsusprogrammi arutelu kinnitas seda, et koos programmi aruteluga suuremal või vähemal määral tuli arutluse alla kohe ka omandiseadus. Tõenäoliselt on siin olemas otsene side ka valitsusprogrammi

õiguspoliitika osaga, täpsemalt 32. leheküljel, kus seisab kirjas: "Valitsus esitab Ülemnõukogule peaaegselt need seaduseelnõud, mis on vajalikud ühiskonna edendamiseks takistavate õigusnormide muutmiseks või nende tühistamiseks." Omandiseadus kuulub kahtlemata nende seaduseelnõude hulka, sellest ka suur tähelepanu, mida omandiseadusele omistavad valitsus ja Ülemnõukogu.

Omandiseaduse eelnõu ja järgneva seaduse põhieesmärgist. Selle ümber on olnud palju diskussioone, ka eilse päeva jooksul on tekkinud küsimusi, kas omandiseadus taolisel kujul on praegu Eestile vajalik või mitte. Ma sõnastaksin omandiseaduse vastuvõtmise põhieesmärgi mitte lähenedes asjale esmalt regulatiivsest küljest, vaid just nimelt teisest aspektist, mis vajab lahendamist, nimelt: anda omandile Eesti territooriumil vaba arengu võimalus. See on omakorda aluseks konkurentsile ettevõtluses, seega omandiseadus oma vooruste ja puudustega kujuneb nii või teisiti turumajandusliku reformi baasdokumendiks. Et mitte jääda paljasõnaliseks, siis ma juhin siinkohal saadikute tähelepanu § 1 teisele lõigule, mis väga selgesti kõneleb sellest, et omandiseadus on baasiks ka kõikidele teistele normatiivaktidele, mis töötatakse välja eesmärgiga reguleerida omandussuhteid.

Järgnevalt mõnedest põhiülesannetest ja ka iseloomustavatest momentidest omandiseaduse juures. Omandi vabast arengust ja ettevõtlusele konkurentsivõimaluste loomisest oli ka juba juttu, see kehtib ka põhiülesannete käsitlemisel edasi. Teiseks põhiülesandeks on regulatiivsus ehk ühiskondlike suhete õiguslik reguleerimine. See on valdkond, mille ümber tõenäoliselt on vaidlusi kõige rohkem. Tõenäoliselt nii juristidel kui ka mittejuristidel hakkab kohe silma see, et seaduses on küllalt palju norme, mis ise nagu mingit otsest eeskirja ei sisalda ega ei kehtesta.

Ma juhiks saadikute tähelepanu tõsiasi, et esiteks on need normid äärmiselt olulised seadusandluse ja selle antud seaduse kompleksuse seisukohalt. Asi on nimelt selles, et ka praegusel hetkel väga paljud senikehtivad seadused ja normatiivaktid reguleerivad omandussuhteid, ka need, millele on viidatud omandiseaduse eelnõus ja millele seal viidatud ei ole.

Kolmandaks, see puudutab otseselt regulatiivsust, ma rõhutaksin seda, et omandiseadus on suunatud praegu n.-ö. hetkeülesannete lahendamise seisukohast väga mitmete takistuste mahavõtmisele, mis praegune seadusandlus omandile seab. Tooksin siin ühe põgusa näite selle kinnituseks. Koos omandiseaduse eelnõuga esitatakse Ülemnõukogule, teile arutamiseks ka täiendused ja parandused tsiviilkoodeksisse. Teatavasti kõige olulisemad omandussuhteid reguleerivad õigusnormid on praeguseni inkorporeeritud tsiviilkoodeksisse. Ja kui me analüüsime neid paragrahve, mis kuuluvad seaduseelnõuga koos esitatud projektiga

tühistamisele tsiviilkoodeksis, siis võtkem näiteks kas või tsiviilkoodeksi paragrahvid 110 ja 111, mille tühistamise korral, kui Ülemnõukogu seda teeb, võetakse maha piirangud kodanike poolt elamute omandamiseks. Teatavasti siiani kehtivad reeglid, mille kohaselt ühe kodaniku omanduses võib olla vaid üks elamu, ja § 111 kohaselt, juhul kui pärandamise või mingi muu tehingu või juriidilise fakti korral satub kodaniku omandusse rohkem kui üks elamu, kuulub see ühe aasta jooksul võõrandamisele. Ma arvan, et see on küllalt kujukas üksiknäide selle kohta, millisel viisil omandiseaduse regulatiivne toime hakkab toimima kohe pärast omandiseaduse vastuvõtmist, rääkimata siinkohal perspektiivsest arengust, mis on vajalik meie edaspidiste majandusprogrammide täitmiseks.

Neljandaks, omandiseadus praegusel kujul, kui ta vastu võetakse, likvideerib kehtestamise hetkest riikliku omandi õigusliku eelisseisundi ja monopoolsuse. Kommenteeriksin seda lõiku mõne mõttega. Esiteks, meie ühiskonnas, meie riigis on riiklikul omandil olnud viimaste aastakümnete vältel selgelt totaalne iseloom ja, teiseks, eeliskaitstuse iseloom. Mul ei ole kahjuks kasutada väga täpset statistikat, kui suur osa üldse Nõukogude Liidu territooriumil asuvast varast kui sellisest kuulub riiklikku omandisse, kuid ma võin viidata ainult ühel teaduskonverentsil läbijooksnud andmetele – see on 90%. Praegu meie arutusel olev omandiseaduse eelnõu mitte ainult ei deklareeri omandivormide võrdsust, vaid kehtestab selle võrdsuse ka seaduse ees, nii regulatsiooni kui kaitse seisukohalt. Jällegi koos omandiseaduse eelnõuga on esitatud tsiviilkoodeksi paranduste projekt, kus nähakse ette juba otseselt ära muuta tsiviilkoodeksis need sätted, mis tagasid riiklikule omandile kaitse seisukohalt eelisseisundi.

Viiendaks. Omandiseadus käesoleval kujul annab võimalused vara, see tähendab omandi vabaks siirdamiseks ühest omandivormist teise. Teatavasti siiaamaale näiteks riiklikust omandist vara siirdamine teistesse omandivormidesse on olnud piiratud äärmiselt suure hulga kõikvõimalike instruksioonidega, mõningatel juhtudel ka valitsuse määrustega. Et kinnitada toodud väidet, jälgigem omandiseaduse eelnõus terminoloogiat ja mõistet "aparaat", mida kasutatakse riiklike omandussuhete reguleerimisel ja võtmeküsimuseks on siin loobumine riikliku ainuomandi mõiste kasutamisest. Ainuomandil on olnud Nõukogude Liidus õiguslikult ja poliitiliselt kindel tähendus, mis andis jällegi eelisseisundi riiklikule omandile. Kui ainuomand võtta seadusandlikult kasutusele, ja praegu ta meil kasutusel on, sealhulgas ka 16. novembril 1988. aastal tehtud Eesti konstitutsiooni täienduses, siis sisuliselt tähendab see seda, et seadusandja pärast seda, kui ta on arvanud teatava osa varast ainuomandisse, teeb iseendale piirangu ja ei võimalda seda omandit enam regulatiivses korras edasi anda. Ma eeldan, et väga oluline riiklikust ainuomandi mõistest omandiseaduses loobumisel on näiteks

maaseaduse puhul ja paljude teiste järgnevate seadusandlike aktide puhul, mis võtab maha piirangu, et teatavaid omandiõiguse objekte ei ole võimalik isegi Ülemnõukogu enda poolt, kui ta on kehtestanud ainuomandi, edasi viia teisele õiguslikule režiimile, edasi anda teiste omandiõigussubjektide omandusse. Järelikult ainuomandist loobumine ei ole mitte ainult tsiviilõiguslik probleem, vaid ta on ka riigiõiguslik ja riikliku ülesehituse seisukohalt tähtis probleem. Antud normiga Ülemnõukogu, kui ta selle kehtestab, loobub ise teatavatest suveräänsuse piirangutest, mida varasemate seadustega on vastu võetud.

Kuuendaks momendiks omandiseaduse eelnõu juurde kommentaarina. Omandiseaduse eelnõu praegusel kujul loob aluse reaalsele privatiseerimisprogrammile, kuivõrd on võetud kasutusele eraomandi mõiste. Tõenäoliselt võib ka eraomand olla üheks tõsiste vaidluste objektiks ja need vaidlused võivad lisaks õiguslikele momentidele olla seotud ka poliitiliste ja ideoloogiliste momentidega. Ma tootsin siin ühe lühikese paralleeli praegu Nõukogude Liidus vastu võetud omandiseadusega, kus tõepoolest otseselt terminit ega mõistet "tästnaja sobstvennost" ei kasutata. See ei tähenda seda, et Nõukogude Liidu omandiseaduses eraomand kui nähtus, kui fenomen puuduks. Seda märkavad saadikud-spetsialistid-poliitikud, kes analüüsivad ka meie vabariigi omandiseaduse eelnõu ja võrdlevad seda paralleelselt Liidu omandiseadusega. Ma tahaksin lihtsalt viidata tõsiasjale, et Liidu seadusandjad, tunnetades, et eraomand Nõukogude Liidus mittelegaliseerituna nagunii eksisteerib ja nagunii toimib, kasutavad erinevaid termineid selle omandivormi reguleerimiseks. Ma tootsin ühe näite: möödunud kahe aasta vältel tuli käibeale Nõukogude õiguses "individualnaja trudovaja sobstvennost", mille kaudu püüti eristada seda osa isiklikust omandist, mis on Nõukogude kodanikele lubatud ja mida kodanik järgnevalt võib kasutada majandustegevuse, täpsemalt öeldes kaubatootmise alusena.

Korrespondeeruvalt eraomanduse mõiste sissetoomisega ja eelneva kommentaariga sellele ma lisaksin juurde seitsmenda aspekti, mida on vajalik tähele panna eraomandiõiguse käsitlemisel seaduseelnõu juures. Nimelt loobutakse siin küllalt lootusetu eduga siiani läbiviidud eristamisest isikliku ja eraomandi vahel. Nimelt meil on nii Eesti kui ka varem vastuvõetud üleliiduliste seadustega mitte ainult lubatud, vaid ka reguleeritud individuaalne tööne tegevus, kõikvõimalikud tegevused seoses patendindusega jne. Protsess on ammu alanud. Sellises situatsioonis on ülimalt küsitava väärtusega jagada isikuomanduses olevaid objekte n.-õ. isikliku omandi režiimiga objektideks ja eraomandi režiimiga objektideks. Olgu asja juurde väike huumor. Tõepoolest on võimalik ilmselt teha jaotus äärmiselt primitiivselt. Näiteks, et kaks kodanikku ei saa kunagi ühte hambaharja kasutada, siis tuleb tõepoolest hambahari kuulutada isiklikuks omandiks. Põrandaharjaga aga tekib raskusi, kui mitmekorterilises majas

naaber annab naabrile võimaluse koridori koristada ja 5 kopikat selle eest võtab. Siis on tegemist eraomandiga, kuivõrd kasutati seda harja tulu saamiseks. Tõin selle küllalt primitiivse näite selleks, et demonstreerida peaaegu lootusetut katset kodanike valduses olevate objektide jagamisest isiklikuks ja eraomandiks.

Neljas probleemide plokk, mis ka kindlasti seondub arutatava seaduseelnõuga, on selle seaduse ajaline iseloom. Eelnevalt mitmetes arutlustes on juba läbi jooksnud mõtted selle kohta, et vastuvõetav omandiseadus justkui kannab ka ajutist iseloomu, nagu on kandnud ajutist iseloomu küllalt paljud varasematel ja lähematel aegadel vastuvõetud õigusaktid.

Sellel väitel on oma alus ja samal ajal see alus puudub. Nimelt siin tuleb vahet teha seadusandliku akti, käesoleval juhul seaduse vormi ja seaduse normi vahel. Vormiliselt võib tõepoolest prognoosida seda, et omandiseadus eraldi, iseseisva aktina ei pea väga pikka aega eksisteerima. Ma ei julge prognoosida, kui pikk see aeg on, kuid see aeg on siiski mõõdetav, ma arvan, aastaga, mitte mõne kuuga. Kuid see ei tähenda seda, et ajaliselt piiratud oleks selles seaduses kirjapandud normide, s.t. õiguslike sätete kehtivus.

Asi on nimelt selles, et õigussüsteemi seisukohalt omandiõigusnormid kui fundamentaalse iseloomuga normid, mis on kutsutud ühiskondlikke suhteid reguleerima, varem või hiljem inkorporeeritakse tsiviilkoodeksisse. Praegusel hetkel ei ole otstarbekas tegelda omandiõiguslike uute normide inkorporeerimisega tsiviilkoodeksisse, kuivõrd tsiviilkoodeksi paljud normid peavad lähemas tulevikus nii või teisiti nagunii muutmisele minema, seetõttu me kaotaksime oma tsiviilkoodeksis süsteemsuse ja meie õigusliku reguleerimise efektiivsus kahtlemata langeks. Seetõttu mul on ettepanek – see omab ka küllalt tõsist propagandistlikku rolli või tähendust – omandiseaduse norme ikkagi käsitleda normidena, mille me võtame vastu väga pikaajaliseks toimeks. Samas peame silmas ka seda, et valdav osa nendest normidest, välja arvatud viitelised normid, mis praegu omandiseaduses kirjas on, kuuluvad tulevikus lülitamisele Eesti tsiviilkoodeksisse. Et käesoleva omandiseaduse kas täienduste või parandustega ja parandatud kujul vastuvõtmine kõrvalekaldumatult vajalik on, vahest erilist argumentatsiooni ei vaja seetõttu, et praktiliselt ilma uudse lähenemiseta omandisuhete reguleerimisele majandusreformi sisuliselt ei ole võimalik käivitada.

Ja lõpetuseks. Tõepoolest meie seadusandluses, eriti just viimase perioodi seadusandluses on tekkinud küllalt palju vastuoksusi, on tekkinud küllalt palju problemaatilisi situatsioone seoses sellega, et ühed või teised normid, mis meil on vastu võetud, ei toimi, või täpsemalt öeldes, nad ei tööta veel meie majanduses. Seda probleemi on tunnetanud nii Ülemnõukogu saadikud kui valitsuse liikmed. See on ühelt poolt seotud ka sellega, et just nimelt sellised fundamentaalsed seadused nagu omandiseadus on meil väga pika aja jooksul puudunud

uudsetes majandamistingimustes. Teiselt poolt on see tingitud sellest, et paljude seadusandluse infrastruktuuri piirimaadel seisvate aktide vastuvõtmine situatsioonis, kus seadusandluse südamik puudus, iseenesest lõi võimaluse vastuolude tekkimiseks seadusandluses. Lähemas perspektiivis selle olukorra parandamise nimel võttis valitsus vastu seisukoha, mille kohaselt käesoleva aasta oktoobris-novembris korraldatakse Justiitsministeeriumi ja Majandusministeeriumi poolt ekspertide kaasamisega ekspertiis seni vastuvõetud seadusandlikele aktidele kahest aspektist. Esiteks, juriidiline töövõime ja, teiseks, nende potentsiaal realiseerimiseks üleüldse meie praeguses majandussituatsioonis.

Juhataja

Meil on kindlasti küsimusi. Samal ajal tuletan meelde Ülemnõukogu liikmetele, et seaduseelnõu esimesel lugemisel sõna ei võeta, vaid esitatakse ainult küsimusi ettekandjatele.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Ma tahan esitada küsimuse härra ministrile. Peatükis 4, kus on juttu teiste liiduvabariikide ja välisriikide ja nende organisatsioonide omandist, on välja jäänud üks moment – NSV Liidu omand. Oletame sellist varianti, et vabariik on täiesti iseseisev, mingeid poliitilisi sidemeid Liiduga ei oma, kuid ütleme, et on leping kaitseküsimustes. Ja oletame, et siin asuvad mingid sõjaväekontingendid. Loomulik, et neis sõjaväekontingentides eksisteerib mingi tootmine, s.t. see pole mingi vabariigi omand, vaid on NSV Liidu omand. Kas seda küsimust liidulise omandi, mitte ainult liiduvabariikide omandi kohta on arutatud või mitte. Tänan!

J. Raidla

Kas töögrupp täpselt sama küsimust arutas või mitte, ma ei ole informeeritud. Eelduste kohaselt on töögrupp lähtunud siin tõsiasjast, et ka Liidu omandiseaduse alusel liiduvabariikide omand on taandatav Nõukogude Liidu omandile, näiteks kaitseküsimustes. See märkus, mis tehti praegu hr. Lebedevi poolt, tuleks tõepoolest läbi arutada homses Ülemnõukogu Presiidiumi ekspertkomisjonis just nimelt õigusliku regulatsiooni seisukohalt, kuivõrd probleemi olematuks tunnistada ei ole põhjust ega õigust.

R. Veidemann

Härra juhataja! Minu küsimus puudutab tõlgendamist, nimelt § 6. Kas, hr. justiitsminister, § 6 lg. 1 käsitleb tehinguna ka niisugust akti, kus mingisuguse seadusandliku akti tulemusena

muudetakse mingi üksus juriidiliseks isikuks ja seeläbi saab ta kohe omanikuks? Ma pean silmas seda kõige suuremat, kõige raskemat probleemide ringi, kuidas üldse riiklikust omandist tekib eraomandus, kooperatiivne omandus ja kuidas toimub privatiseerimisprotsess. Ma toon ühe konkreetse näite. Meil on praegu mitmed väljaanded muutunud juriidilisteks isikuteks ja ajalehed on seeläbi muutumas omanikeks. Kui seda tehakse akti kaudu, kas seda võib tõlgendada ka tehinguna?

J. Raidla

Tehingud on meie tsiviilkoodeksis ette nähtud. Need on reeglina lepingulised suhted, mille vahendusel toimub vara üleminek ühelt subjektilt teisele. Kui on tegemist privatiseerimisprogrammiga, siis ka eelnevalt selle omandiseaduse eelnõu kommentaarides oli kõneks siirdamine. Kui on tegemist riikliku omandiga, siis kas meeldib meile või mitte, on riik olnud seni selle vara omanik. Järelikult peab ta vastu võtma ka vastava organisatsioonilisel tasemel vara siirdamise akti, millel on õiguslik jõud uuele juriidilisele vara üleminekule sel juhul.

M. Madissoon

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud minister! Projektis on öeldud, et vara majandusliku kasutamise tulemused kuuluvad vara omanikule. Sellega seoses on küsimus algkapitali baasil tekkinud suurenenud varade kuulumise osas, konkreetset KEK-ide varade osas. Küsimus on praktilist laadi. KEK-id reorganiseeruvad, tähendab KEK-id on tekkinud majandite sissemaksude, osanike maksude baasil. See vara on mitmekümnekordselt suurenenud ja see peaks kuuluma nüüd osanikmajanditele. Kuid nüüd on siin vahel KEK-i töökollektiiv, kes on osalenud selle vara suurendamises. Ja see pretendeerib praegu osa varade peale. Kas neil on selleks õigus või ei ole ja milline osa võiks kuuluda neile?

J. Raidla

Selle probleemiga ma olen praktikuna päris palju kokku puutunud ja juristina on vastus küllalt lihtne. Kui on osanike poolt moodustatud, siis on vara osanike oma. Nüüd on küsimus sellest, kas ta on KEK-i kollektiivi oma või mitte. Ka juristina on siin vastus mitte eriti keeruline, Kui teatav hulk osanikke moodustab firma, siis see firma palkab tööle vastavad vajalikud töötajad. Need töötajad kollektiivina ei muutu mitte algkapitali suurema kapitali omanikuks, vaid nende suhe osanikega toimub töösuhete kaudu selle firma vahendusel. See oleks ka sellele vastus. Olukord on momendil keerulisem selles osas, et KEK-ide ja üldse EKE süsteemis

tervikuna on toimunud väga suur osanike kui juriidiliste isikute muudatus. Nimelt väga palju neid osanikke, kes algul vara kokku panid ja algkapitali löid, on kas ühinenud, likvideeritud, uued juurde tulnud ja nende osakute väljaarvutamine on keeruline just nimelt sellest aspektist. Nii palju, kui mul praegu informatsiooni on selle kohta, tegutseb EKE süsteem antud küsimusega üliaktiivselt. Selline üliaktiivne tegutsemine on tingitud lisaks õiguslikule aspektile ka veel majanduslikust aspektist, kuivõrd kõikvõimalik elukallidus organisatsioonidel on niivõrd kõrgeks tõusnud. Ehitushindade väga kõrgeks tõusmise tõttu on väga suur osa KEK-i osanikmajandeid muutunud tellimisvõimetuks oma rahalise seisu tõttu, nii et see on praegu seda protsessi kiirendanud.

A. Sirendi

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud minister! Eesti Vabariigi omandiseadus ei reguleeri inimese olemist määrava nn. substantsiaalse omandi ja fundamentaalse omandi õigusega määratletavaid suhteid. Ma mõtlen siin substantsiaalse all selliseid omandeid nagu anded, oskused, teadmised, füüsiline ja vaimne tervis, usk, moraal, vabadus, tõearmastus, kindlusetunne. Täheleb, need kõik võivad olla nii individuaalses kui kollektiivses omanduses. Neid saab tööga luua, parandada, hävitada, kuid ei saa tavalisel kombel riisuda või omastada. Ja teiselt poolt ka fundamentaalne omandus, nagu aeg ja ruum, kusjuures nendel on ka üleminekuomadused, nagu info, eluruum ja maa – need omandisuhted ei ole selle omandiseadusega määratletavad. Kas te peate vajalikuks seda preambulas või kuskil mujal piiritleda, milliseid inimese kui füüsilise või juriidilise isiku välise vara omandussuhteid käsitleb ainult see seadus?

J. Raidla

Käesolev seadus reguleerib tõepoolest ainult neid suhteid, mis on seotud vara või omandi valdamise, kasutamise, käsutamisega. Mis puudutab neid substantsiaalseid fenomene, millest te praegu rääkisite, siis traditsioonilises asjaõiguslikus mõttes omandiõigust reguleeriv seadusandlus neid käsitlema ei peagi. Hoopis teine küsimus on näiteks loomeprotsessi produktidega. Jutt käib sel juhul intellektuaalsest omandist, s.t. inimese ande, leidlikkuse, teadmiste rakendamise tulemustest. Siin on lisatud töögrupi juhi Paul Varuli seletuskiri, mille kohaselt ka intellektuaalset omandust reguleeriv seadus töötatakse eraldi välja, täpsemalt öeldes osa sellest seadusest on juba väljatöötamisel. Sellega on tegelnud Tallinnas Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Instituut. Intellektuaalset omandit ma ei nimetakski omandiks, sellepärast et see on kõrgema kategooria nähtus kui omand. Omand seondub teadvuses ja ka

juriidilises teadvuses ikkagi väga suuresti ja üksüheselt varaga. Neid fenomene kaitseb muu seadusandlus, sealhulgas ka näiteks tsiviilkoodeksis § 8 "Kodaniku au ja väärikuse kaitse", kuid kõige olulisemat kaitset nendele fenomenidele pakub kriminaalõigus.

L. Arro

Lugupeetud minister! Omandiseadus peaks olema üks põhiseadus, mille järgi me hakkame tegema teisi seadusi – maaseadust jne. Praegune esitatud projekt aga jätab väga palju otsi lahti ja oleks vaja mõningaid paragrahve ja punkte konkretiseerida. Näiteks § 16 2. osa eraomandi tekkimise kohta ei ole arusaadav, kas eraomandiks võib lugeda ka endist Eesti Vabariigi aegset omandit või ei või. Omandiseadusega peaks olema see ära määratletud. Siin on ainult öeldud, et omand tekib teatud tuludest, ettevõtlikkusest jne.

J. Raidla

Sellele küsimusele vastamiseks tuleb kindlasti viidata ka veel sama paragrahvi teisele lõikele ja täiendada, ma pean silmas mitte selles seaduseelnõus praegu, vaid täiendada kogu probleemi poliitilise otsusega. Saadikud kindlasti panid tähele eilses peaministri kõnes üht probleemide ringi, mille suhtes see seondus maaseadusega ja mille suhtes valitsus palub enne seaduseelnõu lõplikule väljatöötamisele asumist Ülemnõukogu selget poliitilist seisukohta, sest vastasel korral võivad valitsuse töögrupid esitada ka seaduseelnõu redaktsiooni, mis võib-olla ei ole vastuvõetav. Sama küsimus puudutab probleemide ringi, mis on seotud natsionaliseerimise, denatsionaliseerimisega ja omandi pädevuse või, täpsemalt öeldes, õigusjärgsuse küsimusega. Kui Ülemnõukogu võtab vastu otsuse õigusjärgsusest, siis sellele järgnevad selgelt kohe õiguslikud ja seaduslikud järeldused, et tollasest ajast kehtiv omandussüsteem kuulub ulatuses, mis on majanduslikult ja materiaal-tehniliselt võimalik, restaureerimisele. Selle seaduse olemasolu ja mitteolemasolu selle otsuse langetamist ei ütle ette ega takista.

V. Kois

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra minister! Mul on küsimus esitatud eelnõu paragrahvide 34 ja 35 osas. Neis räägitakse riigi omandist. Eesti Vabariigi omandiks on Eesti Vabariigile kui riigile kuuluv vara.

Kõige sagedamini sõna "riik" me kasutame kahes mõttes. Väga laias mõttes kui territooriumi, kui rahvast, kes elab sellel territooriumil, kui teatud maad. Teises mõistes on sõna riik kui administratsioon, kui valitsus. Ja kui me räägime omandist, siis peame ilmselt väga

konkreetselt rääkima, et see on omand, mida käsutab selle riigi valitsus. Ja siit edasi on mul selline küsimus. Kui me praegu räägime, et Eesti Vabariigi omandiks on Eesti Vabariigile kui riigile kuuluv vara, siis järgmine paragrahv Eesti Vabariigi omanduses on maa, maapõu, atmosfäär, õhk, jne. jne. Kas tähendab see seda, et üksnes Eesti valitsusel saab olema omandiõigus maale, metsale jne. Kas see tähendab, et maa ei saa olema eraomandiks või et mets ei saa olema eraomandiks ehk mingiks teiseks omandiks peale riikliku?

J. Raidla

Vastus on küsimuse asetamisele vastupidine. Eelnevalt oli juttu loobumisest ainuomandist. See on esimene kommentaar meenutusena selleks vastuseks. Teiseks, selle vara suhtes, mis praegusel hetkel kuulub riiklikusse omandisse ja mis ei ole siirdatud teiste omandiõiguse subjektide valdusse, kasutusse ja käsutusse, on lõplik omanik rahvas oma Ülemnõukogu näol. Valitsus oma allasutustega saab omanikuks olla niivõrd, kuivõrd Ülemnõukogu selle ja järgnevate seadustega selle omandi tema valdusse, kasutusse ja käsutusse delegeerib. Nii et kõrgeim omanik on riigis alati kõrgeim seadusandja. Ei, just nimelt monopol võetigi maha sellega. Kui Ülemnõukogu võtab vastu maaseaduse, milles nähakse ette maaeraomand, siis selle paragrahvi edasiarendusena võib see maa sattuda eraomandusse vastavalt tingimustele, millega Ülemnõukogu seaduses tingimused kirja paneb.

J. Põld

Mul on selline küsimus. Paar aastat on diskuteeritud sellise nähtuse üle, nagu on rahvaettevõtte. See peaks sisuliselt nagu tähendama denatsionaliseerimist. Millisena teie näete tulevikus sellist denatsionaliseerimist, kas hindate seda positiivselt või eitavalt?

J. Raidla

Kas ma tohin täpsustada rahvaettevõtte rolli privatiseerimises positiivselt? Küsimus oli selliselt asetatud. Ma käsitlen rahvaettevõtet mitte eriliselt laialdaselt kasutatava ühe etapina privatiseerimisprogrammis. Rahvaettevõtte põhimäärust tuleb täiendada, parandada. Vastavad ettepanekud on juba praegu tehtud nimelt selles suunas, et väiksemate valudega oleks võimalik rahvaettevõttest moodustada edaspidi aktsia põhimõttel töötav firma, aktsiaselts.

S. Sovetnikov

Palun öelge oma arvamus, kas on otstarbekas avaldada projekti ajalehtedes üldrahvalikuks arutamiseks?

J. Raidla

Möödapääsmatut vajadust ma selleks ei näe.

A. Paju

Austatud juhataja, lugupeetud minister! Kas ei kommenteeriks te lähemalt paragrahv 37 viiendat lõiku, siin on sõnaselgelt kirja pandud "Eesti Vabariigi territooriumiga piirneva läänemere majandustsoonis asuvate ressursside hooldamis-, kasutamise- ja käsutamisõigus". Selles seisundis, kus me praegu oleme, me teame, kes seda nii valdab, kasutab ja käsutab ja kui palju meil on praegu selles osa.

J. Raidla

Kommentaari on siin mitte üheaspektiline, vaid kaheaspektiline. Kaks võimalust on. Esiteks, kui meil on oma riigipiir, siis vastavalt rahvusvahelistele lepingutele langeb ka see majandustsoon selle õigusliku režiimi alla. Teiseks, praegu on meie piir ühtlasi Nõukogude Liidu piir, siis järelikult on võimalik selle viienda lõike realiseerimine kokkuleppel Nõukogude Liiduga, et Eestile proportsionaalselt langeva riigipiiri ulatuses vastav majandustsoon on Eesti käsutuses. Selline on kokkulepperežiim sel juhul. Kahtlemata jaotusmehhanism sel juhul ju muutub, jaotusmehhanism põhineb praegu sellel, et majandustsoon kuulub Liidule terviklikult ja Liit on vastavate organite vahendusel kompetentsi ära jaganud, kes millises tsoonis ressursse käsutab.

Juhataja

Ja viimase küsimuse hr. Raidlale esitab Heldur Peterson.

H. Peterson

Austatud juhataja ja härra minister! Mul oleks üks küsimus. Siin on paragrahv 6 "Omandiõiguse tekkimine" ja on ära seletatud, kuidas see võib tekkida. Kuid me siiski olime omandiõigusega riik mõnikümmend aastat tagasi ja oleks vaja viienda ja kuuenda paragrahvi vahel eraldi lõik või paragrahv, mis käsitleks omandiõiguse taastamist. Nimelt, taluseaduses me andsime prioriteedi just endistele omanikele, kes taastavad oma valdusi. Samasugune seis on olemas ka linnades ja alevites, ja kui me ei austa endisi omanikke, mille baasil on tekkinud praegused uued tootmishooned ja väärtused, siis ei ole ka usku uue tekkimisse. Kas on teil plaanis need omandiõiguse taastamise küsimused siduda eraldi igas seaduses või on siiski

võimalik ka siia üldisse raamseadusse panna vastav lõik, kuidas ikkagi taastatakse endine omandiõigus ja kuidas on selle side rehabiliteerimise määruise või seadusega.

J. Raidla

See on küsimus, millest me juba ka korra põgusalt rääkisime. Kui jutt puudutab näiteks maad, siis tuleb langetada seisukoht 23. juuni 1940. aasta maa natsionaliseerimisakti kehtivuse või tema tühistamise kohta. See probleem ei ole mitte pelgalt juriidiline, kui Ülemnõukogu langetab niisuguse seisukoha, siis teie ettepanek sellise õigussätte lülitamiseks ka käesolevasse seadusesse on kohane. Kui Ülemnõukogu kohe seda seisukohta ei langeta – ma eeldan, et see vajab väga põhjalikku läbitöötamist, majanduslikku, poliitilist ja sealhulgas humanistlikku läbitöötamist –, siis sel juhul on võimalik vastava aktiga, mida Ülemnõukogu võtab vastu hiljem, seda seadust ka vastavalt täiendada.

Seoses rehabiliteerimisega makstakse rehabiliteeritutele praegu välja teiste õigusvastaste ebaseaduslike toimingutega tekitatud kahju kas kompensatsiooni või vara tagastamise korras. Denatsionaliseerimine on tunduvalt laiaulatuslikum protsess, sealhulgas ka endise eraomandi taastamine denatsionaliseerimisprotsessi käigus, nii et praegu kehtiva seadusandluse järgi, s.o. 19. veebruari 1989. aasta määruise järgi, mida te silmas pidasite, need eraomandi taastamised selle määruise alla ei laiene.

Juhataja

Täname hr. justiitsministrit ja teiseks kaasettekandeks saab sõna majanduskomisjoni esimees Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja, kolleegid! Omandiseadus on see seadus, mida ootavad paljud, ja valitsuse poolt esitatud omandiseadus on kahtlemata vajalik seadus, kuid ta on esitatud kujul eelkõige raamseadus. Ja seda vaatamata oma pikkusele. Eesti Vabariigi põhiseaduses oli ju ainult üks paragrahv omandi kaitseks. Majanduskomisjon leiab, et ainult selle seaduse vastuvõtmisel jääb omandiseadus õhku rippuma. Vajadus maaseaduse, taluseaduse täiustamise, rendiseaduse järele on ilmselge. Kuid millal need seadused ilmuvad, ei ole veel päris selge. Need on vaja vastu võtta. Ka omandiseaduste käivitamise kohta käivaid määrusi tuleb vastu võtta. Ning siis oleneb juba palju ka Ülemnõukogu tööst, sest me peaksime need seadused kindlasti vastu võtma enne, kui me läheme suvepuhkusele.

Me teame, et seoses nende seaduste puudumisega toimub ka riigivarade müümine, tasuta ülekandmine kooperatiividele, ühistutele, teistele üksikutele inimgruppidele. Meil puudub praegu ka konkreetne seisukoht, kuidas toimub riikliku omandi üleandmine munitsipaalomandiks. Seaduses puudub selles osas konkreetne käsitus. On ka fakte, kus linnavõimud, maakonnad on tasuta üle andnud või müünud üksikutele inimgruppidele hooneid. Viimane näide "Maalehest" seoses "Eesti Aianduse" probleemiga. Arvame, et kuni omandiseaduse vastuvõtmiseni ja vastava mehhanismi loomiseni tuleks võib-olla peatada praegu riikliku omandi väljajagamine sellisel kujul. Kuid selleks, et ikkagi privatiseerimine läheks lahti, on vaja Ülemnõukogul vastu võtta riigivarade valitsuse seadus ja riigikontrolli seadus. Riigikontrolli seaduse esimene lugemine juba toimus.

On tekkinud arvamusi, et seaduse projektis tuleb paremini kirja panna riikliku omandi mõiste, samuti juriidilise omandi mõiste. Nii et siin tööd veel on. Palju on seaduse projektis viidatud ka teistele Eesti Vabariigi seadustele, millised praegu puuduvad. Nii et see kinnitab veel kord, et on vajalik käivitusmehhanism samuti vastu võtta.

Omandiseadusega seoses tekib küsimus ka 1940. aastal natsionaliseerimisse ja deporteerimisse suhtumisest, millest juba ka eespool oli kõneldud, sest kuidas hüvitada nendele inimestele vara, mille nad andsid "vabatahtlikult" kolhoosidele, sovhoosidele. Praegu toimub represseeritutele küll varade tagasiandmine, rahaline hüvitamine. Küsimus on tegelikult palju laiem, kaasa arvatud ka kõigi pärijate väljaselgitamine, sest siin me tihtipeale ei ole läinud lõpuni pärijate kogu ringi väljaselgitamisel, arvestades ka neid, kes on sunnitud olnud kunagi Eestist lahkuma.

Kuid teiselt poolt me peame mõistma seda, et ehitame üles Eesti Vabariiki. Me oleme just nii rikkad või vaesed, kui me oleme, ja sellega me peame arvestama. On olnud arvamusi, et me peaksime praegu igasuguste hüvituste maksmise lõpetama kuni omandiseaduse ja teiste vajalike dokumentide vastuvõtmiseni. Omandiseadus on niivõrd tähtis dokument, et majanduskomisjoni arvates tuleks see avaldada uuesti ajakirjanduses, kohe kõige lähematel päevadel. Seadust peaks arutama ka raadios, televisioonis ("IME-stuudios", "I-stuudios") ning oleks vaja, et töögrupi liikmed ja valitsuse esindajad ja kõik asjahuvilised teeksid selgitavaid artikleid, mida ikkagi toob enesega kaasa omandiseadus, sest meie väärastunud vaatevinklis ja ideoloogias on ta muidugi olnud hoopis teistsugune.

Majandusküsimusi pole arutatud Ülemnõukogus kuigi tihti ja tuleb öelda, et saadikuid see tihti ka ei huvita. Mul on eriti kahju, et saadikud võrdsete õiguste grupist ja kommunistlikust fraktsioonist, kes on sõnades väga tihti öelnud, et on vaja just majandusasju arutada, on läinud

ära. Analoogne olukord oli ka siis, kui hr. Varul tegi ettekande omandiseadusest. Siin tekibki see sõnade ja tegude vastuolu.

Koos omandiseaduse vastuvõtmisega, kas teisel või kolmandal lugemisel, me peame muutma ka tsiviilkoodeksi paragrahve. Me teeme ettepaneku, et need paragrahvid kõigile rahvasaadikuile ka välja jagataks, et me teaksime, mida muudame ja tühistame.

Lõpuks tahaksin peatuda ka komisjoni töö raskustel. Esiteks, mitte kõik komisjoni liikmed ei osale komisjoni töös. Kui ma tegin ettepaneku komisjonide liikmete valimiseks, siis tuli jällegi võrdsete õiguste grupilt ettepanek lülitada komisjoni Aleksandr Gussev, kuid kahjuks ta on komisjonis käinud vaid ühel korral. Rohkem tal ei ole aega olnud komisjonis viibida, ta küll lubas, et hakkab käima, aga kahjuks ta ei ole veel siiani jõudnud. Praktika on näidanud, et vähe saavad viibida komisjoni istungitel ka need saadikud, kes on mõnes teises komisjonis kas juhtival kohal või lülitunud teise komisjoni töösse, nagu hr. Junti, kes on õiguskomisjoni aseesimees, ja hr. Kaljuvee. Sellest tulenevalt olekski selline ettepanek, et saadikud, kes ei taha või ei saa osaleda majanduskomisjoni töös, teeksid ka ametliku vastava taotluse, et nad loobuvad sellest. Siis saaksime valida need, kes tahaksid seal tööd teha. Ülemnõukogu juhatusel olekski veel selline ettepanek, kui me hakkame reglementi muutma, et siis me peaksime komisjonide koosseisu täpsustama.

Et valmistada omandiseaduse projekt teiseks lugemiseks, palume kõigil saadikuil, saadikurühmadel ja komisjonidel esitada kirjalikult oma ettepanekud projekti kohta, kaasa arvatud ka need, mis täna mitmel pool küsimustena ministrile ja eelmine kord töögrupi juhile esitati. Siin on juba meile ka tulnud mõningaid ettepanekuid ja ma arvan, et neid kõiki saab arvestada. Loodame muidugi tõhusat koostööd töögrupiga, eelkõige valitsusega, kes esitas selle seaduseelnõu.

Juhataja

Kaasettekanne oli nii põhjalikult esitatud, aga veel on üks küsimus. Kas Liia Hänni tahab küsida? Palume hr. Veetõusme tagasi kõnetooli.

L. Hänni

Eelmises ettekandes hr. Raidla ütles, tuletas meile meelde, et tegelik riigi varade omanik oleme meie, Ülemnõukogu. Kuivõrd hea ülevaade on Ülemnõukogul, ma mõtlen majanduskomisjonil, riigivarade tegelikust mahust ja olukorrast ja kas ei oleks otstarbekas läbi viia riigi inventuur ning peatada operatsioonid riigivara ümberjaotamiseks seni, kuni Ülemnõukogu ei ole seda mehhanismi välja töötanud?

A. Veetõusme

Esimese küsimuse vastus on lihtne. Me oleme väga kehvast olukorras, me ei tea oma riigivara seisust. Teiseks olekski vaja kiiresti vastu võtta riigivara ametipõhikiri või -seadus, ükskõik, kuidas me nimetame, et juba see organ hakkaks nende asjadega tegelema. Ja kolmas, ma olen sellega täiesti nõus ja ma ka ütlesin, et tuleks peatada riigivara laialijaotamine, aga see on ilmselt meie endi teha. Me peaksime koos õiguskomisjoniga vastava projekti ette valmistama.

A. Paju

Lugupeetud juhataja, austatud kolleeg! Mul oleks sedalaadi küsimus. Nii peaminister oma põhiettekanides, kui ka teie nimetasite, et enne, kui me läheme suvepuhkusele, on vaja vastu võtta terve pakett seadusi, mis oleksid toeks ja aitaksid sellel seadusel ellu rakenduda. Meil on ka enne olnud kogemusi, et seadusi on vastu võetud, aga on jäänud puudu nende seaduste käivitumine ja täitmine. Ma palun teie arvamust konkreetselt, kas selle seaduse käivitamise takistus on psühholoogiline, poliitiline või majanduslikku laadi? Milline neist seda kõige rohkem takistab?

A. Veetõusme

Ma arvan, et kõik need kolm takistavad, sest niikaua, kui meil pole poliitilist selgust, ei hakka omandiseadus väga paljude jaoks lihtsalt tööle. Ei ole 100%-liselt välistatud ka see, et me teeme üldse tühja tööd. Mingi tühine võimalus siiski on, et kõike seda tööd, mida me täna siin hoolega teeme, ei lähe tarvis. Rääkides omandiseadusest ja privatiseerimisest, siis niikaua, kui me ei tea ikkagi maksupoliitikat ja maksustamissüsteemi, on risk omanikuks saada niivõrd suur, et paljud juba sellepärast ei taha. Psühholoogiline laadi takistus, nagu ma ütlesin, see on meis olev ideoloogia, eriti keskmises põlvkonnas, kes ei ole näinud endise Eesti Vabariigi aega ja kes on kasvanud selles õhkkonnas – seda on raske murda.

E. Tupp

Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Veetõusme! Siin § 2 p. 1 ütleb nii, et omanik on Eesti Vabariigis kodanik. Ma küsin, kui me jõuame Eesti Vabariiki *de facto* ja selle üleminekuperioodi ajal selgitatakse välja need *de jure* omanikud, kes endise Eesti Vabariigi ajal omasid kõike seda, ja neile heastatakse kogu see äravõetud ja võõrandatud vara, siis nad omandavad selle kapitali ja kas nii saavad nad uuteks omanikeks? Teist teed ei ole võimalik

leida. Kui me Eesti Vabariiki käsitleme *de jure*, siis ka peaks omandiõigus niiviisi minema. Kas mu mõttekäik on praegu korrektne?

A. Veetõusme

Teoreetiliselt kõik on õige, aga ma arvan, et kogu selle protsessi käivitumine on niivõrd raske ja valuline küsimus, et siin praegu ühest arvamust avaldada ma küll ei julgeks. Teiseks, nagu ma kordasin, me peame arvestama oma rikkust ja vaesust Eesti Vabariigis. Ilmselt tuleks siin, nagu on olnud ka arvamusi, hüvitamisel tihtipeale lähtuda pikaajalisest ja võib-olla teha seda riigiobligatsioonidena. Need küsimused tuleks kõik läbi arutada.

V. Kois

Mul on kaks küsimust. Öelge palun, § 2 "Omanikuna Eesti Vabariigis esineb kodanik", kas selle sõna all mõeldakse ainult Eesti Vabariigi kodanikku või siiski see saab olla Eesti territooriumil alaliselt elav füüsiline isik või üldsegi välismaalane. See on esiteks. Mis mõttes on siin selles paragrahvis kasutatud seda sõna?

Ja teine küsimus. Te rääkisite, et see teine seadus on raamseaduse iseloomuga. Ma arvan, et selle sisseviimiseks läheb vaja väga palju erinevaid seadusi. Ning arvestades, et ilmselt on vaja tunduvalt kiirendada nende seaduste majandusellu juurutamist, siis kas on teie komisjon välja töötanud nende seaduste arutamise ja kinnitamise korra. Mõningaid neist tasuks läbi vaadata ja arutada Ülemnõukogus, teisi – Ülemnõukogu Presiidiumis, mõnede juurutamise võiks instruksioonide ja põhimääruste abil usaldada vahetult valitsusele. Kuid Ülemnõukogus tuleb täpselt ette teada, mis me võtame enda peale, mis usaldame valitsuse hooleks.

A. Veetõusme

Mis puutub kodakondsusesse, siis täna saime teada, et Rahvarindes loodi töögrupp kodakondsuse probleemidega tegelemiseks – sealt me leiame selle vastuse. Aga mis puutub nendesse seadustesse, siis on olnud juba ka mõtteavaldusi, et tõepoolest Ülemnõukogu peaks asja kiirendamiseks teatud osades andma suuremad õigused presiidiumile. See on esiteks. Teiseks, osa asju tuleks teha valitsuse määrustega ja praegu majanduskomisjonil. Meil on olemas valitsuse tööprogramm selleks poolaastaks, kus on ka kõigi nende seaduste arutamise kuupäevad kirjas, nii et kes sellest on huvitatud, võib saada komisjonist täiendavat infot. Nii et valitsusel on tööprogramm täiesti olemas ja sellepärast me ütlemegi täna, et ilmselt on vaja kas pikendada Ülemnõukogu tööd või anda osa volitusi presiidiumile.

A. Tamm

Lugupeetud presiidium, lugupeetud ettekandja hr. Veetõusme! Te puudutasite oma sõnavõttus aianduskoondise maja mahakupeldamist Tallinna kesklinnas Tai t. 49, ühisfirmale. Annan endale aru, et Ülemnõukogu ei saa tegelda iga üksikjuhtumiga, aga kuna siiski tegemist on ühe nahaalsema juhtumiga, kus tõesti pealinna kesklinnast, n.-ö. meie käte vahelt võetakse maja ja müüakse organisatsioonile väga tühise summa eest, kus välisfirma omab 51% aktsiaid. Kas ei oleks siiski vaja näitlikult nende tagamaade selgitamiseks majanduskomisjonil ja meie õiguskomisjonil see asi võtta erivaatluse alla?

A. Veetõusme

Ma olen sellega nõus, kuid ma arvan, et hr. Kangur edastab selle küsimuse valitsusele, et ta annaks meile täielikuma info, sest ma ka rohkem ei tea, kui ainult "Maalehe" kaudu, aga see on ainult üks näide sellest probleemide ringist. Ja selle info põhjal, mida meie valitsusest saame, ei ole välistatud mingisuguse otsuse vastuvõtmine, sest siin võib tekkida juba küsimus ka nende härraste või seltsimeeste vastutuselevõtmisest, kes selle asjaga tegelevad.

V. Kois

Ma vabandan, et ma pidin teist korda sõna võtma, aga mind ikka ei rahulda see selgitus. Ma küsisin, kas ainult Eesti kodanik võib olla omanikuks Eestis? Sest et praegust sõnastust võib tõlgendada ka selliselt. Omanikuna Eesti Vabariigis esineb kodanik. Kas ainult Eesti kodanik võib esineda omanikuna? Või siis tuleb seda sõnastust muuta.

A. Veetõusme

Härra Kois, ma saan täiesti aru sellest küsimusest, aga me pöördume selle juurde tagasi ja selleks ongi ees teine lugemine. Nii et ma arvan, et need küsimused lahendame teiseks lugemiseks ära või anname ammendava vastuse. See küsimus on teadvustatud. Või hr. Raidla võib kohe vastata?

J. Raidla

Repliigi korras vastaks hr. Kois küsimusele. Kas tõepoolest on teie tekstist kadunud sõna "kodanik" järel "füüsiline isik"? Peaks alles olema. Siis on asi korras. Me ei saa praegu kodaniku mõistet käsitleda esiteks sellepärast, et meil ei ole kodakondsuse seadust sellisel kujul vastu võetud, nagu ta praktikas kehtida võiks.

Ja teiseks. Omandiõiguse puhul ei kujuta kodaniku staatus piirangut. Praegu kehtiv tsiviilkoodeks reguleerib ära momendil rahuldaval tasemel kodanike, kodakondsuseta isikute ja teiste riikide kodakondsuses olevate isikute tsiviilõigused, kohustused meie vabariigi territooriumil.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Asugem otsustama. Meil praegu kehtiv ajutine töö- ja kodukord ei sätesta väga täpselt seda, kas esimese lugemise lõpetamisel on vaja hääletada. On teada, et eelmises koosseisus ei rakendatud seda võimalust. Mina isiklikult arvan, et igasuguse segaduse vältimiseks oleks õige, et me kõik lugemised seaduste vastuvõtmisel loeme lõppenuks siis, kui see on hääletamise teel otsustatud.

Kes on selle poolt, et Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimene lugemine lugeda lõppenuks? Palun hääletada! Poolt on 67 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid 4.

Seega on Eesti Vabariigi omandiseaduse eelnõu esimene lugemine lõpetatud.

Eesti Vabariigi Valitsuse programmist

Juhataja

Läheme jälle kolmanda päevakorrapunkti juurde. See on Eesti Vabariigi Valitsuse programmist, mis meil eile jäi pooleli.

Meil on Ülemnõukogu juhatuse laua taga selline arvamus, et kõigepealt me anname sõnavõtuvõimaluse alatiste komisjonide esimeestele, kes võtavad sõna kõnetoolist, ja siis jätkuvad läbirääkimised. Saalis viibivad kompetentsed valitsuse esindajad, kohal peaks olema ka peaminister.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Minul on küsimus lugupeetud spiikerile. Kas härra Savisaar polnud informeeritud sellest, et meil toimub valitsusprogrammi arutelu? Ma leian, et see on ebaetiline, et me ei näe teda omal kohal. Tänan!

Juhataja

Me anname selle märkuse edasi, teda oli siin mõni minut tagasi näha.

Esimesena saab sõna majanduskomisjoni esimees hr. Veetõusme.

A. Veetõusme

Valitsuse poolt esitatud valitsusprogramm on uus nähtus meie Ülemnõukogu töös, kuna siiani seda esitatud ei ole. Majanduskomisjon muidugi leiab, et kõik oleks pidanud natuke teises järjekorras olema: alustama valitsusprogrammiga ja siis valitsusjuhi kinnitamisega. Kuid kuna see on niimoodi läinud, siis ongi meie ettepanek võtta lihtsalt see valitsusprogramm teadmiseks ja majanduskomisjon leiab, et valitsusprogramm on põhimõtteliselt koostatud Ülemnõukogu poolt vastuvõetud põhidokumentide nõuete vaimus. Me võime täna öelda küll, et valitsusprogramm ei ole niivõrd konkreetne oma arvudes, oma tähtaegades. Kuid me peame endale selgelt aru andma ka sellest, millises olukorras ja milliste eesmärkidega on see valitsusprogramm koostatud. Kuivõrd üldse programmis kirjapandu täitub, oleneb ju eelkõige poliitilisest stabiilsusest ja staatusest. Programmis on kätte näidatud ka see aeg, 1990. aasta sügis, millal peavad valmima majandusreformiks vajalikud seadused, kaasa arvatud maksuseaduse komplekt. Käesoleval aastal peab algama ka privateerimisprotsess ja selleks tulebki vastu võtta omandiseadus, millest oli juttu just äsja. Majanduskomisjon leiab, et valitsusel tuleb arvesse võtta need märkused, mida rahvasaadikud on oma aruteludel komisjonides ja ka plenaaristungil teinud. Meil oli eile väga tihe jutuajamine kahe ministriga, kes täna ka siin istuvad, hr. Leimanni ja hr. Raidlaga, valitsusprogrammi majanduspoliitika üle ja me leidsime veel kord seda, et valitsuse põhiseisukohad ja ka konkreetsed tegevussuunad on suunatud ikkagi meie poolt vastuvõetud Ülemnõukogu otsuste täitmisele. Ja sellepärast majanduskomisjon leiab, et võtta see valitsusprogramm teadmiseks ja valitsusel arvestada nende märkustega, mis on komisjonides ja plenaaristungitel tehtud.

Juhataja

Kui ettekandjatele küsimusi on, siis palun need esitada kohe. Õiguskomisjoni seisukohad teeb meile teatavaks hr. Junti.

A. Junti

Juhataja, saadikud! Peaministri poolt esitatud programm valitsuse tegevuse kohta on mitte ainult meie jaoks, vaid kogu meie viimase ajaloo jooksul ebaharilik dokument. See seab valitsusele tema tegevuse perioodiks tegevuse juhise, millega kas me nõustume või mitte.

Õiguskomisjon, arutanud oma koosolekul valitsusprogrammi koos kahe valitsuse liikmega, leidis, et peaministri poolt esitatud programmi läbivaks jooneks, vaatamata seal esinevatele teistsugustele pealkirjadele, on siiski õigusreformi läbiviimine. Komisjoni arvamus oli ka selline, et tõepoolest, meie praeguses seisukorras, meie praegusel etapil on õigusliku regulatsiooni korrastamine, õigussüsteemi taastamine ja õiguskorra loomine üldse peamiseks ülesandeks. Seetõttu leidsime, et ka valitsuse poolt esitatud programm oma põhiolemuses lähtub meie ees seisvate ülesannete lahendamise vajadusest ning on kooskõlas meie poolt vastuvõetud aktidega 30. märtsist, 8. maist ja 16. juunist. Leiame, et antud valitsuse tegevusjuhend tema programmi näol võiks Ülemnõukogu poolt olla võetud teadmiseks.

Juhataja

Järgmisena ütleb oma seisukoha välja hr. Ristkok haldusreformikomisjonist.

A. Ristkok

Lugupeetud hr. juhataja, lugupeetud kolleegid! Haldusreformikomisjon arutas valitsusprogrammi ühe valitsusliikme – riigiministri – juuresolekul, kellele me andsime edasi ka omapoolsed märkused ja arvamused programmi üksikute kohtade täpsustuse või suundade kohta ja me jõudsime samale seisukohale kui kahe eelmise komisjoni esindajad. Meie meelest me saame arvustada seda programmi üksnes sellest seisukohast, kuivõrd see vastab meie valitud eesmärgile, sellele liikumisele. Ja sellest seisukohast see programm väärib tunnustamist. Tehnikat ja tehnoloogiat, mida see programm käsitleb selle liikumise teel, me arvustada ei saa, kuivõrd me ei ole selle ala kompetendid. Me võime seda mõned olla, aga see ei ole meie kutsumus, me peame ennekõike hindama asja valijate ja Eesti rahva tahte seisukohalt. Sellel alal oleme meie asjatundjad ja sellest seisukohast ma leian ka, et programm tuleb meil teadmiseks võtta. Valitsuse juhile ja valitsuse liikmetele me oleme oma usaldust avaldanud, seetõttu me näitame, et me usaldame nende kompetentsust, ja see programm on sellel baasil koostatud. Me ei saa olla targemad kui valitsuse käsutuses olevad spetsialistid ja asjatundjad sellel alal. Küll aga me saame kontrollida edaspidi, kuivõrd neist suunistest kinni peetakse, kuivõrd see vastab muutuvatele oludele ja rahva hoiakutele, ja seda tööd me tahame teha.

Juhataja

Maaelukomisjoni seisukoha teeb meile teatavaks hr. Peterson.

H. Peterson

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Ma tahaksin tänada praegust valitsust, kes võttis ette ja jätkas seda meie vana traditsiooni. Ka Põhjamaades on praegu kombeks, et valitsus esitab oma programmi.

Lugedes seda programmi, tundus mulle paljudes kohtades, et võib-olla on tegemist üldsõnalisema esitusega ja poliitilist osa on võib-olla rohkem kui majanduslikku. Kuid me asume siiski praegu üpris raskes olukorras, kus meie edaspidiseid samme võib päev-päevaltki täiesti ootamatult mõjutada rohkem poliitika kui majandus. Käesoleval momendil on väga raske ette arvata, prognoosida, kuidas ja kui kiiresti me suudame liikuda.

Põllumajandus- ja maaeluosa me arutasime eile väga põhjalikult, sõitsime isegi selleks linnast välja. Arutelu kestis 5 tundi härrade Leimanni ja Linnuga. Viimane oli kohal kogu meeskonnaga. Meie kui Ülemnõukogu saadikud esitasime mitmeid küsimusi just programmi osas. Kõige rohkem tegid meile muret jooksvad küsimused, kuid siiski käis arutelu kolmel tasandil. Me tahtsime kindlamini teada, esiteks, missugune on valitsuse seisukoht turu osas idaga, mida müüme, mida ostame. Teiseks meie põhieesmärgiks on peatada ja otsustavalt vähendada linnaehitust ning ehitustegevus suunata maale.

Kolmandaks seisukohaks oli, kuidas tõkestada ettevõtete monopoliseerimist, et nad oleksid tootjatega lähedasemad, nagu KEK-id, EPT-d, piima- ja lihakombinaadid. Neljandaks küsimuseks oli hinnapoliitika ja dotatsioonid, viiendaks omavalitsuse küsimused ja maksupoliitika. Põllumajanduses on tulemas väga kardinaalsed muutused. Muutub omandivorm, minnakse suurtootmisest keskmisele ja väiketootmisele. Paljudes küsimustes ei ole valitsusel ilma Ülemnõukogu otsese abita võimalik seda programmi täita. Selleks peame meie andma ikkagi poliitilise suunitluse, poliitilise hinnangu, kuhu me tahame välja minna nii omandivormi kui muudes küsimustes. Maaelukomisjon toetab valitsust tema ettevõtmistes. Ma usun, et sellega me oleme omalt poolt avaldanud toetust valitsusprogrammile ja hääletamist ei ole vaja teha, oleme juba valitsuse paika pannud.

Juhataja

Me juhime hr. peaministri tähelepanu sellele, et selle küsimuse arutamise juures tuleb viibida siin.

E. Savisaar

Lugupeetud Ülemnõukogu saadikud! Mulle on täna hommikul kolmel korral teatatud, et kohe hakkab selle küsimuse arutelu. Esimene kord kell 10, teine kord pärast 11 ja nüüd kolmas

kord. Võib-olla lepiksim mõnedes asjades ikka omavahel kokku ja ma arvan, et siis oleks meie koostöö sujuvam.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! See teema on praegu tarbetu. Kui kõik mäletavad, meie päevakorras 1. punkt oli valitsusprogramm ja me muutsime seda valitsuse palvel. Rahvussuhete komisjoni seisukoha teeb meile teatavaks härra Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud spiiker, austatud kolleegid! Me eile kaks tundi arutasime valitsusprogrammi koos sotsiaalministri Arvo Kuddo ja ministri Artur Kuznetsoviga. Rahvussuhete komisjon kiitis tervikuna heaks valitsusprogrammi põhiseisukohad. Eesti Vabariigi Valitsuse ja Ülemnõukogu ees seisab kümnete seadusandlike aktide väljatöötamise tõsine, väga vastutusrikas ülesanne, mis lubaks selle programmi kindlalt realiseerida vabariigi elanikkonna kõigi gruppide huvides.

Koos sellega avaldasid komisjoni liikmed mõningast muret selle programmi majandusliku, finantsilise ja eelarvelise reaalsuse tagatiste puudumise üle. Me oleme õppinud häid plaane, programme ja isegi seadusi koostama, kuid kahjuks jäävad need plaanid ja programmid tihtipeale paberile, seadused aga ei tööta.

Võin tuua kujuka näite. Selle aasta 1. jaanuaril tõstisime me stipendiume kõrgkoolide üliõpilastel ja kesk-eriõppeasutuste õpilastel. Täna hommikul ma spetsiaalselt helistasin meie tehnikumi raamatupidajale ja tundsin huvi, kas täna seda lisa makstakse, kas see on välja makstud. Selgus, et siiani seda lisa välja ei maksta vahendite puudumisel, vähemalt Narva Polütehnikumi õpilastele mitte. Kui ma veel töötasin seal, käisid õpilased iga päev minu juures küsimas, millal neile hakatakse maksta 50 rubla, mitte aga 30 nagu praegu. Ainuüksi selle aasta juurdemaks Narva Polütehnikumi õpilastele moodustab 75 000 rbl. Peale selle me tõstisime haridustöötajate töötasu, mis moodustab tohutu summa. Ja praegu on raamatupidaja mures, arvel ei ole kopikatki, ja kas need rahad tulevad või ei tule? Kas ei juhtu sama ka meie arutatava valitsusprogrammiga? Kiiremaks pingete maandamiseks ja rahvussuhete stabiliseerimiseks peab meie komisjon vajalikuks võtta vastu Eesti Vabariigi kodakondsuse seadus. Teen ettepaneku hiljemalt üheksandal istungjärgul panna see küsimus esimesele lugemisele. Leiame, et selle seaduse vastuvõtmine nullvariandis lahendab paljuskii poliitilise kui rahvustevahelise vastasseisu vabariigis. Meie kõik, lugupeetud kolleegid, peame endale aru andma, et kõigile meie vabariigi kodanikele peavad olema tagatud poliitilised,

majanduslikud ning sotsiaalsed garantiid. Ning rahvusvähemusele seda enam. Me arvame, et rahvusprobleemide lahendamiseks me peame esmajärjekorras forsseerima eesti keele õpetamise alase valitsusprogrammi koostamist. Eelkõige selleks vajaliku õpetajatekaadri ja õppe-materiaalse baasi probleemi lahendamist.

Teiseks, lahendada omakeelse rahvahariduse ja kultuuri küsimus, tagada haridusseadusega mitte-eesti rahvusest laste venekeelne õpetamine vabariigi kutse-, kesk-eri- ja kõrgkoolides. Seega ma kardan, et kõik sellesse programmi kirja pandu, noh mitte kõik, osaliselt, jääbki ainult paberile. Toon selles suhtes näite kultuuri valdkonnast. Miitingul kombinaadis "Kreenholmi Manufaktuur" Vladimir Romanihhin, vene rahvakoori juht, rääkis: "Meid kutsuti laulupeole, kuid kõik laulud on eesti keeles. Oleks kas või üks venekeelne laul sisse lülitatud. Me keeldusime osa võtmast." Leian, et siin ilmnes ka uhkus vene rahvuskultuuri üle. Ei tohi antud juhul selliselt käituda.

Kolmandaks. Tänaestes tingimustes üheks esmatähtsaks programmi osaks on meie arvates esimese peatüki punkt 2: läbirääkimised NSV Liiduga, kuna selle küsimuse positiivse lahendusega on meil raske täita seda programmi.

Lugupeetud kolleegid! Lubage mul paari sõnaga öelda välja oma isiklikud muljed pärast valitsusprogrammi läbilugemist. Kui ma lugesin seda põhjalikku programmi, mõtlesin ma sellest, et meile on seitsme aastakümne jooksul korrutatud kommunistlikust ühiskonnast, mis ei ole enam mägede taga, see aga aastatega üha kaugenes ja kaugenes. Aga meie lugupeetud valitsuse esimees Edgar Savisaar kolleegidega – ministrite, majandusteadlaste, ekspertidega – esitas enam kui kommunistliku lähituleviku programmi. Panen sõna "kommunistliku" jutumärkidesse. Palun mõista mind õigesti, sest kui me viime selle programmi ellu, muutub Eesti üleüldise heaolu maaks. Ütlen otsekoheselt, et programmi ülesehitus ise, kus esiplaanile on toodud rahvus- ja sotsiaal-kultuurilise poliitika, rahvahariduse, kultuuri ja teaduse, noorsoopoliitika küsimused, imponeerib, meeldib mulle. Just tänapäeval, olen selles veendunud, oleneb hariduse, teaduse ja kultuuri arengu tingimustest ja tasemest paljuski nii poliitiliste kui ka rahvusprobleemide lahendamise edukus. Olen selles täiesti ühel nõul akadeemik Lihhatoviga, kui ta ütles, et meil on praegu tegemist mitte suitsuvorsti ja sukkpükste defitsiidiga, vaid hariduse ja kultuuri defitsiidiga. Sest et tõeliselt kultuurne ja haritud inimene on eelkõige ka hea töötaja, sest et haridusest ja kultuurist hakkab tõepoolest esmajoones sõltuma meie majandustase. Tõeliselt kultuurne inimene ei luba endale kunagi töötada lohakalt, lõhkuda, varastada või muud sellist. Tõeliselt kultuursele ja haritud inimesele on võõras rahvuslik upsakus ja poliitiline lühinägelikkus. Sõnaga, olen selle

programmi poolt koos kõigi saadikukomisjonide poolt tehtud ja veel tehtavate paranduste ja täiendustega.

Juhataja

Härra Sovetnikov, üks moment, küsimused on teile.

M. Lauristin

Ma küsin eesti keeles, te muidugi saate aru. Te ütlesite oma ettekandes, et te praegu nende programmi küsimustega seoses ühe tähtsamana näete kodakondsusseadust ja kodakondsusprobleemi lahendamist. Minu küsimused ongi sellega seotud. Esimene, kas te olete nõus ettepanekuga, mis siin saalis juba kostis, et me asuksime ise ka Ülemnõukogus praktiliselt selles suunas tööle ja moodustaksime saadikute komisjoni, kes hakkaks neid aluseid välja töötama, ja et kõik saadikurühmad aktiivselt lülituksid sellesse töösse?

S. Sovetnikov

Me eile õhtul komisjoni istungil rääkisime, et me meeleldi, eelkõige meie komisjon, võtame aktiivselt osa selle küsimuse läbitöötamisest ja ettevalmistamisest.

M. Lauristin

Ja teine küsimus on seotud sellesamaga. Kas me ikkagi ei saa üksteisest õieti aru, et praegu on päevakorral Eesti Vabariigi kodakondsus, iseseisva Eesti Vabariigi kodakondsus.

Juhataja

Perekonna- ja sotsiaalelukomisjoni seisukoha teeb meile teatavaks pr. Hainsalu.

L. Sööt (Hainsalu)

Härra juhataja, lugupeetud kolleegid! Perekonna- ja sotsiaalkomisjon arutas valitsusprogrammi koos sotsiaalministri hr. Kuddoga, sotsiaalhooldusministri pr. Oviiriga ja tervishoiuministri hr. Ellamaaga. Pärast lõunat jätkus arutelu omavahel ja formuleeriti kuus ettepanekut.

1. Arutada komisjonides kuu või mõne kuu pärast uuesti ministeeriumide programme, mis on üksikasjalikult lahti kirjutatud, konkreetset, orienteeruvate tähtaegadega varustatud. Ja arutamiseks varuda siis tõesti terve päev.

2. Kiirendada pensioniseaduse väljatöötamist.

3. Lõpule viia invaregistri koostamine maakondades.
 4. Määratleda sanatoorse ravi ja organiseeritud puhkuse koht tervishoiusüsteemis.
 5. Muuta sotsiaalpoliitika perekonnakeskseks Sotsiaalministeeriumi ja Sotsiaalhooldusministeeriumi koostöös.
 6. Läbi vaadata personaalpensionide määramise kord veel enne pensioniseaduse vastuvõtmist. Tõenäoliselt vabanevad rahad mida saab kasutada laste, eriti lapsinvaliidide sotsiaalkindlustuseks.
- Ja omalt poolt lisan veel ühe mõtte. Ministeeriumide töö kõige esmasemaks ülesandeks olgu Nõukogude Liidu ministeeriumidest lahkulöömine kõigil tasanditel.

Juhataja

Riigikaitse komisjoni seisukoha teeb meile teatavaks hr. Tamme.

R. Tamme

Härra juhataja, auväärased kolleegid! Valitsusprogramm on üles ehitatud, lähtudes sellest poliitilisest suunast, mis on Ülemnõukogu poolt kindlaks määratud mitmete seadusandlike aktidega ja millele on programmi eessõnas ka viidatud.

Valitsusprogrammis on üleminekuperiood ajaliselt fikseeritud Ülemnõukogu praeguse koosseisu töö alguse ja Eesti Vabariigi Riigikogu takistamatu kokkuastumisega. Viimane eeldab valitsuse täielikku kontrolli Eesti Vabariigi majanduse ja territooriumi üle. Programmi osas "Riigikaitse ja julgeolek" on sellest vajadusest tulenevalt õigesti peetud vajalikuks moodustada piiriteenistus, rannavalveteenistus, päästeteenistus, riigi- ja munitsipaalpolitsei, mis kokkuvõttes peavadki kaitse osas kaasa aitama selle püstitatud eesmärgi saavutamisele. Riigikaitsekomisjon, kohtudes koos õiguskomisjoniga eile siseministri ja justiitsministriga, sai sellest valdkonnast tulenevatele küsimustele ammendavad vastused. Seejuures on riigikaitsekomisjon läbiviidud arutluse tulemusel seisukohal, et Eesti Vabariik peab tulevikus saavutama tuumavabas Põhjas sõjaliselt neutraalse riigi staatuse, kes omab kutselisi efektiivseid piiri- ja kaitsevägeid. Selle eesmärgi saavutamiseks peab aga juba üleminekuperioodil saavutama Eesti Vabariigi maa-alal viibivate Nõukogude Liidu relvajõudude staatuse määramise, välja töötama riigikaitsekontseptsiooni, esitama Ülemnõukogule lisaks julgeolekuseaduse eelnõule ka riigikaitseaduse eelnõu.

Riigikaitsekomisjon, võttes teadmiseks ja toetades esitatud programmi, avaldab lootust, et valitsus arvestab oma tegevuses riigikaitsekomisjoni siinavaldatud seisukohtadega.

N. Aksinin

Lugupeetud kolleegid, mul on hea meel, et täna lugupeetud Marju Lauristin rääkis niisama valjult, nagu mina alati räägin.

Juhataja

Ajakirjanduskomisjoni seisukoha teeb meile teatavaks hr. Veidemann.

R. Veidemann

Härra juhataja! Ajakirjanduskomisjon ei saanud täies koosseisus arutada valitsusprogrammi, see on meie komisjoni ammune häda, et me ei saa oma liikmeid kokku. Kuid nende liikmete vahel, kellega me seda programmi arutasime, formuleerus seisukoht, et valitsusprogramm tuleb võtta teatavaks ja tuleb alustada selle programmi teostamist. Kuna mulle juba sõna anti, siis tahaksin omalt poolt komisjoni esimehena ja rahvasaadikuna osutada tähelepanu sellele, kuivõrd põhimõtteliselt on valitsusprogrammi peatükis "Rahvuspoliitika" paika pandud need suunised ja need põhimõtted, need garantiid, millest meil siin nii palju isekeskis juttu on. See puudutab aspekti, mis seostub Kirde-Eesti piirkonnaga, ka kodakondsusega. Mulle tundub, et jutud selle üle, nagu valitsus jätaks muukeelse elanikkonna omapead ja "õhku rippuma", ei vasta vähemalt selle programmi alusel tõele.

Juhataja

Teadus-, haridus- ja kultuurikomisjoni seisukoha teeb meile teatavaks hr. Jõerüüt.

J. Jõerüüt

Härra eesistuja ja kallid kolleegid! Enn Põldroos loovutas mulle oma põhimõttelise kõnevooru kahel põhjusel. Ma ei taha kõiki eelkõnelejaid korrata, tahan peatuda nendel asjadel, mis minu arvates täna väärivad kõnelemist, ehkki ei ole ainult valitsusprogrammi probleemid.

Algatuseks ütlen, et olen siin kahes rollis, liberaaldemokraatliku saadikugrupi poolt, kus me seda asja arutasime – me oleme täpselt samal veendumusel ja oleks teinud selle ettepaneku isegi, mis Ülo Uluotsa poolt juba hommikul vara tehti, et valitsusprogramm ainult teadmiseks võtta. Kõik see on juba mitu korda siin põhjendatud.

Nüüd aga komisjonidest. Nimelt haridus-, teadus- ja kultuurikomisjoniga on täpselt samamoodi nagu Rein Veidemanni sõnade järgi ajakirjanduskomisjoniga. Mul on niisugune tunne, et tänu eestlaslikule tagasihoidlikkusele ei ole mitmed teised komisjonid tunnistanud, et neilgi on töö õige raske. Valitsusprogramm on oma sisult kahtlemata huvitav, sellest võiks

palju rääkida ja sellest oleks huvitav rääkida. Me olemegi läinud seda imelikku teed, et tegeleme sellega, mis meid huvitab, ja tihti libiseme üle sellest, mis meid väga ei huvita, kuid mis on meie otsene kohus.

Üks niisugune nüanss mõnede meie haridus-, teadus- ja kultuurikomisjoni liikmete arvates (sest ma terve komisjoni arvamust ei saa väljendada) on üks sisuline tähelepanek. Sotsiaal- ja kultuuripoliitika osas on niisugune lõik, mis kõlab: "Palgapoliitika ümberkujundamine lähtuvalt hariduse ja kvalifikatsiooni väärtustamisest". Ainuüksi niisuguse põhimõtte natukenegi edukas rakendamine tegelikkuses muudab meie majandus- ja sotsiaalelu väga põhjalikult. Nii et õnn kaasa selle realiseerimisel ja kõigi põhimõtete realiseerimisel.

Valitsusprogramm, ükskõik mis komisjoni seisukohalt me seda ei vaata, sisaldab ilmtingimata meile, s.t. Ülemnõukogule väga palju tööd, seaduslikku tegevust, seda õigusosalast põhja, millest Arvo Junti eile õhtul televiisoris rääkis ja täna siin. Vaatame nüüd iseendale otsa. Ants Veetõusme ütles juba täna selle esimese nurgakiviseaduse arutamise juures õigeid tähelepanekuid selle kohta, et need, kes väga kõva häälega on hüüdnud, et millal me ometi majanduse kallale läheme, nad on esimeste nurgakiviküsimuste juures mitte siin saalis, vaid jumal teab kus. Aga mis puutub meie komisjonide tegevusse, siis peaks valitsusprogramm meid nüüd tõesti häireseisundisse viima. On viimane hetk, et me loobuksime pärast kahekuulist kogemust oma esimeste päevade eufooriast ja vaataksime nagu peeglis; loobuksime nendest illusioonidest, et inimene suudab istuda korraga 2-3 toolil ja mängida 3-4-de kaartidega. See ei ole lihtsalt võimalik. Me siin üksmeelselt üksteise järgi ütleme, et võtame valitsusprogrammi teadmiseks, et see on ainuõige võimalus; hääletamine poolt või vastu – see oleks ebaloogiline. Me võtame teadmiseks ja anname talle õnnistuse kaasa. Ja nüüd me peame endalt küsima, kui valmis me oleme tegelikuks, kuivaks, igapäevaseks seadusandlikuks tegevuseks. Nüüd, kus mõned suured põhimõttelised poliitilised vaidlused on läbi vaieldud. Ma ei ütle, et neid ees ei seisa, aga mõned asjad on selged.

Ma raiskan veel paar minutit teie aega mõnede meeldetuletustega. Mitte kellelegi konkreetset või isiklikku etteheidet teha tahtes mõtleme siiski natukene järele, kuidas me meelsasti kaldume siin vahetevahel mõnusale miitingupidamisele, vahetevahel nende küsimuste peale, mis ühele või teisele tunduvad olulised ja mis absoluutselt ei ole Ülemnõukogu asi. Kui meie ise siin ei hakka parlamentlikku tegevust arendama, siis ei tee seda mitte keegi meie eest. Meie asi ei ole ühe linnavalitsuse telefoni küsimus, meie asi ei ole – vabandust, nad on eetiliselt väga olulised, ma ei taha kedagi solvata – ka ühe või teise maja müügi või ostu küsimus. Mitte mingil juhul ei ole see üksikute komisjonide asi või terve Ülemnõukogu asi. Kogu küsimus on, et me teadvustaksime endale, et see peab ja saab olema seadusandlik kogu

ja edasi tulevad need üksikud valusad probleemid juba niimoodi päevakorralt, et tekib küsimus, kas on rikutud mingit seadust või mitte. Ka see ei ole meie kohtumõistmise asi, selleks on hoopis teised inimesed. Kui me seda kõike endale ei teadvusta, siis me edasi ei jõua.

Üks konkreetne ettepanek ühtib kõigi eelkõnelejatega, teine konkreetne ettepanek on niisugune. Ülemnõukogu Presiidiumil, kelle liikmed istuvad minu selja taga ja kelle liikmed istuvad ka siin saalis, paluks väga tõsiselt oma järgmisel koosolekul läbi arutada kõigi muude ärevate küsimuste kõrval meie rahuliku igapäevase töö asjad ja panna järgmise istungi päevakorda ilmtingimata meie reglemendi küsimus. See asi on venima hakanud. Toetan põhimõtteliselt hr. Uluotsa eile televiisoris väljaõeldud muresid. Ülo Ulutots pakkus ka "Vaatevinkli" saates kolm lahendust, nagu ma õieti mäletan. Ma ei eita, ausalt öeldes, südames ühtegi nendest, tähendab, ka Ülemnõukogu Presiidiumi volituste suurendamist, valitsuse volituste suurendamist. Aga kuidas me need kaks asja ka ei lahendaks, me ei saa, me ei tohi ise endale tööd kergemaks või vähemaks teha. Asi on vastupidi. Saab ja peab vastu võtma kohe uue reglemendi, mille järgi komisjonid tuleb ilmselgelt ümber valida, et nad tegelikult tööle hakkaksid, sest enamus neid ei tööta. Täpselt samuti, nagu seal projektis on, tuleb ümber struktureerida saadikurühmad. Ei ole normaalne, et saadikud kuuluvad mitmesse rühma korraga. Mis on selle praktiline seos meie tänase teemaga? Väga tõsine. Komisjonidega on kõik nagu juba selge. Aga ma tuletan meelde väga üksikuid (siiski neid on olnud) positiivseid kogemusi, kus üksikute saadikurühmade esindajad on enne seda suurt saalisistumist kogunenud ja mõne küllalt keerulise probleemi läbi arutanud. Ma julgen rahulikult väita, ehkki neid istumisi on olnud vähe, on tänu nendele täiesti elementaarsetele istumistele võidetud siin saalis tunde. Lähme normaalse tegevuse peale ja reglemendist me ei pääse. Teisest küljest, ma olen ka olnud selle reglemendi väljatöötamise töögrupis, tean ka neid probleeme, mis tekivad seal siis, kui põhimõtted lähevad konstitutsiooniliste, väga kõrgete küsimuste juurde. Neid meie ei lahenda täna ega kahe nädala pärast, aga teeme endale selgeks, et pärast kahekuulisi kogemusi, paremaid ja halvemaid kogemusi, on tarvis reglemendi uut varianti. See ei ole lõplik. Mu ettepanekud on vist täiesti selged, sellega ma lõpetan.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Minul on küsimus kolleegile. Valitsusprogrammi punkt 2.4. pealkirjaga "Kultuur" esimeses lõikes on öeldud, et valitsus teostab riiklikku kultuuripoliitikat kõrgetasemelise kutselise Eesti kultuuri arendamise huvides. Kas teile ei

tundu, et see lause sisaldab diskrimineerimist teiste kultuuride kõrgetasemelise arengu suhtes. Täna!

J. Jõerüüt

Ma sain küsimusest ja selle murest aru, aga ma loen sedasama lõiku eesti keeles ja mul seda probleemi ei tekkinud. Ja nimelt niimoodi, siit ei ole kuidagimoodi võimalik välja lugeda, vähemalt minu eestikeelsest lausest, et valitsus teostaks eestlaste riiklikku kultuuripoliitikat. Siin on Eesti suure tähega ja mõeldud on ikkagi tervet riiki. Täiesti ühemõtteliselt aru saadud, nii et võib-olla on tegemist tõlkeveaga.

Juhataja

Aitäh, härra Jõerüüt.

Vastavalt reglemendile tuleb meil nüüd 20-minutiline vaheaeg.

Vaheaeg 12.45-ni.

V a h e a e g

Juhataja

Jätkame istungjärgu tööga. Meil ei ole veel täpselt teada kahe komisjoni seisukohad. Kas väliskomisjonil on öelda oma seisukoht Ülemnõukogule?

I. Toome

Lugupeetud eesistuja ja kolleegid! Ülemnõukogu väliskomisjonil oli soov kohtuda kahe ministri, Lennart Meri ja Endel Lippmaaga, kuid kahjuks mõlemad olid eile väljaspool vabariigi piire, mistõttu kohtumine ei toimunud. Komisjoni esimehena arvan, et meie komisjonis võtame valitsusprogrammi osad 1.1. "Välispoliitika põhisuunad" ja 1.2. "Läbirääkimised NSV Liiduga" teadmiseks.

Juhataja

Keskonnakomisjoni seisukoha ütleb meile Andres Tarand.

A. Tarand

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Valitsuse programmis ma puudutan siin ainult ühte küsimust, see on energeetika ja keskkonnakaitse vahekord. Keskkonnakomisjonis oli keskustelu tööstus- ja energeetikaminister Jaak Tamme ning keskkonnaminister Toomas Freyga. Kokkuvõttes võib olukorda iseloomustada nagu harakat katusel – nokk kinni ja saba lahti või siis saba kinni ja nokk lahti. Antud juhul mõtlen energeetika ja keskkonnakaitse vahekorda, eriti Balti ja Eesti Elektriijaama sihiteadlikult kontsentreeritud soojusenergeetikat põlevkivi baasil ühelt poolt ning saasteainete laia spektrit, mis neist korstnatest väljub, teiselt poolt. Kannatame sihiteadliku kolonialistliku röövmajanduse tagajärgede käes, olles võimetud ähvarduste ees, et meie alla omahinna põletatud põlevkivist saadud elektrienergia "andmine" meile võib kohe katkeda, ühesõnaga oleme kõige räigemate väljapressijate meelevaldas. Teiselt poolt, nõukogude rahva "õnne" nimel ehitatud korstnatest puistatakse sellelesamale rahvale aastakümneid kaela selline bukett saasteaineid, see tähendab tavalistele põletamisele kaasnevatele saasteainetele, nagu SO₂, lämmastikhapendid ja võiks ka praegusel ajal lisada süsinikoksiidi ning kõik Mendelejevi tabeli raskemetallid ja ka radioaktiivsuse, nii et elanike tervislik seisund on üldtunnistatult halb. See tervislik seisund on isegi nii halb, et on võimalik veel vabalt ja karistamatult jutustada, nagu oleks eestlaste kuritahtlikkus see tuha kaelaraputamise masin käigus hoida. Maailma suurima ideoloogilise saasta ja Euroopa suuruselt neljanda õhusaastaja oskusliku ühendamisega Kirde-Eestis hõljub kõik see nüüd meie ja naabermaade kohal, olles juba tekitanud probleeme aastakümneteks ette. Sellises olukorras näeb keskkonnakomisjon ette, et valitsusel tuleb esiteks teha energiapoliitiline raske valik küllalt kiiresti, seejuures kaaludes kõiki variante, sealhulgas ka väga ebapopulaarseid. Ma pean silmas siin Akadeemia presiidiumi poolt hiljuti ja TPI energeetikute poolt soovitatud aatomjõujaama ideed, mis teaduslikult võttes ei ole ühelgi juhul ebasoovitavam võib-olla kui senine põlevkivi põletamine. Ei ole tõestatud, kumb on tegelikult kahjulikum, aga arvestades pärast Tšernobõli kujunenud rahva arvamust, ma ei usu, et see mõte oleks praegu teostatav, aga kaaluda seda siiski tuleks. Teiseks, meile esitatud valitsusprogramm, selle üldpoliitiline ideestik vastab Eesti elanike elulistele vajadustele. Lähemalt keskkonnakomisjoni arvamus nendes asjades avaldatakse siis, kui energeetikaprogramm on valitsuse poolt esitatud.

Juhataja

Kas saadikueetika komisjonil on ka mingi seisukoht, mida ta tahaks teatavaks teha? Illar Hallaste on meil registreeritud, kui tuleb tema sõnavõtu kord, saab ta seda avaldada. Enne kui me läheme sõnavõttudele kõnetoolist, anname repliigiks sõna Teet Kallasele.

T. Kallas

Härra esimees! See oleks õigupoolest väike lisa hr. Sovetnikovi esinemisele. Ka meie komisjon ei olnud ju eile täies koosseisus koos. Mis mind tulemuse juures rõõmustas, et mina, olles antud juhul tunduvast rahvusvähemuses, leidsin tugevat toetust venekeelsete saadikute poolt paljudes põhimõttelistes küsimustes, kaasa arvatud see, millest õhtuses telesaates vägagi täpselt rääkisid Ülo Uluots ja teised, et kui me nüüd asuksime väga tõsimeeli, põhjalikult tööle *à la* Nõukogude Liidu Ülemnõukogu, siis tuleks meil ju läbi vaadata, kinnitada või mitte kinnitada 100 kuni 140 seadusandlikku akti. Millal see kõik lõpeks, seda oleks võimatu ennustada ja seetõttu vilksatas ka rahvussuhete komisjoni poolt ettepanek, mida ma tahaksin nüüd rõhutada printsipiaalselt: kas me hakkame nüüd tõesti sõnahaaval kõike üle vaatama või peatume siiski ainult olulistel punktidel? Tähendab, meie ettepanek oli – hr. Sovetnikovi tekstist ei tulnud nii täpselt välja – võtta teadmiseks valitsusprogramm ja usaldada valitsust tegelikule tööle.

Juhataja

Asugem siis nüüd programmi läbiarutamise juurde.

J. Telgmaa

Lugupeetav peaminister, lugupeetavad daamid ja härrad! Ma räägin sellest, mida toetavad saadikurühma "Sõltumatud demokraadid" kuuluvad põllumehed. Edgar Savisaare valitsusprogramm on sümpaatne oma sisult ja oma avaldamise faktilt kui selliselt. Loodame, et see saab edaspidi Eesti praktikas endastmõistetavaks. Endastmõistetav on samuti, et ei saa haarata haaramatut, s.t. meie ülikiiirelt muutuvates oludes ei ole võimalik koostada täiuslikku valitsusprogrammi. Loodan, et tänane arutelu Ülemnõukogus võimaldab valitsusprogrammi lihvida, suurendab šansse selle realiseeritavuseks. Kuid asja juurde.

Sissejuhatavas osas teeb valitsus valiku majanduse ja sotsiaalelu perspektiivset ja kindlat paranemist tagavate püsimeetmete ja hetkehädadele operatiivse reageerimise vahel püsimeetmete kasuks. See kõlab ilusti, kuid juhin tähelepanu, et siin on siiski vaja leida mõistlik tasakaal. On asju, mida on vaja korda ajada kohe, riskides seeläbi vähem edu saavutada tulevikus. Liiga kaua on rahvas pingutanud helge tuleviku ootuses. Mõistke mind õigesti. See on küsimus strateegia ja taktika vahekorra, küsimus sõja võitmisest võimalikult väheste ohvritega.

Teine üldprobleem. Meie majandusse ei ole sisse monteeritud mehhanismi, mis iseenesest hoiaks ära korralageduse kuitahes suureks paisumise. Mujal maailmas on võimalik lollust teha

ainult nii palju, kui raha jätkub. Valitsusprogrammis ei kohanud ma kontrollisüsteemi, mis ei laseks anarhial ülemäära laiutama hakata. Meie riigis, kus eriti ei olda harjunud seadusi täitma, võib juba alanud segaduse periood lisaks šokile viia seisundini, kus turumajandus ei käivitu lihtsalt sellepärast, et vahepeal on valdavaks jõudnud muutuda musta turu majandus. Sellele ei hakka enam peale mingite uute seaduste kõikehõlmav pakett.

Mõnevõrra konkreetsemalt oleks tahtnud näha majanduse struktuuripoliitika läbitöötatust. On selge, et väikeriigi majandus peab olema integreeritud suuremasse majandussüsteemi. Püüdes kõike ise toota, ehitame üles ebaobjektiivse majanduse. Juba täna peaksime teadma – see peaks sisalduma valitsusprogrammis – Eesti majanduse eeldatavat spetsialiseerumist kiireks maailmatasemele jõudmiseks mõnes kitsas lõigus. Meie väike rahvaarv ei kanna lihtsalt suuremaid ambitsioone üleval. See peaks olema teadvustatud ja vastavad suunad valitud. Programmis see põhimõte ei kajastu, jättes mulje, et riik ei kavatse majanduse struktuuripoliitikat teadlikult ja kindlalt suunata. Üleminekuperiood isevoolu režiimil võib kujuneda väga pikaks ja vaevaliseks. Teiseks on meie majanduse struktuur niivõrd vähe vastavuses iseseisva riigi vajadustega, et seda lihtsalt peab teadlikult suunates ümber kujundama. Ja kolmandaks on meie territooriumil teise riigi ettevõtted, mille koht struktuuris tuleb samuti määratlada.

Loomulikult ei saa ma jätta rääkimata maaelust. Maainimeste põhimassi elatusvahendite allikaks on nn. suurtootmine. Talumajandus võib sellele mahult alternatiiviks saada alles kümmeaasta pärast. Seetõttu tuleb esmajärgulise ülesandena püsti panna suurmajandite järkjärguline privatiseerimine. See töö on vähestes majandites nende endi initsiatiivil käimas, kuid sellele tuleks anda riikliku poliitika tähendus. Ühtlasi tuleks ette näha ka mehhanismi, mis toimib pankroti puhul. Ja mida kauem nüüd sellega viivitada, seda ületamatumad raskused maainimeste ette tõusevad. Veel põllumajandusest. Siin on seis eriti raske, sest Eesti mastaabis on tegemist suure ületootmisega. Tähendab, kui teistes rahvamajandusharudes hakkab toimima turumajanduse eelne hindade stiihia, siis põllumees ületootmise tõttu mingit survet avaldada ei saa. Vaevalt et Eestil on kasulik anda kõigile põllumeestele vabadus oma toodangu piiramatuks turustamiseks ja vahetamiseks Venemaal. Valitsus ei ole siin võtnud endale vastutust maainimese elu korraldamise üle. Kõik tahetakse anda vallatasandile, mis iseenesest on tervitatav, kuid antud olukorras paneb maainimese vääramatu löögi alla. Lõök tuleb sellest, et vallal ja ka maakonnal puuduvad vahendid. Ei saa pidada tõenäoliseks, et kohalikud eelarved suudavad kohe enda kanda võtta hariduse, kultuuri, meditsiini ja riskigruppide ülalpidamise ja toetamise. Lihtne näide. Kui kaovad jõusööda tarded Nõukogude Liidust, on maameestel kohe näpud põhjas. Ja kui tahes õilis põhjendus ei päästa.

Need on Eestile üldised probleemid, mida valitsus ei tohiks praegu kohalikule võimule lahendada anda, kuni kohalik võim on tekkinud, kosunud ja ka endale selleks vastavad finantsid teeninud. Teeb ärevaks, et valitsusprogrammis puudub sõna diferentsiaalrent. Kuni ei seata sisse diferentsiaalrenti või seda asendavat hindade dotatsioonide süsteemi olenevalt maa väärtusest ja kaugusest keskustest, ei ole loota ääremaade elavnemist, jätkub ulatuslike piirkondade edasine vaesumine. See kehtib nii talude kui suurtootmise kohta. Midagi ei ole leida side parandamisest maal ja ehituspoliitika ning kaubanduse suunamisest maainimese teenistusse. Teen kõigest sellest järelduse, et valitsus ei ole veel pöördunud näoga maa poole nii palju kui tarvis. Tuleks ka arvestada, kui käivituvad nn. mustad stsenaariumid, on maa see, mille arvel võib Eesti rahvas kuidagi end välja vedada. On nimetatud koostamisel olevat maaelu arendamise riiklikku programmi. Loota selle peale on kaunis raske, sest kus on valitsusprogrammis see nišš, kus ootab selle realiseerimiseks vajalik raha.

Lõpetuseks. Valitsus, kes oma programmi sel kombel välja käib, äratav kahtlemata usaldust. Ma ühinen samuti ettepanekuga programm teadmiseks võtta ja jätkata selle täiustamist nii täna siin tehtud soovitude alusel kui ka olenevalt kiiresti kulgevatest protsessidest meie elus.

Tuleks käivitada propaganda programmi tutvustamiseks ja inimeste ettevalmistamiseks ees ootavateks raskusteks.

I. Hallaste

Lugupeetud peaminister! Lugupeetud kolleegid! Meile on kätte jagatud valitsusprogramm. Ma tahaksin välja öelda kristlik-demokraatliku saadikurühma arvamuse selle programmi kohta. Kõigepealt tuleb väga positiivsena tunnustada programmi esitamise fakti kui sellist. See on tõesti uus samm, nagu ma aru saan. Varasemad valitsused seda teinud ei ole ja praegu see on igati tervitatav. Samuti kõlas väga meeldivalt programmi 17. leheküljelt, et Eesti majandusliku arengu peasuunaks on denatsionaliseerimine ja privatiseerimine.

Samas aga kerkisid üles paljud küsimused. Kõigepealt, mitme aasta peale see programm on arvestatud? See tähendab, mitme aasta pärast valitsus planeerib saavutada need tulemused, millest siin räägitakse. Mõnes mõttes tuletab see meelde, nagu üks saadik mulle eelnevalt ütles, Hruštšovi-aegset programmi. Seal oli ka palju lubatud, palju räägitud, aga me näeme, kuhu praegu see jõudnud on.

Silma torkab programmi puhul üldsõnalisus, ei ole ühtegi arvu mitte ühegi asja juures. Mind ennast näiteks huvitab 11. leheküljel öeldu, et laste hooldamise ja kasvatamisega ning rahvastiku tööjõu taastootmisega seotud kulud kompenseeritakse. Praegu neid praktiliselt üldse ei kompenseerita. Mind huvitaks, kui palju siis kompenseeritakse. Samuti on

üldsõnaliselt öeldud 13. leheküljel – garanteeritakse kultuuripärandi kaitse. Me teame, millises seisus meil on kultuuripärand, näiteks arhitektuurimälestised. Aga mind huvitab, kui palju siis eraldatakse arhitektuurimälestiste tarvis. Mida tehakse näiteks Raadi mõisaga, Eesti Rahva Muuseumiga?

Tundub, et programmis on päris palju selliseid hästi kõlavaid loosungeid, mida on tore lugeda. Ma tootsin näite 21. leheküljelt, kus on öeldud, et tootmine ei tohi halvendada keskkonna seisundit. Me oleme kõik sellega nõus. Usun, kõik rahvad on sellega nõus, aga ometigi tehased halvendavad keskkonna seisundit. Mis see tähendab, kas valitsus paneb Kunda Tsemenditehase kinni, sest see halvendab keskkonna seisundit väga kõvasti? Või jäävad siis sellisel juhul ehitused seisma? Nii et tegemist on ikkagi puhta loosungiga?

Samuti on küsitavused, mis tulenevad juba tekstist. Nii näiteks on küsimus: kui pikk on üleminekuperiood? 8. leheküljel on öeldud, et majandusküsimuste reguleerimisega seondub pikaajaliste, pariteetsel alusel lepingute sõlmimine üleminekuperioodiks. Pikaajalised lepingud, nii palju kui mina asjast olen aru saanud, on ikka mitmeaastased lepingud. Ma tahaksin teada, kui pikaks ajaks planeerib valitsus üleminekuperioodi, s.t. aega, millal valitakse Eesti Vabariigi põhiseaduslikud riigivõimuorganid.

Mis puudutab maareformi, siis sellest räägitakse 22. leheküljel ja ka see tundub olevat väga üldsõnaline. Ei ole ära selgitatud, kuidas suhtutakse 1940. aasta omandisse, maaomandisse. Siis oli päris palju päriks ostetud põlistalusid, mis Eesti Vabariigi järjepidevuse alusel kuuluvad nendele isikutele või nende järeltulijatele, kelle omad nad olid 1940. aastal, kui ebaseaduslik riigivõim algas. Suhtumist sellesse ei ole mitte kuidagi väljendatud.

Samuti väga ilusti kõlab 18. leheküljel pankade denatsionaliseerimise kohta öeldu, et Eesti valitsus loeb mitteõiguspäraseks 1940. aasta 23. juulil vastuvõetud deklaratsiooni pankade ja suurtööstuste natsionaliseerimise kohta, aga kuidas hakkab välja nägema denatsionaliseerimine, sellest ei saa ju selgust.

Üks asi, mis on välja öeldud konkreetselt, on seisukoht kodakondsuse suhtes. Seda on kindlasti väga huvitav lugeda, kuid ma tahaksin vaidlustada seda, et "valitsus pooldab kodakondsuse reguleerimise üldprintsipi rahvusvaheliselt tunnustatud lähenemisviisi, et kodakondsuse juriidilise järjepidevusega kõrvuti on kodakondsuse omandamise loomulikuks aluseks ka sünnijärgsuse põhimõte". Nii palju kui mina aru saan, see lause tähendab, et kõik, kes on Eestis sündinud, on automaatselt Eesti Vabariigi kodanikud. Samas nende puhul, kes on siia tulnud, lahendatakse küsimus nende vaba tahteavalduse alusel. Sellega võib tekkida olukord, et ema ja isa on Venemaa või NSV Liidu kodanikud, aga lapsed, kes on siin sündinud, on automaatselt Eesti Vabariigi kodanikud. Sellega me sunnime neid astuma Eesti

Vabariigi kodakondsusesse. Ja see ei ole päris vastuvõetav. Igal juhul ei ole see kooskõlas 1938. aasta Eesti Vabariigi kodakondsuse seadusega ja sellest lähtuva õigusliku järjepidevuse printsiibiga. Samuti ma ei saa olla nõus sellega, et me oleme mõlemad põhimõtted rakendanud, nii kodakondsuse juriidilise järjepidevuse, s.t. isalt pojale, kui ka sünnijärgsuse, mis tähendab sellel maal sündimist. Erinevate maade kodakondsuse seadustes on kasutatud erinevaid printsiipe. On olemas *jus sanguinis*, s.o. vereõigus, ja *jus soli*, päikeseõigus, sünnijärgsuse põhimõte. Neid põhimõtteid segamini rakendama hakates võib jõuda väga rumalate järeldusteni.

Kui hakata nüüd kuidagimoodi lahterdama, siis selle programmi järgi tundus meile, et tegemist on vasakpoolse valitsusega, sotsialistliku valitsusega ja sellele viitavad leheküljed 18 ja 19, kus on öeldud, et valitsus peab õigeks suurendada sotsiaalsfäärile tehtavate kulutuste osatähtsust riigieelarves. Ja see viitab nagu sellele, et sellega peaksid maksud ka tõusma. Hoopis vanameelsena või isegi teadusliku sotsialismi perioodi kuuluvana tundub lause: "Maksukoormuse määramisel on aluseks üleminekuperioodil vajalike eelarvekulutuste ratsionaalne suurus". See tähendab, et lähtudes eelarve kulutustest hakatakse määrama makse. Tulude planeerimine lähtudes kulutustest – see peaks olema möödaläinud ajajärk. Peaks tegema selgeks, kui palju meil on võimalik saada tulusid riigieelarvesse, ja sellest lähtudes hakkama kulusid planeerima. Nii võiks õigem olla.

Selle valitsuse kohta on ajakirjanduses öeldud, et tegemist on koalitsioonivalitsusega. Ma tahaksin juhtida tähelepanu, et seda on palju nimetada koalitsioonivalitsuseks, kuna enamuse erakondadega selle valitsuse moodustamise puhul pole kokku lepitud, ei ole konsultatsioone läbi viidud. Järelikult ei ole ta koalitsioonivalitsus, vaid vasakpoolne valitus.

Läheme taas programmi juurde. Tõeline kriteerium programmi hindamisel peaks olema tema realiseeritavus. Me ei saa praegu tõestada, kas see on realiseeritav või mitte. Eriti huvitav on meie jaoks, kuidas suudab valitsus realiseerida leheküljel 10 toodud põhimõtet, et turumehhanismide käivitamisega viia ellu oma tegevuses sotsiaalse orientatsiooni tugevnemist, elukvaliteedi tõstmist. See tähendab, et koos turumehhanismiga tugevneb sotsiaalne orientatsioon. Sotsiaalse orientatsiooni tugevdamiseks on vaja tõsta makse. Sellega jällegi võetakse ära vahendid ettevõtetelt ja ka isikutelt. Turumehhanism ei käivitu. Mulle tundub, et siin on väike vastuolu. Ma arvan, et kõige mõistlikum, mis meie Ülemnõukoguna saame teha, on toetada hr. Uluotsa poolt esitatud ettepanekut võtta meile esitatud programm teadmiseks ja anda valitsusele võimalus viia ellu need head kavatsused, mis on siin sõnastatud. Ma usun, et me tuleme selle küsimuse juurde kas sügisel või talvel tagasi, selleks et teha kokkuvõtteid.

I. Raig

Lugupeetud saalisviibijad! Ma tahaksin teha mõned sissejuhatavad ääremärkused selle kohta, mida väitsid mitmed eelkõnelejad, nagu programm oleks liialt üldsõnaline ning ei sisalda konkreetseid tegevusjuhiseid. Loomulikult programm ei peagi sisaldama tegevusjuhiseid ja siin ei pea olema ka arve. Meil on tegemist Eesti Vabariigi esimese valitsusprogrammiga sõjajärgsel perioodil, ta on pisut üldisem ja on suunatud tulevikku, mitte ainult viie aasta peale. Ma hindaksin seda programmi kui Eesti Vabariigi taastamise kontseptsiooni ja selles kontseptsioonis sisalduvad ka nihked, mis on tarvilikud selleks, et praegusest olukorrast, kriisiolukorrast välja minna. Ja ma arvan, et konkreetseid arve ei ole võimalik programmi sisse panna, arvestades praegust poliitilist situatsiooni, kus on võimalikud mitmed arengustrateegiad. Me ei tea oma riikliku staatuse kohta täpsemalt midagi öelda jne. Ja lõpuks ka arvud. See on siiski eelarve küsimus ja teatavasti on ju välja kuulutatud, et me hakkame eelarvet arutama juba varsti selleks, et teha parandusi selle aasta teise poolaasta eelarvesse. Teiste maade kogemusest ma võin teile ka seda öelda, et valitsusprogramm peabki olema selline üldsõnaline, kontseptuaalne. Kui meie eelarve on siin 10-15 lehel, siis teiste riikide eelarved on vähemalt tuhandel leheküljel. Eile oli meil võimalus maasaadikutega selles veenduda, kui majandusminister tutvustas meile Soome riigi eelarvet. Kui meie parlament hakkab tõsiselt tööle, siis kõik need küsimused, mis tekkisid siin sotsiaalsfääri või mingisuguse objekti arendamises, siis need ei ole mitte programmi küsimused, vaid need on siiski eelarve küsimused.

Nüüd siiski tahaksin konkreetsemalt puudutada valitsusprogrammis mõningaid lõike, eelkõige neid, mis seotud maaelu ja põllumajandusega. Ma tervitan seda lähenemist, et on maaelu mõtted välja toodud eraldi lõiguna sotsiaalprogrammis, sotsiaal- ja kultuuriprogrammi osas ja sellega on tunnistatud, et maaelu arendamine on üks fundamentaalne Eesti ühiskonna väärtus, ilma milleta ei saa me läbi, ja maaelu arendamiseta ilmselt ei saa läbi mitte ükski riik, kes tahab püsti seista. Mis puutub põllumajanduspoliitikasse, siis mulle jäävad arusaamatuks mõned mõtted selle kohta, kuidas tahetakse taastada talumajandust. Siin on kirjas, et talumajanduse rajamine toimub kehvemate majandamistingimustega ja pankrotistunud majandite laialisaatmise teel ja et valitsus vaatab läbi need võimalused, kuidas riik kannab nende majanditega seotud võlad. Siin on seoses sellega mul kaks mõtet või küsimust valitsusele. Kas sotsiaalse õigluse seisukohalt on ikka õige see, et me tegeleme ainult mahajäänud majanditega, nagu tugevamate majandite territooriumil ei oleks kehtinud Eesti Vabariigi seadused ja nagu neile maile ei võiks pretendeerida nende maade endised tõelised omanikud? Miks me peame algama ainult kehvematest majanditest? Mõtlen, et kehvematest

majanditest alustamisega, kus on ka kehvem kaader, võime diskrediteerida taludele üleminekut ja panna suure põõna talumajandussüsteemi taastamisele. Me peaksime vähemalt fikseerima selle, et talude tegemisel on vaja taastada sotsiaalne õiglus, taastada omandiõigused endistele omanikele – kuidas, see on eraldi küsimus, seda ma praegu ei puuduta. Kuid printsibiina peab olema see sees, et talude taastamine kehtib igal pool, ka paremates majandamistingimustes olevates majandites ja tugevates majandites. Ja mis puutub sellesse, et hakatakse nende majandite võlgu kustutama – see on niisugune administratiivne surve, mida Eesti Vabariigi tingimustes poleks vaja teha. Meil ei ole põhjust avaldada talude tegemiseks mitte mingisugust administratiivset majanduslikku survet. See tuleb mulle meelde neid aegu, kui Moskvas võeti vastu otsus, et rendisuhetele peab üle minema ja riik sunnib kolhooside-sovhooside rendile üleminekut selle abinõuga, et kustutab nende riigivõlad. See pole teatavasti Venemaal mingisugust efekti andnud, see oli formaalne üleminek rendisuhetele ja ka meie puhul võib kujuneda formaalseks üleminekuks taludele just sellesama eesmärgiga, et diskrediteerida talusid. Ja sellepärast on ka ettepanek see lause sellest kontseptsioonist välja jätta ja näha ette teised meetmed talumajandussüsteemi taastamiseks. Tuleks hoopiski siia lisada, et on vaja riiklikku programmi talumajandussüsteemi taastamiseks, mitte ainult põllumajanduse subsideerimiseks.

Ja lõpuks on mul kõigile saalisviibijatele, ka juhatajale küsimus: mida me siiski praegu arutame, mis on meie tänase arutluse väljund? Ma ei tahaks nõustuda sellega, et me võtame informatsiooni teadmiseks, kuid raske on seada ka eesmärgi, et me tegeleme selle programmi täiustamisega. Sellega peab tegelema valitsus. Kuivõrd sellel programmil ei ole ka kirjas, et ta on projekt, saan ma aru, et see on valitsuse poolt heaks kiidetud. Antud juhul ma teen ettepaneku see programm heaks kiita parlamendi poolt, kuid valitsusel muidugi töötada edasi selle programmi kallal, arvestada Ülemnõukogu saadikute märkustega.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud saalis mitteviihiv peaminister, kallid kolleegid! Mul on siiralt hea meel, et meid, Ülemnõukogu saadikuid, on lubatud avaldada oma arvamust valitsusprogrammi kohta pärast seda, kui seda on arutatud televisioonis, raadios, ajakirjanduses, kuluaarides ja mujal. Ma olen siiral üllatunud, et Eesti Vabariigi Valitsus nii arvukalt – kahe ministri näol – on tulnud täna meie diskussiooni siia saali kuulama. Suur aitäh teile selle eest!

Meil on tegemist unikaalse dokumendiga. On tõsi, see on omanäoline meie praktikas. On tegemist selle valitsuse programmiga, poliitilise programmiga. See on koostatud selle

valitsuse nägemusest lähtudes. Tahaksin loota, et programm pole koostatud mitte selle valitsuse võimete piiril.

Selles programmis on nägemus, kuidas Eesti ühiskond ja tema majandus peaksid ideaalsetes tingimustes arenema, tingimustes, kus Moskva peaks olema meile sõbralik, kus Lääs avab meile oma rahakotid, kus ei tule mingeid streike ja kus valitsus on vähemalt 5 aastat võimul. Või kui veel kujundlikumalt öelda, siis tingimustes, kus hunt vanaema ära ei söö ja kus Punamütsikesel on peas sini-must-valge müts.

Ma saan valitsusest väga hästi aru, et programmi teisiti koostada ei olnud võimalik. Valitsusel ei ole tingimusi koostada programmi konkreetsemalt. Pealegi on valitsus üleüldse vähe koos olnud. Kuid mulle imponeerib nende väheste nädalate jooksul, mis me valitsust tegutsemas oleme näinud, tema ettevõtlikkus ja teotahe. See süvendab valitsuse vastu usaldust. Kuid ma saan ka väga hästi aru, et selle valitsuse ja ka kõigi meie jaoks on turumajandus praegu veel unistus. Silmade ees virvendab plaaniline turumajandus, mida Moskva meile välja pakub, mida ta idealiseerib. Samaaegselt kägistab meid käsumajandus. Sellistes tingimustes normaalse programmi koostamine, mis käima läheks, ei olegi võimalik. Meie valitsusele ei ole ju teada, kust rahad tulevad, palju neid õieti vaja peaks olema. Ei tea ka me seda, mis see raha maksab ja kuhu seda eelkõige suunata. Seepärast on kohatud etteheited valitsusele, et programm ei ole konkreetne rahalise poole pealt, sest tänases seisus pole võimalik seda konkreetseks teha.

Seepärast käsitleksimegi seda programmi kui valitsuse nägemust, kuidas meie ühiskonna elu korraldada. Käsitleme seda kui valitsuse arusaamist, kuidas Eesti ühiskond peaks tulevikus arenema ja millistest sise- ja välispoliitilistest aspektidest lähtudes peaks valitsus oma tegevuse seadma. Programmi lugedes on meeldiv tõdeda, et valitsus orienteerub probleemides poliitilises mõttes päris hästi. Mulle tundub ka, et majanduspoliitilistes küsimustes võib-olla mitte kõige paremini.

Ma ei ole nõus nende kolleegidega, kes ütlevad, et see on unikaalne programm, et varem midagi niisugust ei ole kuulnud ega näinud. Kui ma seda programmi lugessin, siis mõned kohad tulid tuttavad ette nendest programmidest, mida me iga 5 aasta tagant oleme saanud naaberriigi pealinnast lugeda. Sellestki programmist löövad vastu niisugused paljukasutatud sõnad, mida rahva uinutamiseks on kasutatud: soodustada, toetada, garanteerida, tagada, näha ette, kindlustada jne. Seepärast tundub mulle, et midagi unikaalset meil siin kaante vahel ei ole. Siin kaante vahel on eelkõige hea tahe.

Peaminister andis eile ajaliku kokkuvõtte oma valitsusprogrammist. Peaministri kõnet kuulates langesid ära mitmedki küsimused, mida oleksin tahtnud esitada. Paljud selles

programmis segaseks jäänud asjad langesid oma rööbastesse ja kohale, mis võtab nüüd nendest rääkimise vajaduse ära. Mõnele küsimusele ma tahaksin siiski tähelepanu juhtida. Nimelt, majandusmehena ei rahulda mind, et on tulnud välja n.-ö. ühe programmiga – kas kõik või mitte midagi. Eelkõnelejad juba ütlesid, et elu võib ette veeretada igasuguseid probleeme, sellepärast peaks valitsusel olema läbi mõeldud mitu erinevat stsenaariumi. Kuidas talitada sellisel juhul, kui elu seab ette tingimused, mida teha teisiti teisel või kolmandal puhul? Kuna siin kõnetoolis on mitu korda rõhutatud, et õppust on võetud teiste maade programmidest, siis nii palju, kui mina olen nendega kokku puutunud, pakuvad teiste maade valitsused siiski välja erinevaid stsenaariume, erinevaid nägemusi majanduse arendamiseks, arvestades üldist konjunktuuri. Seda oleks oodanud ka selle programmi koostajatelt.

Ma saan aru, et see on üleminekuperioodi programm. Siin on väga raske täpselt määrata, mis kuupäevast üks või teine moment hakkab toimima. Kuid etapilisuse näitamist oleks oodanud siit programmist küll: esmajärjekorras peab valitsus tähtsaks niisuguseid või teistsuguseid ülesandeid ja siis sellest tulenevad järgmised ning kolmandad ja neljandad ülesanded.

Kui ma valitsuse programmi esimest korda kätte võtsin ja ta lahti tegin, siis lootsin kogu hingest, et nüüd on selles programmis valitsuse nägemus, milline peab olema Eesti Vabariigi majandusstruktuur 10 aasta pärast, 20 aasta pärast ja hiljem, milline peab olema konkreetselt tööstuse struktuur. Ilma neid asju endale selgeks tegemata on väga raske tagada ka rahaliste vahendite olemasolu sellele programmile. On väga raske koostada maksusüsteemi ja arendada eelarvepoliitikat, kui meil on tööstuse struktuur täiesti lahtine. Täna seda selles programmis ei ole. Võib-olla see tundub kõige raskemini paika pandav praeguses poliitilises situatsioonis. Ma saan valitsusest väga hästi aru, valitsus arvatavasti teab, missugune peaks olema Eesti tööstuse struktuur tulevikus, aga ta ei saa seda praegu ausalt välja öelda.

Olen mõneti kokku puutunud Eestimaa hariduselu probleemidega. Kui ma lugesin programmi seda osa, mis käib hariduselu kohta, siis tekitas mõningat imestust asjaolu, et teades Eestimaal läbi viidud konkursist hariduselu korraldamise stsenaariumide kohta (jagati välja preemiaid), pole nende tööde seisukohad, milles kavandati päris hea mudel Eestimaa hariduselu kohta, programmi lehekülgedele jõudnud. Näiteks kas või üksainus moment. Kuidas Eestimaa hariduselu tuleks ümber korraldada konkurentsi põhimõtetest lähtudes, et tagada haridussüsteemi paindlikkus, ja kuidas valitsus, näiteks, suhtub erakoolidesse.

Veel üks küsimuste ring, mis tähelepanu peaks pälvima, on meie välismajandus ja -poliitika. Välispoliitikast pole vist mõtet täna rohkem rääkida. Väliskomisjon kohtus välisministriga mõnevõrra varem ja me arutasime neid küsimusi. Siis selgus, et meil ei ole praegu õieti

välispoliitilist kontseptsiooni ega ka välispoliitilist doktriini olemas. Seetõttu on toores kogu see mõttelaad, mis on programmis poliitika ümber. Välisministrile tuleb anda aega see asi välja töötada. Seepärast ei tahaks ma teha siin mingeid pretensioone selles osas, kuid välispoliitika peaks loomulikult kujunema valitsuse programmi üheks nurgakiviks.

Välismajandusega on asjad palju tõsisemad. See osa tundub mulle olevat kaugel reaalsusest. Selle osa koostamisel on ilmselt väga napilt olnud teadmisi üldtuntud põhimõtetest, kuidas rahvusvaheline konjunktuur üldse kujuneb, mida endast vaba turg maailma mastaabis üldse kujutab ja kuidas vabaturu ja konkurentsi tingimustes riikidevahelised majandussuhted peaksid välja nägema. Sellest programmist jääb niisugune vastuoluline mulje, et valitsus tahaks küll meelsasti luua meie ettevõtetele garanteeritud kindlad konkureerimise tingimused, nii et välismaised ettevõtted ei pääse nende tegevust väärama, kuid samal ajal tahab valitsus avada kõik kanalid, et väliskapital ja tehnoloogia sisse pääseks. See juba iseenesest toob meie turule kaasa konkurentsi. Selles osas on vaja veel mõneti neid asju edasi mõelda.

Lõpuks olen ma ka tõesti nende seisukohtadega nõus, et me võtame selle informatsiooni teadmiseks, mis valitsus on meile esitanud. See programm on usaldusväärne selles mõttes, et valitsusel on probleemid täpselt teada, kuhu suunas ta tahab liikuda. Majanduslikud võimalused aga ei ole veel üldse teada. Ootame valitsuselt tegusid ja meie ülesanne Ülemnõukogus on hoida valitsusel silm peal, kuidas ta majanduselu korraldab. Mujal maailmas on ikka antud uuele mehele, peaministrile või presidendile 100 päeva sammude seadmiseks ja oma tegevusareeni väljakujundamiseks. Seepärast ei ole tõesti ratsionaalne üldse mitte mingisugust hääletamist selle programmi asjus siin korraldada. Jätame vastutuse valitsusele, kuid siis jagame valitsuse rõõme, kui asjad korda lähevad. Lubame valitsusele, et omalt poolt, seadusandliku poole pealt garanteerime valitsusele niisugused tegevusalused, mida ta meilt ootab.

A. Sirendi

Austatud juhataja, austatud kolleegid! Valitsuse programmi lugedes ja eelkõnelejate sõnavõtte kuulates tuleb mulle meelde hiina vanasõna, mis ütleb, et tarkus kuulub minevikule, tegevus olevikule ja rõõmud tulevikule. Mineviku tarkus ongi pigem see negatiivne kogemus, mida me aastate jooksul oleme saanud. Me teame, et nii nagu oli, nii me ei või jätkata. Teame ka seda, et tuleks tegutseda teisiti. Vahest ehk ainult seda ei tea, kuidas peaks tegutsema. Ja sealjuures me teame väga hästi, et negatiivse tegevussuuna pöörd-suund ei pruugi olla positiivne ja õige. Võib olla ju negatiivseid suundi tunduvalt enam kui positiivseid; võib-olla on neist vahest ehk positiivne ainult üksainukene. Tahaks ka ütelda, et me seda programmi

unikaalseks pidada ei saa. Ka mina olen taolisi programme lugenud aastaid. Varem ei olnud meil tegemist valitsusprogrammiga, varem täitis valitsus parteiprogrammi ehk täpsemalt öeldes, valitsus kuulus kogu täiega sinnasamasse parteisse, kellega koos nad programmi koostasid. Nii et siin on uus vahest ehk see, et vastutaja ja koostaja on nüüd üks ja seesama ja ta peaks vahetult oma rahva ees ja ka oma parlamendi ees selles osas vastutama.

Siin programmis on kirjas pigem valitsuse soovid ja neist lähtuvad tegevussuunad, mida Ülemnõukogul tuleks seadusandliku tegevusega toetada, kusjuures toetamine peab olema paratamatult tähtajaline. Igasugune hilinenud toetus võtab toetuse toime maha või võib ta isegi nulliks muuta. Vastasel juhul valitsus ei saagi seda programmi täita, kui Ülemnõukogu teda ei toeta. Sellepärast ma tahaksingi ütelda, et programm ei tule mitte üksnes teadmiseks võtta, vaid tuleb kindlasti lisada meie soov aidata kaasa selle täitmisele. Seda enam, et arusaamine nendest küsimustest ei tule mitte niivõrd sellest, mis on siin kirjas, vaid pigem sellest, kuidas ma tahame sellest aru saada või mida meist igaüks siin loodab näha.

Ma toon ühe näite oma töövaldkonnast. "Valitsus kindlustab teadusasutustele baasfinantseerimise, tagamaks fundamentaaluuringute järjepidevust". Tähendab antud küsimuses on rakendusuuring välja jäetud. Meie asutuses, põllumajanduse uurimise instituudis, on umbes 50% fundamentaalteadust. Kuid teine punkt lisab siia, et kindlustatakse "Eestiga seotud ja Eestile orienteeritud teaduse arengut." Siit me saame teise 50% juurde, mis tähendab seda, et valitsus kindlustab edaspidi teaduse normaalse arengu. Tegelikult me ei tea, mis nende sõnade taga seisab. Niisiis, arvestades ka neid tegelikke olukordi, mis siin võivad esineda, tundub tõepoolest, et mitte ei oleks vaja teisi alternatiivseid programme, vaid pigem stsenaariumiviisilisi modifikatsioone. Paljudes kohtades, kus on nn. kategooriline imperatiiv, võiks näiteks disjunktiivse, konjunktiivise sisseviimisega muuta see hüpoteetiliseks imperatiiviks ja me saaksime programmi sisuliselt teistsugusena üles ehitada. Tähendab, kui me toome sõnad sisse, mis siis saab, kui programm selles või teises osas ei lähe täide, kui meil ei õnnestu üks või teine asi soovitud kujul, mida me antud juhul ette võtame.

Ja üks probleem on veel, mis programmis on vähe kajastamist leidnud. See on meie minevikust tulenev võlg, mida tuleks nii või teisiti tasuma hakata. Kellele me tasume? Kas me tasume eelmistele põlvkondadele tehtud ülekohtu nende järglastele? Kas meie oleme süüdlased või võlglaste ja millisel kujul see heastamine peaks tulema? Ja kes seda üldse peaks heastama ja kas selle heastamisega ei teki hoopis uut süüd ja uut võlga? Nii et need küsimused on küll väga keerulised, kuid nendest selles programmis juttu ei ole.

Mul on heameel sellest, et me enamasti ei unusta ära, mis küsimus meil päevakorras on. Vahest ehk mõnele kolleegile tuletaks meelde, kui ta oma isiklikke muljeid räägib ja arutab

eelmiste päevade päevakorrapunkte, et ta siis sellega ei juhiks meie tähelepanu kõrvale ja võimalusel jäta oma isiklikest muljetest rääkimise.

M. Titma

Me saame kõik aru, et praegu me arutame oma olemuselt väga tõsist dokumenti. Ja vastutame me Eesti rahva ees kõik. Selles mõttes ma kutsuks eriti oma Rahvarinde kolleege asjasse suhtuma vajaliku enesekriitikaga, mõistes seda, et püüame üheskoos teha asja nii, et asi edeneks, aga mitte muuta asja poliitiliseks kemplemiseks.

Sellest tahaksingi alustada. Ma sain väga hästi aru, et enne valimisi oli vaja lubadusi, oli vaja teetud pöördumist valija poole, kus võis anda roosilist pilti tulevikust. Minu jaoks paraku selle dokumendiga tutvumisel kõige ebameeldivam tunne oli see, et selle dokumendi koostamisel on mindud sama teed mööda. Vaevalt küll rahvas loeb siit dokumendist välja seda tõsist olukorda, mis meil ees seisab. Julgen täie vastutustundega öelda, et aasta lõpuks meie elutase langeb kuni kaks korda.

Ma julgen öelda ka seda, et sotsiaalsfääris, eriti riskigruppide olukord halveneb täiesti kindlalt. Selles olukorras niisuguse üsna rõõmsameelse dokumendi esitamine on sõltumatute demokraatide nägemuse järgi poliitiliselt ebaõige. Võib-olla isegi märksa olulisem oleks Eesti rahvale kogu olukorra tõsidust veelgi rängemalt ette tuua, kui see tuleb soodsa variandi puhul. See on vajalik selleks, et me suudaks täie tahtega sellest väga raskest tulevikust läbi minna. Selles mõttes oleks nähtavasti väga oluline olnud prioriteetide ja arenguvariantide väljatoomine, sest programm on koostatud selgelt laiemale avalikkusele. Kui see oleks koostatud parlamendile, siis vähemalt lehekülje ulatuses oleks tehtud arvestus, mis see kõik maksma läheb ja kust tulevad ressursid.

Kasuks tuleks selge vahetegemine pikemaajalise perspektiivi – siin nähtavasti on meil erimeelsusi väga vähe – ja lühiajalise mitmevariandilise käitumise vahel. Mis juhtub, kui tuleb see või teine asi ja kuidas me hakkame siis käituma? Sellisel juhul oleks ka selged prioriteedid. Tähendab, mis siis tegelikult prioriteediks on? Ühelgi valitsusel maailmas, vähemalt siiani, ei ole õnnestunud samaaegselt käivitada turumehhanismi, arendada ettevõtlust, tugevdada sotsiaalset orientatsiooni, humaniseerida ühiskonda ja tõsta elu kvaliteeti. Ma oleksin väga rõõmus, kui kas või üks valitsus ühel maal oleks suutnud kõiki neid asju ühekorraga teha. Isegi 10 aasta perspektiivis.

Valitsusel on aga õigus teha nii, nagu ta tahab. Aga see on meie nägemus, kuidas meie oleksime programmi võinud üles ehitada. Tähtis on see probleem, mis puudutab programmi

nelja fundamentaalset tegevussuunda, millest oleks pidanud näitama, mida tehakse esimeses järjekorras, mida teises, kolmandas jne.

Väga meeldivalt ja tugevalt on esitatud 20. leheküljel osa "Majandusstruktuuri muutmine", mis on põhimõttelise tähendusega. Väga tihti arutatakse kogu Eesti majanduse ümberkujundamisel praegu niisuguse loogikaga, et võtame juhtivate maade majandusstruktuurid ja hakkame nüüd vaatama, palju me hälbime sellest, ja katsume teha endale samasuguse struktuuriga majanduse. Minu arvates on niisugune lähenemine täiesti väär Eesti suhtes. Me oleme nii väike maa ja meie sisemine ressurss nii piiratud, et teha piltlikult öeldes stalinlikust minevikust pärinevat majandussüsteemi analüüsi, kus võeti mudeliks rasketööstus, kergetööstus jne., ja selle alusel hakata majanduspoliitikat tegema, on absurdne. Meie ainus võimalus on umbes sama nagu Soomel: vaadata, kus on maailmaturul auk ja sinna auku püüda sisse murda. Mingit muud poliitikat majanduses eriti olla ei saa, kui me räägime ressursist, mida me tahame maailmaturult saada. Juhiksin tähelepanu sellele, et praegu me läheme tarbimise ühiskonnast tootmise ühiskonda, ostmise ühiskonnast müümise ühiskonda. Pahatihti räägitakse ida ja lääne turust, mõeldes toorainet. Aga põhiprobleemiks meie majandusele lähitulevikus on müümine. Kui me majanduslikult kokku kukume, siis selle tõttu, et meil ei ole kuhugi midagi müüa. See on põhiprobleem Eesti majanduse jaoks. See müümise probleem peaks väga selgelt olema väljendatud ka kogu selles programmilises lähenemises, struktuurses ümberkorraldamises, kaasa arvatud ka inimese mõttemaailma muutmises. Sest seni me ei ole ühiskondlikus teadvuses saavutanud veel seda nihet, mis on väga oluline, rakendamaks tööle kogu elanikkonda. Et inimesed hakkaksid mõtlema, kuidas müüa.

Kindlasti tahaks ka edaspidises tegevuses näha, et välismajanduse probleemid tuleksid arutusele Ülemnõukogus. See on nii tõsine küsimus. Praegu on antud teatud välismajanduslikud monopolid firmadele, kes rakendavad neid, ja ma ei ole kindel, et Eesti huvid on siin aluseks. Aga samal ajal just siit peab tulema kogu valitsuse ressurss edaspidiseks tegevuseks. Loodan, et eelarve arutamisel me asume kindlasti teiega seisukohale, et eelarve kaudu tuleb tulude ümberjaotamist radikaalselt vähendada. Ka see võiks olla valitsuse programmis sees, siis meil oleks vist ühine keel, sest jaotamise ühiskonnalt tuleb ikka minna üle tootmise ühiskonnale.

Järelikult sellega suurendame ühiskonna iseregulatsiooni, sest muidu ma ei kujuta üldse ette, kuidas saab sotsiaalsfääri eest vastutuse võtta vald, maakond. Neil ei ole ei struktuuri, ei ole ressursi ega ka mingit kogemust. Ometi valitsusprogrammis on see tees sees. Mulle tundub, et liiga vara on nii nõrgale struktuurile nagu vald, maakond edasi anda vastutust. Ma tooksin

ainult ühe probleemi. Kuidas saavad Jõgeva, Põlva, Järva maakond lahendada selle aasta kõige tõsisemad probleemid, mis maal kerkivad? Me ei saa väga suurt osa loomasööta, seega jääb suur osa inimesi maal tööta. Nähtavasti ei ole maakonna tasandil võimalik lahendada seda põllumajanduse ees seisvat probleemi, siin peavad olema teatud üleriigilised meetmed, et katastroofi ära hoida.

Lõpuks tahaks esitada üleskutse, et me selle vähese potentsiaali, mis Eestis on (kui mingit ressursi meil üldse vähe on, siis seda on kindlasti kõige vähem), kasutaks maksimaalselt ratsionaalselt ära sisuliste asjade lahendamiseks, jättes kõrvale poliitilise rivaliteedi. Paraku domineerib rivaliteet ka Ülemnõukogu sees siiamani ja selle tõttu me liigume edasi niivõrd aeglaselt. Kui me suudame niisuguse rivaliteedi viia teiseseks arvestusega, et teatud aja jooksul meil ei tule rahva ette hääli püüdma minna, siis võiksime selle momendi täiesti maha võtta. Ma ei tea, milline on suhtumine teistel, aga teatud sammud tuleb rohkem läbi mõelda. Näiteks, vaevalt Rahvarinne mõtles, missuguse tundega teised saadikud läbi lähevad, kui Rahvarinde käesidemega mehed ilmuvad ukse juurde ja hakkavad meie sissetulekut kontrollima. Tähendab, on teatud aktsioonid, mille juures tuleb mõista seda, et meil on erinevad erakonnad, ja kui me hakkame kas või valitsust ja Rahvarinnet ühendama, kui me hakkame Ülemnõukogu töös ka Rahvarinnet käsitlema kui n.-ö. iseseisvat tegutsevat organisatsiooni, siis paratamatult see kutsub teiste parlamendigruppide juures teatud võõristuse esile. See tekitab väga selge poliitilise erisuse, ja võidujooks, mis oli enne valimisi – kes saab enne midagi teha, kes saab n.-ö. ennetada teist –, see kestab edasi. Ma kujutan ette, et selle mahavõtmine annaks meile jõudu edasiliikumiseks suurusjärgu võrra enam. Eriti ma toetaksin seda, mida Uluots praegu hakkab rääkima, kui me vaatame kogu oma Ülemnõukogu edasist seadusandlikku tegevust.

Ü. Uluots

Lugupeetud seaduseandjad, lugupeetud peaminister! Härrad Titma ja Telgmaa vabastasid mind kohustusest anda valitsusprogrammile hinnang sõltumatute demokraatide silma ja mõistuse läbi, kuid ühe väikese täienduse ma tahaksin sellele siiski teha. Ma olen sellest kord juba rääkinud, aga ma ütlen veel kord. Kui ma sain kätte selle dokumendi, siis ilma avamata esitasin ma endale küsimuse: palju see brošüür sümboolselt maksab. On tehtud isegi nalja, et kuldsetes kroonides. Jah, majandusmehena on see minu jaoks esmane küsimus. See tähendab, et ei saa vastu võtta ühtegi programmi ega ühtegi ideed majanduses, teadmata, mis ta maksab ja milline on tema tulem. Ma saan aru, et valitsusel oli kiire ja tal seda meile esitada ei ole.

Hr. Leimanni käsutuses on küllalt suur elektrooniline võimsus ja mul on väga tõsine ettepanek, et see dokument anda elektronmasinate hammaste vahele ja ta läbi närida. Toetan teisi saadikuid, eriti hr. Madet, et analüüsitavaid variante peaks olema sini-must-valgest kuni punaseni. See ei tohiks olla raske töö, sest seda tööd teeb masin. Ja kui me saame teada rahvatulu ja teame rahvakulu, siis nendevahelise suhte järgi me saaksime ka öelda, kui pikale ajale on see dokument arvestatud. Praegu seda mõistatada on lihtsalt võimatu. Sellist küsimust on aga mitu korda esitatud.

Ja nüüd põhiline asi, miks ma siia pulti üldse tulin. Jutt tuleb uuesti seadusandlusest. Ma saan aru, miks meie lugupeetud peaminister ei alustanud oma eilset ettekannet mitte programmi esimesest peatükist, vaid viimasest, kus on juttu õigusreformist. Tal on täpselt sama mure nagu meil paljudel. Senini seadusandlus, alates haldusreformist, hinnaseadusest, maksuseadusest, pangaseadusest ja lõpetades arutatava omandiseadusega, on raamseadused, mis on meile jätnud maha terve hunniku tundmatuid ja mitte veel vastuvõetud seadusi. Kõik need seadused on jäänud toppama. Minu arvestuste kohaselt, selleks et valitsus võiks oma programmi käivitada, on kiires korras tarvis vastu võtta 130 seadust. Ma kahtlesin selles numbris ja ma rääkisin juristidega küllalt kõrgel tasemel. Nad jõudsid minuga ühele arusaamale. Nüüd ma tegin ühe väga lihtsa teise klassi aritmeetilise arvestuse. Oletame, et meie tööviljakus on üks seadus päevas. Ja kui me töötame 7 päeva ilma puhkuseta, tähendab 7 päeva nädalas, siis see võtab meie käes aega neli ja pool kuud. Aga ma ei usu seda, et meil õnnestub selle aja jooksul ainult majandusseadusi arutada. Elu toob meile kõiki võimalikke probleeme. Samal ajal on valitsusprogrammis selgelt kirjutatud, et õiguslik pealisehitus oleks vaja valmis teha sügiseks. Ütelge, kuidas me suudame seda teha? Ja andke andeks, ma tulen oma vana arvamuse juurde, et meil ei ole mingit muud võimalust, kui anda ära osa oma volitusi. Jääb valida, kas anda valitsusele erivolitused selleks, et ta võiks määrustega kehtestada õigusakte, mis tegelikult on seadused – sellega võrdsustaksime praktiliselt valitsuse ja Ülemnõukogu volitused –, või anda need õigused Ülemnõukogu Presiidiumile. Minu jaoks on viimane ainus mõeldav lahendus. Me lihtsalt peame seda tegema. Siin toodud aritmeetiline näide ütleb teile ise, kui me ei suuda seda teha, paneme valitsuse põlvili, ja just seda me praeguses situatsioonis teha ei tohiks. Peaminister oli eile küll teatud määral selle vastu, tuues ühest 1928. aasta ajalehest tsitaadi, ja lõpetas sellega, et siiski parlamentaarsel teel, ilma presidendistatuudita on võimalik probleeme lahendada. Ma tahaksin ainult öelda, et siis oli Eesti Vabariigi parlament töötanud 8 aastat, meie oleme praegu tinglikult töötanud 15 päeva. (Eesti Vabariigis tegutses tollal Päästekomitee.) Nii et neid võrdlusi ei saaks kokku panna ja me peame olema realistid. Oma saadikugrupi nimel ma palun teid tõsiselt mõelda.

Me esitasime oma ettepanekud kahele komisjonile: majanduskomisjonile ja õiguskomisjonile. Ma loodan, et me võtame selle probleemi päevakorda, kui me jõuame reglemendi juurde. Ja uut reglementi on meile väga vaja. Hr. spiiker, palun püüdke panna see järgmise istungjärgu päevakorda, et valitsust sellisest õiguslikust kriisist päästa.

A. Junti

Lugupeetud juhataja, saadikud! Arvestades seda, et vaheaeg hakkab lähenema, tahaksin veidi valitsusprogrammist näiliselt eemale minna ja peatuda sellel dokumendil, mis on teile vaheaja järel kätte jagatud.

Me oleme vastu võtnud Ülemnõukogu programmi üleminekuperioodiks. Täna arutame valitsusprogrammi praktiliselt samaks perioodiks. Oleme vastu võtnud riiklust sätestavad dokumendid, eriti 16. mai seaduse "Eesti valitsemise ajutise korra alustest". Juba täna siin sõnavõttudes on väga teravalt, sealhulgas ka viimases, kõlanud mõte, et meie peame õigussüsteemi ülesehitamises ja õiguskorra loomises mingid seisukohad vastu võtma, et seda protsessi tagada ja kiirendada. See tähendab kõik seda, et me peaksime hakkama täitma oma 16. mai seadust "Eesti valitsemise ajutise korra alustest". Kahtlemata üheks dokumendiks, millele me peame lähemal ajal pühenduma, oleks seadus Eesti Vabariigi Ülemnõukogust ja Eesti Vabariigi Valitsusest, mille ilmselt ka kõik need küsimused, mida hr. Uluots praegu üles tõstis, saaksid ka lahendatud. Kuid praegu – see tuleneb ka 16. mai seadusest – pakub õiguskomisjon välja mõtte, et asutaks 16. mai seaduse punktis 8 fikseeritud probleemi lahendamisele. S.o. Eesti Vabariigi elanike poliitilisi õigusi ja tagatise sätestavate aktide ning kodakondsust sätestavate aktide väljatöötamisele. See on väga lai küsimuste ring ja eeldab seda, et me võtaksime ta eraldi päevakorda, aga ilma neid põhimõtteid läbi töötamata päevakorda niisugust küsimusteringi lihtsalt võtta ei saa, see eeldab suurt läbitöötamist ja vastava komisjoni loomist. Seetõttu ongi õiguskomisjonil ettepanek täna võtta vastu otsus järgmises küsimuses: luua Eesti Vabariigi elanike poliitilisi õigusi, tagatise ning Eesti Vabariigi kodakondsust sätestavate aktide väljatöötamiseks komisjon, nimetada selle komisjoni esimees. Teen veel ettepaneku, et Ülemnõukogu teeks ka Eesti Kongressile ettepaneku vastava kooskõlastuskomisjoni moodustamiseks. Õiguskomisjon teeb ettepaneku nimetada komisjoni esimeheks Marju Lauristin ja komisjon mitte teha 11-liikmeline, nagu on teile jagatud projektis, vaid 12-liikmeline. Ma nimetaksin ka need isikud, keda meie nägemuse järgi võiks haarata sinna komisjoni, lisades juurde, et põhimõtteliselt on nad kõik isikuliselt läbi arutatud ja maksimaalselt püütud arvestada erinevaid fraktsioone. Need oleksid Andrejev, Annus, Hallaste, Hänni, Junti, Kama, Kask, Leisson, Põldroos, Titma ja

Sovetnikov. Ühtlasi tuleks teile jagatud otsuse tekstis teha mõningaid redaktsioonilisi parandusi, kuid ma arvan, kui me läheme konkreetse hääletuse juurde, tõenäoliselt peale vaheaega, siis jõuame ka selleni.

Juhataja

Vladimir Lebedevil on üks küsimus.

V. Lebedev

Ma tahan esitada küsimuse kolleeg Juntile, millistel põhimõtetel moodustati see komisjon? Niipalju kui ma kursis olen, esitas saadikurühm "Võrdsete õiguste eest" ametlikult omapoolsed kandidatuurid, neid aga komisjoni koosseisus pole. Isiklikus vestluses teiega ma pakkusin välja kahte kandidaati. Seepärast on mul küsimus – mis alusel teie ei esitanud neid?

A. Junti

Vastates küsimusele, ütlen, et tegemist on ettepanekuga, mitte otsusega. See on õiguskomisjoni ettepanek Ülemnõukogule arutamiseks. Rõhutan, et on püütud arvestada kõikide fraktsioonide osalusega ja on püütud arvestada ka põhimõttega, et vastava riigi – kui me ennast riigiks peame – kodakondsuse küsimusi rahvusvahelise õiguse põhimõtetest tulenevalt saavad eelkõige ja peavad eelkõige otsustama põliselanikud. Veel kord rõhutan, see on projekt arutamiseks Ülemnõukogule, mitte otsus. Selles osas, miks üks, teine või kolmas on esitatud, ma palun mitte poleemikat tõsta. Küsimus on selles, kas konkreetsed isikud võiksid kuuluda komisjoni ja kas võiks keegi olla veel nimetatud komisjonis.

Juhataja

Meil on jäänud 10 minutit. See oleks paras aeg, et anda võimalust veel üheks sõnavõtuks kõnetoolist. Kuna Arvo Junti poolt pakutud ettepanek tõepoolest näeb ette päevakorra muudatust, mida me peame otsustama kvalifitseeritud häälteenamusega, siis mul on selline ettepanek, et me teeksime selle pärast lõunavaheaega.

J. Liim

Austatud eesistuja, lugupeetud väsinud kolleegid! Pöördun hr. Savisaare kui peaministri, aga ka kui Eesti Jalgpalli Liidu presidendi, seega spordisõbra poole. Ühte sõna uue Ülemnõukogu tegevuse käigus ei ole me kordagi maininud. Ma ei leia valitsusprogrammis sõna "sport". Loomulikult kuulub ta kultuuri valdkonda, kuid tuleb arvestada spordi tähtsust Eesti

Vabariigis, seda eriti tulevikus, meie sportlaste ja spordisõprade arvukust, tervise ja professionaalse spordi tähtsust. Tuleb arvestada, et ilmselt nii mõneski valdkonnas ei suuda me end maailmale teadvustada nii kiiresti ja kõrgel tasemel kui spordis. Alljärgnevalt tuginen ma ka teadmisele spordirahva soovidest, mõtetest ja ka patriotismist. Teades meie rahva soovi võistelda oma Eesti Vabariigi lipu all, jõuda jällegi tagasi oma seaduslikule kohale olümpiaareenil, julgen ma arvata spordi erikäsitluse vajadust valitsusprogrammis. Tasuks meenutada ka Eesti Vabariigis suure au sees olnud sporti. See oli innustav, tervistav ja rahva uhkust tõstev ala. See oli noori vaimustav ja edasiviiv jõud. Seda innustust jätkus ka paljudeks aastateks okupeeritud Eestis, seni kuni kõigi eluvaldkondadega koos toimus ka spordi langus. Sellele andis oma panuse märgatav diskrimineerimine Liidu koondistesse pääsemisel. Eesti Vabariigis oli ka põhjust uhkust tunda. Tänu meie sportlaste tublidusele jõudsime maailma tuntud riikide hulka. Ainuüksi Kristjan Palusalu sai hakkama sellega, millega oli raskusi diplomaatidel, üksi Erika Salumäe teeb Eesti tutvustamiseks ilmselt rohkem kui terve rida poliitikuid.

Tõsi, siin ja seal võistlevad meie spordi esindajad meie rahvusvärvide all, kuid see tuleb viia riiklikule tasandile. Ilmselt tuleb kaalumise alla võtta ka Eesti Vabariigi võistkondade esinemine, osavõtt NSV Liidu meistrivõistlustest. Ma toonitan, Eesti Vabariiki esindavad võistkonnad. Individuaalkorras saab esineda külalisvõistlejana. Selles küsimuses võib meile olla mõningal määral eeskujuks Leedu Vabariik. Praegu tundub meil valitsevat spordielus mõningane segadus, ebaselgus, kuidas, kuhu ja kui kiiresti minna. Lahkarvamused esinevad süsteemis kui ka isikute vahel. Seda segadust leevendada ja tulevikuvaateid võivad selgitada valitsusprogrammis olevad spordielu ja -suundumust selgitavad punktid. Spordirahvas soovib saada kinnitust, et ka neid on Eesti Vabariigile vaja. Ma ei taha mingil määral vähendada teiste kultuurivaldkondade tähtsust, kuid kaasajal on sport maailmas muutunud niivõrd keeruliseks, eripäraseks alaks, et ta vajab erilähenemist.

Juhataja

Meil on jäänud lõunavaheajani nii vähe aega, et sellest ei jätku üheks sõnavõtuks kõnetoolis, kuid repliigiks küll.

E. Tupp

Lugupeetud eesistuja! Mul on täpsustav märkus hr. Titma sõnavõtus olnud ühe ebatäpsuse kohta. Esiteks võib öelda nii, et Rahvarinde või Kodukaitse salgad ei kontrolli läbiminekut – see on ebatäpsus ja see võib asja mõtte muuta. Nad on lihtsalt julgestuseks ja valveks. Nad ei

kontrolli ühegi saadiku või inimese läbiminekut. Selleks on ikkagi needsamad jõud, kes varem kontrollisid, nii et see ebatäpsus võib muuta asja sisuliselt.

Juhataja

Loomulik stsenaarium on selline, kui meie kõned ja sõnavõttud on lõppenud, järgneb sellele kindlasti lõppsõna. Kas lõppsõna usaldatakse teistele või jääb see ainult peaministrile, see selgub asjade käigus.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Ma tahan tagasi tulla lugupeetud saadik A. Junti ettepaneku juurde komisjoni moodustamise kohta. Ütlen teile ausalt, mind väga riivas tema ettepanek, täpsemalt kinnitus selle kohta, et selles komisjonis peavad osalema Eestimaa põliselanikud. Mulle tundub, et siin me näeme väga ebameeldivat tendentsi. See tähendab, et meie hakkame inimeste, Eestimaa rahva poolt valitud saadikuid jagama mingite inimõigustele üldsegi mittevastavate tunnuste järgi, s.t. sünnikoha järgi. Vabandage, millist õigusriiki me siis tahame rajada, kui me omi saadikuid hakkame mingi tunnuse järgi jagama? Konkreetselt – sünnikoha järgi. Lugupeetud kolleegid, mulle tundub, et see on üldiselt vastuvõtmatu. Tänan!

Juhataja

Mis puutub komisjonide koosseisudesse ja esitatud projektidesse, siis võib iga saadik esitada oma projekti. Kas me hakkame diskuteerima sellel teemal või me läheme praegu lõunavaheajale? Niipalju aega jäänud meil enam ei ole, mis oleks vajalik ühele sõnavõtule kõnetoolist.

K. Koha

Härra juhataja! Ma juhin tähelepanu, et hr. Lebedev võtab täna liiga palju sõna ühes päevakorrapunktis. Teiseks, hr. Lebedevi igasugused protestid on ainult siis aktsepteeritavad, kui neil on ka põhi all.

Juhataja

Suur tänu! Võtame teadmiseks. Õhtune istung algab kell 16.00.

**EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
SEITSMES ISTUNGJÄRK
VIIES ISTUNG
23. mai 1990**

Eesti Vabariigi Valitsuse programmist

Juhataja

Alustame seitsmenda istungjärgu viimase istungiga. Kontrollime kohalolekut.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kohal on 67 rahvasaadikut. Järgmisel istungjärgul arutame istungitest osavõttu ja peame ise otsustama, et me asjad enam nii edasi kesta ei saa. Ma palun veel kord läbi viia kohaloleku kontroll. Kohal on 71 saadikut. Kui meil asi jõuab hääletusteni, siis me peame vajaduse korral veel kord kohalolekut kontrollima.

Jätkame päevakorraga. Ma annan kõigepealt sõna kõnetoolist Arvo Juntile ja te ise veendute, miks ma pidin seda järjekorda muutma.

A. Junti

Antud päevakorrapunkti raames, s.o. valitsusprogrammi esitamise raames esitasin ennelõunasel istungil õiguskomisjoni ettepaneku toetudes Rahvarinde fraktsiooni poolt esitatud mõttele ja saadik Sovetnikovi ettepanekule võtta vastu otsus moodustada Eesti Vabariigi elanike poliitilisi õigusi ja tagatise ning Eesti Vabariigi kodakondsust sätestavate õigusaktide väljatöötamiseks komisjon. Vaheajal nõu pidanud komisjonide esimeeste ja fraktsioonidega, ma teeksin mõned täiendused esitatud otsuseprojekti juurde. Kuna käesolev otsus on arutamisel valitsusprogrammi raames ja me ei algata iseseisva päevakorrapunkti arutamist, kuulub see lahendamisele ka tavalise hääletamise korras. Esitan järgmiste parandustega otsuseprojekti: kõigepealt moodustada 13-liikmeline komisjon koosseisus (siin on väikesed muudatused) – Andrejev, Annus, Fjuk, Hallaste, Hänni, Junti, Kama, Kask, Käbin, Leisson, Põldroos, Titma, Sovetnikov.

Ühtlasi palun nimetatud otsus ka hääletusele panna.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas kõik mõistsid, et antud komisjoni moodustamine ja sellega seoses otsuse vastuvõtmine ei nõua eraldi päevakorrapunkti, vaid see mahub praegu arutusel oleva päevakorrapunkti "Eesti valitsusprogrammist" alla. Kas selle teema kohta on küsimusi?

A. Junti

Enne lõunat oli ettepanek komisjoni esimeheks valida Marju Lauristin, ma ei hakanud seda lihtsalt kordama.

Ü. Uluots

Mind huvitab, mispärast on komisjoni koosseisus saadik, kes on kuulutanud ennast meie hulgas vaatlejaks. Jutt on hr. Kamast.

A. Junti

See küsimus kerkis samuti meil, eks Ülemnõukogu seda otsustab, kas ta jääb komisjoni või mitte, kuid oma avalduses ta deklareeris osavõttu komisjonide tööst.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Küsimus, mida see komisjon peab arutama, on minu arvates meie vabariigi poliitilise elu ja olukorra jaoks äärmiselt tähtis. Arvan, et keegi ei hakka vaidlema, et olukord on küllaltki ärevust tekitav. Selle kohta, et komisjoni esimehe asetäitja pakkus välja kandidatuurid, põhjendades, et komisjoni liikmeteks võivad olla vaid vabariigi põliselanikud, ma juba oma arvamuse ütlesin. See on üldse igasuguste demokraatlike põhimõtete ja inimõiguste rikkumine. Edasi, meie esitasime kaks kandidatuuri saadikurühma "Võrdsete õiguste eest" poolt. Lugupeetud saadik Junti ei lülitanud neid nimekirja ja isegi ei pakkunud neid hääletusele panekuks välja. Seoses sellega ma arvan, et saadikurühma "Võrdsete õiguste eest" saadikud ei saa aktiivselt osaleda selle komisjoni töös ja ma mõtlen, et nii komisjon kui ka meie väga palju kaotame sellega. Tänan!

Juhataja

Ma annan sõna seletuseks Marju Lauristinile.

M. Lauristin

Ma tahaksin öelda seletuseks paar sõna, eriti pöördudes nii Vladimir Lebedevi kui teiste saadikurühma "Võrdsete õiguste eest" liikmete poole. Me anname endale kõik sellest aru, et kodakondsusküsimus on võtmeküsimus. Oleme huvitatud kodakondsusküsimuse sellisest lahendusest, kus me tõesti jõuaks konsensuseni, kus me tõepoolest saaksime öelda, et me liigume Eesti arengus rahumeelselt edasi, kus me saame tõesti arvestada kõikide õigusi ja saame samal ajal arvestada ka Eesti Vabariigi taastamise juriidilisi aluseid. Selleks on meil vaja väga keerukaid omavahelisi läbirääkimisi, väga tolerantseid, keerukaid läbirääkimisi mitte ainult siin Ülemnõukogus, vaid meil on tõesti vajalik ka koostöö Eesti Komitee, Eesti Kongressiga. Mitte selles mõttes, et me üksteisele dikteeriks, vaid et meil ei tekiks patiseisu. Sellepärast on väga oluline, et me algusest peale annaksime endale aru, et kodakondsusküsimus on juba meie eelnevate otsuste valgusel küsimus, kus tõepoolest Eesti Vabariigi kodakondsetel on väga otsustav sõnaõigus. Samal ajal me peaksime oma töö siin Ülemnõukogus tegema niiviisi, et ka need inimesed, kes hakkavad seda kodakondsust taotlema ja kelle kohta see seadus hakkab töötama nii, et annab neile võimaluse saada Eesti Vabariigi kodanikeks, oleksid esindatud algusest peale nende inimeste kaudu, kellel samal ajal oleks ka see sild ja kes ühendaksid neid ja praegust Eesti Vabariigi kodanikkonda. See on keeruline poliitiline ja juriidiline konstruktsioon, see on keeruline küsimus, aga uskuge meid, see koosseis ei ole mitte mõeldud selleks, et kuidagimoodi kedagi tema õigustes kärpida või solvata. See on just selliselt läbi mõeldud, et ta võimaldaks jõuda konsensuseni ja siis järkjärgult laiendada seda kodakondsete ringi ja jõuda lõpuks Eestis selle tulemuseni – Riigikogu valimiseni, nii et me teeme seda üksmeelselt. Ei ole mõtet hakata siin praegu selles algpunktis tegelema nende vaidlustega, vaid ma, vastupidi, väga paluksin, et ka seesama saadikurühm "Võrdsete õiguste eest" läheneks sellele küsimusele konstruktiivselt, tõesti delegeeriks need inimesed, kellel on ka teistpidi, n.-ö. *a priori* olemas konsensuse ja koostöö võimalused ükskõik missuguste jõududega ka Eesti kogukonnas.

Juhataja

Katsume nüüd kuidagi hakata kimbatusest välja tulema. Täpsustame kõigepealt lähteandmed. Nimelt, valitsusprogrammi aruteluks jätkus veel järjekord kõnetoolist sõnasoovijate osas, kus hr. Lebedev oli kolmas. Ma oletan, et need saadikud, kes sõna soovivad repliigiks kohapealt, tahavad avaldada arvamust selle komisjoni kohta. Järelikult jätkame valitsusprogrammi arutelu, kuid siiski tuleme selle otsuse projekti juurde. Kuna nüüd on selgunud, et me oleme suutelised otsustama komisjoniga seoses olevad asjaolud antud päevakorrapunkti piirides,

otsustagem siiski ära, mis sellest komisjonist saab. Kõige esimene on õiguskomisjoni poolt valmistatud projekt, mille ma panen hääletamisele. Ja siin on ka pakutud projektijärgne koosseis.

A. Junti

On ettepanek moodustada komisjon 14-liikmeline ja komisjoni koosseisu arvata ka Marju Lauristin.

Juhataja

Õiguskomisjoni otsuse projekt on sellisel kujul.

V. Pohla

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Hr. Ülo Uluotsa poolt püstitatud küsimuse lahendamiseks ma teen ettepaneku, et hr. Kaido Kama annaks kinnituse, et edaspidi ta võtab osa Ülemnõukogu tööst ja sellega oleks siis see küsimus lahendatud.

Juhataja

Hr. Kama ei ole hetkel saalis, tõsi, ta võttis täna Ülemnõukogu tööst osa. Ma teen ettepaneku Ülemnõukogule, et kõige esimesena pannakse hääletamisele kas presiidiumi või komisjoni poolt ette valmistatud projektdokument, ja kui see ei leia heakskiitu, siis tulevad kõik teised, mida on pakutud.

I. Toome

Kas me ei peaks siiski mõtlema, et komisjoni saaks lülitatud keegi maasaadikutest lisaks Hallastele ja Kamale, kes esindavad meie maakondi. Pealegi Kama kandidatuuri vaidlustavad siin juba mitmed kolleegid. Hänni esindab kindlasti rajooni, kuid ikkagi võiks olla keegi, kes töötab praegu puhtalt maal.

Juhataja

Paistab, et meil on veel märkusi, ma palun Arvo Junti kõnetooli. Kas õiguskomisjon on valmis tegema muudatusi oma projekti?

A. Junti

Mis puutub hr. Toome ettepanekusse, siis maasaadikute esindajana oli siin kõigepealt pr. Hänni, samuti kuulub maasaadikute gruppi Fjuk. Kuid nüüd maasaadikutel endal ei ole pretensioone, ma pidasin maasaadikute grupi ja komisjoni esimehega nõu, nii et meil siin niisuguseid lahkarvamusi ei olnud.

Juhataja

Jääge veel kõnetooli. Juhan Telgmaa teeb oma märkused.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Ma soovitaksin kontrollida, kas komisjoni liikmekandidaatide hulgas ei ole selliseid saadikuid, kes ei ole ennast veel Ülemnõukogusse tööle võtnud. Kui on, siis tuleks nendest loobuda, sest nad on teiste asutuste teenistuses ja neid võidakse iga kell ei tea kuhu komandeerida ja komisjon ei saa töötada.

Juhataja

Arvo Junti jättis ka selle asjaolu meelde.

K. Koha

Härra juhataja! Jälle tekivad meil siin väikesed segadused. Esiteks hakkame jälle looma konfrontatsiooni – linn ja maa. Teiseks, saadikurühma "Võrdsete õiguste eest" liikmed vaatavad jälle, et ei saa võrdsemad olla. Minu arvates võiksid nad töös osaleda, siis saaksid oma ettepanekuid teha. Hr. Annus ja hr. Andrejev kuuluvad minu meelest ka võrdsete õiguste gruppi, nii et ma ei tea, miks me loome niisugust segadust. Küsimus on põhimõtteliselt otsuses, kas me teeme selle komisjoni ja hakkame neid raskemaid probleeme lahendama või ei hakka. Küsimus on rohkem printsiibis. Aitäh!

Juhataja

Mulle tundub, et me võime nüüd asuda otsustama. Arvo Junti, kas me võime õiguskomisjoni projekti sellisel kujul hääletamisele panna?

A. Junti

Meie ettepanek oli, et kui täiendusi ei ole, siis võiks hääletada nimekirja, otsustades muidugi ära komisjoni suuruse ja komisjoni esimehe.

Juhataja

Kas selline ettepanek sobib või paneme kõik teised peale hr. Kama hääletusele nimeliselt, aga hr. Kama personaalselt? Niimoodi sobib?

I. Hallaste

Austatud juhataja, austatud kolleegid! Mul on õigusliku järjepidevuse grupi aseesimehena ettepanek, et õigusliku järjepidevuse gruppi ei esindaks seal mitte Kaido Kama. Selline olukord, kus me hakkame kandidaate ükshaaval läbi hääletama, eriti neid, kes siin ise kohal ei ole, kes ei saa praegu enda eest kosta, see ei ole kõige õigem. Ettepanek on, et teda asendaks seal Mart Laar. Ja sellisel juhul võiks panna hääletusele terve nimekirja.

Juhataja

Mida Arvo Junti arvab?

A. Junti

Arvestades seda, et see ettepanek on tehtud fraktsiooni täievolilise esindaja poolt, arvan, et Ülemnõukogul on õigus seda aktsepteerida. Ja mina isiklikult toetaksin seda.

Juhataja

Suur tänu!

I. Toome

Et komisjon saaks ilusaarvuline – 15-liikmeline, teen ettepaneku lülitada sinna Juhan Telgmaa.

Juhataja

Arvo Junti, kas õiguskomisjonil on midagi Juhan Telgmaa vastu?

A. Junti

Ei ole.

Juhataja

Ei ole? See komisjon oleks 15-liikmeline ja komisjon läheks hääletamisele nimekirja järgi. Ma tänan, Arvo Junti! Palun nüüd asuda töökohtadele, me asume otsustama.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et me võtaksime vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse komisjoni moodustamise kohta Eesti Vabariigi elanike õiguslikke garantiisid ja kodakondsust sätestavate õigusaktide väljatöötamiseks ning selle komisjoni koosseis oleks järgmine: esimees – Marju Lauristin, liikmed – rahvasaadikud Andrejev, Annus, Hallaste, Fjuk, Hänni, Junti, Kama, vabandust Laar, Kask, Leisson, Käbin, Põldroos, Titma, Sovetnikov, Telgmaa. Palun hääletada! Poolt on 68 saadikut, vastu 3, erapooletuks jäi 4. Selline komisjon on moodustatud.

Ja nüüd jätkame valitsusprogrammi arutelu. Sõna saab kõnetoolist Ants Paju.

A. Paju

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Austatud kolleegid! Tänane hommikupoolik oli tõesti, vähemalt minu jaoks, kosutav ja õpetlik. Üle hulga aja oli kuulda tõelise peremehe häält. Ühelt poolt muret Eestimaa poliitilise, sotsiaalse ja ökoloogilise olukorra pärast ning teisalt selle olukorra foonil sündinud ja nüüd väljapakutud peaminister Edgar Savisaare valitsusprogramm. Ütleksin nõnda, et see mõtetekogu on omamoodi peegel, mis näitab, kuivõrd on valitsus näoga reaalsuse poole. Samas näitab ta ka selgelt, kuidas on käivitunud pidurdusmehhanism, mis valimiskampaania käigus oli lubaduste hoorattad täistuuridele pööranud.

Olen tänulik kolleegidele Tiit Madele, Mikk Titmale, Ülo Uluotsale, Illar Hallastele ja Jüri Liimile, kes igaüks oma nurga alt on analüüsinud, millega meil on tegemist ja kuidas mitte abstraktselt ajas ja ruumis, vaid just Eestimaal saavutada siin elavate inimeste tavadele tuginev elulaad. Ja alustada tuleb ju selle aasta teisest poolest. Selle dokumendiga peame lahti saama totalitaarse võimu sünnitatud käsumajanduse jälgedest meid ümbritsevas elukeskkonnas ja vabastama inimesed hingeliselt, vabastama orjusest. Julgeksin nimetada selle programmi siiski ümber, nimetada selle peaminister Edgar Savisaare ideekavanditeks üleminekuperioodiks. Ühelt poolt sellepärast, et kui loed sõna "programm", siis on vist eelmiste aegade mõju ikkagi nii suur, et see assotsieerub toitlusprogrammi, ehitus- ja muude programmidega, mille sünni suure sumina ja siis pikkamisi hääbumise oleme ju üle elanud. Usun, et täna käeshoitaval dokumendil on oma juriidiline, poliitiline, majanduslik ja psühholoogiline tähendus. Usun, et selle dokumendiga me ei tohi mitte ärritada, vaid peame erutama, me ei tohi uinutada, vaid peame inimestes lootuse sünnitama.

Toetan kolleege, et mitte panna seda dokumenti täna hääletamisele ja mitte võtta seda praegu ka teadmiseks. Kui peaministri esimesed 100 valitsemispäeva on möödas, siis oleme ilmselt ära kuulnud ministrite ehk ministeeriumide programmid ja seejärel võime juba otsustada, kas

võtta teadmiseks või teha mingi muu otsus. Ma arvan, et selleks on ka alus, sest me oleme siinsamas saalis ju avaldanud peaministrile, tema valitud meeskonnale täielikku usaldust ja andestanud isegi mõned selle protsessi iluvead, ja meil ei ole mingit alust arvata, et me ei usalda teda praegu. Kuid ideekavandi järgi peame määrama kindlaks ministrite nõukogu sihiseadmise võime ja võtma dokumendi teadmiseks pisut konkretiseeritud kujul.

Head kolleegid! Ma kuulasin, kuidas nii kolleeg Titma kui ka Hallaste määratlesid, millise erakonna programmiga on tegemist või et kas selle programmi järgi on võimalik öelda, kas valitsus on vasakpoolne või sotsialistlik. Ma julgen väita, et Mandri-Eesti keskel, kus on minu kodurajoon ja kus elab praegu 42 000 inimest, on probleemide sasipundar hetkel väga keeruline. Näiteks Peipsi ääres elavad inimesed, Jõgeva sordijaama uurimiskollektiiv või Palamuse kool-muuseum, kogu rajooni kultuuri-, hariduse ja spordielu, Põltsamaa linn, Pajusi vald – kõik ootavad ühte ja samas on igaühel ka erinev ootus. Neid ei haara selle dokumendiga tutvumisel mitte hasart teha kindlaks, millise valitsusega on tegemist – on see paremal, vasakul või keskel. Nad otsustavad oma elukogemustele ja võimalustele tuginedes selle dokumendi elulisuse tema realiseeritavuse järgi. Ja kolleegid, kui me tõesti võtame seda dokumenti kui ideekavandit, siis mind tegi eile pisut ettevaatlikuks lugupeetud peaministri sissejuhatav kõne, kus väga jõuliselt paika pandud mõtted jäid minu jaoks väga abstraktselt kõlama selle tõttu, et neis ei olnud lähtunud meie elukeskkonna hetkeseisundist.

Eilsel kohtumisel kahe ministriga me seda kogesimegi ja sellest tingitult oli ka meie komisjoni esimehel Andres Tarandil kõhklus ühes valdkonnas, s.o. energeetikas. Ma toon ainult ühe mõtte, mis peaks olema illustreeriv. Lõppsõnast me loeme, et "meid on sunnitud elama võlgu homse arvel ja järgmise saagi ning järgmise põlvkonna kulul". Minu arvates mõte, mille me oleme juba selgeks hõiganud, kogu Eesti roheline liikumine on ju küpsenud sellel mõttel. Preambulast aga loeme määratlust, kus valitsus on oma programmi põhiseisukohad paika pannud, pöörates erilist tähelepanu iseseisvumise taktikale ja strateegiale, sotsiaal- ja kultuuripoliitikale, majandusreformi läbiviimise põhimõtetele, õigus- ja haldusreformile, aga puudub punkt, et ka keskkonnaseisundile. Minu arvates oleme aga praegu siiski ju olukorras, kus me peame oma elu-olu kavandades seadma sellelesamale elusale loodusele tingimused nagu haigele, kes on intensiivravipalatis.

Selle dokumendi preambulas on võimalus anda määratlus, millest selgub valitsuse tarkus. Ta küsib kõheldes, kumb tee valida. Kas reageerida operatiivselt hetkehädadele ja kiiresti saavutada positiivsete muutuste näilik hetk? Oleme ausad, eks ülepolitiseerunud elu elav rahvas pisut seda ootabki. Kuid majanduse ja sotsiaalelu perspektiivikat ning kindlat paranemist saab ju saavutada ka pikaldase tegevusega. See nõuab aga kannatust ja arukust.

Sellest tulenevalt peaks selles kohas olema tekst, kus on määratletud, et me oleme üleminekuperioodis, ja pandud paika ka selle perioodi lõpp. Ma arvan, et siin peaksid olema peale selle lause, et see lõpeb siis, kui valitsus kontrollib riigi majandusterritooriumi, kirjas ka meie arengu kvalitatiivsed näitajad.

Head kohalolijad! Niisuguse dokumendi, niisuguse mõtete koguga loome ilmselt endale aluse. See on just nimelt niisugune materjal, mis peaks haarama ja rakendama kõiki, et komisjoni esimeestel ei oleks siit puldist valus tõdeda, kui vonklikult ja lünklikult töötavad komisjonid. Lõpetuseks ütleks veel ühe mõtte. Mitte selleks, et veel kord roobiga urgitseda ehk juba põlenud lõkkes. Aga ma arvan, et see on unistus, see lõke ei ole põlenud. Oma igapäevases töös, kus me, erinevaid rahvusi esindavad saadikud, tegutseme õlg õla kõrval, tunnetades igaüks oma kohustust, loome just selle tausta, kuidas kollektiivse mõistusega saada dokument tõeliseks elu juhiseks. Siin loob igaüks endast tõelise pildi. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu!

A. Tamm

Austatud presiidium, austatud peaminister, austatud kolleegid ja kõik eestimaalased, kes te lähemal ajal oma tegevuses ja toimingutes hakkate kokku puutuma peaminister Edgar Savisaare valitsuse programmiga! Vastupidi eelkõnelejale, kes arvas, et tegu on ühe dokumendiga, nimetan mina seda valitsuse programmiks. Selle programmi tegevusvaldkondade kohta on täna esitatud väga mitmesuguseid hinnanguid – teiste sõnadega, see on leidnud laialdast käsitlemist. Hinnangud on olnud väga erineva vaatenurga alt, kuid üldiselt on need heakskiitvad. Samas on selles ka konarusi otsitud ja leitud, mõni kolleeg aga näeb esitatud programmis isegi Rahvarinde järjekordset trikki. Ma pean silmas härra Titma esinemist. Rahvarinde saadikurühma liikmena ei saa ma sellest kuidagi mööda minna ega sellega ka nõus olla. Ma ei tea, et Rahvarinde saadikud oleks selle siia esitanud, ja veel mingi trikina. Mulle teada olevatel andmetel on see valitsuse esitatud programmdokument. Aga kui ma puudutan härra Titma esinemist, siis ma ei saa mööda minna sellest, et kõne all olid 15. mai sündmused. Need tublid noored inimesed seisavad hea selle eest, et me saaksime loovalt ja jõudsalt töötada, kuidas siis meie hakkame neid siin kritiseerima? Ja ka sellega ma ei saa nõus olla, et need on Rahvarinde tegelased. Käisin praegu lõuna ajal väljas. Ei siin meie majas ega ka raadiomajas kanna keegi Rahvarinde linte – need on Kodukaitse linnid. Kodukaitse organisatsioon, mille me ise kinnitasime, allub minu teada Siseministeeriumile,

siseministri juhtimisele. Võib-olla tõesti on midagi arusaamatu inimesele, kes minu teada 15. mail ise nende sündmuste käigus siin lossis ei viibinud ja kellel on ehk raske selle tõttu mõista, mida need inimesed pidid tundma, kes sellel ajal siin olid. Aga see selleks.

Veel valitsuse programmist. Ma arvan, et mitmed seda kritiseerinud kolleegid tahavad ajas ette rutata, mõni küll ka tagasi, kes kogu aegade pärandi tahab praeguse valitsuse kraesse ajada. Aga etteruttamise kohta ütleksin ma järgmist. Näiteks me rääkisime siin, et talude eraomand tuleb taastada ja see tuleks siin programmis välja tuua. Me nõuame valitsuselt tema võimu piiridest üleminekut! Justiitsminister tõi just hiljaaegu meile omandiseadusest rääkides väga veenvalt välja, et sellise poliitilise otsuse peab langetama Ülemnõukogu. Meie kõik, kes ma siin saalis oleme, peame langetama otsuse, kas 1940. aastani eksisteerinud eraomand tagastatakse või hüvitatakse. Ja sealhulgas on ka talude küsimus.

Mind volitasid kandideerima Ülemnõukogusse talumehed. Ja talumehena puudutaksin ma ka valitsuse suhtumist maareformi. Eelkõige tahaks tõesti näha väga põhjalikku selle temaatika käsitlemist. See valdkond on praegu Eestimaal vahest üks keerukamaid, sest lisaks majanduslikele ja meie üldpoliitilistele küsimustele tõusetuvad seal väga teravalt ka inimsuhted. Aga valitsus just seda oma programmis kinnitabki, et ta peab maareformi läbiviimist majandusreformi üheks tähtsaimaks koostisosaks. Ja kui me tuletame meelde, et koostamisel on maareformi seadus, maaseadus, maakorraldus- ja teised seadused-määrused, siis võib kindlalt loota, et kõik meie ees olevad probleemid saavad mingil määral nende seaduste abil lahendatud.

Programmis on käsitletud üleminekut suurelamute rajamiselt ridaelamute ja pereelamute ehitamisele. Ja ma tahan siin öelda, et see ei ole mitte ainult sõnakõlks, see ei ole järjekordne lühikokkuvõte, nagu mõned valitsuse programmi kohta ütlesid, vaid seda tegevust on juba alustatud. Nii nagu peaminister oma ettekandes eile ütles, nii nagu te võisite täna "Päevalehe" veergudelt lugeda, taludele ehitusmaterjalide täiendav eraldamine kuulub ka sellesse kompleksi.

Ma ei saa märkimata jätta ka valitsuse rahvuspoliitikat, kavandatud kodakondsuse reguleerimist, mitte-eestlastest elanikkonna kultuurautonoomiate tekkimisele kaasaaitamist jne. Muidugi ei ole võimalik kõiki nüansse selles programmis ette näha, aga ma tahan öelda, et tähtsaim on see, et me suundume paindliku arengu tee. Teen ettepaneku – küll järjekordselt kahjuks vastupidi eelkõnelejale – võtta siiski see programm teadmiseks ja teha omalt poolt kõik, et kindlustada selle täitmine ka vajalike seadusandlike aktidega. Esmalt aga soovin valitsusele ja tema juhile jõudu kavandatu elluviimiseks!

Juhataja

Suur tänu! Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kui lugupeetud spiiker lubab, siis ma kaldun teemast veidi kõrvale ja tahan öelda järgmist. Ülemnõukogus tõstatatakse tihti küsimus, miks mitmed saadikud ei ole veel esitanud tööraamatut. Enda nimel vastan: selleks, et töötada Ülemnõukogus, on mul vaja töölauda. Põhitöökohal on mul töölaud olemas, Ülemnõukogus mul kahjuks lauda ei ole. Ma väga palun, et seda küsimust ei tõstatataks seni, kuni meil ei ole töökohti. Seda esiteks.

Teiseks. Valitsuse programm, mis meile esitati, on ilusate loosungite kogum. Selles puudub vabariigi majandusliku, poliitilise ja sotsiaalse olukorra analüüs, puuduvad reaalsed arvutustel põhinevad teed, ületamaks seda kriisi, kuhu me oleme sattunud. Minu kolleegid on nendel teemadel juba piisavalt palju rääkinud. Ma arvan, et see valitsuse programm viib rahva vaesumiseni ja vabariigi elanikkonna järsu kihistumiseni rikasteks ja vaesteks.

Tahaksin öelda ka muud. Kui seda programmi tähelepanelikult lugeda, eriti selle esimest osa ja preambulat, jääb mulje, et valitsus võtab endale mitmeid ülesandeid, mis ei kuulu tema kompetentsi, vaid kõrgeima seadusandliku organi kompetentsi. Preambulas väljendab peaminister kahtlust mõne saadiku volitustes. Ma leian, et see on peaministri poolt ebakorrektnen. Edasi. Me oleme mitmeid kordi edasi lükanud valitsuse programmi läbivaatamist. Me kõik jälgisime tähelepanelikult NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi, kus oma programmiga esines Nikolai Ivanovitš Rõžkov. Kujutame nüüd endale ette, et NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi juhataja teatab, et arutelu lükatakse edasi, sest N. I. Rõžkov ei saa meie ees esineda. Ma arvan, et pole vaja kirjeldada, milline torm saalis tõuseks. Meie parlamendis on sellised asjad võimalikud. Täna arutame me valitsuse programmi. Ma ei näe siin teisi valitsuse liikmeid peale peaministri. Kuidas suhtutakse Ülemnõukogusse? Võiks arvata, et meie vabariigis on kõik nii hästi, et valitsuse programmi ei ole vaja arutada.

Tahaksin veel rääkida valituse ebakorrektsusest ja katsetest võtta endale ülesandeid, mis ei kuulu vabariigi valitsuse prerogatiivi. Üks näide selle kohta on valitsuse otsus peatada Töökollektiivide Ühendnõukogu tegevus ja külmutada tema pangakonto. Pangakonto külmutamine on õiguste, instruktsioonide, tavade ja korra jäme rikkumine, tegevuse peatamine on Eesti NSV kodanike ühenduste seaduse rikkumine. Ma loen teile ette selle seaduse § 24-st ainult ühe punkti: "Kui ühiskondliku organisatsiooni, ühiskondlike organisatsioonide või liikumiste nõukogu tegevus ei vasta seadusele, selle organisatsiooni

põhidokumendi – põhikirja – nõuetele, siis organ, kes selle organisatsiooni registreeris, teeb kirjaliku hoiatuse ja võtab kasutusele meetmed seaduserikkumise peatamiseks. Kui kodanike ühendus kolme kuu jooksul alates hoiatuse kättesaamisest ei ole oma tegevust kooskõlastanud vastavalt põhikirja nõuetele, siis kuulub ta sulgemisele ja registreerimine peatatakse." Kui valitsus hakkab rikkuma vabariigi seadust, siis ma ei tea, milleni selline valitsus jõuab.

Mis puudutab programmi, siis minu kindel veendumus on, et programm ei ole lõpuni läbi töötatud. Puuduvad faktid ja numbrilised arvestused, arusaamatu on, kust võetakse vahendid ühe või teise sotsiaalse ja majandusliku programmi jaoks. See on lihtsalt Rahvarinde programmist võetud loosungite kogu. Tänan!

V. Andrejev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud peaminister, lugupeetud kolleegid! Ma ei tahaks analüüsida kogu seda programmi, kuna see on vabariigi valitsuse tegevuse juhend, milles on määratud peamised suunad ilma detailse selgituseta. Ma tahaksin peatuda ainult kahel momendil, mis on mulle kui spetsialistile lähedased. Programmis on öeldud, et esmajärgulisteks ülesanneteks on põlevkivi kaevandamise ja töötlemise ning elektrienergia tootmise mahtude vähendamine piirini, mis võimaldab põlevkivi ja teisi sarnaseid loodusressursse kokku hoida. Vastavalt Eesti Teaduste Akadeemia ekspertide esitatud andmetele on 1989. aasta jooksul vabariiki sisse toodud kivisütt 24 milj. dollari, looduslikku gaasi 195 milj. dollari, masuuti 306 milj. dollari, heledaid vedelkütuseid 252 milj. dollari, bensiini ja vedelgaasi 330 milj. dollari eest. See tähendab, et kokku toodi aasta jooksul vabariiki sisse rohkem kui 1,1 miljardi dollari eest. Need hinnad on välja toodud Soomes kehtivate hindade järgi. Seejuures ei ole siin veel arvestatud Kaitseministeeriumi ettevõtteid. Üks kolmandik sellest kütusest, ma pean silmas rahalises väljenduses, on vabariigis kasutatud kohaliku tööstuse, kommunaalmajanduse süsteemis ja eratarbimisfääris. Teine kolmandik on kasutatud põllumajanduses ning 12% "Eesti Energia" poolt. Energiakandjatest on välja veetud vaid elektrienergiat ja väike kogus põlevkiviõli, millede realiseerimisest rahvusvaheliste hindade järgi võiks saada mitte üle 200 miljoni dollari aastas. Ülalöeldu annab tunnistust Eesti täielikust energeetilisest sõltuvusest, kus ühe inimese kohta tarbitakse kütust sama palju, kui teisteski Põhja-Euroopa maades. Ja sellises olukorras tundub üsna riskantse sammuna põlevkivikompleksi tootmisvõimsuste vähendamine. Ilmselt kehtib valitsuse jaoks stereotüüp, et põlevkivi varud on piiratud, põlevkivi kateldes põletamine on barbaarsus ja põlevkivitööstus on looduskahjulik. Teadlased on näidanud, et Eestis on põlevkivivarusid 1,7 miljardit tonni, mille ekspluateerimine ei kutsu esile muudatusi ümbritsevas keskkonnas. Neid varusid piisab võimsuse 20 miljonit tonni

aastas säilitamiseks 40 aasta jooksul. Peale selle on olemas vähemalt 1,2 miljardit tonni varusid, millest kaevandamise ökoloogiline ohutus on võimalik uute progressiivsete tehnoloogiate väljatöötamisel.

Üsna levinud arvamus, et põlevkivi on väärtuslik keemiline toore, ei leia praktikas kinnitust. Põlevkivi on alati olnud energiakandjate allikaks, mida võis müüa ja transportida. Enne sõda oli peamiseks energiakandjaks põlevkiviõli, mida osaliselt veeti Saksamaale. Pärast sõda energiakandjaks sai elektrienergia. Põlevkivikeemia aga, mis praegu moodustab ligi 20% Kiviõli ja Kohtla-Järve põlevkivikombinaatide toodangust, on üldiselt muidugi väga kasulik, kuid ei oma otsustavat tähtsust põlevkivi kasutamise valdkonnas. Ökoloogiline seisund piirkonnas on, ja sellest on juba siin räägitud, põlevkivi põletamise ja töötlemise tõttu tõepoolest väga raske, kuid seda ei tohi kanda üksnes põlevkivi arvele. Häda on selle tööstuse tehnoloogilises mahajäämuses ja hooletusse jäetuses, kuna kasutatakse kõige primitiivsemaid puhastusseadmete liike ja sedagi mitte kõikjal. Elektrifiltreid ja puhastusseadmeid eksploatatakse halvasti, tihtipeale puuduvad väävliisgaasi püüdurid. Koos keerulise ökoloogilise situatsiooniga tuleb arvesse võtta ka keerulist sotsiaal-poliitilist olukorda Kirde-Eestis. Kahjuks peale selle uurimuse, mis teostati endise Eesti NSV Plaanikomitee egiidi all praeguse peaministri Savisaare juhtimisel "fosforiidi sõja" ajal, midagi uuemat meie käsutuses pole. Ja seegi uurimus oli teostatud põhiliselt Lääne-Virumaa baasil. Mis saab Ida-Virumaast, Kohtla-Järve ja Sillamäe linnast, kui teostub valitsusprogrammis kavandatud tootmise langus? Just selle tootmist, on ta siis hea või halb (toidab ta ju siiski seda regiooni), pole keegi teadusliku meetodiga veel hinnanud. Me teame suurepäraselt, et elektrienergiat vajame mitte ainult meie, vaid ka naabrid – Läti, Venemaa loodeosad. Niipalju kui ma tean, ei ütleks ka meie meretagused naabrid elektrienergiast ära. Me teame, et põlevkiviõli me suudame toota suurel hulgal, suuremal, kui Leedu suudab toota oma naftat. Seepärast ma arvan, et ei oleks mõistlik vähendada vabariigile eluliselt tähtsate ja ekspordiks kõlblike energiakandjate tootmist. Konkreetselt on juba praegu "Põlevkivikeemia" üksnes maikuuks saanud kolm litsentsi põlevkiviõli müümiseks välismaale, sealhulgas Norrasse.

Põlevkivi kaevandamise vähendamise plaanide asemel peaks keskendama tähelepanu muule, omaenda kütte-energeetilise kompleksi päästmisele. On tarvis leida finantseerimisallikad elektrijaamadesse väävliisgaasi püüdurite paigaldamiseks, kusjuures pole välistatud valuutalaenu vajaduse võimalus, on tarvis kiiresti tõsta elektrienergia hinda, vastavalt ka põlevkivitoodangu hinda, põlevkivi hinda, et põlevkivikompleksi ettevõtetele tekiks vahendeid puhastusseadmete ehituseks ning vananenud tehnoloogiate väljavahetamiseks. Teine probleem on paekivitoodete valmistamine, mis on praegu vabariigis samuti kriisiseisus.

Lõppemas on lubjakivi varud Maardu karjäärides 1993. a., Väos 1992. a., samuti Harkus. Tunda on liiva ja killustiku defitsiiti, graniiti tuuakse põhiliselt sisse Leningradi oblastist ja Karjalast. Samal ajal ei kasutata vajalikus mahu ära põlevkivi kaevandamisel saadavat aherainet – lubjakivi, ja üldse on selgesti näha ehitusmaterjali tootvate ettevõtete ametkondlikku killustatust. Kõik see võib negatiivselt mõjuda ehitusplaanidele linnas ja maal, aga ka vabariigi teedehitusele. Samuti on teada, et ehitusmaterjalidel võib olla hea minek Lääne turul. Seda eelkõige lubjakivist katteplaatide ning graniidi poole pealt.

Minu arvates tuleks kogu mäetööstuse arenguprogramm valitsuse tasandil käsile võtta – ma rõhutan seda –, et vabariigi kõik loodusressursid kompleksset kasutust leiaks. 1. juuliks esitatakse selline kontseptsioon Ehitusministeeriumile.

Lõpetuseks lubage mul kinkida peaministrile Väo karjääris raiutud lubjakivist katteplaat, seda on praegu Inglismaal tööstusnäitusel väljas 10 m², lootuses, et ta võtab tõsiselt kõiki neid probleeme, millised ma esile tõin. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Sellega on rahuldatud kõikide sõnasoovijate taotlused, kes soovisid esineda kõnetoolist ja nüüd läheme sõnavõttude juurde, mis tulevad repliigi korras kohapealt.

S. Sovetnikov

Panin ammu ennast kirja sõnavõtuks. Tahtsin teha ettepaneku programmi arutelu lõpetada. Kallid kolleegid, on aeg hakata endast lugu pidama. Kelle programmi me arutame, kas Ülemnõukogu või meie valitsuse oma? Vaatan valitsuse looži seal vasakul – kohal pole ühtegi ministrit. Ja see teeb mind valvsaks. Jääb mulje, et hiljaaegu meie endi poolt kinnitatud valitsus on Eesti Kongressi eelõhtul juba kindel, et Ülemnõukogu päevad on loetud. Ma ei oska sellist käitumist kuidagi teisiti võtta.

Teiseks. Tahtsin väljendada rahulolematust kandidatuuride suhtes. Äsja kinnitati komisjon, mille koosseisu suhtes mina hääletasin vastu. Pakuti ju Petinovit ja Volkovit. Volkov on, ma kordan, hea, haritud spetsialist, õigusteadlane. Kui kaua veel me hindame inimesi ja komplekteerime komisjone rahvustunnuse järgi, sünniaja ja -koha järgi, aga mitte kompetentsuse põhjal? Seepärast leian, et selles koosseisus on minugi töö tulutu. Ma tean, millised saavad olema otsused, ning meie kolme häälest seal komisjonis ei ole midagi kasu. Pean tööd selles komisjonis tarbetuks. Olen nõus kaasa lööma kõigis küsimustes, mis Ülemnõukogu rahvussuhete komisjon arutada võtab, kuid millistest õiguslikest garantiidest saab juttu olla, kui meid ei võetud kuulda ega tuldud meile vastu. Me suurendasime komisjoni

koosseisu 15 inimeseni ja ometi jätsime Petinovi ning Volkovi välja. Petinovi taga on hiigelsuur kollektiiv – Tallinna linna töötajate kollektiiv. Arvan, et see oli ebaõiglane. Tänan!

K. Sergij

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud, lugupeetud peaminister! Kui lubate, võttes arvesse, et peaminister esineb lõppsõnaga, esitaksin talle otsekohe kolm küsimust, aga ütleksin välja ka oma mured ja soovid.

Tänapäeval räägime eriti palju õigussüsteemi ülesehitamisest, kuigi oma tööga me selle loomisele esialgselt kaasa ei aita. Peaminister, pakkudes oma programmi, andis objektiivse hinnangu meie poolt vastuvõetud seadustele. Nimelt nende seaduste ja tegelikkuse vahel haigutab kuristik. Võttes arvesse, et valitsus ja Ülemnõukogu peavad hakkama tihedalt koostama ja kinnitama seadusi, on mul peaministrile küsimus: kas need seadused ei süvenda veelgi seda kuristikku ning millal meie, s.t. valitsus ja Ülemnõukogu, asume seda kuristikku likvideerima?

Teine küsimus. Kas ministeeriumide töö on korreleeritud nii, et koostatavad seadused täiendaksid teineteist ning oleksid elluviidavad? Vastasel juhul, nagu saadikud siin ka tähendasid, ei saa omandiseadus üksi toimida, see peab olema toetatud teiste seaduste poolt – maa-, rendi-, kodakondsus-, maksuseaduse ja paljude teiste seadusaktide poolt.

Kolmas küsimus. Kas valmistatakse ette või ehk on juba olemaski programm lähitulevikuks? Soovitav, et see oleks olemas ning ka Eesti kõigile elanikele teatavaks tehtud. Mul on ka üks soovitus – töö olgu konkreetsem. Teen ettepaneku pakutud programm ikkagi kinnitada ning selle põhjal koostada programm lähitulevikuks. Tänan!

E. Savisaar

Austatud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud kolleegid! Võlgnen teile selgituse ja vabanduse. Nimelt täna kell 14 algas valitsuse istung, kus põhiküsimuseks oli elektrienergia hinnad ja tariifid. See ei toimu mitte meie majas, sellest võtavad osa päris mitmed spetsialistideksperdid, sealhulgas ka Kirde-Eestist, keda me ei pidanud võimalikuks tagasi saata. Kahjuks ei osutunud võimalikuks ka kella neljaks seda istungit lõpetada. Seoses sellega me otsustasime nõnda, et täna õhtul töötab valitsus hoolikalt läbi istungi materjali, mis on ka meile endile esmavajalik. Ma arvan, et ei ole põhimõttelist vahet, kas kuulata praegu siin või mõni tund hiljem esitatud ettepanekud ja sõnavõttud tähelepanelikult läbi töötada.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Peaministri poolt on ettepanek täna formaalselt lõppsõnaga mitte esineda ja pärast läbitöötamist anda selle kohta omapoolne selgitus juba siis, kui on arvesse võetud meie poolt tehtud märkused, ettepanekud ja soovid. Nagu me kõik veenduda võime, on kõne- ja sõnasoovijad oma taotluse rahuldanud. Me võtame seisukoha valitsusprogrammi kohta enne ja siis anname sõna. Saadikute poolt olid tehtud mõned ettepanekud, peamiselt "teadmiseks võtta", ja "teadmiseks võtta, kuid mitte hääletada". Loomulikult, kui teadmiseks võtta, siis ei ole hääletada vaja. Oli ka ettepanek heaks kiita.

Ülemnõukogu juhatus, arvesse võtnud seda, et peaminister loobub täna lõppsõnast ja soovib analüüsida tehtud ettepanekuid, on esitanud teile oma otsuseprojekti selliselt, nagu ta teile on välja jaotatud. Ma loeksin teile ette meie poolt pakutud otsuseprojekti, mis eeldab otsustamist hääletamise teel. Lubage ette lugeda:

"Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Eesti Vabariigi Valitsuse programmi kohta".

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustab:

1. Võtta teadmiseks Eesti Vabariigi Valitsuse programm.
2. Eesti Vabariigi Valitsusel vaadata läbi Eesti Vabariigi Ülemnõukogu liikmete ja alatiste komisjonide ettepanekud ja märkused programmi kohta ning esitada sellekohane ettekanne Ülemnõukogu käesoleva aasta 4. juuni istungil."

Kes on sellise otsuse poolt? Palun hääletada! Teeme veel enne hääletamist kohaloleku kontrolli. Need materjalid peavad minema protokollile. Kohal on 72 saadikut.

Kes on etteloetud otsuse poolt? Palun hääletada! Poolt on 64 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid 7. Sellega on otsus vastu võetud. Anname sõna Juhan Telgmaale.

J. Telgmaa

Vabandage mind, kolleegid, meie päevakord on ammendatud, sellepärast ma pöördun lihtsalt kellegi poole, kes teab, kus ja mis kell toimub 26. mail Kohtla-Järve kongress. Ma tahaksin ka sinna minna, äkki nad veenavad mu ümber, hakkab ka impeeriumi kaitsjaks.

Juhataja

Me selgitame selle töö käigus välja. Tundub niimoodi, et Vladimir Lebedev on kompetentne vastama.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tahaksin oma lugupeetud kolleegi küsimusele vastata. Sellel kongressil osalevad kõikide tasandite saadikud, kelle põhiprintsiibiks on suveräänne Eesti uuenenud föderatsioonis. Me ei korralda seda kinnise foorumina. Need saadikud, kes on selle põhimõttega nõus, on teretulnud. Meil pole selle vastu midagi. Kuid rõhutan veel kord – see puudutab saadikuid, kes peavad enda jaoks peamiseks põhimõtteks Eesti riikliku staatuse osas suveräänsset vabariiki uuenenud föderatsioonis. Täpsemini saan teile rääkida homme. Tänan!

H. Peterson

Austatud kolleegid! Me oleme siin poolteist kuud olnud ja mõnigi kord on kõlanud sõnapaar uuendatud föderatsioon. Siiski, meil ei ole ettekujutust, mis asi "uuendatud föderatsioon" iseenesest üldse on. See on niisama üks maagiline sõnakõlks, nagu perestroika või mõni muu asi varem. Ma ei tahagi, et keegi hakkaks siin meie aega raiskama ja selgitama. Teiseks, kui kutsutakse kokku mingisugust foorumit, siis sellel on mingi kindel alus, kas territoriaalne alus või mingi muu printsiip. Aga ma ei saa aru kokkukutsumisest selle nimel, kes on poolt ja kes ei ole poolt. Meie Ülemnõukogu on ka siin territoriaalsel printsiibil kokku kutsutud, aga me ei ütle sugugi, et siin ei tohi viibida need, kes ei ole ühe või teise otsuse poolt või kellele midagi ei meeldi.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Näib, et olen nagu kloun päev otsa areenil! Ometi püüan vastata. Eelkõneleja, mulle näib, tegi piisavalt provokatsioonilise avalduse – ta kutsus üles, hoiatas nii-öelda, et järgmine verelaskmine tuleb Eestis. Saage aru, meil siin on parlament, mitte kahe mutikese-mammikese kokkusaamispaik, ega ole kohta sahinat-kõlakate kordamiseks. Ent mulle näis, et see lause kõlas just niimoodi. Nüüd on mul, lugupeetud juhataja, palve. Esitan selle hiljem kirjalikult, kuid palun veel kord Ülemnõukogu Presiidiumi vaadata läbi küsimus parlamendikomisjoni moodustamise kohta 15. mai sündmuste uurimiseks ja selle kohta, millist rolli etendasid venekeelsed saadikud, millist rolli etendas Ülemnõukogu juhtkond neis sündmustes ning millist rolli etendas Rahvarinde julgeolekuteenistus. Esinen selle avaldusega sedapuhku kolmandat korda pärast 15. maid. Taas tõstatatakse küsimus, taas süüdistatakse vene saadikkonda! Ma palun teid, kas te keelate küsimuste esitamise ja vene saadikute süüdistamise 15. mai sündmuste õhutamises või määrakem parlamendikomisjon. Tänan!

Juhataja

Ju ma ikka käitun vastavalt reglemendile ja oma arule.

M. Titma

Ma pean toetuma kahjuks ka piiratud informatsioonile. Mul oleks palve, et Ülemnõukogu juhtkond selgitaks täpselt välja, kas viimase kahe nädala jooksul on Eestis käinud kõikide väeliikide juhtkondade esindajad. Nii palju kui minul on teada, ei Ülemnõukogu juhtkonnaga ega ka valitsusega nad kohtunud ei ole. See on väga tõsine sümptom.

Juhataja

Vladimir Lebedev, kas on võimalik öelda aadress, kus toimub see kongress?

V. Lebedev

Võin anda oma koduse telefoni numbri, homme õhtul võite helistada. Mulle teeb suurt rõõmu see, et paljud saadikud jagavad meie vaatevinklit Eesti tuleviku suhtes. Tänan!

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud kolleegid! Mul on üks mõte teiega jagada ja üks mure teiega koos ära muretseda, kuna meie sellenädalane istungjärk hakkab lõppema.

Elu on näidanud viimase 3–4 aasta jooksul, kui Mihhail Sergejevitš ja Raissa Maksimovna on olnud välismaareisil, siis sel ajal on toimunud Nõukogude Liidus veriseid sündmusi.

Järgmisel nädalal läheb president Gorbatšov Kanadasse ja Ameerika Ühendriikidesse. Ma ei taha siin tõmmata mingeid paralleele, kuid see on teema mõtlemiseks. Sel ajal, kui president on ära olnud, on midagi toimunud Tbilisis või Ferganas või ükskõik kuskohas, ja ta saab sellest alati teada hiljem. Meie hulgast on Moskvasse kas komandeeringule või õppustele läinud terve rida kolleege, kes on olnud seotud siin 15. mai sündmustega ja streikidega. Ma ei taha tõmmata mingit paralleeli, kuid mõtlemiseks siin ainet on. Niisiis, me peame olema järgmisel nädalal, kui Nõukogude Liidu president on välismaasõidul, väga ettevaatlikud. Alati pärast nende ekstsesside sooritamist on leitud patuoinas, keda on saadetud erru või keda on kritiseeritud, aga presidendi maine on jäänud puhtaks. Niisiis, see on nädalavahetuseks mõtlemiseks, aga ettevaatusabinõud ei ole kunagi kurjast. Me peame olema rahulikud, tagasihoidlikud ja püüdma hoiduda igasugustest konfrontatsioonilistest olukordadest, eriti sel ajal, kui Nõukogude Liidu president on välismaasõidul.

Juhataja

Mul on palve Ülemnõukogu liikmetele, kellel on konkreetsed ettepanekud, teha nad kirjalikult. Homme on meie plaaniline presiidiumi istung algusega kell 10 ja vajaduse korral me arutame kõiki küsimusi.

K. Koha

Kolleeg Telgmaa esitas konkreetse küsimuse härra Lebedevile. Tema vastusest selgus see, et ta ei taha meile teatada konkreetseid fakte, ja ma julgen teha järelduse, et hr. Lebedev annab järjekindlalt meile desinformatsiooni ehk, eesti keeles, järjekindlalt valetab.

Juhataja

Ma juhin teie tähelepanu sellele, et seitsmenda istungjärgu päevakord on tegelikult ammendatud, sealhulgas ka oleme teadlikud sellest, et 15. mai sündmuste kohta on presiidium vastu võtnud oma otsuse. Mis nüüd saab edasi: kas me jätkame päevakorraliselt seda teemat või lõpetame ära? Kas me võime kokku leppida džentelmenlikult, et sellega on seitsmenda istungjärgu päevakord ammendatud, või me peame selle otsuse vastu võtma hääletamise teel? Ei ole vaja. Me oleme hoidnud aega kokku natuke üle poole tunni, võimalik, et see on ka meie planeerimise viga. Samas ma ei arva, et me peaksime kunstlikult seda aega sisustama, sest komisjonides on veel tööd hulgaliselt teha. Ma kutsungi pärast istungjärgu lõppemist komisjonide liikmeid osalema komisjonide töös. Nagu teatatud presiidiumi liikmetele, on presiidiumi istung Kadriorus algusega kell 10. Seitsmes istungjärk on sellega lõppenud, kaheksas istungjärk algab järgmisel esmaspäeval kell 11. Suur tänu!